

SISEMINISTEERIUM

Kriminaaltulu võimalik ulatus Eestis

Analüüs 2022

Kriminaaltulu võimalik ulatus Eestis

Väljaandja: **Siseministeerium**

Koostaja: **Mati Ombler**

Keeletoimetaja: Helin Kask

Kujundus: Teele Seire, Mati Ombler

Kasutusviis: avalik

Autor tänab Priit Suve (PhD), Indrek Saart (PhD) ja Olari Valtinit (MSc) kasulike tähelepanekute ja soovitude eest.

Analüüsile viitamine: Ombler, M., 2022.

Kriminaaltulu võimalik ulatus Eestis. Analüüs. Siseministeerium.

Autoriõigus: Siseministeerium 2022

ISBN 978-9916-9613-2-2 (pdf)

2022

SISUKORD

LÜHENDITE LOETELU	5
KOKKUVÕTE	6
SUMMARY	9
SISSEJUHATUS	12
1 ANALÜÜSI METOODIKA	14
2 EESTI ÜHISKONDA KAJASTAVAD UURINGUD	18
3 VARIMAJANDUS	22
4 ILLEGAALNE TURG, RASKE JA ORGANISEERITUD KURITEGEVUS	33
4.1 Narkokaubandus	34
4.2 Relvakaubandus	36
4.3 Inimkaubandus	37
4.4 Kaupade võltsimine ja piraatkaubandus	38
4.5 Organiseeritud varavastased kuriteod	42
4.6 Keskkonnakuriteod	43
4.7 Maksude tasumisest kõrvalehoidmine	46
4.8 Kelmus ja korruptsioon	62
4.8.1 Kelmus	62
4.8.2 Korruptsioon	65
4.9 Küberkuritegevus ja virtuaalvääringute väärkasutamine	74
4.10 Rahapesu	78
5 KURITEGELIKUL TEEL SAADUD TULU ULATUS	87
6 KURITEGEVUSE ULATUSE HINDAMISEL SAADUD TULEMUSTE KONTROLLIMINE	96
7 VARADE ARESTIMINE JA KONFISKEERIMINE	99
8 PÕGUS VAADE VARALISE MÕJUTAMISE TULEMUSLIKKUSELE	104
8.1 Kaudne kahju	104
8.2 Arestimine ja konfiskeerimine	107
8.3 Riikide näited arestimise kohta	109
8.4 Kriitika	113
9 ETTEPANEKUD KRIMINAALPOLIITIKA TÕHUSTAMISEKS	115
10 ETTEPANEKUD EDASISTEKS UURINGUTEKS	116
TERMINID	117
Lisa 1 SKP suurus Maailmapanga andmetel	120

Lisa 2 Konfiskeeritud ainete kogused ja maksumus	121
Lisa 3 Uuringu tulemused rahapesuks kasutatava vara kohta 2009. aastal	123
Lisa 4 EL-i ja Eesti varimajanduse võimalik suurus 2020. aastal	124
Lisa 5 Uuringu tulemused illegaalsete turgude kasumlikkuse kohta 2010. aastal	125
Lisa 6 Uuringu tulemused rahapesuks kasutatava raha suuruse kohta 2014. aastal	126
Lisa 7 Uuringu tulemused kuritegeliku tulu ja rahapesuks kasutatava vara kohta 2018. aastal	127

---

11 KASUTATUD KIRJANDUS

128

Lühendite loetelu

EL – Euroopa Liit

EUIPO – European Union Intellectual Property Office / Euroopa Liidu Intellektuaalomandi Amet

GFI – Global Financial Integrity / Ülemaailmne Finantsterviklikkuse Ettevõte

FATF – Financial Actions Task Force / Rahapesuvastane töökond

ICAIE – International Coalition Against Illicit Economies / Rahvusvaheline Ebaseadusliku Majanduse Vastane Koalitsioon

IMF – International Monetary Fond / Rahvusvaheline Valuutafond

KT – kriminaaltulu

OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development / Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon

SKP – sisemajanduse koguprodukt

SOCTA – Serious and Organised Crime Threat Assessment / Raske ja organiseeritud kuritegevuse ohuhinnang

TI – Transparency International / Rahvusvaheline korrupsioonivaba MTÜ

UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development / Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Kaubandus- ja Arengukonverents

UNODC – United Nations Office on Drugs and Crime / ÜRO Uimastite ja Kuritegevuse Büroo

WB – The World Bank / Maailmapank

ÜRO – Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

Kokkuvõte

ANALÜÜSI EESMÄRGID

Koondada kuritegevuse ulatust ja tulu puudutav teaduskirjandus, uuringud ja analüüsid ning kõrvutada neid Eesti andmetega, et selgitada välja kuritegeliku tulu hinnanguline ulatus Eestis 2020. aastal.

Näidata kuritegevuse pärssimise suutlikkust varalise mõjutamise kaudu ehk kuritegeliku vara arestimise ja konfiskeerimise võimekust.

Kuritegevuse ulatuse ja sellest saadava hüve suuruse väljaselgitamisel on maailmas kasutatud eri meetodikaid, kuid seni ei ole ühest aktsepteeritavat lahendust puuduliku andmestiku tõttu leitud. Analüüsiks kasutatakse avalikult kättesaadavaid andmeid ja allikaid nii maailma kui ka EL-i ja Eesti kohta. Andmed puudutavad peamiselt 2010.–2022. aastat, teave süstematiseeritakse ning tulemused esitatakse raske ja organiseeritud kuritegevuse kümne kuriteoliigi kaupa selle alusel, mis on kõige enam orienteeritud rahalisele kasule. Saadud tulemused koondatakse, neid võrreldakse ning kontrollitakse täiendavalt.

Analüüsis saavad tähelepanu: narko-, relva- ja inimkaubandus, kaupade võltsimine ja piraatlus, varavastane organiseeritud kuritegevus, keskkonnakuritegevus, maksude tasumisest kõrvalehoidmine, kelmus ja korrupsioon, küberkuritegevus, rahapesu. Lisaks käsitletakse varimajandust kui võimalikku kasvulava kuritegevusele. Esitatakse teadaolevad andmed kriminaatulu kohta ja selle võimalik ulatus andmetest lähtuvalt. Samuti hinnatakse õiguskaitseasutuste suutlikkust kuritegevust rahaliselt mõjutada, tuuakse esile senised saavutused ning esitatakse ettepanekud edasisteks sammudeks kriminaalpoliitika kujundamisel ja uuringuteks.

Andmete kohatine vähesus mõjutab analüüsis antavat hinnangut, muutes selle konservatiivsemaks, et mitte üle hinnata tegevuse ulatust. Oluline on siinkohal märkida, et analüüsi tulemusena esitatavad hinnangud on esialgsed. Lisauuringute abil on võimalik tulemusi täpsustada ja täiendada.

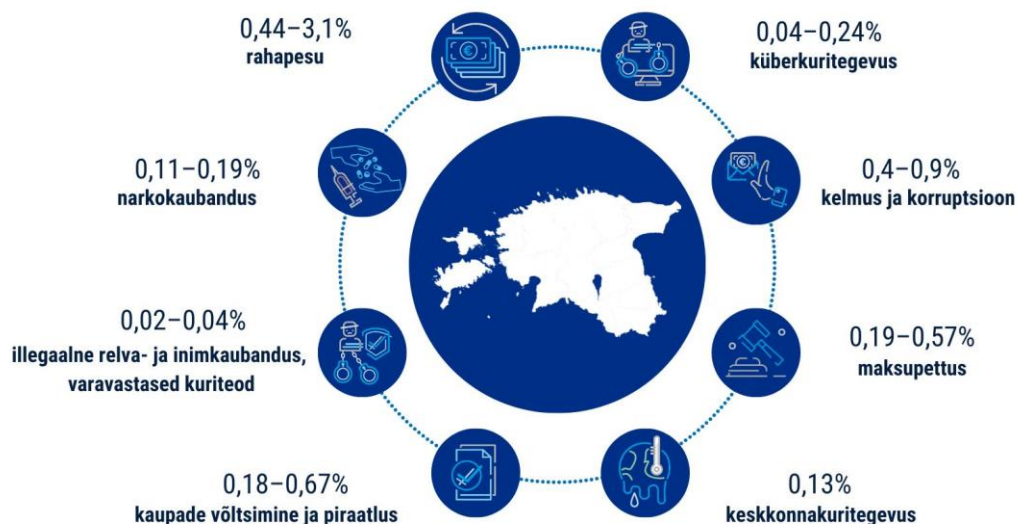
Analüüsis kajastatavate andmete võrdlusele ja arvutustele tuginedes esitatakse Eesti kohta olulisemad leiud 2020. aasta kohta. On tõenäoline, et:

- o **kelmusest ja korrupsioonist** tingitud kuritegeliku tegevuse käive võis ulatuda **110–236 mln euroni** ehk 0,4–0,9% SKP-st;
- o **maksupettustest** saadav tulu võis ulatuda **52–155 mln euroni** ehk 0,19–0,57% SKP-st;
- o **kaupade võltsimise ja piraatlusega** seotud käive võis olla **49–181 mln eurot** ehk 0,18–0,67% SKP-st;
- o **narkootikumide käitlemise** ulatus võis olla **30–52 mln eurot** ehk 0,11–0,19% SKP-st;
- o **keskkonnakuritegevuse** puhul võis illegaalse jäätmekäitluse käibe ulatus olla **36 mln eurot** ehk 0,13% SKP-st;
- o **küberkuritegevusest** tekkiva käibe ulatus võis küündida **13–64 mln euroni** ehk 0,04–0,24% SKP-st, see hõlmab salastatud andmetega kauplemist, intellektuaalomandi vargust, väljapressimisi, lunavaranoõudeid, viirustega kauplemist ja nende levitamist ning virtuaalväeringute varguseid ja nendega seotud pettuseid;

- o **organiseeritud varavastased kuriteod** võisid tekitada kuritegelikku käivet **4–9 mln eurot** ehk 0,01–0,03% SKP-st;
- o **illegaalse relvakaubanduse** käibe ulatus võis olla **1,5–3,9 mln eurot** ehk 0,01% SKP-st;
- o **inimkaubanduse** käibe ulatus võis olla minimaalselt **0,14 mln eurot** ehk 0,0005% SKP-st;
- o **rahapesuks kasutatavate kuritegelike vahendite** suurus võis moodustada **119–836 mln eurot** ehk 0,44–3,1% SKP-st;
- o kuritegevusest tekkiva **kriminaaltulu** ulatus võis olla keskmiselt **458 mln eurot** (vahemikus 119–798 mln eurot) ehk 1,7% (vahemikus 0,44–2,96%) SKP-st.
- o **Eestis arestiti 2020. aastal vara 10,7 mln eurot** ehk 0,04% väärtuses SKP-st. Selle meetmega suudetakse kuritegevusega teenitavat tulu vähendada **1,3–9% võrra** (võrreldes kriminaaltulu hinnangulise suurusega 119–798 mln eurot). 2020. aastal konfiskeeriti 2,24 mln euro väärtuses vara.

Analüüsiga koondati andmeid varimajanduse, maksupuudujäägi ning Eestiga seotud ettevõtjate ja füüsiliste isikute maksuparadiisis hoitava vara suuruse kohta. Vaadeldud andmetest lähtuvalt on võimalik järeldada, et võrdluses SKP-ga võis varimajanduse suurus olla 18,8–23,8%, maksupuudujääk 1,2–2,4% ja maksuparadiisis hoitava vara suurus 5–11%.

Kuritegevuse ulatus Eestis võrdluses SKP-ga 2020. aastal

Joonis 1. Kuritegevuse suurusjärk võrdluses SKP-ga 2020. aastal (autori koostatud)

2020. aastal võisid Eestit iseloomustada järgmised suurusjärgud võrdluses SKP-ga

Joonis 2. Suurusjärgud võrdluses SKP-ga 2020. aastal (autori koostatud)

Summary

OBJECTIVES OF ANALYSIS

To assemble the scientific literature, studies and analysis concerning the extent and the proceeds of criminal activities and to compare these to Estonian data in order to determine the estimated extent of the proceeds of criminal activity in Estonia in 2020.

To demonstrate the capability to impede criminal activity through proprietary influence; that is, the capability to seize and confiscate the proceeds of criminal activity.

Various methods have been used in the world to determine the extent of criminal activities and the amount of the proceeds of criminal activities, but until now no uniform acceptable solution has been found due to deficient data. Publicly available data and sources concerning both the EU and Estonia are used for analysis. The data mainly concern the years 2010 to 2022; information is systematised, and the results are presented on the basis of ten types of serious and organised crime according to which of these are the most aimed at monetary gain. The results obtained are assembled and compared and further verified.

The analysis addresses drug, weapon and human trafficking, the forgery and piracy of goods, organised crime against property, environmental crime, tax evasion, fraud and corruption, cybercrime, and money laundering. In addition, the shadow economy is discussed as a possible growth bed for crime. It presents available data on the proceeds from criminal activities and the potential magnitude of these based on the data. It also assesses the capability of law enforcement institutions to financially influence crime, presents the achievements so far and gives proposals for further steps in shaping policy and for research.

The scarcity of data affects the assessment resulting from the analysis, making it more conservative so as not to over-state the extent of the activities. It is important to note here that the assessments presented as a result of the analysis are preliminary. The results can be specified and supplemented with the help of additional studies.

On the basis of the data comparisons and calculations included in the analysis, the most important findings for Estonia for 2020 suggest that:

- the turnover of criminal activities arising from **fraud and corruption** may have amounted to between **€110 and €236 million** (i.e. 0.4 to 0.9% of GDP);
- the proceeds of **tax fraud** may have amounted to between **€52 and €155 million** (i.e. 0.19 to 0.57% of GDP);
- the turnover related to the **forgery and piracy of goods** may have been between **€49 and €181 million** (i.e. 0.18 to 0.67% of GDP);
- the extent of **drugs handling** may have been between **€30 and €52 million** (i.e. 0.11 to 0.19% of GDP);
- the turnover of illegal waste handling in the case of **environmental crime** may have been **€36 million** (i.e. 0.13% of GDP);
- the turnover arising from **cybercrime** may have amounted to between **€13 and €64 million** (i.e. 0.04 to 0.24% of GDP); this includes trading in confidential data, intellectual property theft, extortions, ransomware claims, trading in and spreading viruses, and virtual currency theft and the related fraud;

- o **organised crime against property** may have generated a criminal turnover of between **€4 and €9 million** (i.e. 0.01 to 0.03% of GDP);
- o the extent of the turnover from **illegal weapons trafficking** may have been between **€1.5 and €3.9 million** (i.e. 0.01% of GDP);
- o the extent of the turnover from **human trafficking** may have been **€0.14 million** (i.e. 0.0005% of GDP);
- o the extent of **criminal assets used for money laundering** may have amounted to between **€119 and €836 million** (i.e. 0.44 to 3.1% of GDP);
- o the extent of the **criminal assets** arising from criminal activities may have been **€458 million** on average (between €119 to €798 million), or 1.7% (between 0.44 to 2.96%) of GDP.
- o **In 2020, assets were seized in Estonia in the amount of €10.7 million** (i.e. 0.04% of GDP). **With that measure, the proceeds of criminal activities were reduced by between 1.3 and 9%** (compared to the estimated amount of the proceeds from criminal activities of between €119 and €798 million). Assets worth €2.24 million were confiscated in 2020.

The analysis assembled data about the shadow economy, tax deficiency and the amount of the assets of undertakings and natural persons related to Estonia kept in tax havens. On the basis of the data observed, it is possible to conclude that the size of the shadow economy may have been between 18.8 and 23.8%, tax deficiency between 1.2 and 2.4% and assets kept in tax havens between 5 and 11% of GDP.

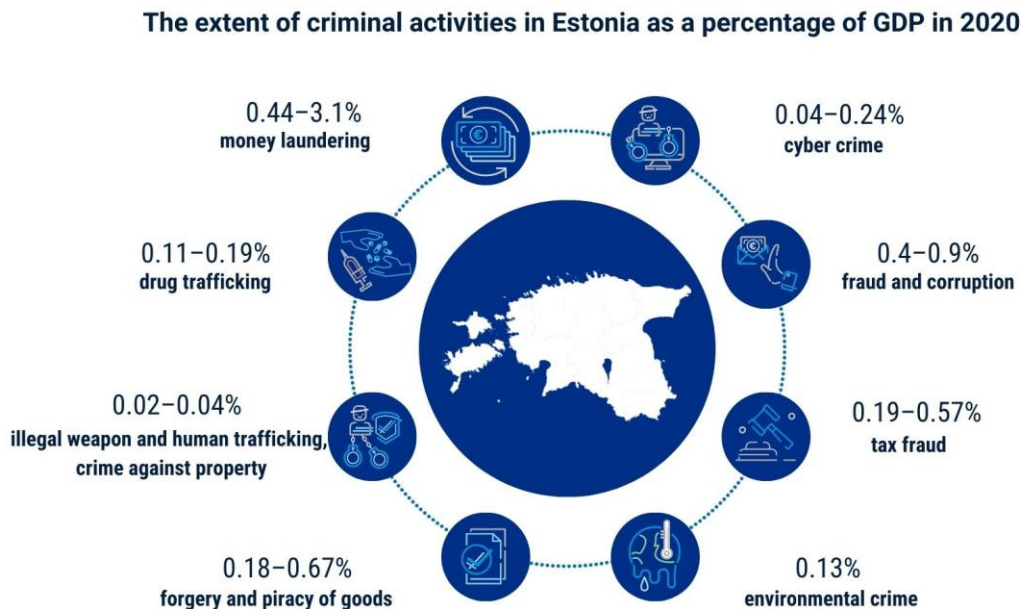

Figure 1. The extent of criminal activities as a percentage of GDP in 2020 (prepared by the author)

Possible totals as a percentage of GDP in Estonia in 2020

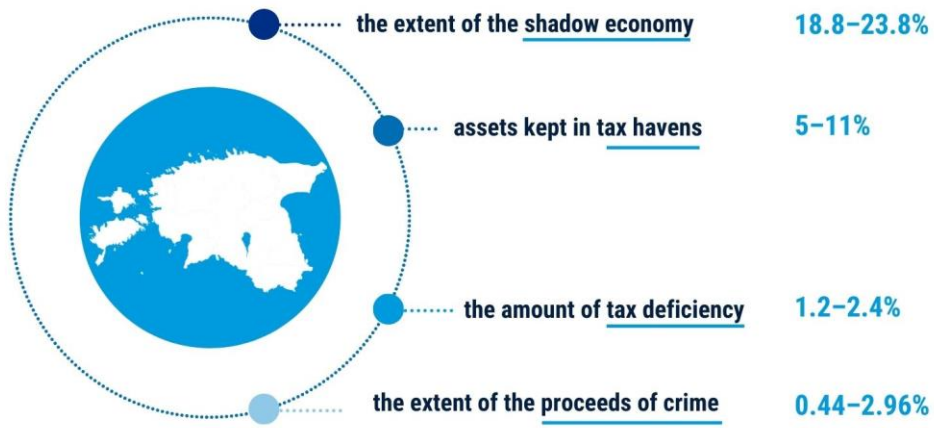

Figure 2. Totals as a percentage of GDP in 2020 (prepared by the author)

Sissejuhatus

Aastakümneid on institutsioonid (sh Europol, IMF, UNODC, WB, Euroopa Komisjon) ja eksperdid püüdnud välja arvutada kuritegevuse tegelikku ulatust ning kuritegevusest saadava tulu ja varimajanduse võimalikku suurus. Täpse tulemuse saamiseks oleks vaja hulgaliselt eri statistikat, riigiti ja valdkonniti on see aga ebaühtlase kvaliteediga või puudub üldse (Button & Tunley, 2015, lk 50–56; Aziani, 2018, lk 55). Tulemused on enamasti tuletatud ja eeldatavad ning seetõttu ei vasta täielikult tegelikule olukorrale. Selle peamine põhjus on raske ja organiseeritud ehk latentse kuritegevuse läbipaistmatus ja varjatus. Selle ulatusest teatakse vaid määral, mida õiguskaitseasutused, meedia või organisatsioonid on suutnud avastada ja avalikustada ning mida majandusanalüütikud on võimelised olemasolevate andmetega opereerides ja seoseid luues esitama. Samas on kuritegevusega seonduva kahju hindamiseks tehtud uuringutel suur väärtus kuritegevusevastase poliitika kujundamisel ja ohtude maandamismeetmete rakendamisel.

Maailma finantsandmetest ei leia illegaalse ja rahapesuks kasutatava raha suurusjärgu kohta andmeid, sest enamik illegaalsest rahavoost on varjatud või nähtamatu (Ferwerda, *et al.*, 2020, lk 1). Kuritegelikul teel saadud raha suuruse määramiseks kõrvutatakse andmeid SKP-ga või konstrueeritakse eri komponentide kaudu selle summeeritud suurus (Baker, 2005, lk 162–163). Seni ei ole leitud ühte head meetodit täpse arvutuskäigu esitamiseks (Button, *et al.*, 2022, lk 16), seetõttu tuleb kasutada eri andmeid ja uuringute tulemusi, et saada kuritegevusest saadava kasu võimalik hinnanguline suurusjärk (UNODC, 2011a; Levi & Soudijn, 2020).

Kuritegevuse ulatuse hindamiseks kasutatakse enamasti otsesest või kaudset meetodit. Otsese meetodi korral koondub tähelepanu õiguskaitse- ja justiitsasutuste avalikele andmetele arestitud või konfiskeeritud vara, registreeritud sündmuste, hinnatud kahju ja kohtulahendite kohta. Nende põhjal saadakse esmane ülevaade vaid väikese osa kohta tervikust. (Schneider, 2008, lk 21) Tegelik osakaal sõltub nii makro- (riiklik poliitika, arengukavad), meso- (organisatsioonide rahastus, prioriteetide seadmine) kui ka mikrotasandist (üksiku ametniku professionaalsed oskused, kogemused ja väärtusruum). Kaudne meetod püüab tabada kuritegevuse ulatust põhjuste ja indikaatorite abil, hõlmates seejuures arvatavat tervikut (Schneider, 2008, lk 21).

Ausal ja ebaausal teel saadud raha seguneb majanduses, mida korruptiivse raha imbumine ning organiseeritud kuritegevuse ulatus ja mõju kahjustavad ja ohustavad, see omakorda võimaldab ebaausal majandustegevusel kasvada (Camdessus, 1998, lk 37). Rahvusvaheline kuritegevus on äri, mis on tulus ja motiveerib kuritegelikult käituma ning seda eelkõige enim tulutoovates ettevõtmistes. See kannustab kuritegevust ajas vastavalt oludele ja võimalustele muutuma ning otsima kasu narko- ja inimkaubandusest, võltsitud kaupadega hangeldamisest, keskkonnakuritegevusest, küberkuritegevusest (GFI, 2017, lk xi–1), relvakaubandusest, maksudest kõrvalehoidmisest, kelmusest ja korruptsioonist (Ecof, 2013, lk 13; Button, *et al.*, 2022, lk 14).

Peaasjalikult samadele kuriteoliikidele tähelepanu pööramise vajadust rõhutavad ka Euroopa Komisjon ja Europol (European Commission, 2021b; Europol, 2021b), seetõttu kajastataksegi analüüsis nende kuritegude kohta kogutavat teavet ja materjali. Lisaks organiseeritud kuritegelike gruppide rahalisest kasumlikkusest kantud eesmärgile on nende jaoks olulised poliitiline mõju ja võim, mis võimaldavad neil püsima jääda ning avardaks nende võimalusi veelgi (Shelley, 2014, lk 101; Cortese, 2022, lk 103). Õiguskaitsetegevus suudab illegaalsele rahale jälile jõuda vaid väga väikses osas (UNODC, 2011a, lk 5; GFI, 2017, lk 1; Aziani, 2018, lk 48) ning organiseeritud ja peidetud kuritegevus on tavaliselt õiguskaitseasutustest alati sammu võrra ees.

UNODC (2011a, lk 7) hindas kuritegeliku tulu ulatuseks maailmas 3,6% globaalsest SKP-st ehk 2,18 trln dollarit (1,92 trln eurot). Illegaalse kaubanduse käibe suuruseks on peetud 3% globaalsest SKP-st ehk 2,2 trln dollarit (1,93 trln eurot) (Chavarria, *et al.*, 2020, lk 3). Europol on tõdenud, et kuritegelikust tulust arestitakse vaid 2,2% ehk 2,4 mld euro väärtuses ja konfiskeeritakse veelgi vähem (1%) (Europol, 2016, lk 4). Ajavahemikul 2017–

2020 on Eesti õiguskaitseasutused arestinud igal aastal kuritegelikul teel saadud või nõude tagamiseks vara keskmiselt u 10 mln euro väärtuses (Justiitsministeerium, 2022). Samas ei ole teada, kui suur osa kriminaalsel teel saadud varast jääb tabamata või kui suur maht sellisel käibel Eesti majanduskeskkonnas üldse on.

Tulu saamisele orienteeritud kuritegevus võib riigi eest varjatud majandustegevusele mõju avaldada. Varimajanduse suurenemine võib kaasa tuua riigitulude vähenemise. See omakorda vähendab avalikult pakutavate kaupade ja teenuste kvaliteeti ning kogust, tõstes ettevõtete ja üksikisikute maksumäärasid, kuigi avalikult pakutavate kaupade ja teenuste kvaliteet halveneb. Selle tagajärg on veelgi suurem stiimul osaleda varimajanduses. Riigid, kus madalamate maksumäärade tõttu on kõrgemad maksutulud, parem õigusriik ning madalam korruptsioonitase, peaksid seetõttu olema väiksema varimajandusega. (Schneider & Buehn, 2016)

Analüüsi koostajale teadaolevalt ei ole Eestis läbi viidud kuritegeliku tulu suurust hindavat uuringut, mis oleks avalikkusele kättesaadav. Ülevaatlisk ja kuritegevuse võimalikku ulatust väljaselgitav uuring on aga Eestis vajalik, sest see aitab lisaks ebaseadusliku tegevuse ulatusele mõista riiklikku haavatavust, probleemkohti, millele tuleks edaspidi enam tähelepanu pöörata, ja sedagi, millist õiguskaitsetegevust võimestada. Samuti võib selline analüüs tuua esile vajaduse teha lisauuringuid.

Analüüs esitleb maailma, EL-i ja Eesti kohta tehtud uuringute ja analüüsides tulemusi ning hinnanguid kuritegevuse võimalikust ulatusest ja kuritegelikul teel saadud vara suurusest. Muu hulgas puudutab analüüs varimajandust ning maksudest kõrvalehoidmist laiemalt. Tegu on üldistusega, mis tugineb viidatud allikates leiduvale retoorikale, ning see ei pruugi kehtida kõikide maailma riikide või kõikide EL-i riikide kohta.

Vajadust sellise analüüsi järele on kajastatud nii „Siseturvalisuse arengukavas 2020–2025“ (Siseministeerium, 2022) kui ka „Eesti rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise siseriiklikus riskihinnangus 2020“ (Rahandusministeerium, 2021d).

Poliitikakujundajad, õiguskaitseasutused ja teadlased võivad sellest analüüsist saada kasu mitmel moel. Raske ja organiseeritud kuritegevus on loomult avalikkuse eest varjatud ja see tegevus ei kajastu täiel määral statistikas ega maksuarvestuses, analüüs annab aga esialgsed teadmised varjatud kuritegevuse ulatusest Eestis ja selle seotusest Eestiga. Samuti võimaldab see suunata tähelepanu kuritegevuse kasumlikkuse vähendamisele. Analüüsi põhjal selgub lisauuringute vajadus, tekkiv teadmus loob selgema pildi Eesti olukorrast ja latentset kuritegevust võimaldavatest teguritest, mille mõju minimeerimisega tuleb tõhusamalt tegeleda.

Analüüsi teises pooles tuuakse esile õiguskaitsemeetmete suutlikkuse näitajad ning esitatakse kuritegelikul teel saadud vara arestimise või tekitatud kahju kompenseerimiseks arestitud vara ulatus. See näitab riigi suutlikkuse taset mõjutada kuritegevuse esinemist ja kasumlikkust. Analüüsi lõpus esitatakse ebaseadusliku tegevuse ulatuse ja kriminaaltulu suuruse kohta Eestis võimalikud hinnangud ning tehakse ettepanekuid valdkonna edaspidiseks uurimiseks.

Analüüsi läbiviimisel kasutatakse taotluslikult vaid avalikke andmeid, et leitu ja analüüsi oleks avalikult kättesaadav ning edaspidisteks uuringuteks kasutatav.

Uurimisprobleem kerkib töö aktuaalsusest ning see on sõnastatud küsimusena: Kui suures ulatuses on õiguskaitseasutused võimelised kuritegevuse kasumlikkust mõjutama? Enne analüüsi läbiviimist püstitati hüpotees, mille kohaselt on Eestis kuritegelikust tegevusest tekkiva tulu suurus vähemalt 2% SKP-st. Hüpoteesi puhul võeti aluseks kaks hinnangut:

2016.–2017. aastal pesti maailmas kuritegelikust tegevusest tekkinud raha väärtuses, mis ulatub 2–5%-ni maailma SKP-st ehk 1,6–4 trln dollarit aastas (Weeks-Brown, 2018, lk 44), ja Euroopa õiguskaitseasutused suudavad kuritegelikul teel saadud vara arestida 2,2% ulatuses (Europol, 2016, lk 4).

Analüüsi eesmärk on selgitada välja kuritegeliku tulu ulatus ja arestitud vara osakaal sellest 2020. aastal.

1 Analüüsi meetodika

---

1. Analüüsi läbiviimiseks otsiti materjali avalikest allikatest ja teaduskirjandust koondavatest andmebaasidest: Google, Google Scholar, ResearchGate, Library Open Access, SpringerLink, Routledge, Ebsco, jt. Allikate otsingul eelistati publitseeringuid ajavahemiku 2010–2020 kohta. Osadel puhkudel esitatakse ka varasemate aastate tulemusi, seda eelkõige juhul, kui hinnang on oluline või kui see võimaldab tulemusi paremini võrrelda, kuna mõne sektori kohta andmeid nappis. Ajaline piirang seati mitmel kaalutlusel: hinnangud aastate kohta peaksid olema uuringu eesmärgis seatud 2020. aastale võimalikult ligilähedased; kuna kuritegevus muutub pidevalt, võib viimase kümnendi arvestamine anda täpsema tulemuse; suurema ajaraami korral oleks läbitöötamist vajav andmemaht muutunud raskesti hoomatavaks ja ajamahukamaks. Analüüsis ei ole kasutatud pärast 15. maid 2022. aastal publitseeritud allikaid. Analüüsi koostamisel on kasutatud enam kui 370 allikat. Allikate otsimisel kasutati muuhulgas järgmisi märksõnu: *proceeds of crime, profit of crime, serious and organized crime, money laundering, shadow economy*, kriminaaltulu, kuritegelikul teel saadud tulu, raske ja organiseeritud kuritegevus, rahapesu, varimajandus.
2. Andmete kogumise algaasis oli kavas esitada teema kohta kaardistav ülevaade, kuid materjaliga töötamisel ja võrreldavuse tekkimisel tööplaan täienes. Uurimisprobleemi ja eesmärgi muutmata otsustati kajastada analüüsis andmeid, mida oleks võimalik kasutada kuritegeliku tegevuse ulatuse täpsemal määramisel ja selle ulatuse kohta hinnangu andmisel. Laiema käsitluse tõttu saavad uuringus alateemadena suuremat tähelepanu varimajandus, varade suunamine maksuparadiisi, õiguskaitsetegevuse tulemuslikkuse kohta antakse ülevaade ning lisaarvutusi tehakse mitmes alateemas. Kirjanduse valimisel ja läbitöötamisel hinnati allikate haakuvust analüüsi ülesande ja eesmärgiga (Breunig & Ahlquist, 2014, lk 111). Dokumendi andmeanalüüs, mida saab ka iseseisva meetodina kasutada (Flick, 2006, lk 245–246), viidi läbi kvantitatiivsele uurimisele omaste tunnuste alusel. See võimaldab tagada kirjanduse ülevaate kooskõla andmeanalüüsi ja järeldustega, kus selgitatakse tunnuste väärtuste varieerumist (Breunig & Ahlquist, 2014, lk 111; Õunapuu, 2014, lk 183). Kvantitatiivse uurimistöö eesmärk on kirjeldada ja eksperimenteerida, et selgitada välja tunnustevahelised seosed kontrollimaks hüpoteese (Hartas, 2010, lk 65–66) ning teha selle abil üldistusi (Flick, 2011, lk 10–11).
3. Valdavalt on analüüs kaardistav-kirjeldav, kus on mitu selgitavat osa. Neist omakorda suur osa tugineb teiste riikide-juhtumite empiiriale ja neid on vaja Eestis (taas)mõtestada, kontrollida ja luua neile asjakohane raamistik. Seal, kus võrdlevat andmestikku on rohkem, kasutatakse nii statistilisele kui ka võrdlevale uuringule omast lähenemist (Lijphart, 1971, lk 684, 691, 693).
4. Siinses analüüsis kajastatakse viidatud allikates esitatud andmeid, katalogiseerides ja koondades teavet. Olukorrast antakse ülevaade ning osa materjali põhjal tehakse võrdlev analüüs, mis abistab üldistuste tegemist (Yanow, 2014, lk 148; Biesenbender & Heritier, 2014, lk 238) kuritegevuse võimaliku ulatuse kohta. Saadud teadmisele ja valdkondlikule kogemusele tuginedes antakse koondhinnang ja selgitus tulemuse kohta (George & Bennet, 2005, lk 92). Aja jooksul on kuritegevus muutunud, samuti selle maht, viis, võimalused ja stiimulid. Sellised muutujad jäetakse siinse uuringu arvutustes kõrvale ning arvesse võetakse vaid näitajad, mida on võimalik võrrelda. Analüüs ei pööra tähelepanu eri kuriteoliikide arengule ja trendidele ega kajasta kuriteoliikides eristatavaid kuritegevuse jõujooni, tegevuskanaleid või kauba ja varade liikumist märgistavat teavet.
5. Analüüsi puhul tuleb arvesse võtta, et riigid ja võrreldavad ajaperioodid on erinevad, samuti on aastate jooksul muutunud kuritegevuse intensiivsus. Kuid päris sarnaseid juhtumeid riigiti ei olegi (Anckar, 2020, lk 34), seetõttu on eesmärk esitada võimalikult adekvaatne ülevaade olemasolevate andmete põhjal (Flick, 2011, lk 10–11; Peters & Fontaine, 2020, lk 24, 27).

6. Analüüsimisel kasutati struktureeritud ja fookustatud võrdlusmeetodit, mille käigus otsiti allikatest kindlatel alustel konkreetseid andmeid, need katalogiseeriti ja nende alusel tehti süstemaatiline võrdlus, seejärel anti saadud tulemustele hinnang (George & Bennet, 2005, lk 67, 83). Analüüsis hõlmatakse kümme kuriteoliiki (4. peatükk). Koondatud materjal annab üldise hinnangu kuritegevuse võimaliku ulatuse kohta. Olenevalt käsitletud allika sisust ja fookusest esitatakse hinnang konkreetse kuriteoliigi ulatuse või sellega seotud kahju või võimaliku tulu kohta. Kuritegeliku tulu ülevaade esitatakse ja seda analüüsitakse 5. peatükis.
7. Analüüsis on uuringute tulemused esitatud algupäraselt (kas dollarites, eurodes või Suurbritannia naelades). Kui viidatud allikates ei ole väärtuseid eurodesse arvestatud, siis lähtuti analüüsi konverteerimisel kursist 1 dollar = 0,88 eurot, teiste valuutade puhul kasutati veebilehel xe.com (XE, 2021) olevat kalkulaatorit. Ekspertidid on paljude uuringute tulemused suhestanud riikide SKP-dega, seda eelkõige soovist läbivalt ühe sarnase ja võrreldava näitajaga seoseid luua ja samas selle kaudu seost kuritegevusega määrata. Analüüsis esitatakse Eestile kohaldatavaid kalkultatsioone võrdluses riigi SKP-ga (nominaal ehk inglise keeles *current*). Selleks, et arvutusi paremini jälgida ning tugineda vaid konkreetselt fikseeritud suurustele, koostati Maailmapanga (The World Bank, 2022) andmetele tuginedes SKP-sid kajastav tabel, kus märgiti 1995.–2020. aastate SKP-d maailma, EL-i, OECD ja Eesti kohta (vt tabel 47, lisa 1). Selles esitatud näitajad on aluseks analüüsi käigus tehtud arvutustele. Olgugi et mitme fookusvaldkonna uurimisel pärineb andmestik erinevast perioodist, siis analüüsi hinnang kuritegeliku käibe, kriminaaltulu ja rahapesu ulatuse kohta antakse 2020. aasta kohta ja võrdluses 2020. aasta SKP-ga. Just varasemate aastate hinnangud ja võrdlused SKP-ga võimaldavad esitada uusi võrdlusi järgmiste aastate kohta (UNODC, 2011a, lk 13). Eesti SKP (30,65 mln dollarit ehk 26,97 mln eurot) oli 2020. aastal riikide võrdluses 100. kohal (The World Bank, 2022). Euroopa Komisjoni andmetel oli EL-i SKP 2020. aastal 13,3 trln eurot, sealhulgas loeti Eesti SKP suuruseks 27,1 mld eurot (European Commission, 2021e, lk 2). Mõlemad komisjoni esitatud SKP-d erinevad veidi siinses analüüsis kasutatavatest Maailmapanga andmetest (vt lisa 1).
8. Kuriteoliikide kohta esitatavad uuringud esitatakse nende arvukuse korral ajalises järjestuses ning kui analüüsi ja uuringuid on vähem, esitatakse need koos grupeerimata. Olulisemad tulemused esitatakse tabelis iga kuriteoliigi järel koos hinnanguga kuritegeliku käibe või tulu kohta.
9. Analüüsi struktuur on paljuski seotud kasutatud uuringute fookusega, sest seni ei ole koostatud kogu kuritegevust hõlmavat uuringut, kus oleks käsitletud ja hinnatud valdavalt osa kuritegevusest. Sageli kajastavad uuringud ja analüüsid teatud liiki kuritegevust, seetõttu on algmaterjal koondatud teemade põhjal. Grupeerimise teeb keerulisemaks see, et kuritegevus on dünaamiline ning võib sisaldada mitut kuriteoliiki. Näiteks võib narkootiliste ainete käitlemine leida aset tänaval, internetis, piiriülel ning uuringud võivad olenevalt lähteülesandest grupeerida sellise tegevuse kas osaks illegaalsest rahavoost, narkootikumide kaubandusest, küberkuritegevusest, rahvusvahelisest piiriülesest kuritegevusest, organiseeritud kuritegevusest vms. Selleks, et analüüsis ei arvestataks tekkivat käivet ja võimalikku tulu mitmel korral, leitu grupeeritakse ja tagatakse võimaluse korral andmete ühekordne kasutamine.
10. Analüüsi esimeses osas esitatakse koondülevaade viimaste aastate jooksul Eesti kohta tehtud uuringutest, mis käsitlevad riigi arengut võrdluses maailma ja EL-i riikidega. Koondülevaade põhineb eesmärgistatud valimil, millega sooviti kajastada riigi valitsemistava puudutavaid komponente: terviklikkust, läbipaistvust, õigusriigi toimivust, kuritegevuse osakaalu, sõnavabadust ja korrupsiooni tunnetust võrdluses teiste riikidega. See on kui sissejuhatus andmeanalüüsi, mis aitab mõista varjatud kuritegevuse keerdkäike ja mõõtmeid, mille kohta ei ole piisavalt teadmisi. Sellele järgneb ülevaade varimajanduse kohta koostatud uuringutest ja analüüsides ning hinnatakse selle võimalikku suurusjärku võrdluses SKP-ga. Varimajandust käsitletakse seetõttu, et riigi jaoks varjatud tegevus soodustab kuritegevuse esinemist. Samuti suurendab see kuritegevuseks kasutatavate

vahendite hulka ning varimajandusega seotud inimeste maksumoraal mõjutab omakorda õiguskõlget käitumist ja makskultuuri (Schneider & Buehn, 2016; Medina & Schneider, 2018). Varimajanduse võimaliku mõju ühiskonnale on kajastatud joonisel 3. Varimajanduse suurus sõltub riigi residentide maksumoraalist ja hoiakutest (Zukauskas & Schneider, 2016, lk 120; Williams & Horodnic, 2015, lk 81, 93) ning korrupsiooni levikust (Gillanders & Parviainen, 2015, lk 13).

Joonis 3. Varimajanduse võimalik mõju ühiskonnale (Schneider & Buehn, 2016; Medina & Schneider, 2018; Gökçekus & Schneider, 2020; autori koostatud)

11. Analüüsis saab seejärel tähelepanu raske ja organiseeritud kuritegevus, mis hõlmab järgmisi kuriteoliike: narkootikumide käitlemine, relvakaubandus, inimkaubandus, võltsitud kaupade turg ja piraatlus, organiseeritud varavastased kuriteod, keskkonnakuriteod, maksupettused, kelmus ja korrupsioon, küberkuritegevus ja rahapesu. Rasket ja organiseeritud kuritegevust käsitletakse koos peamiste tulutoovate kuriteoliikidega, mille hulgast jäetakse välja vägivallakuriteod ning nn tänavakuritegevuseks peetavad teod, mis ei too suuremat kasu. Järgmistes peatükkides on analüüsid, uuringud ja hinnangud koondatud teemade põhjal, et anda ülevaade kuritegevuse ulatuse ehk võimaliku käibe kohta. Andmed sõltuvad varasemate hinnangute fookusest ning esitatakse kas kuritegevuse ulatuse või käibe, harvem tulu suurusena. Kui andmeid on võimalik võrrelda (Peters & Fontaine, 2020, lk 13), tehakse arvutused kuritegevuse ulatuse kohta nii maailmas, EL-is kui ka Eestis. Hoolimata mõne kuriteoliigi kohta käiva materjali rohkusest, jääb kuritegevuse ulatuse ja kriminaaltulu arvutamiseks ja detailsemaks võrdlemiseks andmeid siiski väheks.
12. Kuritegelikul teel saadud tulu ulatust puudutavas peatükis kajastatakse rasket ja organiseeritud kuritegevusest saadud tulu käsitlevaid uuringuid, hinnanguid ja arvamusi. Tulemusi kõrvutatakse seniste konsensuslike või ümber lükkamata tõdemuste suhtes, mida kuritegevuse ulatuse kohta on esitatud.
13. Järgneb varade arestimise ja konfiskeerimise võimekust kajastav osa, misjärel saab tähelepanu kuritegevusevastase võitluse tulemuslikkus ning esitatakse ettepanekud kriminaalpoliitika kujundamiseks ja uuringute tegemiseks. Varade arestimist puudutavate andmete puhul esitatakse Eesti kohta vaid see osa, mis on aasta jooksul kriminaalmenetluse käigus arestitud ja edasiseks

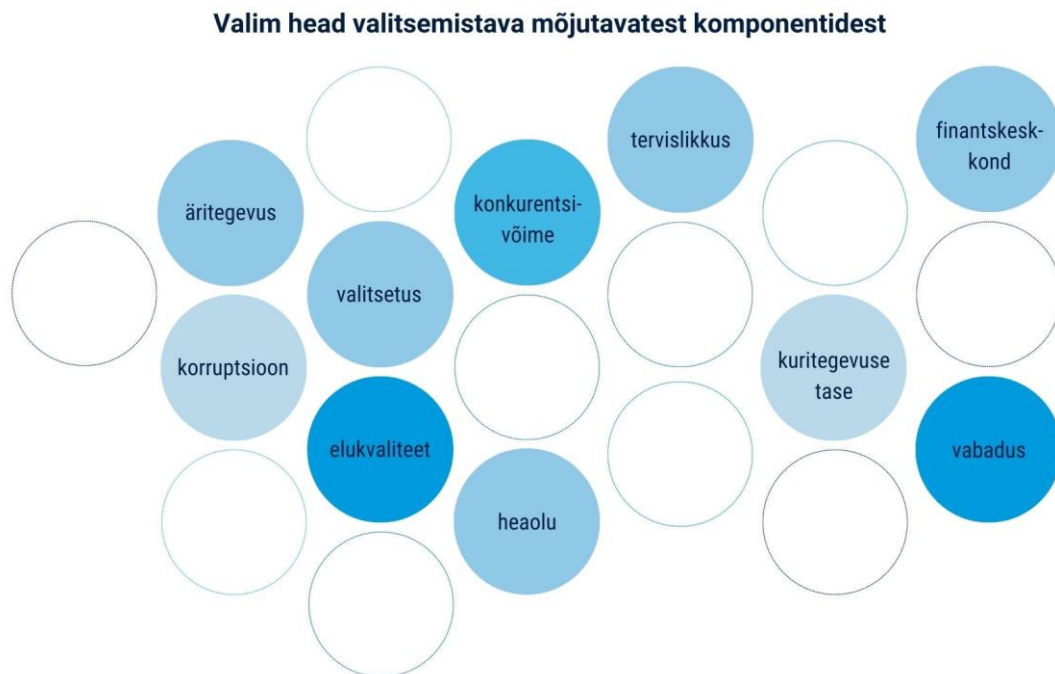

menetlusotsuse vastuvõtmiseks prokuratuuri edastatud. Konfiskeeritud vara puhul märgitakse sellise vara suurus, mille kohta on jõustunud kohtuotsus.

14. Analüüsi lõpus on esitatud lisadena tabelid, millele järgneb kasutatud allikate loetelu.

2 Eesti ühiskonda kajastavad uuringud

15. Peatükis esitatakse valik riike võrdlevatest ja indekseerivatest rahvusvahelistest uuringutest, mis annavad Eesti kohta ülevaate eri küsitluste ja andmestike põhjal võrdluses teiste riikidega viimaste aastate jooksul. Valitsemise võimekust kajastavad indikaatorid on kesksed poliitika kujundamise instrumendid, võimaldades riike pingeritta seada ning omavahel võistelda ja survestada valitsusi muutuseid läbi viima (Erkkilä, 2020, lk 187–188). Valik hõlmab 31 uuringut, mis muuhulgas ilmestavad head valitsemistava mõjutavaid komponente turvalisuse aspektist (Kaufmann & Kraay, 2008). Sellest nähtub, kuhu Eesti on konkurentsitihedas maailmas jõudnud, sealhulgas kuritegevusevastases võitluses, mida on Eesti saavutanud ja millega tuleks veel vaeva näha (vt joonis 4). Valim ei ole ammendav selleks, et riigi edukust või vajakajäämisi hinnata, küll aga piisav, et tekiks arusaam riigi arengust hea valitsemistava ja eetilistest väärtustest lähtumise suunas. Iga loetelus esitatud uuringu taga on metoodika ning andmete süntees, millele sinne analüüs ei keskendu, seetõttu esitatakse tulemusi kui tõdemust läbiviidud uuringutest.

Joonis 4. Valim head valitsemistava mõjutavatest komponentidest turvalisuse kontekstis (Kaufmann & Kraay, 2008; autori koostatud)

16. Teiste riikidega võrreldes on Eesti asetunud maailmas kõrgele kohale vähese korruptsiooni tõttu: TI CPI uuringus 17. koht 2020. aastal ja 13. koht 2021. aastal 180 riigi võrdluses (Transparency International, 2021a; Transparency International, 2022), globaalses korruptsiooniuuringus 6. koht 2021. aastal 196 riigi võrdluses (Global Risk Profile, 2021a), TRACE altkäemaksu riski maatriksi uuringus 16. koht 2021. aastal 164 riigi võrdluses (TRACE, 2021), globaalse korruptsioonibaromeetri 2021. aasta arvestuses EL-i keskmisest parem tulemus (Transparency International, 2021b), avaliku terviklikkuse uuringus 11. koht 2021. aastal 114 riigi võrdluses (ERCAS, 2021), seaduse toimimist hindavas uuringus 11. koht 2021. aastal 139 riigi hulgas (The World Justice Project, 2021), maailma valitsemise indikaatori 2020. aasta ja 2022. aasta uuringutes head tulemused, mis viitavad korruptsiooni kontrollimise toimimisele, regulatsioonide kvaliteedile ja seaduse toimimisele (The World Bank, 2021b; Chandler Institute of Governance, 2022).

17. Eesti on saanud teise koha EL-i riikide võrdluses, mis määras küberkuritegevuse haavatavuse skoori (WebsiteBuilderExpert, 2018). 2020. aastal paiknes Eesti Euroopas tuvastatud küberrünnete arvu pingereas 32 riigi võrdluses 19. kohal (Specops, 2020).
18. Organiseeritud kuritegevuse indeksi 2021. aasta arvestuses on Eesti 193 riigi seas sellisest kuritegevusest vähem ohustatud riikide seas ehk 9. kohal (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2021b). Positiivset tulemust kinnitavad 2022. aasta kuritegevuse indeks 142 riigi, turvalisuse uuring 2022. aastal 87 riigi (NUMBEO, 2022a; NUMBEO, 2022b) ja globaalse terrorismi uuringus 2022. aastal 193 riigi võrdluses (Institute for Economics & Peace, 2022).
19. Keskkonna, sotsiaalse ja terviklikkuse uuringus hinnati 2021. aastal Eesti 179 riigi võrdluses paremuselt 19. koha vääriliseks (Global Risk Profile, 2021b), 2020. aasta rahvusvahelise äritegevuse mõõdet hindavas uuringus sai Eesti 190 riigi võrdluses 18. koha ja 31. koha konkurentsivõime uuringus 2019. aastal 141 riigi võrdluses (The World Bank, 2020; World Economic Forum, 2019).
20. Hea riigi uuringus on Eesti 22. kohal 169 riigi seast (Anholt, 2021), hea elu kvaliteedi uuringus 12. kohal 149 riigi seast (NUMBEO, 2022c), OECD parema elu uuringus on 40 riigi võrdluses Eesti 21. kohal (OECD, 2021b) ning 78 parima riigi võrdluses 57. kohal (USNews, 2021). 2022. aastal pälvis Eesti läbipaistvuse arvestuses 3. koha 129 riigi hulgast (ERCAS/CIPE, 2022) ning riigikaitse terviklikkuse uuringus 86 riigi seast 21. koha (Transparency International, 2021c).
21. Maailma orjanduse uuringus 2018. aastal oli Eestil 94. koht 167 riigi (WalkFree, 2018) ja demokraatia indeksi arvestuses 2021. aastal 27. koht 167 riigi seas (Economist Intelligence, 2021). Pressivabadust hindavas uuringus saavutas Eesti 15. koha 180 riigi seast (RSF, 2021) ja maailma vabaduse skooris 94 punkti, see on oluliselt kõrgem EL-i keskmisest (Freedom House, 2022).
22. Illegaalsete rahavoogude uuringu kohaselt 2018. aastal sai Eesti keskmise tulemuse ning on seega haavatav (Tax Justice Network, 2018), finantsandmete saladuse uuringus 2020. aastal saavutas Eesti 133 riigi võrdluses kõrge 13. koha ja ettevõtluse maksuvabapiirkonna uuringus 2021. aastal saavutas 70 riigi arvestuses keskmise 38. koha (Tax Justice Network, 2021b).
23. Maailma õnne (muu hulgas rahulolu, korruptsiooni vähesust, ebaõiglust, suuremeelsust, sotsiaalset kaitset) mõõtvast raportis paigutus Eesti 146 riigi seas 36. kohale (Helliwell, *et al.*, 2022). EL-is paiknes Eesti selles uuringus 19. kohal, see ei ole väga hea tulemus ning vajab nii arutelu kui ka tegevusi, et olukorda muuta.
24. Eespool märgitud uuringud on kajastatud tabelis 1, kus on muu hulgas esitatud andmed Euroopa või EL-i kohta (kui andmed on olemas) ning tulemuse selgitus.

Tabel 1. Eesti tulemused rahvusvahelistes uuringutes (viited uuringutele ülal tekstis; autori koostatud)

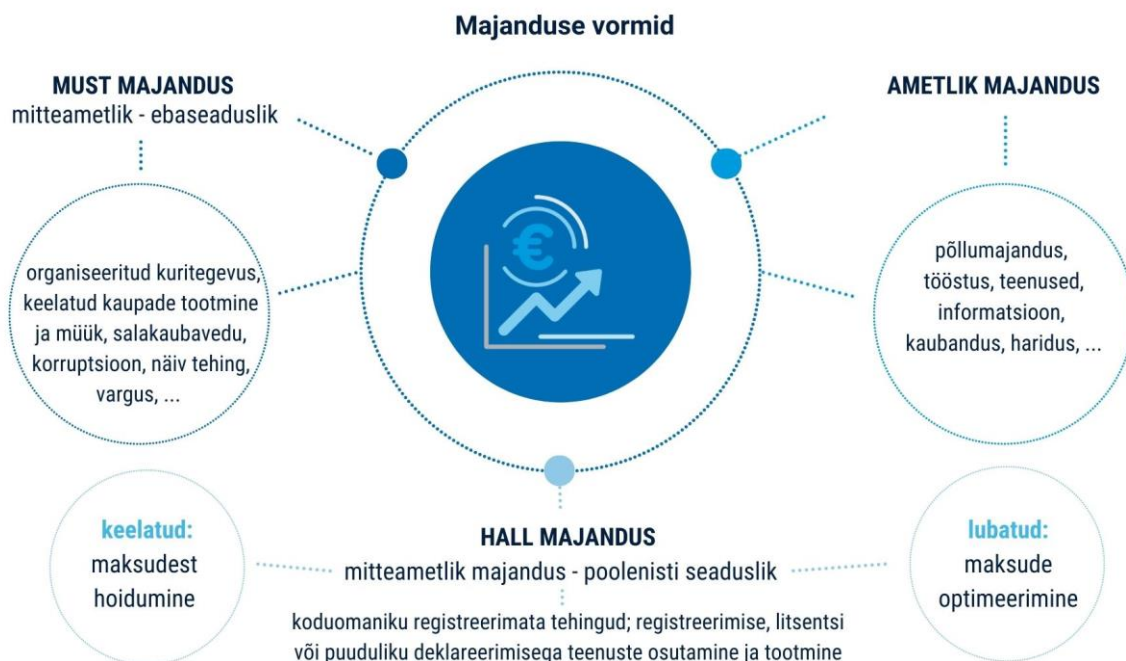
Nr	Uuringu nimetus	Eesti punktid, koht ja osalenud riikide arv	EL-i või Euroopa keskmine	Selgitus
1	TI Corruption Perception Index 2020	75, (17. koht 180-st)	64	Punktid 1–100, mida rohkem, seda parem tulemus
2	TI Corruption Perception Index 2021	74 (13. koht 180-st)	64	Punktid 1–100, mida rohkem, seda parem tulemus
3	Global Corruption Index 2021	11,32 (6. koht 196-st)	29,7	Mida vähem punkte, seda parem tulemus
	Corruption	(12. koht 196-st)		Mida väiksem koht, seda parem tulemus
	White Collar Crime	(2. koht 196-st)		Mida väiksem koht, seda parem tulemus
4	Environmental, Social and Governance Index 2021	22,91 (19. koht 179-st)	26,8	Mida vähem punkte, seda parem tulemus
5	TRACE Bribery Risk Matrix 2021	16. koht 194-st		Mida väiksem koht, seda parem tulemus
6	Global Corruption Barometer EU 2021			
	Korruptsioon on kasvanud 12 kuuga	18%	32%	Mida väiksem %, seda vähem korruptsiooni
	Avaliku sektori kasutamisel maksti altkäemaksu	2%	3%	Mida väiksem %, seda vähem korruptsiooni
7	Business International Index 2020	80,6 (18. koht 190-st)		Punktid 1–100, mida rohkem, seda parem tulemus
8	Global Competitiveness Index 2019	70,9 (31. koht 141-st)		Punktid 1–100, mida rohkem, seda parem tulemus
9	Worldwide Governance Indicators (–2,5 kuni 2,5) 2020			
	Control of Corruption	1,6 (92,3%)		Punktid –2,5 kuni 2,5, mida rohkem, seda parem tulemus
	Government Effectiveness	1,3 (88,5%)		Punktid –2,5 kuni 2,5, mida rohkem, seda parem tulemus
	Political Stability and Absence of Violence/Terrorism	0,7 (70,3%)		Punktid –2,5 kuni 2,5, mida rohkem, seda parem tulemus
	Regulatory Quality	1,5 (92,8%)		Punktid –2,5 kuni 2,5, mida rohkem, seda parem tulemus
	Rule of Law	1,4 (89,4%)		Punktid –2,5 kuni 2,5, mida rohkem, seda parem tulemus
	Voice and Accountability	1,2 (88,4%)		Punktid –2,5 kuni 2,5, mida rohkem, seda parem tulemus
10	Index of Public Integrity 2021	8,42 (11. koht 114-st)	7,98	Mida rohkem punkte, seda parem tulemus
11	Transparency Index 2022	17,5/20 (3. koht 129-st)		Punkte kuni 20, mida rohkem, seda parem
12	Global Organized Crime Index 2021			
	Resilience	7,83 (9. koht 193-st)	6,23	Mida rohkem punkte, seda parem tulemus
	Criminality	3,6 (163. koht 193-st)	4,48	Mida vähem punkte, seda parem tulemus
	Criminal markets	3,45 (160. koht 193-st)	4,21	Mida vähem punkte, seda parem tulemus
	Criminal actors	3,75 (155. koht 193-st)	4,76	Mida vähem punkte, seda parem tulemus
13	Freedom of the Press Index 2022	88,83 (4. koht 180-st)		Mida väiksem koht, seda parem tulemus
14	Good Country Index 2020	22. koht 169-st		Mida väiksem koht, seda parem tulemus
15	Quality of Life Index 2022	174,19 (12. koht 87-st)		Mida rohkem punkte, seda parem tulemus
16	Safety Index 2022	76,18 (10. koht 87-st)		Mida rohkem punkte, seda parem tulemus

Nr	Uuringu nimetus	Eesti punktid, koht ja osalenud riikide arv	EL-i või Euroopa keskmine	Selgitus
17	Crime Index 2022	23,82 (13. koht 142-st)		Mida vähem punkte, seda parem tulemus
18	Best Countries ranking 2021	57. koht 78-st		Mida suurem koht, seda kehvem tulemus
19	OECD Better Life Index 2021	21. koht 40-st		Mida väiksem koht, seda parem tulemus
20	WJP Rule of Law Index 2021	0,81 (11. koht 139-st)		Punktid 0–1, mida rohkem punkte, seda parem koht
	Absence of Corruption	0,88 (19. koht 139-st)		Punktid 0–1, mida rohkem punkte, seda parem koht
21	Global Slavery Index 2018	94. koht 167-st	106	Mida suurem koht, seda väiksem risk
22	Democracy Index 2021	7,84 (27. koht 167-st)		Punktid 1–10, mida rohkem punkte, seda parem koht
23	Government Defence Integrity 2020	58 (21. koht 86-st)	53	Punktid 1–100, mida rohkem punkte, seda parem koht
24	Global Freedom Score 2022	94	83	Punktid 1–100, mida rohkem punkte, seda parem
25	Global Terrorism Index 2022	0 (93. koht 163-st)		Kui punkte 0, siis terrorismi oht väike
26	Corporate Tax Haven Index 2021	70 (38. koht 70-st)		0–100 punkti, mida vähem punkte, seda väiksem risk maksudest kõrvalehoidmiseks
27	Financial Secrecy Index 2020	43 (121. koht 133-st)		Mida vähem punkte, seda parem koht
28	Vulnerability to illicit financial flows 2018	54		Mida vähem punkte, seda parem tulemus
29	Cybercrime vulnerability score 2018	30% (2. koht 28-st)	35%	0–100%, mida väiksem %, seda parem tulemus
30	Cyber-Insecure countries 2020	3,54% (19. koht 32-st)		0–100%, mida väiksem %, seda vähem küberründeid
31	World Happiness Report 2022	6,341 (36. koht 146-st)	6,631	Punktid 1–10, mida rohkem punkte, seda parem koht
32	Good Government Index 2022	0,741 (15. koht 104-st)		Punktid 0–1, mida rohkem punkte, seda parem koht

25. Hoolimata viidatud uuringute tulemustest tuleb Eestil paremini toimiva ühiskonna kujundamiseks jätkata läbipaistvate strateegiate ja arengukavade elluviimist ning järjekindlalt kuritegevuse vähendamisse panustamist. Mida väiksemat kahju saab kuritegevus tekitada, seda suuremaid ressursse on võimalik paigutada teiste, ühiskonnas järele aitamist vajavate sektorite arengusse. Seega selleks, et teada saada, missuguses mahus kuritegevus riiki koormab, selle ohjamisega seotud lisakulutusi nõuab ning riigi konkurentsivõimet vähendab, tuleb hinnata kuritegevuse ulatust, sellega seonduvat võimalikku kahju ning riigi võimet sellise kahju tekkimist pärssida.

3 Varimajandus

26. Varimajanduse suuruse täpseks hindamiseks pole siiani parimat lahendust leitud, seetõttu tuleks selle ulatuse hindamisel uuringute tulemusi kõrvutada. Samuti on puudu rahvusvaheliselt tunnustatud varimajanduse definitsioon, mis aitaks kaasa ühtsele arusaamisele (Schneider & Buehn, 2016, lk 30; Schneider, 2017, lk 23). Olenevalt varimajanduse tõlgendamisest ja uurimismetoodika läbiviimisest võivad varimajanduse leitud suurused varieeruda (Schneider & Buehn, 2013). Valdavalt soovitakse varimajandust määratleda avalikkuse eest peidetud tegevusena, millelt jäetakse riigile maksud tasumata, ning sellena ei käsitleta kuritegelikku tegevust (Williams & Schneider, 2016, lk 1–16). OECD (2002, lk 37–44) on jaganud varimajanduse neljaks kategooriaks: pörandaalne tootmine, illegaalne tootmine, mitteametlik tootmine ja majapidamiste enda tarbeks tootmine. Varimajanduse suurusjärgu leidmiseks on peamiselt kasutatud küsitlusi ja intervjuusid, indikaatorite kaudu lähenemist ja modelleerimist, kus statistiliste näitajatega püütakse varimajanduse ulatust määrata, näiteks MIMIC-i mudel (Hassan & Schneider, 2016, lk 4–5).
27. Varimajanduse käsitlemisel on valdav osa uuringuid vaadelnud seda juriidiline tegevusena, mille käigus teadlikult varjatakse riigi eest andmeid, et vältida tulu-, käibe- või muude maksude, sealhulgas sotsiaalmaksu tasumist. Samuti varjatakse mõne seadusliku tööturustandardi, näiteks miinimumpalga või mõne halduskohustuse mittetäitmist (European Commission, 2021b, lk ix–x). Varimajandusest või nn hallist majandusest ollakse teadlikud, kuid riigid on jätnud osa tegevusi heade tavade, normide ja kultuuri kujundada. Seetõttu ei pruugi kõik varimajandusega seotud tegevused olla seadusega otseses vastuolus või karistatavad (vt joonis 5). (Schneider, *et al.*, 2015, lk 36) Selge erinevus varimajanduse ja mustaks majanduseks nimetatud vahel on see, et viimast iseloomustavad seadusega keelatud tegevused, mille eest nähakse riikides valdavalt ette kriminaalkaristus.

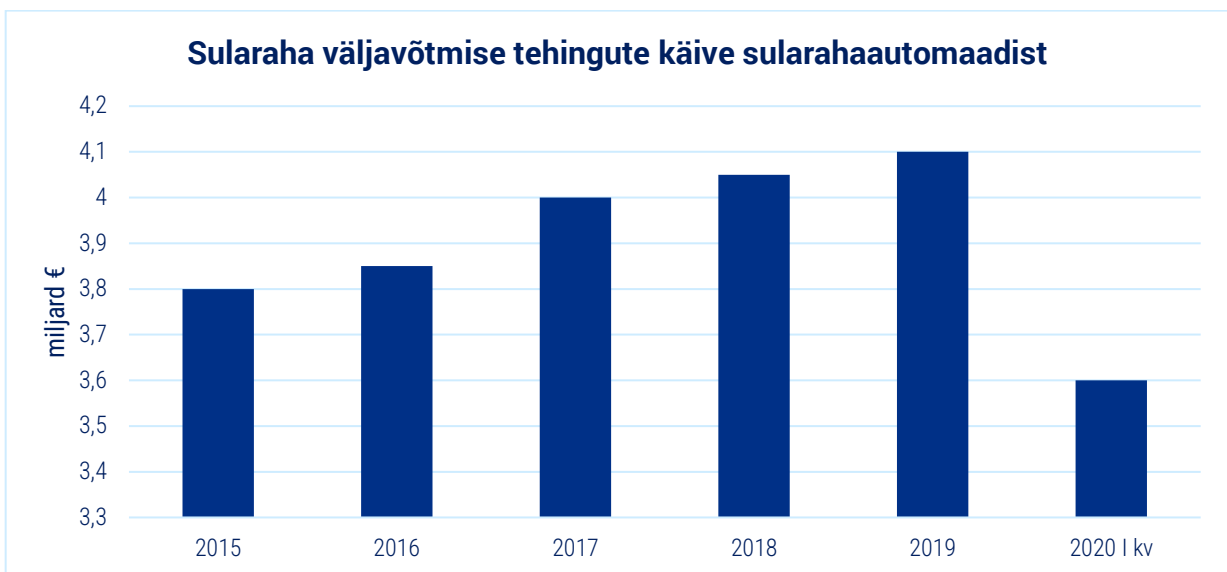

Joonis 5. Varimajanduse olemus (Schneider, *et al.*, 2015; OECD, 2002; autori koostatud)

28. Varimajanduse üheks elushoidjaks on peetud sularaha (Isachsen & Strøm, 1985, lk 25–26, 31). Maailmas oli 2009. aastal kasutusel sularaha 4 trln dollarit (3,52 trln eurot) (Eurostat, 2018, lk 108)

ning see on kasvanud aastatega 6,6 trln dollarini, millest USA-s on kasutusel 2,1 trln dollarit (Whitbourne & Guzman, 2021).

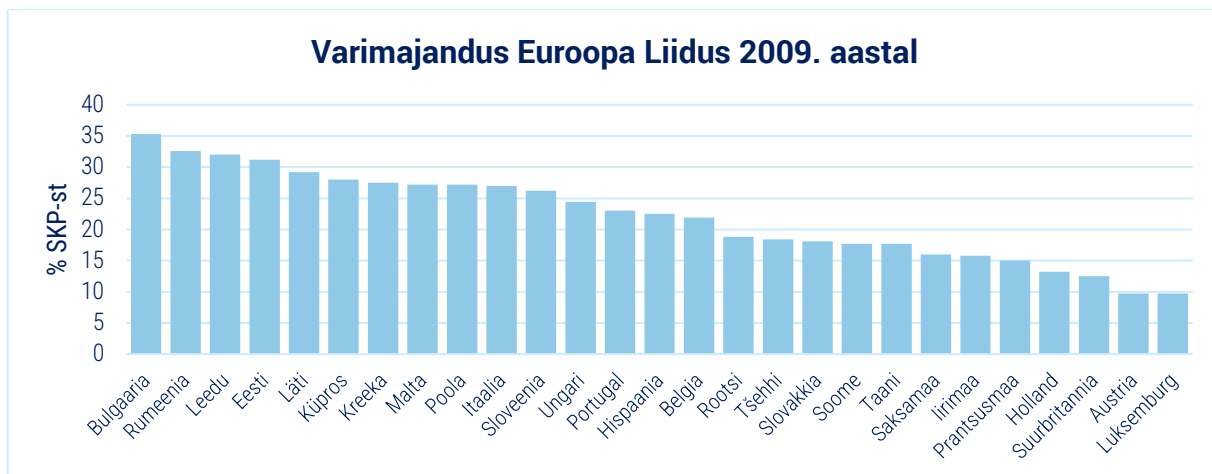
29. Osa uuringuid on näidanud, et inimeste kasutuses oleva raha hulga ja varimajanduse vaheline korrelatsioon on positiivne ja statistiliselt oluline (Schneider, *et al.*, 2010, lk 11; Dell'Anno, *et al.*, 2007, lk 67; MacGéidigh, *et al.*, 2016, lk 3-6, 32–34; Hassan & Schneider, 2016, lk 4; Rogoff, 2015, lk 453), kuid hiljem on kaheldud sularaha ja varimajanduse otseses seoses. Reimer *et al.* (2020, lk 17–18) pidasid sularaha rolli varimajanduse suurendamisel siiski väikseks, kuid tuntavamal määral on seos väiksemates riikides ja sealsete koduomanike majapidamises, kus kasutatakse väiksemaid sularaha kupüüre (Seitz, *et al.*, 2018, lk 13–14). Ollakse arvamusel, et sularaha vähendamisega vaid olulisel määral õnnestuks varimajanduse ulatust kahandada 10–20% võrra (Schneider, 2017).
30. Sularaha ja varimajanduse omavahelise seose olulisuse üle on vaieldud. Seetõttu hinnatakse analüüsis sularaha kasutamist Eestis. Selle jaoks tuvastatakse, kui suur on viimaste aastate jooksul olnud sularaha hulk, mida inimesed kasutavad. Üks selline näitaja on sularaha väljavõtmise tehingute käive sularahaautomaatidest. Eesti Panga andmetel on sularahaautomaatidest sularaha väljavõtmise tehingute käive aastate jooksul järjepidevalt kasvanud: 2015. aasta esimeses kvartalis oli see 831,9 mln eurot, 2020. aasta esimeses kvartalis 928,3 mln eurot. Samas oli 2021. aasta kolmandas kvartalis see senise viie aasta jooksul kõrgeim ehk 1,065 mld eurot. (Näksi, 2021) Kuue aasta jooksul on igal aastal võetud sularahaautomaatidest keskmiselt välja 3,9 mld eurot (vt joonist 6). Eesti Panga andmetel ei ole koroonakriis inimeste maksekäitumist Eestis mõjutanud ja ligi pool tehingutest tehakse endiselt sularahas (Eesti Pank, 2021, lk 38).

Joonis 6. Eesti Panga andmed sularaha kasutamise kohta aastate kaupa sularahaautomaatidest sularaha väljavõtmise tehingute käibe põhjal (Näksi, 2021; autori koostatud)

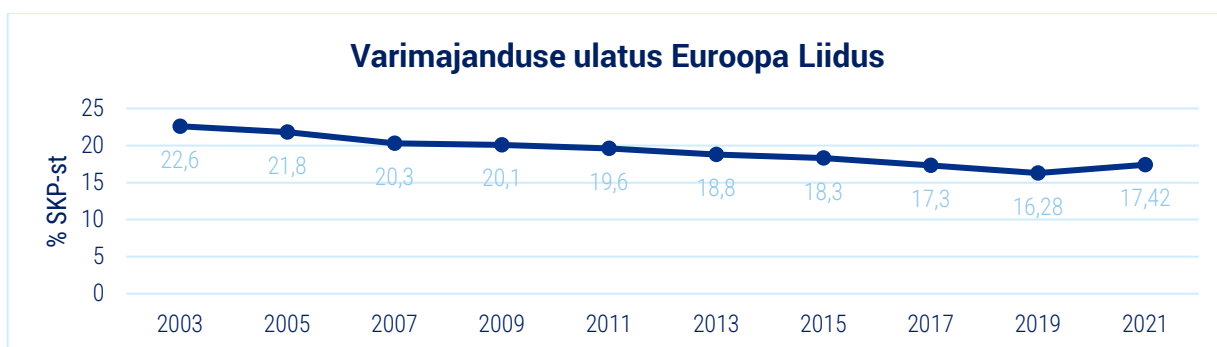
Allpool kajastatakse majandusteadlaste poolt aastate jooksul koostatud uuringute tulemusi.

31. **Murphy.** 2009. aastal hinnati EL-i varimajanduse ulatuseks liidu SKP-st 22,1%, millest omakorda 35,9% moodustas maksudest kõrvalehoidmine (vt joonist 7). Varimajanduse suuruseks hinnati 2,26 trln eurot ja maksud jäeti maksmata 1 trln euro ulatuses. Eesti varimajanduse ulatuseks koos maksudest kõrvalehoidmisega arvestati 31,2% SKP-st, millelt jäi maksudena saamata 1,68 mld eurot. Eesti oli uuringu kohaselt teiste riikidega võrreldes suurim kaotaja. (Murphy, 2012, lk 2, 10–11)

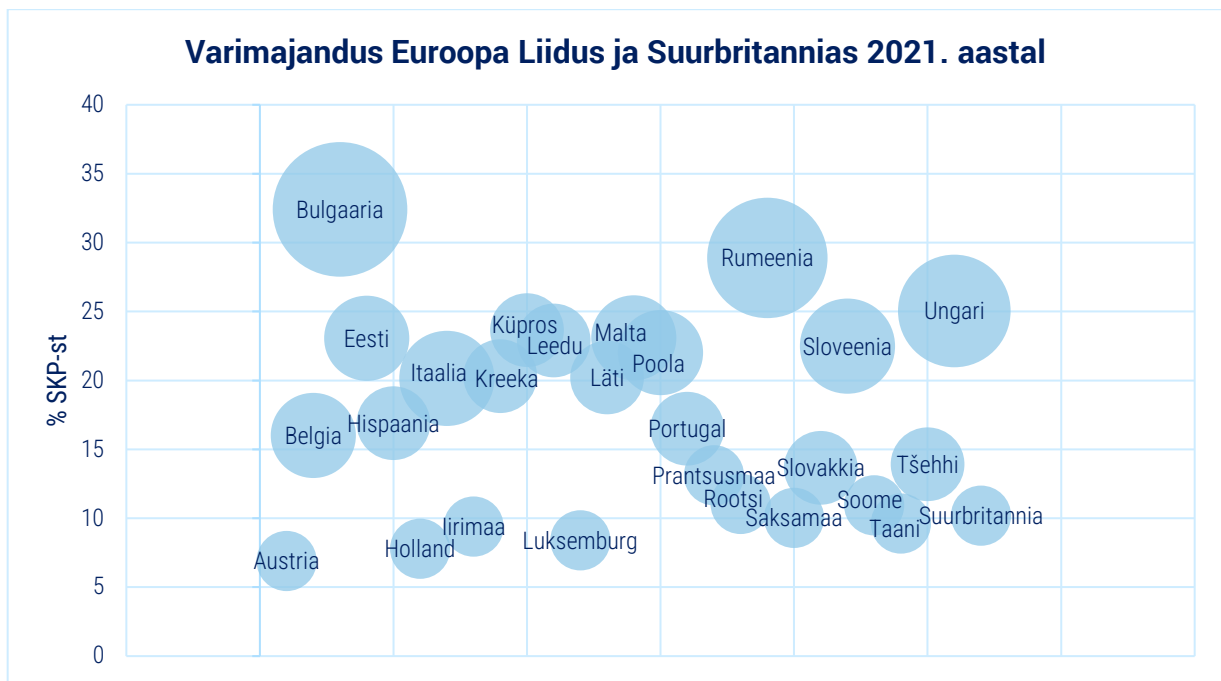
Joonis 7. Varimajanduse osakaal EL-is 2009. aastal riigiti (Murphy, 2012; autori koostatud)

32. **Schneider.** Schneider hindas, et ajavahemikul 1988–2000 oli arengumaades varimajanduse suuruseks keskmiselt 35–44% SKP-st, üleminekumajandusega riikides 21–30% SKP-st ja OECD riikides 14–16% SKP-st (Schneider & Enste, 2002). 28 EL-i riigi varimajanduse keskmine suurus oli 2003. aastal 22,6% EL-i SKP-st ja vähenes 2014. aastal 18,6%-ni. Eesti varimajanduse suuruseks peeti 2003. aastal 30,7% SKP-st ja see vähenes 2014. aastal 27,1%-ni SKP-st. Varimajanduse suurimad põhjused olid kaudsed maksud, füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemine (ingl *self-employment*) ja töötus. (Schneider, et al., 2015, lk 44–45)
33. Tuginedes 2015. aasta andmetele varitööjõuturukohta, leiti, et Eestis oli varimajanduse osakaal 15% SKP-st (Zukauskas & Schneider, 2016, lk 128).
34. 2016. aastal hinnati EL-i varimajanduse suuruseks 17,9% SKP-st ja Eestis 25,4% SKP-st (Schneider, 2016, lk 48). 2019. aastal muutusid need näitajad veel väiksemaks – EL-is 15% ja Eestis 22,1% SKP-st (Boumans & Schneider, 2019, lk 9–10).
35. Schneider tehtud uuringud varimajanduse kohta on saanud kriitika osaliseks, sest tema meetodikaga kujuneb varimajandus oluliselt suuremaks. Seetõttu kohandati mudelit, see tõi kaasa ekspertide arvates tõesema tulemuse. Kui ajavahemikul 2009–2015 oli MIMIC-i arvestuse kohaselt Eestis varimajanduse suurus 28% SKP-st, siis kohandatud mudeli järgi on varimajanduse suurus tegelikult 65% varem kasutatud mudeli abil leitud väärtusest, seega Eesti näitel 18% SKP-st. (Hassan & Schneider, 2016, lk 1, 11–12; Adair, 2018, lk 18–19) Kohendatud mudeliga saadi 2015. aastal Eesti varimajanduse suuruseks 17% SKP-st (Zukauskas & Schneider, 2016, lk 119–120).
36. EL-is hinnati 2021. aastal varimajanduse ulatuseks 17,68% SKP-st, see on pidevalt vähenenud alates 2003. aastast, mil see oli 22,6% SKP-st (Schneider, 2021) (vt jooniseid 8 ja 9).

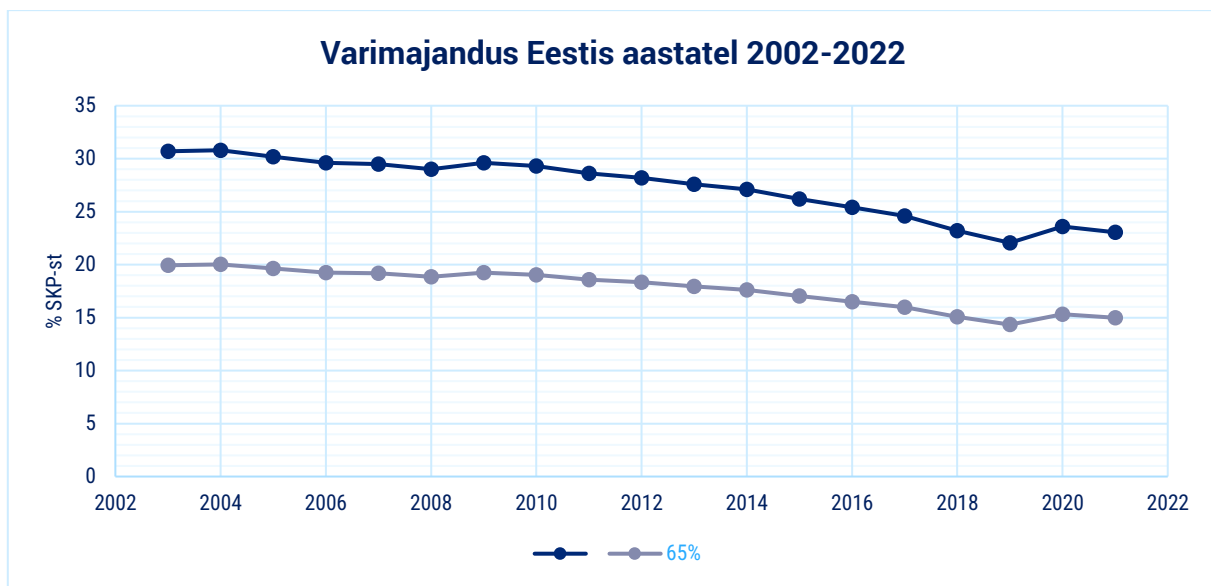
Joonis 8. Varimajanduse osakaal EL-is aastatel 2003–2021 (Schneider, 2021; autori koostatud)

Joonis 9. Varimajanduse osakaal EL-i riikides ja Suurbritannias 2021. aastal (Schneider, 2021; autori koostatud)

37. Eestis hindas Schneider varimajanduse osakaaluks 2021. aastal 23,06% SKP-st, see on samuti jätkuvalt vähenenud alates 2003. aastast, mil see oli 30,7% SKP-st (Schneider, 2021). Kui kohandada seda tulemust Schneideri tõesema lähenemisega, siis võis 2021. aastal olla Eesti varimajanduse suurus 15% SKP-st. Kahte arvutuskäiku on võrreldud alloleval joonisel 10.

Joonis 10. Varimajanduse osakaal Eestis koos täpsustatud arvutusega (Schneider, 2021; autori koostatud)

38. **Medina.** Medina ja Schneideri (2018, lk 2) varimajanduse uuringus võrreldi 158 riigi andmeid 1991.–2015. aastal. Selle järgi on varimajanduse osakaal keskmiselt 31,9% riigi SKP-st. Varimajanduseks peeti majandustegevust, mis on ametiasutuste eest rahalistel, regulatiivsetel ja institutsionaalsetel põhjustel varjul. Rahalised põhjused on maksudest, sealhulgas sotsiaalmaksust, kõrvalehoidmine. Regulatiivsed põhjused on seotud valitsemisega, näiteks bürokraatia vältimine või regulatsioonide täitmisega kaasnev koormus. Institutsionaalsed põhjused hõlmavad korruptsioonivastast seadust, poliitiliste institutsioonide kvaliteeti ja seaduse nõrka toimimist. Varimajanduse mõiste ei hõlma

kuritegevust ega koduseid toiminguid (ingl *household activities*). Eesti varimajanduse suurus ajavahemikul 1999–2015 oli keskmiselt 23,8% SKP-st, 2015. aastal aga 18,49% SKP-st. (Medina & Schneider, 2018, lk 4–6, 71) Varimajanduse osakaal Euroopas ulatus 2017. aastal 31 riigi võrdluses kahe mudeli arvutuse kohaselt 11,1%-ni ja 17,1%-ni SKP-st, EL-is 11,2%-ni ja 17,3%-ni SKP-st ning Eestis 16,0%-ni ja 24,6%-ni SKP-st, kusjuures Eesti oli nende viie riigi hulgas, kus varimajandus on kõige ulatuslikum. Kesisem tulemus oli Bulgaarial, Türgil, Horvaatial ja Rumeenial. (Medina & Schneider, 2018, lk 18, 52; Medina & Schneider, 2021, lk 30–31)

39. Samas on needsamad autorid, Medina ja Schneider, (2018, lk 46, 58) arvestanud aastatel 2010–2015 Euroopas varimajanduse ulatuseks keskmiselt 20,2% SKP-st ja teistsugust meetodit kasutades saanud ajavahemikul 1991–2015 Eesti varimajanduse suuruseks 12,1% SKP-st.
40. Medina ja Schneider (2019, lk 19, 28–29) leidsid 157 riigi varimajandust hinnates, et aastatel 1991–2017 oli varimajanduse osakaal maailmas keskmiselt 30,9% SKP-st, Eestis 24,1% (vt tabelit 2). Varimajanduse suuruseks hinnati 2017. aastal EL-is 16,1%. Eestis hinnati 2014. aastal varimajanduse suuruseks 19,3%, 2015. aastal 21%, 2016. aastal 20,9% ja 2017. aastal 20,1% SKP-st. (Medina & Schneider, 2019, lk 19, 45–49) Euroopa Komisjon viis 2021. aastal läbi uuringu, mis tugineb varimajanduse tuvastamisel samuti Medina ja Schneideri 2019. aasta tulemustele. Euroopa Komisjoni uuringu kohaselt oli EL-is kaheksa aasta jooksul aastatel 2010–2017 varimajanduse osakaal EL-i SKP-st keskmiselt 16,7% (European Commission, 2021b, lk 102–103).

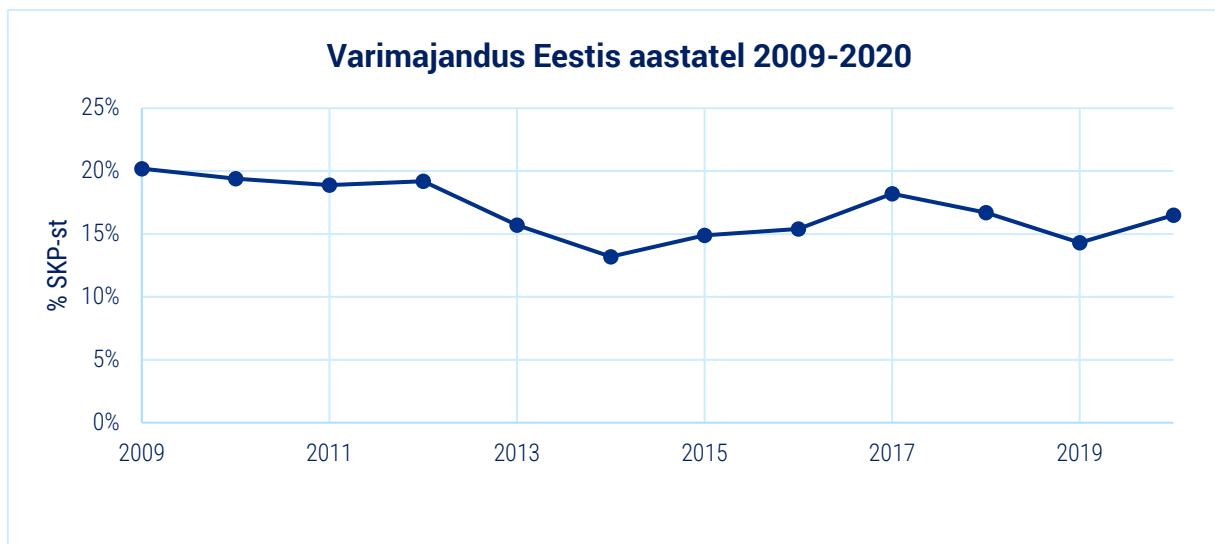
Tabel 2. Varimajanduse keskmine suurus maailmas ja Eestis (Medina & Schneider, 2019; autori koostatud)

Varimajanduse keskmine suurus maailmas ja Eestis (Medina & Schneider, 2019)	Ajavahemik		
	1991-1999	2000-2009	2010-2017
Sahara-tagune piirkond	41,9	39,3	34,4
Lõuna-Ameerika	41,4	38,9	34,0
Lõuna-Aasia	34,7	33,2	28,1
Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika	37,3	24,1	21,9
Ida-Aasia	26,5	24,7	21,3
Euroopa	24,6	22,1	19,4
OECD	18,3	16,2	14,6
Eesti	26,6	24,4	20,5

41. **Kelmanson.** Kelmanson hindas kolleegidega varimajandust Schneideri esitatud varimajanduse tähenduse järgi. Ta leidis, et varimajandus moodustas 2016. aastal EL-is 22,7% ning Eestis 34,6% SKP-st, see on veidi väiksem kui 2009. aastal antud hinnang (37,2% SKP-st) (Kelmanson, *et al.*, 2019, lk 26).
42. 2019. aasta varimajanduse ulatuse arvutamisel kasutavad IMF-i eksperdid MIMIC-i meetodit, võttes arvesse samasuguse varimajanduse määratluse nagu Schneider. Uuringuga jõuti aga tulemusteni, mis ületavad märkimisväärselt seniseid varimajanduse ulatuse hinnanguid, seetõttu tuleb nendesse suhtuda teatud eelarvamusega. Nimelt leiti, et varimajanduse osakaal EL-is on keskmiselt 23% SKP-st, sealjuures jääb see edukamates riikides 10–20% ning arenevatel turgudel 30–40% juurde. Eestis hinnati varimajanduse osakaaluks 2017. aastal 33,7%, 2018. aastal 33,6% ning 2019. aastal 33,2% SKP-st (Kelmanson, *et al.*, 2021, lk 2, 71–84) Uuringus ei ole arvestatud kohandatud versiooniga, seetõttu jääb see tavapäraest hinnangutest liiga erinevaks. Seetõttu võiks arvestada Schneideri

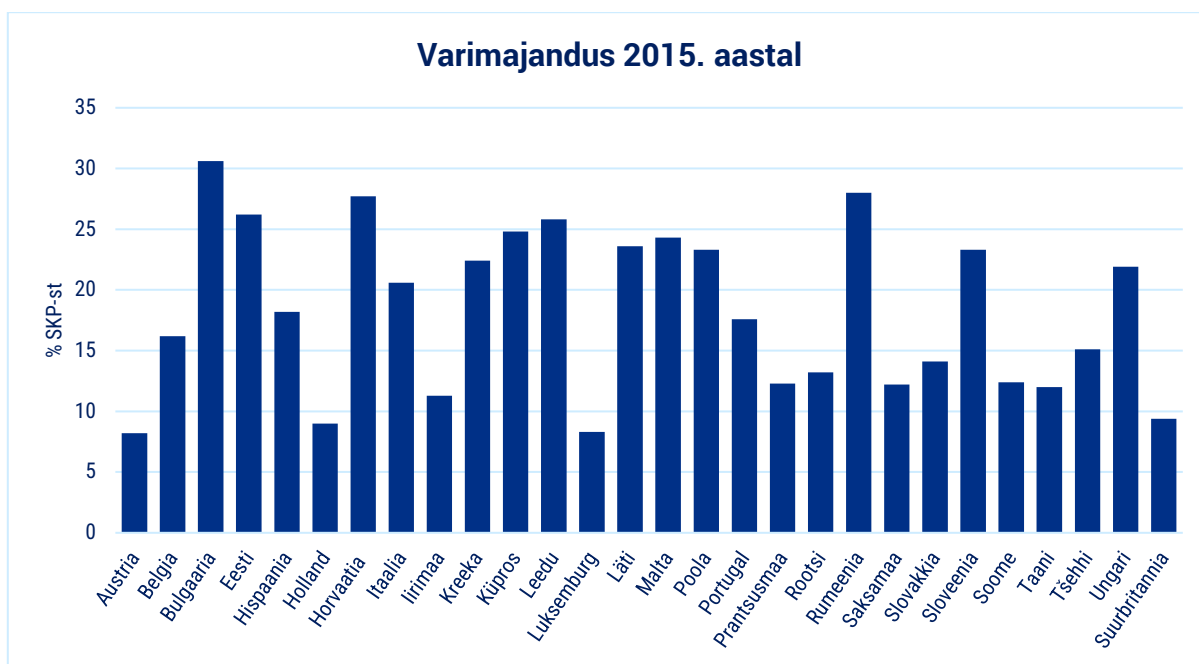
varem esitatud kalkulatsioon, kus MIMIC-i mudeli puhul tuleks lähtuda kohandatud versioonist (65% ulatuse määrast), mille järgi oleks Eesti varimajanduse osakaal 21,9% SKP-st.

43. **Putninš ja Sauka.** Putninš ja Sauka on varimajandust uurinud alates 2009. aastast. Nad käsitlevad varimajandusena mitteametlikku või teatamata majandust, mis hõlmab kaupade ja teenuste seaduslikku tootmist ja pakkumist, aga mis jäetakse avalike asutuste eest varjatuks. Kui 2009. aastal hinnati varimajanduseks Eestis 20,2%, siis 2012. aastal 19,2% SKP-st (Putninš & Sauka, 2015, lk 488).
44. Maksmata jäänud ettevõtlustulu, registreerimata tööjõudu ja ümbrikupalga kasutust käsitlevas uuringus leiti, et 2016. aastal oli Eesti varimajanduse suurus 15,4% SKP-st ning see oli kõige levinum ehitussektoris (Putninš & Sauka, 2017, lk 4–23).
45. Putninš & Sauka läbiviidud uuringud varimajanduse kohta Balti riikides on ekspertidele andnud veendumuse, et Eestis jätkub üldise trendina varimajanduse langus: 2020. aastal ulatus see 16,5% ni, 2019. aastal 14,3%-ni ja 2017. aastal 18,2%-ni SKP-st (vt joonist 11). Uuring käsitleb nii altkäemaksude maksmist ja korruptiivset käitumist kui ka hinnanguid ettevõtlustulude, registreerimata või varjatud töötajate ning deklareerimata ümbrikupalkade kohta. 43% varimajandusest on ümbrikupalkade maksmine ja 35,5% sissetulekust mitteteatamine. (Putninš & Sauka, 2019; Putninš & Sauka, 2020; Putninš & Sauka, 2021)

Joonis 11. Varimajanduse ulatus Eestis aastatel 2009–2020 (Putninš & Sauka, 2021; autori koostatud)

46. **Raczkowski.** EL-i varimajanduse hindamisel jõuti järeldusele, et see on 2011.–2015. aastal vähenenud, moodustades 2011. aastal 19,6% SKP-st, 2014. aastal 18,8% SKP-st ja 2015. aastal 18,3% SKP-st (vt joonist 12). Samuti vähenes varimajanduse osakaal Eestis: 2011. aastal hinnati varimajanduse ulatuseks 28,6% SKP-st, 2014. aastal 27,6% SKP-st ja 2015. aastal 26,2% SKP-st. (Raczkowski & Mróz, 2018, lk 570–580)

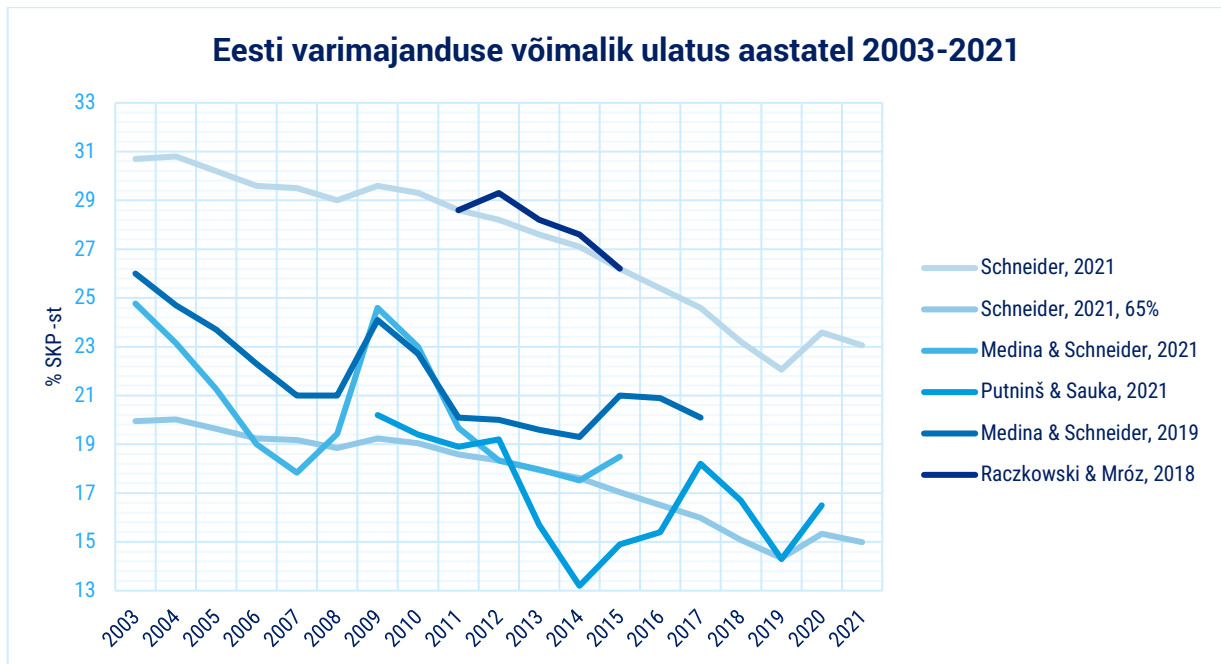
Joonis 12. Varimajanduse osakaal 2015. aastal riigiti (Raczkowski & Mróz, 2018; autori koostatud)

47. **Statistikaamet** on tõdenud, et eri meetodite järgi arvestatult moodustab varimajandus Eesti SKP-st 3–26%. Statistikaameti arvutuste kohaselt püsib varjatud tööjõu, salakaubanduse, ümbrikupalga ja maksupettuste osakaalu hindava meetodi korral varimajandus 2014. aastal 3–4% vahel SKP-st. (Statistikaamet, 2015)
48. **Eesti Konjunktuuriinstituudi** (2015, lk 3) läbiviidud uuringus lähtuti sellest, et „varimajandus on illegaalne majandustegevus, mida iseloomustab mitteametlik rahavoog ja mis ei kajastu riiklikus statistikas. Varimajanduse tulemusel jäävad kaupade ja teenuste käibed välja riigi ametlikust majandusest ja nende pealt ei laeku makse.“ Hinnati illegaalselt realiseeritavate kaupade ja teenuste tarbimist ning ümbrikupalga (mitteametlikult makstav töötasu, millelt jäetakse tasumata maksud). Leiti, et 2014. aastal kulutasid inimesed mustalt turult ostetud kaupade ja teenuste eest tasumiseks keskmiselt 8% oma tuludest ning ümbrikupalga saanud inimesi oli 7%. Ümbrikupalgade tõttu jäi riigil 2014. aastal saamata sotsiaal- ja tulumaksu kokku 63–127 mln eurot (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2015, lk 23), 2018. aastal kokku 116–196 mln eurot ja 2019. aastal u 156 mln eurot (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2020, lk 77).
49. Illegaalne alkohol moodustas viinaturumahust 2019. aastal 12–14% (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2020, lk 23) ja 2020. aastal 9–11% (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2021, lk 27, 62). Illegaalsed sigaretid moodustasid 2019. aastal sigarettide siseturumahust 12–15%, mis on varasemate aastatega võrreldes oluliselt madalam. Hinnanguliselt müüdi 2019. aastal Eestis 220 mln salasigarette, mille väärtus oli kokku 25,4 mln eurot. 2018. aastal müüdi salasigarette väärtuses u 40,3 mln eurot. Illegaalse salasigaretiaari tõttu jäi 2018. aastal laekumata makse 53,7 mln eurot ja 2019. aastal 41,6 mln eurot. (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2020, lk 50–51)

Valiku EL-i varimajanduse kohta tehtud uuringute tulemustest leiab tabelist 3 ning joonisel 13 on esitatud Eesti kohta viidatud uuringute andmed.

Tabel 3. EL-i riikide varimajanduse suurus eri uuringute järgi (Murphy, 2012; Raczkowski & Mróz, 2018; Kelmanson, et al., 2019; Medina & Schneider, 2018; Medina & Schneider, 2019; Schneider, 2021; Medina & Schneider, 2021; autori koostatud)

Varimajandus riikides	Murphy, 2012	Raczkowski ja Mróz, 2018	Kelmanson et al., 2019	Medina ja Schneider, 2018	Medina ja Schneider, 2018, (kohandatud)	Medina ja Schneider, 2019	Schneider, 2021
Hinnatav aasta (% SKP-st)	2009	2015	2016	2017	2017	2017	2021
Austria	9,70	8,20	9,6	7,1	4,6	7,1	6,90
Belgia	21,90	16,20	22,1	15,6	10,1	16,5	16,01
Bulgaaria	35,30	30,60	37,8	29,6	19,2	22,9	32,41
Eesti	31,20	26,20	34,6	24,6	16,0	20,1	23,06
Hispaania	22,50	18,20	20,3	17,2	11,2	20,3	16,9
Holland	13,20	9,00	13,3	8,4	5,5	8,8	7,79
Horvaatia	-	27,70	35,0	26,5	17,2	22,7	29,01
Itaalia	27,00	20,60	27,3	19,8	12,9	19,8	20,15
Iirimaa	15,80	11,30	15,8	10,4	6,8	9,6	9,40
Kreeka	27,50	22,40	30,2	21,5	14,0	24,8	20,31
Küpros	28,00	24,80	30,4	23,6	15,3	25,2	23,65
Leedu	32,00	25,80	35,3	23,8	15,5	19,7	22,90
Luksemburg	9,70	8,30	9,7	8,2	5,3	8,8	8,40
Läti	29,20	23,60	29,6	21,3	13,8	18,0	20,22
Malta	27,20	24,30	-	23,6	15,3	18,6	23,09
Poola	27,20	23,30	27,8	22,2	14,4	19,9	22,02
Portugal	23,00	17,60	24,5	16,6	10,8	16,1	16,50
Prantsusmaa	15,00	12,30	15,0	12,8	8,3	11,7	13,12
Rootsi	18,80	13,20	18,8	12,2	7,9	10,7	11,04
Rumeenia	32,60	28,00	24,8	26,3	17,1	23,0	28,89
Saksamaa	16,00	12,20	16,7	10,4	6,8	10,4	10,03
Slovakkia	18,10	14,10	19,5	13,0	8,5	13,1	13,66
Sloveenia	26,20	23,30	28,0	22,4	14,6	19,0	22,49
Soome	17,70	12,40	20,0	11,5	7,5	10,8	10,94
Taani	17,70	12,00	18,4	10,9	7,1	11,7	9,62
Tšehhi	18,40	15,10	19,4	14,1	9,2	11,7	13,92
Ungari	24,40	21,90	16,9	22,4	14,6	19,8	25,01
Suurbritannia	12,50	9,40	12,9	9,4	6,1	9,4	10,19
EL-i keskmine	22,10	18,29	22,7	17,3	11,2	16,0	17,68

Joonis 13. Varimajanduse võimalik ulatus Eestis ajavahemikul 2003–2021 (Schneider, 2021; Medina & Schneider, 2021; Medina & Schneider, 2019; Putninš & Sauka, 2021; Raczkowski & Mróz, 2018; autori koostatud)

50. **Vahekokkuvõtte ja hinnang.** 2000ndatel hinnati, et varimajandust leidub kõige enam arengumaades (35–44% SKP-st), seejärel üleminekuriikides (21–30% SKP-st) ja kõige vähem OECD riikides (14–16% SKP-st) (Schneider & Enste, 2002). Hilisemad arvamused on ajavahemikku 1991–2017 silmas pidades leidnud enam kui 150 riigi põhjal varimajanduse keskmiseks väärtuseks ligikaudu **30–31% SKP-st** (Medina & Schneider, 2018; Medina & Schneider, 2019).

EL-i varimajanduse hindamisel koondati senised tulemused 2010.–2020. aasta kohta (vt tabel 4). Võrreldavatele hinnangutele (14) tuginedes ja MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades hinnati varimajanduse ulatust EL-is. Arvutuste kohaselt võis varimajanduse suurus olla keskmiselt 18% SKP-st, arvutuste mediaaniks oli 18,1% ja usaldusvahemik usaldusnivool (95%) jäi **16,3–19,7% juurde SKP-st** (vt lisa 4).

Tabel 4. EL-i varimajanduse ulatust käsitlevad uuringud (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Avaldamise aasta	Selgitus	% SKP-st
2009	Murphy	2012	EL-i varimajanduse osakaal koos maksudest kõrvalehoidmisega on keskmiselt 22,1% SKP-st	22,1%
2011	Raczkowski ja Mróz	2018	EL-is varimajanduse osakaal 19,6% SKP-st	19,6%
2014	Schneider <i>et al.</i>	2015	Varimajanduse osakaal EL-is keskmiselt 18,6% SKP-st	18,6%
2014	Raczkowski ja Mróz	2018	EL-is varimajanduse osakaal 18,8% SKP-st	18,8%
2015	Euroopa Parlament	2015	EL-i varimajanduse väärtus ligikaudu 20% ametlikust SKP-st	20,0%
2015	Raczkowski ja Mróz	2018	EL-is varimajanduse osakaal 18,3% SKP-st	18,3%
2016	Schneider	2016	Varimajanduse osakaal EL-is 17,9% SKP-st	17,9%
2016	Kelmanson <i>et al.</i>	2019	EL-is hinnati varimajanduse suuruseks 22,7% SKP-st	22,7%
2017	Euroopa Komisjon	2021	EL-is varimajanduse osakaal 16,1% SKP-st	16,1%
2017	Medina ja Schneider	2018	Varimajandus kohandatud arvutuse kohaselt oli EL-is 11,2% SKP-st	11,2%
2017	Medina ja Schneider	2018	Varimajandus kohandamata arvestuse järgi oli EL-is 17,3% SKP-st	17,3%

Aasta kohta	Allikas	Avaldamise aasta	Selgitus	% SKP-st
2017	Medina ja Schneider	2019	Varimajandus EL-is 16,0% SKP-st	16,0%
2019	Boumans ja Schneider	2019	EL-i varimajanduse osakaal 15% SKP-st	15,0%
2019	Kelmanson <i>et al.</i>	2021	EL-is varimajanduse osakaal keskmiselt 23% SKP-st	23,0%
2021	Schneider	2021	Varimajanduse osakaal 17,68% SKP-st	17,7%
2010–2017	Euroopa Komisjon	2021	EL-is varimajanduse osakaal keskmiselt 16,7% SKP-st	16,7%

Varimajanduse ulatust Eestis määrata püüdnud ekspertide tulemused enam kui kümne aasta kohta varieeruvad olulisel määral: 3,5–37% SKP-st (vt tabelit 5). Võrreldavatele hinnangutele (33) tuginedes ja MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades hinnati varimajanduse ulatust Eestis. Analüüsi käigus tehtud arvutuseks kasutati 2010.–2020. aasta kohta antud hinnanguid, keskmiseks tulemuseks saadi 21,3%, mediaaniks 19,4% ning usaldusvahemikuks usaldusnivool (95%) 18,8–23,8% SKP-st (vt lisa 4). Nendest tulemustest nähtub, et viimaste aastatega on varimajanduse ulatus vähenenud ja võis 2020. aastal olla **18,8–23,8% SKP-st**.

Analüüsis antavas koondhinnangus võib varimajanduse osakaalu moodustada nii tavapäraselt varimajandusena käsitatav tegevus (põrandaalune, illegaalne, mitteametlik ja majapidamiste enda tarbeks tootmine) kui ka ebaseaduslik tegevus, mis on seotud ebaseaduslike ainete ja toodete tootmiseks ning teenuste saamiseks makstava meelega.

Varimajandus
18,8–23,8%
SKP-st

Tabel 5. Varimajanduse ulatust Eestis käsitlevad uuringud (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Avaldamise aasta	Selgitus	% SKP-st
2009	Murphy	2012	Eesti varimajandus koos maksudest kõrvalehoidmisega 31,2% SKP-st	31,2%
2009	Kelmanson <i>et al.</i>	2019	Varimajanduse osakaal 37,2% SKP-st	37,2%
2009	Putninš ja Sauka	2017	Eesti varimajanduse ulatus 20,2% SKP-st	20,2%
2010	Putninš ja Sauka	2017	Eesti varimajanduse ulatus 19,4% SKP-st	19,4%
2011	Putninš ja Sauka	2017	Eesti varimajanduse ulatus 18,9% SKP-st	18,9%
2011	Raczkowski ja Mróz	2018	Eesti varimajanduse ulatus 28,6% SKP-st	28,6%
2012	Putninš ja Sauka	2015	Eesti varimajanduse ulatus 19,2% SKP-st	19,2%
2013	Putninš ja Sauka	2017	Eesti varimajanduse ulatus 15,7% SKP-st	15,7%
2014	Statistikaamet	2015	Eestis varimajanduse ulatus 3-4% SKP-st	3–4%
2014	Eesti Konjunktuuriinstituut	2015	Illegaalselt realiseeritavate kaupade ja teenuste tarbimise ning ümbrikupalga osakaal 7–8%	-
2014	Schneider <i>et al.</i>	2015	Varimajanduse ulatus Eestis 27,1% SKP-st	27,1%
2014	Medina ja Schneider	2019	Eesti varimajanduse ulatus 19,3% SKP-st	19,3%
2014	Kelmanson <i>et al.</i>	2021	Eesti varimajanduse ulatus 31,7% SKP-st	31,7%

Aasta kohta	Allikas	Avaldamise aasta	Selgitus	% SKP-st
2014	Putninš ja Sauka	2017	Eesti varimajanduse ulatus 13,2% SKP-st	13,2%
2014	Raczkowski ja Mróz	2018	Eestis varimajanduse ulatus 27,6% SKP-st	27,6%
2015	Medina ja Schneider	2018	Eesti varimajanduse ulatus 18,49% SKP-st	18,5%
2015	Zukauskas ja Schneider	2016	Eestis varimajanduse osakaal (lähtuvalt varitööjõuturust) 15% SKP-st	15,0%
2015	Zukauskas ja Schneider	2016	Eesti varimajanduse osakaal muudetud arvestuse järgi 17% SKP-st	17,0%
2015	Raczkowski ja Mróz	2018	Eesti varimajanduse ulatus 26,2% SKP-st	26,2%
2015	Medina ja Schneider	2019	Eesti varimajanduse ulatus 21% SKP-st	21,0%
2015	Putninš ja Sauka	2017	Eesti varimajanduse ulatus 14,9% SKP-st	14,9%
2016	Kelmanson <i>et al.</i>	2019	Eesti varimajanduse ulatus 34,6% SKP-st	34,6%
2016	Schneider	2016	Varimajanduse ulatus Eestis 25,4% SKP-st	25,4%
2016	Putninš ja Sauka	2017	Varimajanduse ulatus Eestis 15,4% SKP-st	15,4%
2016	Medina ja Schneider	2019	Eesti varimajanduse ulatus 20,9% SKP-st	20,9%
2017	Kelmanson <i>et al.</i>	2021	Eestis varimajanduse ulatus 33,7% SKP-st	33,7%
2017	Euroopa Komisjon	2021	Eestis varimajanduse ulatus 20,1% SKP-st	20,1%
2017	Medina ja Schneider	2018	Varimajandus Eestis kohandatud mudeliga 16,1% SKP-st	16,1%
2017	Medina ja Schneider	2019	Eesti varimajanduse ulatus 20,1% SKP-st	20,1%
2017	Medina ja Schneider	2019	Varimajandus Eestis ulatus kohandatud mudeliga 24,6%-ni SKP-st	24,6%
2017	Putninš ja Sauka	2020	Eesti varimajanduse ulatus 18,2% SKP-st	18,2%
2018	Putninš ja Sauka	2019	Varimajanduse ulatus 16,7% SKP-st	16,7%
2018	Kelmanson <i>et al.</i>	2021	Eesti varimajanduse ulatus 33,6% SKP-st	33,6%
2018	Eesti Konjunktuuriinstituut	2020	Illegaalse salasigaretiiri käive 40,3 mln eurot	-
2018	Eesti Konjunktuuriinstituut	2020	Ümbrikupalkade tõttu jäi riigile maksudena tasumata 116–196 mln eurot	-
2019	Putninš ja Sauka	2020	Varimajanduse ulatus Eestis 14,3% SKP-st	14,3%
2019	Kelmanson <i>et al.</i>	2021	Eestis varimajanduse ulatus 33,2% SKP-st	33,2%
2019	Boumans ja Schneider	2019	Eesti varimajanduse osakaal 22,1% SKP-st	22,1%
2019	Eesti Konjunktuuriinstituut	2020	Illegaalse alkoholi kaubanduse käive 5,8 mln eurot	-
2019	Eesti Konjunktuuriinstituut	2020	Ümbrikupalkade tõttu jäi riigile maksudena tasumata 156 mln eurot	-
2020	Putninš ja Sauka	2021	Eesti varimajanduse ulatus 16,5% SKP-st	16,5%
2021	Schneider	2021	Varimajanduse ulatus Eestis 23,06% SKP-st	23,1%
1991–2015	Medina ja Schneider	2018	Varimajanduse ulatus Eestis PMM-i arvestuse kohaselt 12,1% SKP-st	12,1%
1991–2017	Medina ja Schneider	2019	Varimajandus Eestis 24,1% SKP-st	24,1%
1999–2013	Adair	2018	Kohandatud arvestusega on varimajanduse tõesem suurus 65% MIMIC-i väärtusest	18,0%
1999–2015	Medina ja Schneider	2018	Varimajanduse ulatus Eestis keskmiselt 23,8% SKP-st	23,8%
2009–2015	Medina ja Schneider	2021	Eestis varimajanduse ulatus kohandatud mudeli kohaselt 16,2% SKP-st	16,2%
2009–2015	Medina ja Schneider	2021	Eestis varimajanduse ulatus kohandamata mudeli korral 24,94% SKP-st	24,9%
2009–2015	Hassan ja Schneider	2016	Kohandatud arvestusega on varimajanduse tõesem suurus 65% MIMIC-i väärtusest	18,0%

4 Illegaalne turg, raske ja organiseeritud kuritegevus

---

51. Kuritegevus võib väljenduda eraldiseisvates kuritegudes, millel puudub omavaheline seos, osalejate organiseeritus ja koostöö ning mis tavapäraselt mõjutab inimesi eelkõige näiteks varguse, röövimise ning olmepehjustest kantud isikuvastase teo kaudu. Loomulikult on veel teisigi eraldiseisvalt toimuvaid ebaseaduslikke raskemaid tagajärgi põhjustavaid tegevusi, nagu omastamised, võltsimised, kelmused, altkäemaksu kuriteod, maksupettused, rahapesu jms (Button, *et al.*, 2022, lk 8–9, 144). Kui mainitud kuritegude või teiste ebaseaduslike tegevuste toimepanemine on seotud mitme isikuga ja nende tegevuste puhul jagatakse ja täidetakse ülesandeid kuritegeliku tulu saamiseks organiseeritult, siis on eksperdid ja õiguskaitseasutused hinnanud sellist kuritegevust organiseeritud kuritegevusena (Europol, 2017b, lk 13). Seda hoolimata kuriteoliigist, sest organiseeritud kuritegevus ja sellega seotud kurjategijad lähtuvad oma tegevuses peamiselt tulupõhisest eesmärgist ning seetõttu ei piirdata ainult ühest kuriteoliigist hüve saamisega. Tegeletakse mitme tegevusalaga, näiteks narkootikumide käitlemine, võltsitud kaubad, illegaalne kaubandus. Kuritegevus on rahvusvahelisel tasemel liigiti omavahel põimunud ning aja jooksul võimaluste ja olude tõttu muutunud. (Aziani, 2018; Europol, 2017b)
52. Raske ja organiseeritud kuritegevus on üks suurimaid ohte EL-i siseturvalisusele. Europoli andmetel on EL-is uurimise all enam kui 5000 organiseeritud kuritegelikku rühmitust. Ebaseaduslik tegevus toob suurt tulu, mille vähene äravõtmine õiguskaitseasutuste poolt annab organiseeritud kuritegelikele rühmitustele võimaluse investeerida oma kuritegeliku tegevuse laiendamisse ja majandusse imbumisse. (European Commission, 2020a)
53. Europol (2021b) toob raske ja organiseeritud kuritegevuse ohuhinnangus enim muret valmistavate kuritegudena esile järgmisi: küberkuriteod, narkootikumide käitlemine, keskkonnakuriteod, relvade ja lõhkematerjali käitlemine, kelmus, kokkuleppemängud ja kihlveopettused, inimkaubandus, dokumentide, kaupade ja raha võltsimine, organiseeritud varavastased kuriteod.
54. Eksperdid ja organisatsioonid on kuritegevusest tekkiva ja avalikkuse kontrolli alt väljas oleva illegaalse turu määramiseks uurinud erinevaid kuritegelikke tegevusalasid. Saadud tulemused ei ole alati üksteisega võrreldavad, kuna need hõlmavad kuritegevuse erinevaid liike. Allpool tuuakse esile viimaste aastate olulisemad analüüsid ja hinnangud.
55. Maailma Kaubandusorganisatsioon (World Health Organization, 2021, lk 11) hindas ajavahemikul 2017–2020 kaupade ja teenustega kauplemise väärtuseks maailmas keskmiselt 23,25 trln dollarit (20,46 trln eurot) aastas. Uuringus vaadeldi 2017. aasta ebaseaduslikke finantsvoogusid 135 arenguriigi ja 36 arenenud majandusega riigi põhjal. Nende riikide vahelises kaubanduses tuvastati väärtuste lünkade summa 817,6 mld dollarit (719,4 mld eurot). Kümneaastase perioodi (2008–2017) vältel tuvastati 135 arenguriigi ja 36 arenenud majandusega riigi vahelises kaubanduses väärtuste lünkade summa 8,7 trln dollarit (7,6 trln eurot) (Global Financial Integrity, 2020, lk 2). Ebaseaduslike rahavoogude all peetakse silmas raha või kapitali ebaseaduslikku liikumist ühest riigist teise. GFI liigituse järgi on ebaseaduslikud sellised rahavood, mis on ebaseaduslikult teenitud, üle kantud või mida on kasutatud üle piiri, mille saamisele on kaasa aidanud kaubandusarvete tahtlik võltsimine, manipuleerides kaubandustehingu väärtust hinna, kauba või teenuse koguse, kvaliteedi või päritoluriigi alusel. Kaubanduses tehtav tahtlik valearvestus on väljakujunenud meetod ebaseaduslike rahavoogude varjamiseks rahvusvahelises kaubandussüsteemis, samuti tollirežiimidest kõrvalehoidmiseks või nende ärakasutamiseks. Hindadega manipuleerimine võimaldab kaupu või vara ebaseaduslikult riikidest välja või riikidesse sisse viia. (Global Financial Integrity, 2020, lk 6) 2018. aastal hinnati 134 arenguriigi ja ülejäänud riikide vahelises kaubanduses kaupade väärtuse veaks 1,6 trln dollarit (1,4 trln eurot) (Global Financial Integrity, 2021, lk 1–3). Vogl (2022, lk 3) hindab GFI 2020.

aasta arvutuskäike tagasihoidlikuks ja täiendab, et kui lisada eri vahendajate nn kleptokraatide, oligarhide ja organiseeritud kuritegevuse kaudu liigutatav varastatud raha, siis võib maailmas piiriülese ebaseadusliku rahavoo ulatus olla veelgi suurem ehk 2 trln dollarit (1,76 trln eurot).

Järgnevalt on raske ja organiseeritud kuritegevuse tuvastatavat ulatust lähemalt vaadeldud. Käsitletakse kasumile orienteeritud kuritegevust: narkokaubandus, relvakaubandus, inimkaubandus, kaupade võltsimine ja piraatlus, varavastased (organiseeritud) kuriteod, keskkonnakuriteod, maksude tasumisest kõrvalehoidmine, kelmus ja korruptsioon, küberkuritegevus, rahapesu (Cusack, 2019; Ecolef, 2013; Ferwerda, *et al.*, 2020; Savona & Riccardi, 2015; European Commission, 2021b; Europol, 2021b). Nende kohta on autor enim uuringuid ja hinnanguid leidnud ning koondanud. Valim ei pretendeeri absoluutsele tervikule, see kajastab vaid analüüsitud materjalis esitatud raske ja organiseeritud kuritegevuse mahtu ning sellele tuginevaid hinnanguid.

4.1 Narkokaubandus

56. Võimaliku narkoturu tekkimise ja kestvuse loob nõudlus. 1970. aastate lõpus võis Ameerikas olla marihuaana tarvitajaid 8% elanikkonnast (Thoumi, 2003, lk 198). Eelduslikult oli 2020. aastal kasutanud narkootikume maailmas 275 mln ja Euroopas u 42 mln inimest (UNODC, 2021b, lk 10, 48). EL-is on 28,9% inimestest ehk 83 mln proovinud elu jooksul narkootilist ainet ning ainete regulaarseid tarvitajaid on vähemalt 31,3 mln inimest (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2021, lk 12–13). Eestis elavatest inimestest vanuses 16–64 on narkootilisi aineid tarvitanud 25% (Vorobjov, *et al.*, 2019, lk 4) ehk ligikaudu 200 000 inimest (Statistikaamet, 2019).
57. 2011. aasta ülevaates märkis UNODC (2011b, lk 8, 17, 124), et kokaiiniturg oli 1995. aastal maailmas 165 mld dollarit (145,2 mld eurot), hilisematel aastatel see langes ja 2009. aastaks oli kokaiinituru suurus Euroopas 33 mld dollarit (29,04 mld eurot) ja Põhja-Ameerikas 37 mld dollarit (32,56 mld eurot). Kokaiini tootmine on aastatel 2014–2019 kasvanud kaks korda, jõudes 1784 tonnini, suurenenud on ka Ameerika ja Euroopa vaheline kokaiinivedu (UNODC, 2021b, lk 10, 48).
58. 2011. aastal hinnati globaalseks opiaadituru väärtuseks 70 mld dollarit (61,6 mld eurot), millest 53,7 mld eurot pärines Afganistanist saabunud kauba müügist. Venemaal müüakse aastas heroini 16–18 mld dollari (14–15,8 mld euro) ja Euroopas 13 mld dollari (11,4 mld euro) väärtuses (FATF, 2014, lk 3–5). UNODC-i hinnangul on Afganistanis viimasel viiel aastal olnud oopiumi saak üle 6000 tonni, sellest saadakse üle maailma edasimüügiks transporditavat puhast heroini 320 tonni. Sellise koguse iga-aastaseks müügituluks on hinnatud 1,8–2,7 mld dollarit (1,5–2,37 mld eurot). Palju suurem summa jääb aga selle koguse vahendajatele ja edasimüüjatele üle maailma. Afganistan toodab 85% maailma oopiumist ning sellega varustatakse 80% maailma tarvitajaid. Viimastel aastatel on suurenenud ka sealne kanepitoodete ning metamfetamiini tootmine ja turustamine teistesse riikidesse. (UNODC, 2021d, lk 3–20)
59. Baker (2005, lk 171–172) hinnangul oli 2001. aastal globaalse piiriülese narkokaubanduse ulatus 120–200 mld dollarit (105,6–176 mld eurot). 2014. aastal hinnati aga globaalse narkoturu ulatuseks 426–652 mld dollarit (374,8–573,7 mld eurot) (Global Financial Integrity, 2017, lk xi). Narkokaubandusest saadava tulu suuruseks hinnati 2019. aastal maailmas 580 mld dollarit (510 mld eurot) (Cusack, 2019, lk 9).
60. EL-is moodustas 2010.–2013. aastal narkootikumidega käitlemisest saadav kasum 27,68 mld eurot. Arvestuslikult jagunes eri narkootikumide müügist saadud tulu järgmiselt: heroini 7,99 mld eurot, kokaiini 6,77 mld eurot, kanepi 6,69 mld eurot, amfetamiini 2,78 mld eurot, ecstasy 3,46 mld eurot (Savona & Riccardi, 2015, lk 36–93). Eestis saadi samal ajavahemikul narkootikumide kaubandusest

tulu u 52 mln eurot, mis jagunes eri narkootikumide müügi vahel järgmiselt: kokaiin 18 mln eurot, kanep 7 mln eurot, amfetamiin 8 mln eurot, ecstasy 19 mln eurot (Savona & Riccardi, 2015, lk 47–93).

61. Europol (2017b, lk 34) on hinnanud EL-is asuva narkootikumide kauplemise turuosa väärtuseks vähemalt 24 mld eurot. UNODC-i arvestuse kohaselt võis aastatel 2016–2017 ulatuda narkootikumide müügi käive EL-is aga 34 mld dollarini (29,92 mld euron) (UNODC, 2021c, lk 76).
62. Internetiavarustes ja eelkõige tumeveebis on 2017.–2020. aastal täheldatud narkootiliste ainete müügikäibe kasvu 315 mln dollarini (277,2 mln euron). Võrreldes aastatega 2011–2017 on see kasvanud neli korda, siis oli see 80 mln dollarit (UNODC, 2021b, lk 10, 48).
63. Finantsinspektsiooni hinnangul võis rahapesu ohuga narkokuritegude tulu olla Eestis 2019. aastal 30–50 mln eurot (Finantsinspektsioon, 2021).
64. **Vahekokkuvõte ja hinnang.** Maailmas võib narkootikumide ebaseadusliku kaubanduse käive ulatuda **374–573 mld euron** aastas (Global Financial Integrity, 2017). Sellest puudutab EL-i ligikaudu **30 mld eurot** (UNODC, 2021c) ning Eestit **30–52 mln eurot** (Savona & Riccardi, 2015; Finantsinspektsioon, 2021) (vt tabelit 6).

Narkokaubandus
30–52 mln €

Tabel 6. Narkootikumide käitlemise ulatust käsitlevad hinnangud (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes
1995	UNODC	Maailm	2011	Kokaiiniturg 165 mld dollarit ehk 145,2 mld eurot	145,2 mld
1995	UNODC	Euroopa	2011	Kokaiini müügi käive Euroopas 33 mld dollarit ehk 29,04 mld eurot	29,04 mld
1995	UNODC	USA	2011	Kokaiini müügi käive Põhja-Ameerikas 37 mld dollarit ehk 32,56 mld eurot	32,56 mld
2001	Baker	Maailm	2005	Globaalse piiriülese narkokaubanduse ulatus 120–200 mld dollarit ehk 105,6–176 mld eurot	105,6–176 mld
2009	UNODC	Maailm	2011	Finantssüsteeme läbis narkokaubanduse ja rahvusvahelise kuritegevuse raha u 1% maailma SKP-st ehk 510,4 mld eurot	510,4 mld
2011	FATF	Maailm	2014	Globaalse opiaadituru väärtus 70 mld dollarit ehk 61,6 mld eurot	61,6 mld
2011	FATF	Euroopa	2014	Euroopas müüdi heroini 11,4 mld eurot väärtuses	11,4 mld
2014	GFI	Maailm	2017	Globaalse narkoturu ulatus oli 426–652 mld dollarit ehk 374,8–573,7 mld eurot	374,8–573,7 mld
2016	Europol	EL	2017	Narkoturu väärtus vähemalt 24 mld eurot	24 mld
2018	Cusack	Maailm	2019	Narkokaubanduse kasum 580 mld dollarit ehk 510 mld eurot	510 mld
2019	Vorobjov	Eesti	2019	Eesti elanikest vanuses 16–64 on narkootilisi aineid tarvitanud 25% (ehk enam kui 200 000 inimest)	
2019	Finantsinspektsioon	Eesti	2021	Narkootikumide käitlemise müügitulu 30–50 mln eurot	30–50 mln
2020	UNODC	Maailm	2021	Tumeveebis toimub narkomüük käibega 315 mln dollarit ehk 277,2 mln eurot	277,2 mln
2020	UNODC	Maailm	2021	2020. aastal oli maailmas narkootikume kasutanud 275 mln inimest	
2020	UNODC	Euroopa	2021	Euroopas narkootikumide tarvitajaid u 42 mln inimest	
2020	Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus	EL	2021	EL-is narkootiliste ainete tarvitajaid vähemalt 31,3 mln inimest	

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes
2010–2013	Savona ja Riccardi	Eesti	2015	Eestis 52 mln euro väärtuses narkootikumide käitlemine	52 mln
2010–2013	Savona ja Riccardi	EL	2015	EL-is on narkootikumide käitlemise tulukus 27,68 mld eurot	27,68 mld
2016–2017	UNODC	USA	2021	Narkootikumide müügi käive USA-s 146 mld dollarini ehk 128,18 mld euroni	128,18 mld
2016–2017	UNODC	EL	2021	Narkootikumide müügi käive EL-is 34 mld dollarini ehk 29,92 mld euroni	29,92 mld

4.2 Relvakaubandus

65. 2001. aastal leiti, et legaalne käsitulirelvade turg ulatub 4–6 mld dollari (3,52–5,28 mld euro) suuruse aastakäibeni (Small Army Survey, 2001, lk 167–168). 20 aastat hiljem on turu suurus muutunud ja U.S. Department of State (2021a, lk 4) andmetel toimub maailmas relvatehinguid igal aastal keskmiselt 204 mld dollari (180 mld euro) väärtuses. Euroopa eksportis ja importis relvi 2019. aastal ühtekokku 52 mld dollari (45,7 mld euro) väärtuses ning Eesti, Läti ja Leedu kohta on imporditud relvade tehingumahuks hinnatud 100 mln dollarit (88 mln eurot) (U.S. Department of State, 2021b).
66. Käsitulirelvade illegaalse kauplemissuure ulatuseks hinnati 2001. aastal 10–20% legaalsest käibest ehk 1 mld dollarit (0,88 mld eurot) (Small Army Survey, 2001, lk 167–168). Mõned aastad hiljem asus Baker (2005, lk 171–172) seisukohale, et 2001. aastal oli globaalse illegaalse piiriülese relvakaubanduse ulatus 6–10 mld dollarit (5,2–8,8 mld eurot).
67. UNODC (2010, lk 129) hindas tulirelvade illegaalse kaubanduse suuruseks 170–320 mln dollarit (149,6–281,6 mln eurot) aastas. Sellega ei oldud aga nõus ning leitakse, et see tegevus oli oluliselt ulatuslikum: 2014. aastal 1,7–3,5 mld dollarit (1,5–3,1 mld eurot) (Global Financial Integrity, 2017, lk xi). 2019. aastal läbiviidud uuringus arvestati relvakaubanduse, inimröövide ja väljapressimistega seotud käibe suuruseks 5 mld dollarit (4,4 mld eurot) (Cusack, 2019, lk 9).
68. EL-is hinnati tulirelvade illegaalse kaubanduse suuruseks 2012. aastal 247–493 mln eurot (Savona & Riccardi, 2015, lk 61–62) ja 2019. aastal 273–753 mln eurot (European Commission, 2021b, lk 50–52), kusjuures Eesti puhul hinnati illegaalse relvakaubanduse käibe suuruseks 1,54–3,99 mln eurot.
69. **Vahekokkuvõtte ja hinnang.** Maailmas võib illegaalse relvakaubanduse käive ulatuda aastas **0,88–8,8 mld euroni** (Small Army Survey, 2001; Baker, 2005).

EL-is hinnatakse ebaseadusliku relvakaubanduse võimalikuks suuruseks **273–753 mln eurot** (European Commission, 2021b). Eesti puhul saab vaid nappidele andmetele ja ühele uuringule tuginedes oletada, et illegaalse relvakaubanduse turg võib moodustada **1,5–3,9 mln eurot** (European Commission, 2021b) (vt tabelit 7).

Relvakaubandus
1,9–3,9 mln €

Tabel 7. Illegaalse relvakaubanduse ulatust käsitlevad hinnangud (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes
2001	Small Army Survey	Maailm	2001	Illegaalse relvakaubanduse ulatus kuni 0,88 mld eurot	0,88 mld
2001	Baker	Maailm	2005	Globaalse piiriülese relvakaubanduse ulatus 6–10 mld dollarit ehk 5,2–8,8 mld eurot	5,2–8,8 mld
2010	UNODC	Maailm	2010	Illegaalse relvakaubanduse ulatus 149,6–281,6 mln eurot	149,6–281,6 mln
2012	Savona ja Riccardi	EL	2015	Tulirelvade kaubandus ulatub 247–93 mln euron	247–493 mln
2014	GFI	Maailm	2017	Käsitulirelvade kaubanduse ulatus 1,5–3,1 mld eurot	1,5–3,1 mld
2019	Euroopa Komisjon	Eesti	2021	Illegaalsete relvade käitlemise käive 1,54–3,99 mln eurot	1,54–3,99 mln
2019	Euroopa Komisjon	EL	2021	Illegaalsete relvade käitlemise käive 273–753 mln eurot	273–753 mln
2019	Cusack	Maailm	2019	Relvakaubandus koos inimröövide ja väljapressimistega teenib kasu 4,4 mld eurot	4,4 mld

4.3 Inimkaubandus

70. Baker (2005, lk 171–172) hinnangul oli 2001. aastal globaalse illegaalse piiriülese inimkaubanduse ulatus 60–100 mld dollarit (52,8–88 mld eurot).
71. Inimkaubanduse, sealhulgas ligi 21 mln sunnitöölisega kauplemise ulatus oli 2014. aastal maailmas 150 mld dollarit (132 mld eurot) (ILO, 2014, lk 13; World Economic Forum, 2015, lk 3–5; Global Financial Integrity, 2017, lk xi). EL-i osaks arvestati ligikaudu 46,9 mld dollarit (41,2 mld eurot) ning 1,5 mln ärakasutatud inimest (ILO, 2014, lk 13, 17).
72. 2015. aastal hinnati sellise kuritegevuse, mis aitab kaasa inimeste salaja üle piiri Euroopasse ja Euroopa piires toimetamisele, käibe suuruseks ligikaudu 4,9 mld dollarit (4,3 mld eurot) (Nellemann, *et al.*, 2018, lk 92), Europoli ja Interpoli hinnangul 5–6 mld dollarit (4,4–5,28 mld eurot) (Europol & Interpol, 2016, lk 4). Sellest võib Euroopa-sisene inimkaubanduse käive küündida 672 mln dollarini (591 mln euron) (Nellemann, *et al.*, 2018, lk 92).
73. Lisaks inimestega kauplemisele on uuritud ka inimorganitega kauplemise ulatust. Leiti, et organikaubanduse ulatus maailmas võib olla 0,8–1,7 mld dollarit (0,7–1,49 mld eurot) (Global Financial Integrity, 2017, lk xi).
74. 2016. aasta andmetel toimetati maailmas kasu saamise eesmärgil ebaseaduslikult üle piiri minimaalaselt 2,5 mln migranti. Kasu ulatus 5,5–7 mld dollarini (4,8–6,1 mld euron). EL-i on inimeste ebaseaduslikult toimetamist täheldatud kolmel suuremal teekonnal Vahemere piirkonnas ligikaudu 375 000 inimese puhul. Selle kasum on olnud ligikaudu 320–550 mln dollarit (281,6–484 mln eurot). (UNODC, 2018a, lk 5, 22)
75. 2018. aastal hinnati inimkaubanduse suuruseks 157 mld dollarit (138,16 mld eurot) (UNEP & Interpol, 2016, lk 7; Nellemann, *et al.*, 2018, lk 92). Sarnase tulemuseni jõudis aasta hiljem Cusack (2019, lk 9), kes tõi esile, et inimkaubandusega seotud tegevuse ulatus oli 2019. aastal maailmas 160 mld dollarit (140,8 mld eurot).
76. 2021. aastal läbiviidud uuringu kohaselt oli seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toime pandud inimkaubanduse tulu 2019. aastal Eestis minimaalselt 0,14 mln eurot. Samal ajal oli 28 EL-i riigis sellist liiki inimkaubandusest saadud tulu 0,4–13,9 mld eurot. (European Commission, 2021b, lk 18–19)

77. **Vahekokkuvõte ja hinnang.** Maailmas võib inimkaubanduse käive ulatuda **132–140 mld euroni** aastas (UNEP & Interpol, 2016; Nellemann, *et al.*, 2018; ILO, 2014), millest EL-i puudutab ligikaudu **4,4–41,2 mld eurot** (ILO, 2014; UNEP & Interpol, 2016). Eesti puhul võib see käive olla minimaalselt **0,14 mln eurot** (European Commission, 2021b) (vt tabelit 8).

Inimkaubandus
0,14 mln €

Tabel 8. Inimkaubanduse ulatust käsitlevad hinnangud (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes
2001	Baker	Maailm	2005	Globaalse piiriülese inimkaubanduse ulatus 60–100 mld dollarit ehk 52,8-88 mld eurot	52,8–88 mld
2014	ILO	Maailm	2014	Inimkaubanduse, sh sunnitöolistega kauplemise kasum 150 mld dollarit ehk 132 mld eurot	132 mld
2014	GFI	Maailm	2017	Organikaubanduse tulu 800 mln kuni 1,7 mld dollarit ehk 0,7–1,49 mld eurot	0,7–1,49 mld
2014	ILO	EL	2014	Inimkaubanduse, sh sunnitöolistega kauplemise kasum 41,2 mld eurot	41,2 mld
2015	World Economic Forum	Maailm	2015	Illegaalse tubakakaubanduse käive 132 mld eurot	132 mld
2015	Nellemann <i>et al.</i>	Euroopa	2018	Inimeste ebaseaduslikult üle piiri toimetamine Euroopasse ja Euroopa piires käibeks 4,3 mld eurot	4,3 mld
2015	Nellemann <i>et al.</i>	Maailm	2018	Inimkaubanduse suuruseks 157 mld dollarit ehk 138,16 mld eurot	138,16 mld
2015	Nellemann <i>et al.</i>	Euroopa	2018	Euroopa-sisene inimkaubandus võib küündida 672 mln dollari ehk 591 mln euroni	591 mln
2015	Europol ja Interpol	EL	2016	Inimkaubanduse kasum 4,4–5,28 mld eurot	4,4–5,28 mld
2016	UNODC	Maailm	2018	Inimeste ebaseaduslikult üle piiri toimetamise tulu 5,5–7 mld dollarit ehk 4,8-6,1 mld eurot	4,8–6,1 mld
2016	UNODC	EL	2018	Inimeste ebaseaduslikult EL-i toimetamise kasumlikkus 320–550 mln dollarit ehk 281,6–484 mln eurot	281,6–484 mln
2018	Cusack	Maailm	2019	Inimkaubanduse kasum 160 mld dollarit ehk 140,8 mld eurot	140,8 mld
2019	Euroopa Komisjon	Eesti	2021	Inimkaubanduse tulu seksuaalse ärakasutamise eesmärgil 0,14 mln eurot	0,14 mln
2019	Euroopa Komisjon	EL	2021	Inimkaubanduse tulu seksuaalse ärakasutamise eesmärgil 0,401–13,969 mld eurot	0,4–13,9 mld

4.4 Kaupade võltsimine ja piraatkaubandus

78. Baker (2005, lk 171–172) hinnangul oli 2001. aastal globaalse piiriülese võltsitud kaupade kaubanduse maht 80–120 mld dollarit (70,4–105,6 mld eurot) ja piiriülese võltsitud sularaha kaubanduse maht 3–4 mld dollarit (2,6–3,5 mld eurot). 2018. aastal hinnati raha võltsimise ulatust maailmas oluliselt väiksemaks – 350 mln dollarit (308 mln eurot) (Cusack, 2019, lk 17).

79. 2005. aastal moodustasid võlts- ja piraatkaubad kuni 1,9% maailma impordist ehk kuni 200 mld dollarit (176 mld eurot). See ei hõlma riigisisest toodetud ja turustatud võltsitud tooteid ega internetis müüdüd võltsitud kaupu. (OECD, 2008, lk 13)

80. Savona ja Riccardi (2015, lk 66) uuringu kohaselt võis 2010. aastal Eestis olla võltsitud kaupade turuosaks ligikaudu 49 mln eurot.
81. Eesti importis 2011. aastal võlts- ja piraattooteid hinnanguliselt 131 mln dollari (115,2 mln euro) väärtuses, 2012. aastal 206 mln dollari (181,2 mln euro) väärtuses, 2013. aastal 185 mln dollari (162,8 mln euro) väärtuses (OECD&EUIPO, 2018, lk 75). See teeb 0,16% EL-i imporditud võlts- ja piraattoodetest (OECD&EUIPO, 2016, lk 11–16, 82).
82. Kaupade võltsimise ja piraatootmise ulatus 2014. aastal oli maailmas 0,923–1,13 trln dollarit (0,81–0,99 trln eurot) (Global Financial Integrity, 2017, lk xi).
83. 2015. aastal hindas World Economic Forum (2015, lk 3–5), et võltsimise ja piraatluse tõttu tekkiva kahju ulatus võib aastas küündida 1,77 trln dollarini (1,55 trln euron), see on 10% globaalsest kaubandusest.
84. 2015.–2016. aastal hinnati organiseeritud kuritegevuse salakauba ja võltsitud kaubaga tegelemise käibeks 0,5–1 trln dollarit (0,4–0,88 trln eurot) (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2017, lk 10).
85. 2016. aastal konfiskeeris toll imporditud võltskaupasid kogu maailmas väärtuses 509 mld dollarit (447,9 mld eurot ehk 3,3% maailma kaubandusest), 2013. aastal aga 461 mld dollari (405,6 mld euro ehk 2,5% maailma kaubandusest) väärtuses. EL-is oli võltskaubandus kolmandatest riikidest 2016. aastal 6,8% impordist ehk 121 mld eurot. (OECD&EUIPO, 2019, lk 11, 29; Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2017, lk iii; ICAIE, 2021) 2013. aastal moodustasid EL-is võlts- ja piraattooted kuni 5% impordist ehk 85 mld eurot (116 mld dollarit). Mõlema uuringu keskmest jäid välja kodumaised toodetud ja tarbitud võltskaubad, internetipiraatlus ja intellektuaalomandi õiguste rikkumine. (OECD&EUIPO, 2016, lk 11–16, 82)
86. 2016. aastal hinnati maailmas võltsitud ja piraatkaupade müügi ulatuseks 710–917 mld dollarit (624,8–806,9 mld eurot), see hõlmab nii rahvusvahelist kaubandust kui ka riigisisest tootmist ja tarbimist. Lisaks on arvestatud filmide, muusika ja tarkvara ehk digitaalse piraatluse mahuks 213 mld dollarit (187,44 mld eurot), see moodustab u 20% kogu illegaalsest piraatkaubandusest. Kokkuvõttes on kogu võltsitud ja piraatlusega seonduva kaubanduse väärtus 0,923–1,13 trln dollarit (0,81–0,99 trln eurot). Eksperdid on teinud 2022. aastaks prognoose, mille kohaselt moodustavad võltsitud ja piraattoodete rahvusvaheline kaubandus, riigisisene toodang ja tarbimine ning digitaalne piraatlus maailmas 1,9–2,81 trln dollari (1,6–2,47 trln euro) väärtusega turuosa. Sellest küündib rahvusvahelise võltsitud ja piraattoodete kauplemise ulatus 2022. aastaks kuni 991 mld dollarini (872 mld euron). (Frontier Economics, 2016, lk 7–8, 57)
87. Interneti kaudu edastatavat digitaalteleviseiooni kasutas EL-is 2018. aastal illegaalselt 3,6% populatsioonist, neist Eestis 4,1% elanikest. See teeb aastas ebaseaduslikuks käibeks EL-is 0,94 mld eurot ja Eestis 1,39 mln eurot. (EUIPO, 2019, lk 52–54)
88. Kuritegelike vahendite suuruseks, mida kurjategijatel õnnestus maailmas kaupade võltsimise ja piraatkaubandusega saada, hinnati 2019. aastal 1,9 trln dollarit (1,6 trln eurot). Sellele lisandub summa, mis tekib salakaubaveo tõttu. Selle suurus oli 90 mld dollarit (79,2 mld eurot). (Cusack, 2019, lk 9)
89. Tuginedes 2019. aasta andmetele, hinnati rahvusvahelises kaubanduses võltsitud ja piraattoodetega kauplemise ulatuseks 464 mld dollarit (408,3 mld eurot) ehk 2,5% maailma kaubandusest. 2019. aastal küündis võltsitud ja piraattoodete import EL-i 121 mld euron, see moodustas kuni 6,8% EL-i impordist. (OECD&EUIPO, 2021, lk 11) Aasta hiljem hindas EUIPO varem antud hinnangu ümber ja vähendas 2019. aastal EL-i imporditud võltsitud ja piraattoodete väärtust 119 mld euron. See

moodustab 5,8% kogu EL-i imporditava kauba maksumusest (2,05 trln eurot) (EUIPO&Europol, 2022, lk 3). Eestis imporditi 2021. aastal kaupasid 20 mld euro väärtuses (Statistikaamet, 2021). Kui arvestada, et võltsitud kauba osakaal maailma ja EL-i mastaapidele kohandatud hinnangute kohaselt võib olla 2,5–5,8% kogu impordist (OECD&EUIPO, 2021; EUIPO&Europol, 2022), siis seda Eestile üle kandes oleks võltsingutega kauplemise ulatus suurusjärgus 0,5–1,16 mld eurot. Sellist ulatust analüüsis kasutatud allikad aga ei kinnita, seetõttu jääb see oletuseks.

90. Võltsravimite rahvusvahelise kaubanduse ulatuseks 2016. aastal hinnati 4,4 mld dollarit (3,872 mld eurot). See moodustas 0,84% kogu maailma imporditavatest farmaatsiatoodetest. Selles arvestuses ei kajastu riigisiselt toodetud ja tarvitatud illegaalsed ravimid. Hiina Rahvavabariik, Hongkong (Hiina), Singapur ja India on võltsitud ravimite peamine päritolupiirkond. Võltsitud ravimiteest saamata jäänud tulu EL-i riikidele on ligikaudu 1,7 mld eurot aastas. (OECD&EUIPO, 2020, lk 4, 11)
91. Legaalsete ravimite müügi käive maailmas oli 2020. aastal ligikaudu 1,265 trln dollarit (1,11 trln eurot) (IQVIA, 2021, lk 22–29). Maailma Terviseorganisatsiooni arvates võib madala ja keskmise sissetulekuga riikides kasutusel olevate ebakvaliteetsete ja võltsitud ravimite osakaal ulatuda 10,5%-ni (World Health Organization, 2017a, lk 7). Ümberarvestatuna moodustab see ligikaudu 30,5 mld dollarit (26,8 mld eurot) ja selliseid ravimeid leidub igas regioonis (World Health Organization, 2017b, lk 3, 17).
92. **Vahekokkuvõte ja hinnang.** Maailmas toimuda võiva kaupade võltsimise ja piraatluse ulatuse kohta on hinnangute variatsiooni vahemik **0,4–1,6 trln eurot**, keskmise tulemusena 1 trln eurot. Võrdlusmaterjali saamiseks võrreldi allikates esitatud sarnaseid hinnanguid (9) ja MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades saadi tulemus, mille kohaselt võib maailmas kaupade võltsimise ja piraatkaubanduse käive ulatuda 0,42–1,16 trln euroni aastas (vt tabelit 10). Arvutuskäigu usaldusvahemik usaldusnivool (95%) on 423–1155 mld eurot ning statistika interkvartiilne vahemik 408–900 mld eurot. EL-iga seotud võltsitud kaupade ja piraatkaubanduse ulatus on uuringute põhjal **85–121 mld eurot** (OECD&EUIPO, 2016; OECD&EUIPO, 2020). Eesti puhul on andmed 2010.–2013. aasta kohta (vt tabelit 9). Nende andmete kohaselt võis selline tegevus olla **49–181 mln euro** suuruse käibega (Savona & Riccardi, 2015; OECD&EUIPO, 2018). Värskemaid ülevaateid Eesti kohta ei leitud. Samuti jääb kinnitavate andmete puudumise tõttu kauba impordi kohta esitatud arvestus (2,5–5,8%) põhjendamatult suureks. Seetõttu jäädakse võltsitud kaupade ja piraatkaubanduse ulatusele hinnangut andes seni leitud tulemuste juurde.

*Kaupade
võltsimine,
piraatkaubandus*
49–181 mln €

Tabel 9. Võltsitud kaupade ja piraatkaubanduse ulatust käsitlevad hinnangud (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, hankest, tehingust, eelarvest
2001	Baker	Maailm	2005	Globaalse piiriülese võltsitud kaupade kaubanduse ulatus 70,4–105,6 mld eurot	70,4–105,6 mld	
2001	Baker	Maailm	2005	Globaalse piiriülese võltsitud sularaha kaubanduse ulatus 2,6–3,5 mld eurot	2,6–3,5 mld	
2005	OECD	Maailm	2008	Võlts- ja piraatkaubad moodustasid kuni 1,9% maailma impordist ehk 176 mld eurot	176 mld	1,9% impordist
2010	Savona ja Riccardi	Eesti	2015	Võltsitud kaupade turg 49 mln eurot	49 mln	
2011	OECD	Eesti	2018	Eesti importis võltsitud tooteid 131 mln dollari ehk 115,2 mln euro eest	115,2 mln	
2012	OECD	Eesti	2018	Eesti importis võltsitud tooteid 206 mln dollari ehk 181,2 mln euro eest	181,2 mln	
2013	OECD	Eesti	2018	Eesti importis võltsitud tooteid 185 mln dollari ehk 162,8 mln euro eest	162,8 mln	
2013	OECD	Maailm	2016	Võltsitud ja piraatkauba maht moodustas 2,5% kaubandusest ehk 405,6 mld eurot	405,6 mld	2,5% kaubandusest
2013	Frontier Econics	Maailm	2016	Võltsitud ja piraattoodete ulatus 710–917 mld dollarit ehk 624,8–806,9 mld eurot	624,8–806,9 mld	
2013	Frontier Econics	Maailm	2016	Võltsitud ja piraat, sealhulgas digitaalse piraatkauba väärtus on 0,81–0,99 trln eurot	0,81–0,99 trln	
2013	OECD; EUIPO	EL	2016	Võlts- ja piraattoodet kuni 5% impordist ehk 85 mld eurot	85 mld	5% impordist
2014	GFI	Maailm	2017	Kaupade võltsimine 923 mld kuni 1,13 trln dollari ehk 0,81–0,99 trln euro ulatuses	0,81–0,99 trln	
2015	World Economic Forum	Maailm	2015	Võltsimise ja piraatluse tõttu kahju 1,77 trln dollarit ehk 1,55 trln eurot	1,55 trln	10% kaubandusest
2016	OECD	Maailm	2019	Imporditud võltskaupade väärtus 509 mld dollarit ehk 447,9 mld eurot	447,9 mld	
2016	OECD	EL	2019	Imporditud võltskaupade väärtus 6,8% kogu impordist ehk 121 mld eurot	121 mld	6,8% impordist
2016	OECD; EUIPO	Maailm	2020	Võltsravimite rahvusvahelise kaubanduse ulatus 4,4 mld dollarit ehk 3,872 mld eurot	3,872 mld	
2016	OECD; EUIPO	EL	2020	Võltsitud ravimiteest saamata jäänud tulu EL-i valitsustele on 1,7 mld eurot	1,7 mld	
2016	GIATOC	EL	2017	Võltskaubandus kolmandatest riikidest 6,8% impordist ehk 121 mld eurot	121 mld	6,8% impordist
2017	World Health Organizational	Maailm	2017	Madala ja keskmise sissetulekuga riikides ebakvaliteetsete ja võltsitud ravimite osakaal kuni 10,5% ehk 26,8 mld eurot	26,8 mld	
2018	Cusack	Maailm	2019	Võltsimine ja piraatkaubanduse kasum 1,9 trln dollarit ehk 1,6 trln eurot	1,6 trln	
2018	Cusack	Maailm	2019	Salakaubaveo kasum 90 mld dollarit ehk 79,2 mld eurot	79,2 mld	
2018	EUIPO	EL	2019	Interneti kaudu edastatava digi-TV kasutamine illegaalselt 0,94 mld eurot käibega	0,94 mld	
2018	EUIPO	Eesti	2019	Interneti kaudu edastatava digi-TV kasutamine illegaalselt 1,39 mln eurot käibega	1,39 mln	
2018	Cusack	Maailm	2019	Võltsitud sularaha suurus 350 mln dollarit ehk 308 mln eurot	308 mln	
2019	OECD; EUIPO	Maailm	2021	Rahvusvahelise võltsitud ja piraattoodetega kauplemise ulatus 408,3 mld eurot	408,3 mld	
2019	OECD; EUIPO	EL	2020	Kauba impordis võltsingute osakaal 6,8% ehk 121 mld eurot	121 mld	6,8% impordist
2019	EUIPO; Europol	EL	2022	Võltsitud ja piraattoodete import 119 mld eurot	119 mld	5,8% impordist
2021	ICAIE	Maailm	2021	Võltsitud kaupade väärtus 509 mld dollarit ehk 477,9 mld eurot	477,9 mld	
2022	Frontier Econics	Maailm	2016	Prognoos: võltsitud ja piraattoodete rahvusvaheline kaubandus, riigisisene toodang ja tarbimine ning digitaalne piraatlus kokku 1,6–2,47 trln eurot	1,6–2,47 trln	

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, hankest, tehingust, eelarvest
2010-2013	Savona ja Riccardi	EL	2015	Võltsitud kaupadega kauplemise tulukus 42,7 mld eurot	42,7 mld	
2015-2016	GIATOC	Maailm	2017	Salakaup ja võltsitud kaupade käitlus 0,5–1 trln dollarit ehk 0,4–0,88 trln eurot	0,4–0,88 trln	
2015-2016	GIATOC	Maailm	2017	Kaupade võltsimise ja piraatluse ulatus 461 mld dollarit ehk 405,6 mld eurot	405,6 mld	

Tabel 10. Maailmas aset leida võiva kaupade võltsimise ja piraatluse ulatuse arvutuste tulemused (autori koostatud MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades)

MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics arvutus 2020. aasta kohta	Väärtus eurodes
Kõikide arvutuste keskmine	789 mld
Kõikide arvutuste mediaan	640 mld
Konfidentsiaalse keskmise intervall (95%)	423–1155 mld
Statistika interkvartiilne vahemik	408–900 mld

4.5 Organiseeritud varavastased kuriteod

93. Organiseeritud varavastaste kuritegude ulatuse hindamiseks on uuringud puudutanud organiseeritud kujul või gruppide toimepandud autovarguseid, vargusi kodudest ja röövimisi, teistel juhtudel kaubasaadetiste vargusi, käsitletakse ka ettevõtete vara varguseid. Seega kajastavad andmed kindlat liiki varavastaste tegevuste ulatust, kuid mitte kogu varavastast kuritegevust. Peamine põhjus on andmete puudus.
94. Maailmas hinnati 2015.–2016. aastal kaubasaadetiste vargustega tekitatud kahju ulatuseks 30 mld dollarit (26,4 mld eurot) ja ettevõtete varade varguste suuruseks 100 mld dollarit (88 mld eurot) (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2017, lk iii). Organiseeritud kujul varguste ja kaubasaadetiste vargustega teenitava tulu suuruseks hinnati 2019. aastal maailmas 270 mld dollarit (237,6 mld eurot) (Cusack, 2019, lk 9).
95. EL-is hinnati 2009. aastal kaubasaadetiste vargustega seotud kuritegevuse käibeks 424 mln eurot (Savona & Riccardi, 2015, lk 93). 2019. aastaks oli tegevuse märkimisväärse kasvu tõttu paisunud kaubasaadetiste varguste maht hinnanguliselt 3,2 mld euronit (jäädes vahemikku 0,144–6,5 mld eurot) (European Commission, 2021b, lk 64–65). Organiseeritud varavastase kuritegevuse käibeks on hinnatud 5,9 mld eurot, mis koosneb autovarguste kahjust 2,5 mld eurot, sissevõtmistega tekitatud kahjust 3,4 mld eurot ja röövimistega tekitatud kahjust 0,5 mld eurot (European Commission, 2021b, lk 66–67).
96. Sarnaselt EL-iga hinnati Eestis 2009. aastal kaubasaadetiste vargusega seotud kuritegevuse käive madalaks – suurusjärgus 0,01 mln eurot (Savona & Riccardi, 2015, lk 93). Organiseeritud varavastase kuritegevuse ulatus on aga hiljem suurenenud ja nii leiti 2019. aastal, et kaubasaadetiste varguste arvu kasv põhjustas Eestis 9,06 mln euronit ulatuva kahju, organiseeritud varavastase kuritegevuse käibeks hinnati 4,08 mln eurot. See hõlmas kahju, mis tekkis: mootorsõidukite vargustega – 1,24 mln

eurot, sissemurdmistega – 2,61 mln eurot ja röövimistega – 0,23 mln eurot). (European Commission, 2021b, lk 64–67)

97. **Vahekokkuvõte ja hinnang.** Uuringute kohaselt võib kaubasaadetiste varguste ja organiseeritud varavastaste kuritegude (autovargused, vargused kodust ja röövimised) käive olla maailmas **88–237 mld eurot** (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2017; Cusack, 2019), EL-is **3,2–5,9 mld eurot** (European Commission, 2021b) ja Eestis **4–9 mln eurot** (European Commission, 2021b). Seni on liiga vähe uuringuid, et saaks selle kuriteoliigi kuritegelikku käivet veendunumalt esile tuua (vt tabelit 11).

*Organiseeritud
varavastased
kuriteod*
4–9 mln €

Tabel 11. Kaubasaadetiste varguste ja organiseeritud varavastase kuritegevuse ulatust käsitlevad hinnangud (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes
2009	Savona ja Riccardi	EL	2015	Kaubasaadetiste varguse ulatus 424 mln eurot	424 mln
2009	Savona ja Riccardi	Eesti	2015	Kaubasaadetiste varguse ulatus 0,01 mln eurot	0,01 mln
2018	Cusack	Maailm	2019	Vargused ja kaubasaadetiste vargused 270 mld dollarit ehk 237,6 mld eurot	237,6 mld
2019	Euroopa Komisjon	Eesti	2021	Kaubasaadetiste varguste tulu 9,06 mln eurot	9,06 mln
2019	Euroopa Komisjon	EL	2021	Kaubasaadetiste vargustega seonduva tegevuse tulu keskmiselt 3,2 mld eurot	3,2 mld
2019	Euroopa Komisjon	Eesti	2021	Organiseeritud varavastase kuritegevuse käive 4,08 mln eurot (autovargused, vargused kodust ja röövimised)	4,08 mln
2019	Euroopa Komisjon	EL	2021	Organiseeritud varavastase kuritegevuse käive 5,9 mld eurot (autovargused, vargused kodust ja röövimised)	5,9 mld
2015–2016	GIATOC	Maailm	2017	Varade vargus ettevõtluses 0,1 trln dollarit ehk 88 mld eurot	88 mld
2015–2016	GIATOC	Maailm	2017	Kaubasaadetiste vargustega tekitatud kahju 30 mld dollarit ehk 26,4 mld eurot	26,4 mld

4.6 Keskkonnakuriteod

98. Keskkonnakuriteod hõlmavad metsloomade illegaalset kaubandust, metsanduse, kalanduse, kaevandamise ning jäätmete ja ohtlike ainete kauplemissa ning nende ladustamisega seotud kuritegusid. Viimastel aastatel pööratakse keskkonnakuritegevusega võitlemisele enam tähelepanu (FinCen, 2021), sest seda liiki kuritegevust kasutatakse ära illegaalsete rahavoogude liigutamisel. Keskkonda puudutavate uuringute ja analüüside juures kajastatakse alguses koondhinnangud ja seejärel detailsemat teavet eri kuriteoliikide kohta. Järgnevas alapeatükis esitatakse hinnangud valdavalt globaalses kontekstis. EL-is ja Eestis toimuva kohta materjali napib.
99. Maailmas hinnati ebaseadusliku rahvusvahelise tegevuse, nagu kalanduse, metsanduse ja metsloomadega illegaalse kauplemissa ulatuseks 2014. aastal 48–153 mld dollarit (42,2–134,6 mld

- eurot). Rahvusvahelise keskkonnakuritegevuse haare kokku ulatus 70–213 mld dollarini (61,6–187,4 mld euron) (UNEP & Interpol, 2014, lk 7; The World Bank, 2019, lk 18; World Economic Forum, 2015, lk 5).
100. UNEP ja Interpol hindasid 2016. aastal keskkonnakuritegude suuruseks maailmas 91–258 mld dollarit (80–227 mld eurot) (UNEP & Interpol, 2016, lk 4, 7, 20, 77; The World Bank, 2019, lk 18; ICAIE, 2021).
101. 2018. aasta andmetele tuginedes hinnati maailmas keskkonnakuritegude suuruseks 110–281 mld dollarit (96,8–247,28 mld eurot), see on 2016. aastal koostatud hinnangutest 14% ja 2014. aasta hinnanguga võrreldes 44% võrra kõrgem. Näib, et see trend levib üha enam ning võib jõuda suurimate kuritegelike tegevuste, nagu narkokaubandus, kaupade võltsimine ja piraatlus, tasemele (Nellemann, *et al.*, 2018, lk 15; FATF, 2021, lk 70).
102. The World Banki (2019, lk 18) arvestuse kohaselt on keskkonnakuritegude (illegaalne metsandus, kalandus ning metsloomade ja -lindude kaubandus) suurus 1–2 trln dollarit (0,88–1,76 trln eurot), millest 90% ehk 0,839–1,737 trln dollarit (0,73–1,52 trln eurot) moodustab ökosüsteemile tehtava kahju ulatus ja kaubandus ise 10% ehk 48–216 mld dollarit (42,24–190 mld eurot).
103. Illegaalne jäätmekäitlus. 2018. aastal hinnati toksiliste ja elektrooniliste jäätmete illegaalse kaubanduse ja ladustamise tulu suuruseks 10–12 mld dollarit (8,8–10,56 mld eurot) (Nellemann, *et al.*, 2018, lk 17). Sama tulemuseni jõuti ka paaril varasemal aastal (UNEP & Interpol, 2014, lk 15; UNEP & Interpol, 2016, lk 7). Hiljem käsitles seda FATF (2021, lk 16) jäätmekaubandusest tuletatud tulu suurusena.
104. EL-i puhul hinnati 2019. aastal jäätmete illegaalse käitlemise tuluks 3,72–15,2 mld eurot, arvesse võeti ohtlike ja mitteohtlike ainete käitlemisega seotud lubamatu tegevus. Eesti kohta kajastab seesama uuring, et 2019. aastal oli jäätmete illegaalse käitlemise tulu 36–221 mln eurot. (European Commission, 2021b, lk 40–42) Ohtlike ja mitteohtlike jäätmete ebaseadusliku turuosa kohta on aga liiga vähe uuringuid, et jõuda tõsikindlate järeldusteni sellisest tegevusest saadava tulu ja tegevuse ulatuse kohta. Samas on valdkond suuresti kaardistamata ja probleemne, sest keskkonnakahju võib nõuetele mittevastava jäätmekäitluse korral olla väga suur.
105. Metsloomade ja lindude illegaalne kaubandus. 2014.–2018. aastal läbiviidud uuringud on konsensusel, et maailmas oli metsloomade ja lindude ebaseadusliku kauplemise ulatuseks 5–23 mld dollarit (4,4–20,2 mld eurot) (Global Financial Integrity, 2017, lk xi, 111; Nellemann, *et al.*, 2018, lk 15; UNEP & Interpol, 2014, lk 7, 15; UNEP & Interpol, 2016, lk 7).
106. Ainuüksi ninasarviku ja elevandi sarvedega ebaseadusliku kauplemise mahuks hinnati 2016.–2018. aastal 480–850 mln dollarit (422–748 mln eurot) (UNODC, 2020a, lk 116).
107. Illegaalne metsaraie. UNEP-Interpol hindas 2014. aasta andmetele tuginedes metsamaterjali ebaseadusliku kauplemise ulatuseks maailmas 30–100 mld dollarit (26,4–88 mld eurot) ehk 10–30% globaalsest puidukaubandusest (UNEP & Interpol, 2014, lk 8). Mõnevõrra laiemalt nägi probleemi Global Financial Integrity (2017, lk xi) arvestades ebaseadusliku metsaraie ulatuseks 52–157 mld dollarit (45,7–138,1 mld eurot).
108. Hiljem on leitud, et ebaseaduslik metsaraie moodustab 15–30% ülemaailmsest puidutoodangust ja 50–90% ebaseaduslikest raietest tehakse troopilise kliimaga riikides. Ebaseadusliku puidukaubanduse käive on suurusjärgus 51–152 mld dollarit aastas (44,8–133,7 mld eurot). (Interpol, 2019, lk 3; Nellemann, *et al.*, 2018, lk 15; UNEP & Interpol, 2016, lk 7; FATF, 2021, lk 7)

109. Illegaalne kalandus. Kalamüügi legaalse käibe suuruseks arvestati 2018. aastal maailmas 401 mld dollarit (352,8 mld eurot) (FAO, 2020, lk 2). Illegaalse kalamüügi käibe suuruseks maailmas on hinnatud keskmiselt 11–36,4 mld dollarit (9,68–32 mld eurot): 2014. aastal 15,5–36,4 mld dollarit (13,6–32 mld eurot) (Global Financial Integrity, 2017, lk xi), 2016. aastal 11–30 mld dollarit (9,68–26,4 mld eurot) (UNEP & Interpol, 2014, lk 15) ning 2018. aastal 11–24 mld dollarit (9,68–21,1 mld eurot) (UNEP & Interpol, 2016, lk 7; Nellemann, *et al.*, 2018, lk 15).
110. EL-is toimuva kohta on suudetud esile tuua vaid 2019. aastal angerja ebaseadusliku kaubanduse maht 4,7–31,4 mln eurot (European Commission, 2021b, lk 45–47).
111. Illegaalne kaevandamine. Illegaalse kaevandamise ulatus maailmas on 2014.–2018. aastal läbiviidud uuringute kohaselt keskmiselt 12–48 mld dollarit (10,56–42,2 mld eurot) (Global Financial Integrity, 2017, lk xi; Nellemann, *et al.*, 2018, lk 15; UNEP & Interpol, 2014, lk 15; UNEP & Interpol, 2016, lk 7).
112. Toornafta vargus. Toornafta varguse ulatuseks maailmas on hinnatud keskmiselt 5,2–23 mld dollarit (4,57–20,2 mld eurot): 2014. aastal oli see maailmas 5,2–11,9 mld dollarit (4,57–10,47 mld eurot) (Global Financial Integrity, 2017, lk xi) ja 2018. aastal 19–23 mld dollarit (16,7–20,2 mld eurot) (Nellemann, *et al.*, 2018, lk 15). Kahju on oluliselt suuremaks hinnatud uuringutes, milles leiti, et lisaks kütuse vargusele kaasneb kahju teiste ebaseaduslike tegevustega (pettused ja võltsimised), mis on tingitud toornafta edasisest realiseerimisest. Kokku põhjustatakse hinnanguliselt kahju 133 mld dollarit (117 mld eurot). Sellise tegevusega saadud tulu võimaldab rahastada kuritegevust, terroristlikke organisatsioone ja sõjas olevaid riike. (TRACIT, 2019, lk 72; Desjardins, 2017; Romsom, 2022, lk 1–4, 37)
113. **Vahekokkuvõte ja hinnang.** Vaadeldud uuringute kohaselt võib keskkonnakuritegevuse tõttu tekkida ökosüsteemile laiem kahju ulatuses 0,7–1,5 trln eurot (The World Bank, 2019), keskkonnakuritegevuse ulatus võib olla keskmiselt **80–247 mld eurot** (UNEP & Interpol, 2016; Nellemann, *et al.*, 2018; The World Bank, 2019; ICAIE, 2021). Kuna EL-i ja Eesti kohta leidub vaid üks keskkonnakuritegevust kajastav uuring (jäätmeturu probleemide kohta), tuleb paremate andmete puudumise ja vaid ühele uuringule tuginemise tõttu suhtuda esitatud tulemusse ettevaatlikkusega (vt tabelit 12). Hinnanguliselt võib illegaalse jäätmeturu käive EL-is olla **3,7 mld eurot** ja Eestis **36 mln eurot** (European Commission, 2021b).

Keskkonna-
kuritegevus
36 mln €

Tabel 12. Keskkonnakuritegude, sealhulgas ebaseaduslik metsandus, kalandus, metsloomadega kauplemine, jäätmekäitlus, nafta vargus, ulatust käsitlevad hinnangud (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes
2014	GFI	Maailm	2017	Kultuuriväärtustega ebaseaduslik kauplemine 1,2–1,6 mld dollarit ehk 1–1,4 mld eurot	1–1,4 mld
2014	GFI	Maailm	2017	Illegaalne metsloomadega kauplemine 5–23 mld dollarit ehk 4,4–20,2 mld eurot	4,4–20,2 mld
2014	GFI	Maailm	2017	Illegaalne kalandus 15,5–36,4 mld dollarit ehk 13,6–32 mld eurot	13,6–32 mld
2014	GFI	Maailm	2017	Illegaalne metsandus 52–157 mld dollarit ehk 45,7–138,1 mld eurot	45,7–138,1 mld
2014	UNEP ja Interpol	Maailm	2014	Keskkonnakuritegevus (metsandus, kalandus, metsloomadega kauplemine) 42,2–134,6 mld eurot	42,2–134,6 mld

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes
2014	UNEP ja Interpol	Maailm	2014	Rahvusvaheline keskkonnakuritegevus 70–213 mld dollarit ehk 61,6–187,4 mld eurot	61,6–187,4 mld
2014	UNEP ja Interpol	Maailm	2014	Ebaseaduslik metsaraie 30–100 mld dollarit ehk 26,4–88 mld eurot	26,4–88 mld
2014	UNEP ja Interpol	Maailm	2014	Ebaseaduslik kalandus 11–30 mld dollarit ehk 9,68–26,4 mld eurot	9,68–26,4 mld
2015	World Economic Forum	Maailm	2015	Metsloomade ja loodusvarade ebaseadusliku kauplemise väärtus kuni 187,4 mld eurot	187,4 mld
2015	GFI	Maailm	2017	Toornafta varguse ulatus 5,2–11,9 mld dollarit ehk 4,57–10,47 mld eurot	4,57–10,47 mld
2016	GFI	Maailm	2017	Illegaalne kaevandamine 12–48 mld dollarit ehk 10,56–42,2 mld eurot	10,56–42,2 mld
2016	UNEP ja Interpol	Maailm	2016	Rahvusvaheline keskkonnakuritegevus 91–258 mld dollarit ehk 80–227 mld eurot	80–227 mld
2016	UNEP ja Interpol	Maailm	2016	Toksiliste ja elektrooniliste jäätmete kaubandus ja ladustamine 8,8–10,56 mld eurot	8,8–10,56 mld
2016	UNEP ja Interpol	Maailm	2016	Ebaseaduslik metsloomadega kauplemine 7–23 mld dollarit ehk 6,16–20,2 mld eurot	6,16–20,2 mld
2016	UNEP ja Interpol	Maailm	2016	Ebaseaduslik metsaraie 51–152 mld dollarit ehk 44,8–133,7 mld eurot	44,8–133,7 mld
2016	UNEP ja Interpol	Maailm	2016	Ebaseaduslik kalandus 11–24 mld dollarit ehk 9,68–21,1 mld eurot	9,68–21,1 mld
2016	UNEP ja Interpol	Maailm	2016	Illegaalne kaevandamine 12–48 mld dollarit ehk 10,56–42,24 mld eurot	10,56–42,24 mld
2018	Nellemann <i>et al.</i>	Maailm	2018	Keskkonnakuritegude väärtus 110–281 mld dollarit ehk 96,8–247,28 mld eurot	96,8–247,28 mld
2018	Nellemann <i>et al.</i>	Maailm	2018	Metsloomade illegaalne kaubandus 7–23 mld dollarit ehk 6,16–20,2 mld eurot	6,16–20,2 mld
2018	Nellemann <i>et al.</i>	Maailm	2018	Illegaalse metsaraie kahju 51–152 mld dollarit ehk 44,8–133,7 mld eurot	44,8–133,7 mld
2018	Nellemann <i>et al.</i>	Maailm	2018	Illegaalne kalandus 11–24 mld dollarit ehk 9,68–21,1 mld eurot	9,68–21,1 mld
2018	Nellemann <i>et al.</i>	Maailm	2018	Illegaalne kaevandamine 12–48 mld dollarit ehk 10,56–42,24 mld eurot	10,56–42,24 mld
2018	Nellemann <i>et al.</i>	Maailm	2018	Nafta vargused 19–23 mld dollarit ehk 16,7–20,2 mld eurot	16,7–20,2 mld
2018	Nellemann <i>et al.</i>	Maailm	2018	Toksiliste ja elektrooniliste jäätmete illegaalne kaubandus ja ladustamine 8,8–10,56 mld eurot	8,8–10,56 mld
2019	INTERPOL	Maailm	2019	Ebaseadusliku puidukaubanduse väärtus 51–152 mld dollarit ehk 44,8–133,7 mld eurot	44,8–133,7 mld
2019	Euroopa Komisjon	Eesti	2021	Illegaalse jäätmeturu käive 36–221 mln eurot	36–221 mln
2019	Euroopa Komisjon	EL	2021	Illegaalse jäätmeturu käive 3,7–15 mld eurot	3,72–15,2 mld
2019	World Bank	Maailm	2019	Keskkonnakuritegevuse (metsandus, kalandus, metsloomadega kauplemine) 42,24–190 mld eurot	42,24–190 mld
2019	World Bank	Maailm	2019	Keskkonnakuritegevusest tekkinud ökosüsteemile kahju 0,839–1,737 trln dollarit ehk 0,73–1,52 trln eurot	0,73–1,52 trln
2019	TRACIT	Maailm	2019	Kütuse varguste, pettuste ja võltsimiste, maksude mittetasumisega seotud kahju 117 mld eurot	117 mld
2019	Euroopa Komisjon	EL	2021	Angerja ebaseadusliku kaubanduse ulatus 4,7–31,4 mln eurot	4,7–31,4 mln
2021	ICAIE	Maailm	2021	Keskkonnakuritegude väärtus 258 mld dollarit ehk 227 mld eurot	227 mld
2016–2018	UNODC	Maailm	2020	Ninasarviku ja elevandi sarvedega ebaseadusliku kauplemise maht 422–748 mln eurot	442–748 mln

4.7 Maksude tasumisest kõrvalehoidmine

114. Selles peatükis kajastatakse maksude tasumisest kõrvalehoidmist, hõlmates nii maksukohustuse varjamist (maksude tasumise vältimist) kui ka tagastusnõude alusetut suurendamist (maksupettust). Vaatamata andmete rohkusele jääb neis tagasihoidlikuks ja

detailivaeseks maksupettuste osakaal, ulatus ning sellest saadav võimalik tulu. Mõnevõrra rohkem on uuringuid maksuparadiisi suunatud vara ja saamata jäänud maksutulu (maksupuudujääk ehk maksuauk) kohta. Analüüsi järgmises osas esitatakse illegaalsete rahavoogude kohta tehtud üldistused ja iseloomustava materjalina uuringud, mis kirjeldavad ettevõtluse kasumi paigutamist *offshore*-piirkondadesse. Iseloomustava materjalina saab neid käsitleda peaaesjalikult seetõttu, et paljudes riikides ei ole selline tegevus kuritegelik või ei pruugi osa sellise tegevuse olemusest olla kuritegelik. Eesmärk on näidata nende rahavoogude suurust, millest osa võib olla seotud illegaalse tegevusega.

115. Illegaalsed rahavood. Illegaalsed rahavood sisaldavad peamiselt nelja komponenti: neist kaks on seotud illegaalse vara või varjatud tehingutega, nagu kuritegeliku tulu rahapesu, korruptsioon ja (riigi)vara vargus; teised kaks on taunitavad (sageli ka illegaalsed) tehingud seadusliku varaga, näiteks maksude tasumata jätmine (nii ettevõttes kui ka eraisikuna) ning kasusaaja varjamiseks tehtavad tehingud (Cobham, 2014, lk ii–iii; Ferwerda & Unger, 2021, lk 80–86). Ebaseaduslikul teel riigist varade väljaviimine võimaldab maksude tasumisest kõrvalehoidjatel, korruptantidel ja teistel kurjategijatel oma vara õiguskaitseasutuste eest paremini kaitsta (Reuter, 2017).

116. 2006. aastal hinnati arengumaadest välja liikuvate illegaalsete rahavoogude suuruseks 0,858–1 trln dollarit (kuni 0,88 trln eurot) (Kar & Cartwright-Smith, 2008, lk 22, 113, 119). 2010. aastal arvestati enam kui 130 arengumaast välisriikidesse liikuvate illegaalsete rahavoogude (illegaalselt saadud, ülekantud või kasutatud varad, mida liigutati riigist välja viisil, mis ei ole seadusega kooskõlas) suurusjärguks aga kuni 1,138 trln dollarit (1 trln eurot) (Kar & Freitas, 2012). Arvestus ei hõlma inimkaubandust ja kaubaarvete võltsimisega seotud tulusid, mistõttu võisid illegaalsed rahavood olla tegelikult oluliselt suuremad (Kar & Freitas, 2012, lk c, 30). 2018. aastal hinnati 134 arenguriigi ja ülejäänud riikide vahelises kaubanduses kaupade väärtuse veaks juba 1,6 trln dollarit (1,4 trln eurot), see on suuresti maksudest kõrvalehoidmise ja pettuse tagajärg (Global Financial Integrity, 2021, lk 1–3). Vogl (2022, lk 3) hindab GFI arvutuskäike tagasihoidlikuks ja täiendab, et kui lisada vahendajate, kleptokraatide ehk ebaausa võimuladviku, oligarhide ja organiseeritud kuritegevuse kaudu liigutatav varastatud raha, siis võib maailmas piiriülese ebaseadusliku rahavoo ulatus olla veelgi suurem ehk 2 trln dollarit (1,76 trln eurot). Illegaalse rahavoo, maksudest kõrvalehoidmise ja pettuse suurejoonelist esinemist toetab uuring, milles leiti, et maailmas tehtavatest välisinvesteeringutest 40% võivad olla nn fantoominvesteeringud, millel puudub seos kohaliku majandustegevusega. Vara paigutatakse ettevõtete kontodele *offshore*-piirkondades, näiteks Luksemburgis, Hollandis, Hong Kongis, Briti Neitsisaartel ja mujal, ulatuses, mis võib küündida 15 trln dollarini (13,2 trln euroni) (Damgaard, *et al.*, 2019, lk 4, 19, 26). Vaata lisaks käsiloleva analüüsi punkti 55.

Järgnevalt esitatakse ülevaade piirkonniti ja kahes jaos: *offshore*-piirkond ja maksudest kõrvalehoidmine.

117. Maailm. a) Maksuparadiisis ehk *offshore*-piirkondades hoitav vara. Alstadsaeter *et al.* (2018) leidsid, et 2007. aastal hoiti maksuparadiisis maailma SKP-st 10% suurust vara ehk 5,6 trln dollarit (4,9 trln eurot). Sellest 41,6% oli omistatav Euroopale, Aasiale 11,3%, Lõuna-Ameerikale 8,7% ja Põhja-Ameerikale 20%.

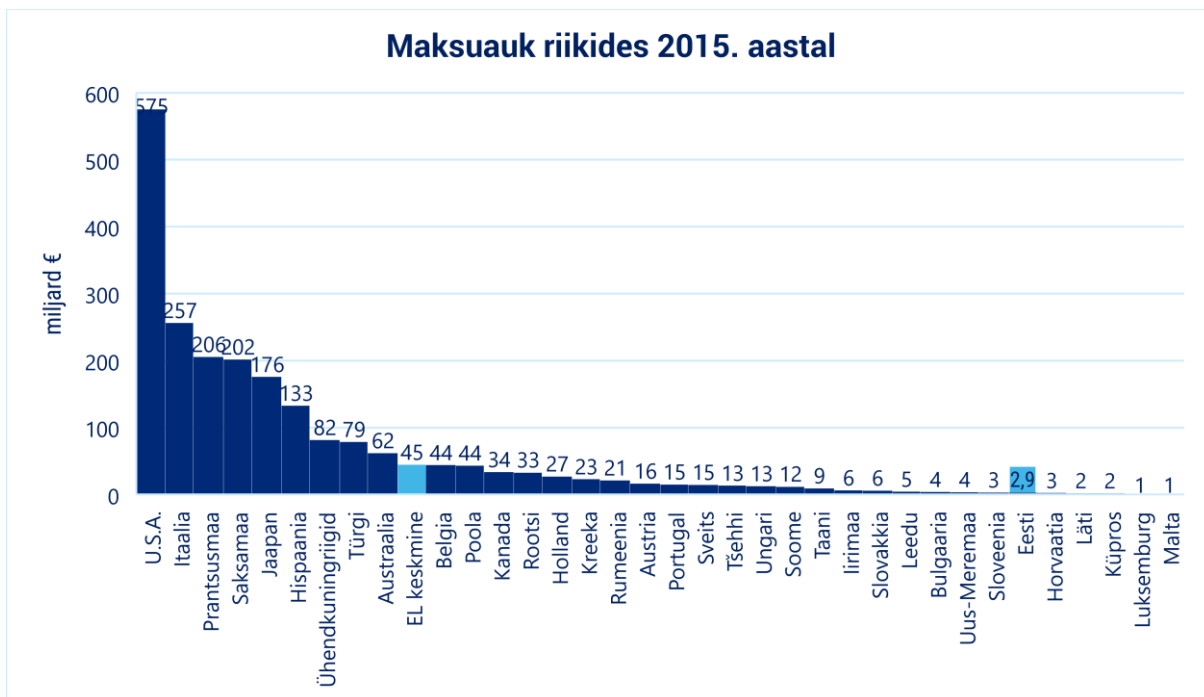
118. Henry (2012, lk 5–6) koostas maksuparadiisi paigutatud rahaliste väärtuste hinnangulise ulatuse leidmiseks analüüsi ja jõudis tulemuseni, mida hiljem on kasutanud ka Cassara (2017, lk 3). Selle järgi olid inimesed ja ettevõtted jõudnud 2010. aastaks suunata maksuvabasse piirkonda finantskapitali summas 21–32 trln dollarit (18–28 trln eurot).

119. 2016. aastal hindas Euroopa Komisjon globaalse maksuparadiisis paikneva vara suuruseks 7,5 trln eurot ehk 10,4% globaalsest SKP-st (European Commission, 2019a, lk 2, 9; Europol, 2021a, lk 3). Viimaste aastate jooksul on tulnud maksupiirkondades hoitava vara tegelike omanike kohta avalikuks uut teavet. See on aidanud ekspertidel tuvastada, et 2018. aastal küündis *offshore*-piirkondades ettevõtjate ja inimeste paigutatud vara (aktsiad, deposiidid, sularaha hoiulaegastes, elukindlustus ja kinnisvara) väärtus 8,6 trln euronit (European Commission, 2021g, lk 11, 13, 145). IMF asejuht David Lipton (2019) avaldas, et 2018. aastal, mil maailmas oli SKP suuruseks 87 trln dollarit, oli sellest 8% ehk 7 trln dollarit (6,16 trln eurot) peidetud erasikutel vara *offshore*-keskustes, näiteks Kaimanisaared ja Briti Neitsisaared. Vara tekkimine võib osaliselt olla seostatav ebaseadusliku tegevusega (Vogl, 2022, lk 3). OECD (2020, lk 5) on esitlenud riikide maksuametitelt kogutud teabe põhjal koostatud analüüsi, mille kohaselt hoiti maksuparadiisis 2019. aastal ühtekokku 84 mln-l arvel 10 trln eurot, mida on kaks korda enam kui 2018. aastal, mil andmeid koguti. Sellist suurusjärku toetab 2021. aastal esitatud hinnang, mille järgi võidakse hoida maailma SKP-st 10% suurust vara varjatud finantsidena *offshore*-piirkonnas (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2021a, lk 13, 31). Kui maailma SKP oli 2020. aastal 84,57 trln dollarit (74,72 trln eurot) (The World Bank, 2022), siis 10% sellest oleks 7,4 trln eurot, mis on seni olnud varjul eri kaalutlustel, sealhulgas kuritegelikel põhjustel.
120. Rahvusvaheliste ettevõtete poolt oma kasumi maksuparadiisi suunamist on analüüsinud veel mitmed eksperdid. Nad on leidnud, et maksuvabasse piirkonda on suunatud vara järgmiselt: 2015. aastal ligikaudu 40% maailma rahvusvaheliste ettevõtete kasumist ehk 600 mld dollarit (528 mld eurot) (Torslov, *et al.*, 2020, lk 21, 31, 34, 55), 2016. aastal 1 trln dollarit (0,88 trln eurot) (Garcia-Bernardo & Janský, 2021, lk 3, 50), 2018. aastal 79 riigi andmete põhjal 369,6 mld eurot (Janský & Palanský, 2019, lk 1070–1095) ja 2020. aastal 1,19 trln dollarit (1,05 trln euro) (Tax Justice Network, 2021a, lk 6–8).
121. b) Maksudest kõrvalehoidmine. Maksutulu moodustas 2018. aastal 128 riigi arvestuses keskmiselt 17,13% nende riikide SKP-st ja 2019. aastal 116 riigi puhul 17,48% SKP-st. Tulu-, kasumi- ja kapitali kasvutulu maksud moodustasid 2019. aastal 116 riigi seas keskmiselt 24,42% SKP-st. (The Global Economy, 2022) Ümberarvutatult võis maailmas riikide kogutav maksutulu olla 2019. aastal 13 trln eurot. 2011. aastal leiti, et maailmas jääb riikidel maksudest kõrvalehoidmise ja varimajanduse tõttu saamata 3,1 trln dollarit (2,7 trln eurot), see oli 5,1% maailma SKP-st (Tax Justice Network, 2011, lk 2, 3, 10). 2019. aasta maksutulu (13 trln eurot) arvestades võis jääda maailmas maksutulu saamata 652 mld eurot.
122. Clausing (2016) uuris 25 riigi ettevõtlustulude maksuparadiisi suunamist ning leidis, et 2012. aastal kaotasid riigid enam kui 0,9 trln euro suuruse kasumi väljaviimise tõttu laekumata maksutuluna 279 mld dollarit (245,5 mld eurot). UNCTAD (2020, lk 37) hindas, et 2014. aastal välditi rahvusvaheliselt maksude tasumist suuruses 70–120 mld dollarit (62–106 mld eurot). *Offshore*-piirkondade ja sellega kaasnevate võimaluste kasutamine on aja jooksul üha sagedasemaks muutunud ning 2016. aasta kohta tehtud arvestused näitasid, et kuna rahvusvahelised ettevõtted suunasid kasumi maksuparadiisi, jäi riikidel tulumaksu saamata 200–300 mld dollarit (176–264 mld eurot) (Garcia-Bernardo & Janský, 2021, lk 3, 50).
123. IMF (2014, lk 20, 61–66) arvestas, et maksude tasumata jätmise ning nende tasumisest kõrvalehoidmisega jääb OECD riikides ettevõtlusest saamata u 5% tulumaksu ning OECD-sse mittekuuluvatel riikides 13%. Veidi hiljem leiti, et maksuparadiisi suunatud varade tõttu on maksude maksmata jätmise kahjud OECD riikides umbes 2–3% kogu maksutulust, arengumaades aga 6–13% (Cobham & Gibson, 2016, lk 15; Cobham ja Janský, 2018, lk 206) või keskmiselt 10% ettevõtluse maksutulust (Torslov, *et al.*, 2020, lk 21, 31, 34, 55; Janský & Palanský, 2019, lk 1070–1095).

Suurbritannias ollakse veendunud, et riigil jääb maksudest kõrvalehoidmise tõttu saamata vähemalt 5,2% maksutulust ehk 34,8 mld naela (42 mld eurot) (HM Revenue & Customs, 2022).

124. 35 riigi maksuaugu arvutamisel jõuti järeldusele, et see oli 2015. aastal kokku 2,42 trln dollarit (2,13 trln eurot) ehk keskmiselt 6,92% riikide SKP-st (vt joonis 14). 2011. aastal hinnati maksuaugu suuruseks 2,51 trln dollarit (2,2 trln eurot). USA kohta leiti, et maksuaugu suurus oli 2011. aastal 684 mld dollarit (601,95 mld eurot) ja 2015. aastal 653,7 mld dollarit (575,26 mld eurot). (Raczkowski & Mróz, 2018, lk 570–580) USA-s jäi 2020. aastal maksudena kogumata 630 mld dollarit (554,4 mld eurot) (Sarin & Summers, 2019), see on eespool esitatud hinnangutega samas suurusjärgus. Sellele tuginedes saab oletada, et globaalse maksupuudujäägi suurus on vähemalt 4 trln eurot.

Joonis 14. Maksuaugu arvutus 35 riigi kohta 2015. aastal (arvud ümardatud täisarvudeks) (Raczkowski & Mróz, 2018; autori koostatud)

125. Maksuaugu väärtuse puhul tuleb aga silmas pidada, et selle ulatus ei pruugi ega olegi täies ulatuses kuritegelikul teel tekkinud ning ei sisalda vaid maksukuritegevusest tingitud kahju ulatust. Nimelt võimaldab maksuaugu arvestamine hinnata selle komponentide (maksupettused, maksude tasumise vältimine ja selle optimeerimise praktikad, pankrotid, maksejõuetus, samuti valearvestus ja haldusvead) tõttu saamata jäänud maksutulu suurus. Mõju avaldavad ka majandusareng ja riikliku statistika kvaliteet. (European Commission, 2021h)
126. Euromonitori andmetel oli maailmas 2017. aastal iga neljas pudel alkoholi illegaalselt toodetud, see on 25,5% maailmas tarbitavast alkoholist. Maailmas tarbiti legaalselt alkoholi 2017. aastal 1,6 trln dollari (1,4 trln euro) väärtuses (Euromonitor International, 2018a, lk 1). Prognoositakse, et illegaalse alkoholi tarbimine kasvab 2020. aastaks 27,7%-ni (World Health Organization, 2018, lk 58; TRACIT, 2019, lk 32). Seega võib maailmas kaubeldava illegaalse alkoholi väärtus olla u 400 mld dollarit (352 mld eurot).
127. Maailmas müüakse igal aastal 5,2–6,5 trln sigaretti ehk 18 mld sigaretti päevas (Martin, 2020), see teeb sigarettide müügist saadavaks käibeks 705 mld dollarit (620,4 mld eurot) ja tubakaturu käibeks kokku ligikaudu 818 mld dollarit (719,8 mld eurot) (Bat.com, 2020). Illegaalset tubakaäri suuruseks maailmas hinnati 40 mld dollarit (34,8 mld eurot) (Euromonitor International,

2018b; Global Financial Integrity, 2017, lk 44). Maailma Terviseorganisatsiooni andmetel võib ebaseadusliku tubakakaubanduse kaotamine anda riikidele aastas tulu kuni 31 mld dollarit (27,28 mld eurot) (World Economic Forum, 2015, lk 3–5). Illegaalse tubakakaubanduse suuruseks hinnatakse 10–12% globaalsest tarbimisest, see teeb vähemalt 600 mld illegaalset sigaretti (UNCTAD, 2020). Seega võib arvata, et illegaalsete sigarettide käive ulatub 10% osakaalu puhul kuni 70 mld dollari ehk 62 mld euroni.

128. Maksude vältimine on kujunenud ülemaailmseks probleemiks, mis mõjutab nii arenenud kui ka arengumaid. Ettevõtete maksustamisega seotud tuludest jääb maailmas Cobham ja Jansky (2018, lk 206) arvestuse järgi hinnanguliselt 500 saamata mld dollarit (442 mld eurot).
129. Sarnaste tulemusteni jõudsid ka Tax Justice Network eksperdid, kes maksukäitumist ja maksusüsteemide tõhusust analüüsid, et igal aastal hoiduvad rahvusvahelised korporatsioonid ning jõukamad inimesed maksude tasumisest kõrvale ühtekokku 427 mld dollari (378,3 mld euro) väärtuses. Sellest 217 mld eurot on ettevõtlusega seotud maksurikkumised. (Tax Justice Network, 2020, lk 12, 28–33) 2020. aastal hinnati ülemaailmse maksulaekumise puudujäägiks 483 mld dollarit (426,8 mld eurot), maksukahju oli tingitud rahvusvaheliste ettevõtete ja erasikute varade peitmisest ning sissetulekute suunamisest maksuparadiisi. Riikidel jäi saamata rahvusvaheliste korporatsioonide tegevuse tõttu 312 mld dollarit (275 mld euro) ja füüsiliste isikute tuludelt maksmata maksudena 171 mld dollarit (151 mld eurot). (Tax Justice Network, 2021a, lk 6–8)
130. EL. a) Maksuparadiisis ehk offshore-piirkondades hoitav vara. 2007. aasta andmete põhjal hinnati, et maksuparadiisis hoitavast varast kuulub 33 Euroopa riigi ettevõtetele ja inimestele 2,3 trln dollarit (2,06 trln eurot). See on 12,8% Euroopa riikide SKP-st. Sellest 25 EL-i riigi ettevõtetele ja inimestele kuulus 2,03 trln euro väärtuses vara. (Alstadsaeter, et al., 2018) Euroopa Komisjon leidis, et maksuparadiisi suunatud EL-iga seonduvate varade osakaal võis 2016. aastal moodustada 1,5 trln eurot ehk 9,7% SKP-st (European Commission, 2019a, lk 2, 9; Europol, 2021a, lk 3).
131. b) Maksudest kõrvalehoidmine. Eksperdid on aastate jooksul esitanud tasumata maksude suurusjärgu kohta erinevaid hinnanguid. Kohati erinevad need väga palju. Peamiselt on see tingitud eri meetodite kasutamisest ja maksuliigi arvestamise eripäradest. Siinkohal eripärasid pikemalt ei kirjeldata ja tuuakse esile vaid olulisem uuringutes leitu. 2019. aastal moodustas EL-is maksutulud 21,51% SKP-st ning tulu-, kasumi- ja kapitali kasvatulud maksud 22,4% SKP-st (The Global Economy, 2022). Tax Justice Network arvestust silmas pidades võis EL-is jääda maksudest kõrvalehoidmise ja varimajanduse tõttu saamata 5,1% maksutulust. Seega 2019. aasta 2,96 trln euro suuruse maksutulud juures võis jääda saamata 150 mld eurot.
132. 2009. aasta kohta leiti, et EL-is jäeti varimajanduse ja maksude tasumisest kõrvalehoidmise tõttu maksmata 1 trln euro ulatuses makse (Murphy, 2012, lk 2, 10–11). 2011. aasta kohta jõuti aga järeldusele, et Euroopa 36 riigil jäi maksude mittemaksmise tulemusena saamata juba 1,5 trln dollarit (1,32 trln eurot) (Tax Justice Network, 2011, lk 2, 3, 10).
133. Organiseeritud kuritegevuse ja varalise kasu saamise eesmärgil toimepandava kuritegeliku tegevuse ulatuse hindamisel leidsid Savona ja Riccardi (2015, lk 88), et EL-i ettevõtted jätsid 2011. aastal tasumata käibemaksu suurusjärgus 21–37 mld eurot ehk keskmiselt 29,3 mld eurot.
134. Teadlased uurisid liikmesriikide vähest tõhusust korruptsioonivastases tegevuses ja leiti, et kui EL-i riigid suudaksid korruptsiooni paremini kontrollida, siis laekuks aastas 323 mld eurot maksutulud rohkem (Mungiu-Pippidi, et al., 2013, lk 7).

135. EL-i maksuaugu hindamised näitavad, et see oli 2011.–2015. aastal suhteliselt püsiv ehk 1,35 trln dollarit (1,19 trln eurot). See moodustas 2015. aastal 7,7% EL-i SKP-st. (Raczkowski, 2015, lk 68; Raczkowski & Mróz, 2018, lk 570–580) Maksuaugu suurusele mõju avaldavatest komponentidest annab ülevaate joonis 15.
136. Maksupettuste ja maksudest kõrvalehoidmise tõttu jäi riikide ja EL-i eelarvesse saamata kokku 1000 mld eurot aastas (European Parliament, 2015a, lk 20). 2015. aastal leiti, et kuna EL-i rahvusvahelised ettevõtted suunasid kasumi maksuparadiisi, kaotas EL ettevõtluse maksutulust kuni 20% (Torslov, *et al.*, 2020, lk 21, 31, 34, 55). EL-i liikmesriikide maksupuudujääk oli 2015. aastal kokku vähemalt 750–900 mld eurot (Murphy, 2019, lk 3). Samas hindasid EP eksperdid 2015. aastal, et EL-i ettevõtete tulumaksutõhusus on 75%. See omakorda kinnitab hinnanguid, mille kohaselt võib ettevõtete maksustamise vältimise tõttu EL kaotada ligikaudu 160–190 mld eurot aastas. Üks oluline põhjus maksude mittelaekumisel on ettevõtete kasumi ümberpaigutamine. Sellest tingitud kahju ulatus võib küündida 50–70 mld euroni. (European Parliament, 2015b, lk 6–7) EL-i ettevõtete kohta tehtud tulumaksu vältimise arvutused varieeruvad 50–190 mld euroni aastas (Murphy, 2019, lk 2).
137. Oluliselt konservatiivsemate tulemusteni jõuti 2016. aasta andmeid analüüsid. Eksperdid jõudsid arvamusele, et EL-i ettevõtted suunasid oma vara aasta jooksul maksuvabasse piirkonda määral, mis tekitas maksukahju 37,3 mld euro väärtuses ehk 7,7% ettevõtluse kogutud maksutulust (Álvarez-Martínez, *et al.*, 2021, lk 15, 29). Vara, mille suurus on 9,7% SKP-st, peitmise ja maksuparadiisi suunamisega jäi EL-i riikidel saamata maksutulu 45,66 mld eurot ehk 0,32% kogu EL-i SKP-st (European Commission, 2019a, lk 2, 9; Europol, 2021a, lk 3).
138. Uuringus leiti, et *offshore*-piirkondadesse paigutatud vara tõttu tekitasid füüsilised ja juriidilised isikud EL-ile 2018. aastal maksukahju 124 mld eurot (European Commission, 2021g, lk 11, 13, 145).
139. Euroopas on hinnatud eri kütustega seotud maksupettuste osakaaluks enam kui 4 mld dollarit (3,52 mld eurot) (TRACIT, 2019, lk 72; Grobowsky, 2013).
140. EL-is on illegaalse alkoholi osakaal 3,3% kogu tarvitavast alkoholist: illegaalselt tarbitakse 4,4% kangest alkoholist ehk 740 mln euro väärtuses ja 2,3% veinist ehk 530 mln euro väärtuses. Kahju suurus kokku on 1,3 mld eurot, st väheneb legaalse alkoholi müük. (EUIPO, 2016, lk 13–14) Euroopas müüdi 2019. aastal 29 riigis legaalset alkoholi 44,4 mld euro väärtuses (Angleitner, *et al.*, 2021, lk 20). Seda tulemust EUIPO andmetega kõrvutades saaks öelda, et illegaalse alkoholituru käibe väärtus EL-is on kuni 1,465 mld eurot.
141. EL-is küündis 2016. aastal illegaalsete (võltsitud ja salakaubanduses kasutatavate) sigarettide äri ulatus 48,3 mld sigaretti. See moodustas 9% kogu tarbitavast kogusest EL-is ja sellelt jäi maksudena laekumata 10,2 mld eurot (KPMG, 2016, lk 7–8). Sarnase tulemuseni jõudis ka Euroopa Komisjon 2018. aastal, kui tõdes, et illegaalne tubakaäri tekitas EL-i eelarvele 10 mld suuruse puudujäägi (European Commission, 2020d, lk 18; European Commission, 2021b, lk 55–57). 2019. aasta kohta leiti, et EL-is oli illegaalse tubakakaubanduse tulu 8–10 mld eurot (European Commission, 2021b, lk 55–57). KPMG (2021, lk 6–7, 11) uuringust selgub, et EL-is tarbiti 2020. aastal 438,8 mld sigaretti, millest võltsitud ja salakaubana käsitatav sigarettide kogus on 7,8% ehk 34,2 mld sigaretti. Selle tõttu jäi saamata maksutulu 8,5 mld eurot, mis on 1,3 mld enam kui 2019. aastal.
142. Käibemaksupuudujääk ulatus 2016. aastal EL-is 150 mld euroni, millest 50 mld eurot petsid välja kuritegelikud rühmitused (European Parliament, 2021, lk 1). Euroopa Komisjoni hinnangul jäeti EL-is 2019. aastal käibemaksu tasumata 134 mld eurot, mis moodustab tasutud käibemaksust 10,3% (European Commission, 2021h, lk 28, 35). Euroopa Komisjoni 2021. aastal avaldatud uuringu kohaselt

jäeti 2019. aastal 28 EL-i riigis piiriülestele tehingutele pettuse teel maksmata käibemaks (MTIC) kuni 103,9 mld euro väärtuses (European Commission, 2021b, lk 27–28).

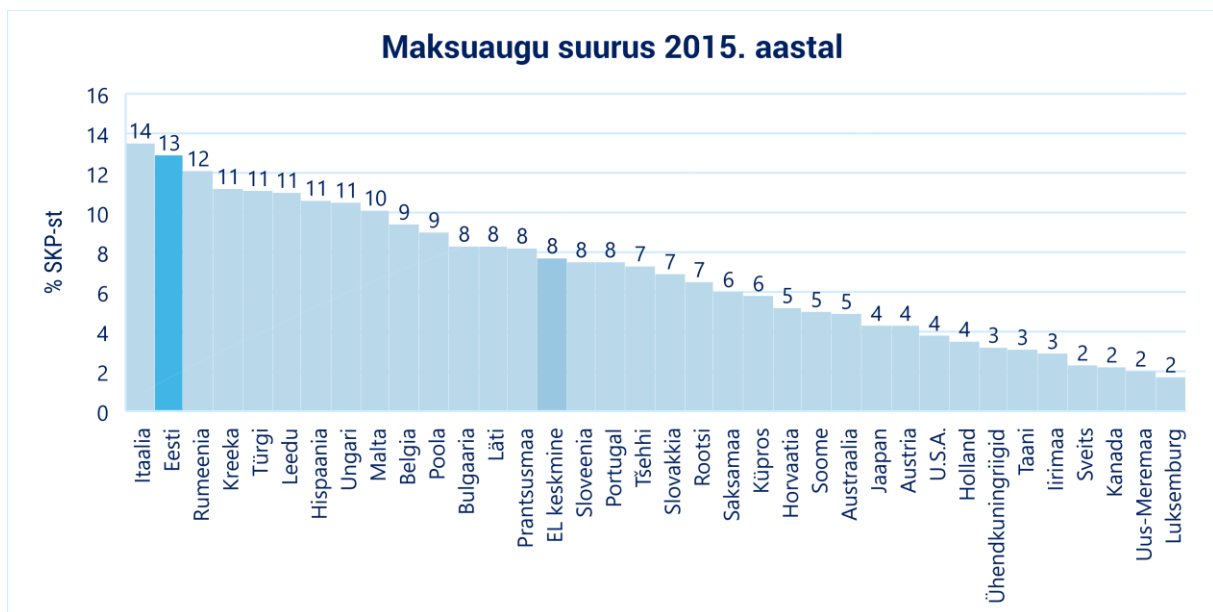
143. Tax Justice Network leidis, et 2019. aastal hoidsid rahvusvahelised korporatsioonid ning jõukamad inimesed EL-is ja Suurbritannias maksudest kõrvale sellises ulatuses, et selle tagajärjel tekkis ühtekokku maksukahju 167 mld dollarit (146,9 mld eurot) (Tax Justice Network, 2020, lk 12, 28–33). 2020. aastal oli samal põhjusel maksukahju suurus Euroopas u 198,8 mld eurot ning EL-is (välja arvatud Suurbritannia) 121,5 mld eurot. Euroopast saavad kõige enam kahju Suurbritannia ja Saksamaa – kokku 83,9 mld eurot. (Tax Justice Network, 2021a, lk 22–27; Tax Justice Network, 2021b)

Joonis 15. Maksuaugu suuruse mõjurid (Schneider & Buehn, 2016; Medina & Schneider, 2018; Raczkowski & Mróz, 2018; autori koostatud)

144. Eesti. a) Maksuparadiisis ehk offshore-piirkondades hoitav vara. 2006. aasta puhul hinnati Eestist väljaliikuvate illegaalsete rahavoogude suuruseks vähemalt 610 mln dollarit (536 mln eurot) (Kar & Cartwright-Smith, 2008, lk 22, 113, 119). Hinnates Eestiga seotud inimeste ja juriidiliste isikute maksuparadiisis hoitava vara suurust, on jõutud erinevate tulemusteni. Veel 2007. aastal hoidsid Eestiga seotud isikud maksuparadiisis vara 1,2 mld dollari (1 mld euro) väärtuses ehk 5,4% SKP-st (Alstadsaeter, *et al.*, 2018). Sarnase tulemuseni jõuti ka 2021. aastal, mil leiti, et Eestiga seotud inimestel on maksuparadiisis vara 1,6 mld dollari (1,4 mld euro) väärtuses, mis on 5% SKP-st (Tax Justice Network, 2021a, lk 51). 2016. aastal hinnati sellise vara väärtuseks 2,94 mld eurot ehk 13% SKP-st, (European Commission, 2019a, lk 12, 13, 172) ja 2018. aastal küündis see 17% SKP-st. (European Commission, 2021g, lk 11, 13, 145).
145. Eesti rahvusvaheliste ettevõtete kasumist suunati maksuparadiisi summa, mis 2015. aastal ulatus 10%-ni tasutud ettevõtlustulumaksust (Torslov, *et al.*, 2020, lk 21, 31, 34, 55). 2016. aastal ulatus summa 626 mln dollarini (550 mln euron) (Garcia-Bernardo & Janský, 2021, lk 3, 50) ja 2018. aastal vähemalt 104 mln euron (Janský & Palanský, 2019, lk 1070–1095). 2020. aasta kohta leiti, et Eesti ettevõtted suunasid riigist kasumit välja 412 mln dollari (362,6 mln euro) ulatuses, suurima osalusega siirderiigid olid Läti, Leedu ja Küpros (Tax Justice Network, 2021a, lk 39, 62).

146. b) Maksudest kõrvalehoidmine. Varimajandusest ja maksude tasumisest kõrvalehoidmisega tekkivaks maksukahjuks Eestis hinnati 2009. aastal 1,68 mld eurot (Murphy, 2012, lk 2, 10–11) ja 2011. aastal 1,882 mld dollarit (1,65 mld eurot) (Tax Justice Network, 2011, lk 2, 3, 10).
147. Savona ja Riccardi (2015, lk 88) hindasid 2011. aasta andmetele tuginedes, et Eesti ettevõtted jätsid tasumata käibemaksu keskmiselt 46 mln euro (33–58 mln) väärtuses.
148. Eesti ametiasutuste arvestuse kohaselt on tasumata maksude summa aastatega vähenenud. Nimelt jäi 2012. aastal Maksu- ja Tolliameti hinnangul riigil käibemaksu saamata 220–250 mln eurot (Kann, 2013). Kogu maksuauk moodustab igal aastal 450 mln eurot, millest pool on laekumata käibemaks (Helm, 2013). Eestis maksupuudujääk väheneb - 2017. aastal 362 mln eurot, 2018. aastal 321 mln eurot, 2019. aastal 351 mln eurot (Rahandusministeerium, 2021a, lk 17). Maksuaugu osakaal oli Maksu- ja Tolliameti andmetel laekunud maksudest 2017. aastal 5,58% ja 2018. aastal 4,24%, edaspidi loodetakse seda hoida alla 5% (Maksu- ja Tolliamet, 2021a, lk 10).
149. 35 riigi maksupuudujäägi arvutamisel jõuti Eesti puhul aga oluliselt teistsuguste tulemusteni. Maksuaugu suuruseks hinnati 2011. aastal 3,77 mld dollarit (3,32 mld eurot), 2012. aastal 4,4 mld dollarit (3,87 mld eurot), 2013. aastal 3,48 mld dollarit (3,06 mld eurot), 2014. aastal 3,52 mld dollarit (3,09 mld eurot) ja 2015. aastal 3,3 mld dollarit (2,9 mld eurot) ehk 12,9% SKP-st (vt joonis 16). Seejuures oli Eesti tulemus 35 riigi seast üks kesisematest. (Raczkowski & Mróz, 2018, lk 570–579)

Joonis 16. Maksuaugu suurus 35 riigis 2015. aastal (arvud ümardatud täisarvudeks) (Raczkowski & Mróz, 2018; autori koostatud)

150. 2015. aasta andmete alusel hinnati Eesti maksupuudujäägiks 1,4 mld eurot (Murphy, 2019, lk 9). Huvi pakub uuringus võrdlus, kust nähtub EL-i liikmesriikide esitatud maksustatistika tasutud maksusummade kohta. Näiteks tasuti Eestis 2015. aastal 0,4 mld eurot ettevõtte tulumaksu, sama tulemus oli ka Lätis. Teiste EL-i riikidega võrreldes on see summa madalaim. (Murphy, 2019, lk 29) 2020. aastal laekus Eestis juriidilise isiku tulumaksu samas suurusjärgus ehk 449 mln eurot (Rahandusministeerium, 2021c, lk 22).
151. Hinnanguliselt on maksuparadiisi suunatud varade tõttu maksude maksmata jätmise kahju suurus OECD riikides umbes 2–5% kogu maksutulust (Cobham & Gibson, 2016, lk 15; Cobham ja Janský, 2018, lk 206). Eesti maksutulu oli 2015. aastal 6,9 mld eurot, seega jääks maksutulu saamata 2–5%-l juhtudest ehk 138–345 mln eurot aastas. 2020. aastal oli Eesti maksutulu 9,39 mld eurot, see

- teeks tasumata maksude suuruseks 187,8–469 mln eurot aastas. (Rahandusministeerium, 2021c, lk 22) 2021. aastal tasuti Eestis makse kokku 8,96 mld eurot (Rahandusministeerium, 2022), seega võis 2–3% korral laekumata jäänud maksutulud küündida 179–268,8 mln euroni. Maksu- ja Tolliamet andmete kohaselt võis 2021. aastal ulatuda maksuaugu suurus kuni 5%-ni laekunud maksutulust (Maksu- ja Tolliamet, 2021a, lk 10) ehk kuni 448 mln euroni. Pole võimatu, et maksuparadiisi suunatud vahendite tõttu võis maksuaugu suurus olla 7%, see teeks maksukahju suuruseks 2020. aastal ligikaudu 657 mln eurot ja 2021. aastal 627 mln eurot.
152. 2016. aastal võis Eesti suurettevõtete kasumi suunamise tõttu maksuparadiisi jääda hinnanguliselt saamata 121–187 mln eurot maksutulud (Garcia-Bernardo & Janský, 2021, lk 3, 50). Väiksemate ettevõtete varade viimine maksuvabasse piirkonda tekitas maksukahju 16,3 mln eurot ehk 3,4% ettevõtte tulumaksust (Álvarez-Martínez, *et al.*, 2021, lk 15, 29).
153. 2016. aastal hinnati, et *offshore*-piirkonda tulude suunamise tagajärjel jäi Eestis saamata 80 mln eurot maksutulud (European Commission, 2019a, lk 87). Aastatel 2004–2016 jäi Eestil keskmiselt saamata 40 mln eurot maksutulud aastas (European Commission, 2019a, lk 188, 196, 197). 2018. aastal tekitati samadel põhjustel Eestile juba 120 mln eurot maksukahju (0,39% SKP-st). 2004.–2018. aastal jäi Eestil keskmiselt saamata 50 mln eurot maksutulud aastas. (European Commission, 2021g, lk 11, 13, 145)
154. Janský ja Palanský (2019, lk 1070–1095) on seisukohal, et 2018. aastal jäi Eesti ettevõtetest maksuparadiisi viidud kasumi tõttu laekumata 23,7 mln euro väärtuses makse. Suurem kahju tekkis 2019. aastal, kui Tax Justice Network ekspertide hinnangul jäi maksudest kõrvalehoidmise tõttu saamata 65,57 mln dollarit (58,09 mln eurot) maksutulud. Sellest 50,8 mln dollari (45 mln euro) ulatuses hoiavad maksudest kõrvale suurettevõtted (Tax Justice Network, 2020, lk 20, 29). Eesti rahvusvaheliste ettevõtete ja eraisikute varade peitmisest ning sissetulekute suunamisest maksuparadiisi jäi riigil 2020. aastal saamata 86,7 mln eurot (1,7% kogu maksutulust), millest 72,5 mln eurot on ettevõtete ja 14,2 mln eurot füüsiliste isikute tasumata maksud (Tax Justice Network, 2021b).
155. Finantsinspektsiooni hinnangul võis 2019. aastal finantssüsteemis rahapesuks kasutatava maksukuritegude kasum olla 4–8 mln eurot (Finantsinspektsioon, 2021). Euroopa Komisjoni poolt 2021. aastal avaldatud uuringu kohaselt oli Eestis piiriüleste tehingute käibemaksupettusest (MTIC) saadud tulu 2019. aastal vähemalt 103 mln eurot (European Commission, 2021b, lk 27–28).
156. Euroopa Komisjoni hinnangul jäeti Eestis 2019. aastal riigile käibemaksu tasumata 116 mln eurot, mis moodustab 4,5% kogu tasutud käibemaksust. Ajavahemikul 2015–2019 moodustas Eestis tasumata käibemaksu summa tasutud käibemaksust 4–5,7%, ehk 98–117 mln eurot. (European Commission, 2021h, lk 28, 35)
157. Eesti Konjunktuuriinstituut on leidnud, et ümbrikupalkade tõttu jäi riigil saamata 2014. aastal sotsiaalmaksu 39–79 mln eurot ja füüsilise isiku tulumaksu 24–48 mln eurot (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2015, lk 3, 23), 2018. aastal makse summas 116–196 mln eurot ja 2019. aastal makse summas u 156 mln eurot (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2020, lk 77).
158. Salakaubana müüdavate sigarettide ja alkoholi järele ei ole aastate jooksul nõudlus kadunud, ebaseaduslik kauplemine 2015.–2016. aastal Eestis hoopis kasvas (PWC, 2019, lk 170–171). Eestis on hinnatud, et tarbitavast alkoholist on illegaalne 4,9%, seetõttu tekib legaalsele tegevusele müügitulu kahju 5 mln euro ulatuses (EUIPO, 2016, lk 13–14). 2019. aastal müüdi Eestis illegaalset alkoholi 0,8 mln liitrit, tekitades käibe 5,8 mln eurot, millelt jäi riigil saamata maksudena 9 mln eurot (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2020, lk 23). 2020. aastal moodustas kogu Eesti viinaturumahust 9–11%

illegaalne alkoholikaubandus, seetõttu jäi maksudena saamata 6,6 mln eurot (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2021, lk 27, 62).

159. 20% Eestis elavatest inimestest vanuses 16–64 suitsetab tubakatooteid iga päev (Vorobjov, *et al.*, 2019, lk 4). Eestis peeti 2013. aastal illegaalse tubakaäri suuruseks 28–38 mln eurot ehk keskmiselt 33 mln eurot (Savona & Riccardi, 2015, lk 66). 2016. aastal tarbiti Eestis aasta jooksul 1,69 mld sigaretti, millest 13,3% ehk 220 mln sigaretti on illegaalsed (võltsitud ja salakaup). Nende tarbimine on viimase viie aasta jooksul vähenenud. Salasigarettide tarbimise tõttu jäi riigil saamata 31 mln eurot. (KPMG, 2016, lk 62–63)
160. Eesti Konjunktuuriinstituudi läbiviidud uuringu kohaselt jäi illegaalse salasigaretiäri tõttu riigile laekumata makse 2018. aastal 53,7 mln eurot ja 2019. aastal 41,6 mln eurot (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2020, lk 50–51). Euroopa Komisjon jõudis väiksema tulemuseni –illegalse tubakaäri tulu 2019. aastal võis Eestis olla 16,23–23,86 mln eurot (European Commission, 2021b, lk 55–57). KPMG arvestas, et 2020. aastal tarbiti Eestis ligikaudu 1,35 mld sigaretti, millest 6,7% olid illegaalsed (võltsitud ja salakaubana käsitatavad). See teeb ligikaudu 90 mln sigaretti aastas. Salasigarettide tarbimise tõttu jäi riigil saamata 16 mln eurot. (KPMG, 2021, lk 64)
161. Veel 2000. aastal hinnati Eesti salakütuse turuosaks 30–50% (Delfi, 2000). 2013. aastal hinnati, et Eesti turul hiilitakse salakütuse tarbimisega maksudest kõrvale ligi 20% ulatuses ning igal kuul jääb käibemaksu laekumata 4,6 mln eurot, mis teeb aastas 55,2 mln eurot (Saarmann, 2013). Maksu- ja Tolliameti hinnangul on aga ajavahemikul 2013–2016 salakütuse osakaal oluliselt vähenenud: 15,8% 2013. aastal (aktsiisikahjuga 27,6 mln eurot) ja 10,1% 2016. aastal (aktsiisikahju 32,2 mln eurot) (Rahandusministeerium, 2018, lk 31–32).
162. Maksu- ja Tolliameti andmetel võis 2018. aastal jõuda erimärgistatud kütust valesse kasutusse 13,2 mln liitrit ehk iga kuues liiter. Sellest tekkiv maksukahju oli ligikaudu 4,7 mln eurot, mis oli vähem kui 2017. aastal, kui maksukahju oli ligikaudu 5,2 mln eurot (Hindre, 2019). 2021. aasta esimese nelja kuu puhul hindas Maksu- ja Tolliamet erimärgistatud kütuse ebaseadusliku kasutamise seotud maksukahjuks 400 000 eurot (Maksu- ja Tolliamet, 2021b). See teeb aastas kokku enam kui 1 mln eurot.
163. **Vahekokkuvõte ja hinnang.** Võttes kokku eespool esitatud tulemused, saab väita, et maksuparadiisis hoitava vara väärtuseks on hinnatud enam kui 18 trln eurot (Henry, 2012). Kuna selle kohta ei ole aga väga veenvat arvutuskäiku, siis jäädakse suurusjärgu juurde, mida toetab rohkem andmeid (vt tabelit 13). Selle kohaselt võib maksuparadiisis hoitava vara suurus olla 8–13% globaalsest SKP-st ehk **6–9,7 trln eurot** (European Commission, 2021; GI, 2021; David Lipton, 2019). Ühes aastas maksuparadiisi suunatava vara suurus võib tõenäoliselt ulatuda 0,88–1 trln euron, moodustades kuni 1,2–1,3% globaalsest SKP-st (Tax Justice Network, 2021). Globaalse maksuaugu hinnanguliseks suuruseks on saadud **2,7–4 trln eurot** ehk 2–2,9% SKP-st (Raczkowski & Mróz, 2018; Sarin & Summers, 2019). Oluliselt keerulisem on esitada võimalikku maksupettuste osakaalu, seetõttu tuleb toetuda paarile viimasele The Tax Justice Network (2020; 2021a) uuringule, mille tulemusi ülejäänud uuringud toetavad. Seega võib maksupettuste ulatus maailmas küündida **378–426 mld euron** ehk 0,5%-ni maailma SKP-st (vt tabelit 14).

Tabel 13. Maksuparadiisis hoitava vara suurus käsitlevad hinnangud* (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, maksudest
2007	Alstadsaeter <i>et al.</i>	Eesti	2018	Eesti SKP-st 5,4% suurust vara ehk 1 mld eurot hoitakse maksuparadiisis	1 mld	5,4% SKP-st
2007	Alstadsaeter <i>et al.</i>	EL	2018	25 EL-i riiki hoiavad vara suuruses 2,04 trln eurot maksuparadiisis	2,04 trln	15% SKP-st

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, maksudest
2007	Alstadsaeter et al.	Euroopa	2018	Euroopa SKP-st 12,8% suurust vara ehk 2,06 trln eurot hoitakse maksuparadiisis	2,06 trln	12,8% SKP-st
2007	Alstadsaeter et al.	Maailm	2018	Maailma SKP-st 10% suurust vara ehk 4,9 trln eurot hoitakse maksuparadiisis	4,9 trln	10% SKP-st
2010	Cassara	Maailm	2017	Maksuparadiisi oli 2010. aastaks peidetud vara 18–28 trln euro väärtuses	18–28 trln	
2010	Henry	Maailm	2012	Maksuparadiisi oli juba varem paigutatud vara 18–28 trln euro väärtuses	18–28 trln	
2012	Clausing	Maailm	2016	25 riigi ettevõtete tulud 0,9 trln eurot suunati maksuparadiisi	0,9 trln	
2015	Euroopa Parlament	EL	2015	Üks oluline põhjus maksude mittelaekumisel on ettevõtete kasumi ümberpaigutamine, mille ulatus võib küündida 50–70 mld euroni	50–70 mld	
2015	Torslov et al.	Maailm	2020	40% maailma rahvusvaheliste ettevõtete kasumist ehk 528 mld eurot suunati maksuparadiisi	528 mld	40%
2015	Torslov et al.	Eesti	2020	Eesti rahvusvaheliste ettevõtete kasumist liikus maksuparadiisi suuruses 10% tasutud ettevõtlustulumaksust		10% makstud tulumaksust
2016	Euroopa Komisjon	Maailm	2019	Globaalse maksuparadiisis paikneva vara suurus 7,5 trln eurot ehk 10,4% globaalsest SKP-st	7,5 trln	10,4% SKP-st
2016	Euroopa Komisjon	EL	2019	EL-i osa maksuparadiisis paiknevast varast on 1,5 trln eurot ehk 9,7% SKP-st	1,5 trln	9,7% SKP-st
2016	Euroopa Komisjon	Eesti	2019	Eestiga seotud isikutel on <i>offshore</i> -piirkondadesse suunatud vara väärtuseks 2,94 mld eurot ehk 13% SKP-st	2,94 mld	13% SKP-st
2018	Euroopa Komisjon	Maailm	2021	8,6 trln euro väärtuses vara hoitakse maksuparadiisis	8,6 trln	11,3% SKP-st
2018	Euroopa Komisjon	Eesti	2021	Eestiga seotud isikud hoidsid oma rikkust <i>offshore</i> -piirkonnas 17% ulatuses SKP-st		17% SKP-st
2018	David Lipton	Maailm	2019	Maailma SKP-st 8% ehk 6,16 trln eurot on peidetud <i>offshore</i> -piirkonda	6,16 trln	8% SKP-st
2018	Janský ja Palanský	Maailm	2019	79 riigis saadeti ettevõtete kasum kokku 369,6 mld eurot maksuparadiisi	369,6 mld	
2018	Janský & Palanský	Eesti	2019	Eesti ettevõtete tulud 104 mln eurot saadetakse maksuparadiisi	104 mln	
2019	OECD	Maailm	2020	Maksuparadiisi 84 mln arvel hoiti 10 trln eurot <i>Offshore</i> -piirkonnas hoitakse u 10% maailma SKP-st, mis on 8,4 trln dollarit ehk 7,4 trln eurot	10 trln	13% SKP-st
2020	GI	Maailm	2021	Rahvusvahelised ettevõtted suunavad igal aastal <i>offshore</i> -piirkonda kasumit 1,05 trln euro väärtuses	1,05 trln	10% SKP-st
2020	Tax Justice Network	Eesti	2021	Eestiga seotud isikute vara <i>offshore</i> -piirkonnas väärtuses 1,6 mld dollarit ehk 1,4 mld eurot ehk 5% SKP-st	1,4 mld	5% SKP-st

* Viimases veerus sinise kirjega tekst on arvatatud lähtuvalt esitatud hinnangu ja Maailmapanga andmetele tugineva SKP suhtest.

Tabel 14. Maksudest kõrvalehoidmist käsitlevad hinnangud* (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, maksutulust
2006	Kar ja Cartwright-Smith	Maailm	2008	Arengumaadest liiguvad välja illegaalsed rahavood summas 1 trln dollarit ehk 0,88 trln eurot	0,88 trln	
2010	Tax Justice Network	Maailm	2011	Maksudest kõrvalehoidmise ja varimajanduse tõttu jääb saamata 3,1 trln dollarit ehk 2,7 trln eurot	2,7 trln	5,1% SKP-st
2010	Kar ja Freitas	Maailm	2012	134 arengumaast liiguvad välja illegaalsed rahavood summas 1,138 trln dollarit ehk 1 trln eurot	1 trln	

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, maksutulust
2012	Clausing	Maailm	2016	25 riigi ettevõtete tulude maksuparadiisi viimisega tekkis maksutulu puudujääk 245,5 mld eurot	245,5 mld	
2014	IMF	OECD	2014	Maksude tasumata jätmise ja nende tasumisest kõrvalehoidmisega <i>offshore</i> -piirkonda kasutades jääb ettevõtlusest saamata u 5% tulumaksu		5% tulumaksust
2014	IMF	mitte-OECD	2014	Maksude tasumata jätmise ja nende tasumisest kõrvalehoidmisega <i>offshore</i> -piirkonda kasutades jääb ettevõtlusest saamata u 13% tulumaksu		13% tulumaksust
2014	UNCTAD	Maailm	2020	Rahvusvahelisel välditakse maksude tasumist kokku suuruses 70–120 mld dollarit ehk 62–106 mld eurot	62–106 mld	
2015	Raczkowski ja Mróz	USA	2018	USA maksuaugu suuruses 3,8% SKP-st ehk 653,7 mld dollarit (575,3 mld eurot)	575,3 mld	3,8% SKP-st
2015	Raczkowski ja Mróz	Maailm	2018	35 riigi maksuaugu suuruses 2,13 trln eurot	2,13 trln	6,92% SKP-st
2015	Raczkowski ja Mróz; autor	Maailm	2018	Globaalse maksuaugu suuruses vähemalt 4 trln eurot	4 trln	
2015	Torslov et al.	Maailm	2020	Ettevõtete kasumi maksuparadiisi suunamise tõttu kaotab maailm 10% maksutulust		10% maksutulust
2016	Cobham ja Gibson	OECD	2016	Maksuparadiisi suunatud varade tõttu on maksude maksmata jätmise kahju u 2–3% kogu maksutulust		2–3% kogu maksutulust
2016	Garcia-Bernardo ja Janský	Maailm	2021	Rahvusvahelised ettevõtted suunasid maksuparadiisi kasumit 0,88 trln eurot	0,88 trln	
2016	Garcia-Bernardo ja Janský	Maailm	2021	Rahvusvahelised ettevõtted jätsid maksmata tulumaksu 200–300 mld dollarit ehk 176–264 mld eurot	176–264 mld	
2017	Cobham ja Janský	Maailm	2018	Ettevõtete maksustamisega seotud tuludest jääb saamata 500 mld dollarit ehk 442 mld eurot	442 mld	
2017	Damgaard et al.	Maailm	2019	Välisinvesteeringutest 40% võivad olla nn fantoominvesteeringud, nende maht on 13,2 trln eurot	13,2 trln	
2018	Autor; Euromonitor	Maailm	2018	Maailmas tarbitakse võltsitud alkoholi 400 mld dollari ehk 352 mld euro väärtuses	352 mld	
2018	GFI	Maailm	2021	134 arenguriigi ja teiste riikide vahelises kaubanduses tuvastati väärtuste erinevus 1,4 trln eurot	1,4 trln	
2018	Janský ja Palanský	Maailm	2019	79 riigis saadeti maksuparadiisi u 369,6 mld eurot ettevõtete tulu, sellega tekkiva kahju suurus on 10% saadavast ettevõtluse maksutulust, see on u 110 mld eurot	110 mld	10% maksutulust
2019	Tax Justice Network; autor	Maailm	2022	Kui maksutulu oli 13 trln eurot, siis maksudest kõrvalehoidmise 5%-lise määra juureks oleks kahju 652 mld eurot	652 mld	5,1% maksutulust
2019	Tax Justice Network	Maailm	2020	Igal aastal hoiavad rahvusvahelised korporatsioonid ning jõukamad inimesed maksudest tasumisest kõrvale ühtekokku 427 mld dollari ehk 378,3 mld euro väärtuses	378,3 mld	
2020	Sarin ja Summers	USA	2019	Maksuauk USA-s 630 mld dollarit ehk 554,4 mld eurot	554,4 mld	
2020	Sarin ja Summers; autor	Maailm	2019	Kui USA SKP moodustab 1/5 globaalsest SKP-st, on maksuauk maailmas 2,77 trln eurot	2,77 trln	
2020	Tax Justice Network	Maailm	2021	Globaalselt ei tasutud makse kokku summas 483 mld dollarit ehk 426,8 mld eurot	426,8 mld	
2020	Tax Justice Network	Maailm	2021	Füüsiliste isikute kasumi suunamisega <i>offshore</i> -piirkonda tekib maksukahju 151 mld eurot	151 mld	

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, maksutulust
2020	Tax Justice Network	Maailm	2021	Rahvusvaheliste ettevõtete kasumi suunamisega <i>offshore</i> -piirkonda tekib maksukahju 275 mld eurot	275 mld	
2021	Vogl	Maailm	2022	Illegaalsed rahavood kokku 1,76 trln eurot	1,76 trln	

* Viimases veerus sinise kirjega tekst on arvatud lähtuvalt esitatud hinnangu ja Maailmapanga andmetele tugineva SKP suhtest.

164. EL-i riikide puhul on hinnatud, et 2020. aastal võis maksuparadiisis hoitava vara väärtus olla ligikaudu **1,5–2 trln eurot**, see on 11–15% EL-i SKP-st. Igal aastal võidakse maksuparadiisi suunata täiendavad 50–70 mld eurot (Alstadsaeter *et al.*, 2018; European Parliament, 2015). EL-is tekkiva maksupuudujäägi suurus võib olla aastas ligikaudu 5,5–7,7% SKP-st ehk **0,75–1,19 trln eurot** (Murphy, 2019; Raczkowski & Mróz, 2018). Väheste andmete tõttu tuleb jääda konservatiivsele arvamusel (vt tabelit 15). Kokkuvõttes võib eri liiki maksude väljapetmise ja nende tasumisest kõrvalehoidmise ulatus olla **103–169 mld eurot** (European Parliament, 2021; EUIPO, 2016; TRACIT, 2019, European Commission, 2021b). Kuni täpsemate andmete saamiseni tuleb lugeda, et ülejäänud osa maksuaugust on maksude optimeerimine ja maksustamise vältimine.

Tabel 15. Maksudest kõrvalehoidmist käsitlevad hinnangud* (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, tootest, maksudest
2009	Murphy	EL	2012	EL-is jäeti maksud maksmata 1 trln eurot ulatuses	1 trln	
2010	Tax Justice Network	Euroopa	2011	36 riigis maksudest kõrvalehoidmise ja varimajanduse tõttu jääb saamata 1,5 trln dollarit ehk 1,32 trln eurot	1,32 trln	
2011	Raczkowski ja Mróz	EL	2018	EL-is maksuaugu ulatus 1,35 trln dollarit ehk 1,19 trln eurot	1,19 trln	
2011	Savona ja Riccardi	EL	2015	EL-is käibemaksu maksmata jätmisest kahjum 29,3 mld eurot	29,3 mld	
2013	Mungiu-Pippidi <i>et al.</i>	EL	2013	Korruptsiooni halva kontrolli tõttu maksulaekumist 323 mld euro võrra vähem	323 mld	
2015	Euroopa Parlament	EL	2015	EL-i ettevõtted suunavad oma kasumi maksude vältimiseks kõrvale 50–70 mld euro ulatuses	50–70 mld	
2015	Euroopa Parlament	EL	2015	EL-i tulude kaotus ettevõtete maksustamise vältimise tõttu ulatub u 160–190 mld euronit	160–190 mld	
2015	Euroopa Parlament	EL	2015	Maksupettuste ja maksudest kõrvalehoidmise tõttu jääb riigi ja EL-i eelarvesse saamata tulusid kokku 1000 mld eurot	1000 mld	
2015	Raczkowski ja Mróz	EL	2018	EL-is maksuaugu suuruseks 7,7% SKP-st ehk 1,35 trln dollarit ehk 1,19 trln eurot	1,19 trln	7,7% SKP-st
2015	Torslov <i>et al.</i>	EL	2020	Ettevõtete kasumi maksuparadiisi suunamise tõttu kaotab EL 20% maksutulust		20% maksutulust
2016	Euroopa Parlament	EL	2021	Käibemaksu puudujääk EL-is 150 mld eurot, millest 50 mld eurot petsid välja kuritegelikud rühmitused	150 mld	
2016	Euroopa Parlament	EL	2021	EL-is petsid kuritegelikud rühmitused välja 50 mld eurot	50 mld	
2016	Euroopa Komisjon	EL	2019	EL-is maksuparadiisi suunatud vahendite tõttu jäänud saamata 45,66 mld eurot maksutulust ehk 0,32% SKP-st	45,66 mld	0,32% SKP-st
2016	EUIPO	EL	2016	3,3% tarvitatavast alkoholist on võltsing, kahju kokku 1,3 mld eurot	1,3 mld	3,3% legaalsest alkoholist
2016	Álvarez-Martínez <i>et al.</i>	EL	2021	EL-i ettevõtteid suunasid tulud maksupiirkondadesse, seetõttu jäi saamata maksudena 37,3 mld eurot	37,3 mld	7,7% ettevõtete tulumaksust

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, tootest, maksudest
2018	Euroopa Komisjon	EL	2021	EL-ile on maksuparadiisi suunatud vahendite tõttu tekitatud maksukahju 124 mld eurot	124 mld	
2019	Tax Justice Network; autor	EL	2022	Kui maksutulu oli 2,96 trln eurot, siis maksudest kõrvalehoidmise 5%-lise määra juures oleks kahju 150 mld eurot	150 mld	5,1% maksutulust
2019	Euroopa Komisjon	EL	2021	EL-i käibemaksupettuse (MTIC) käive 2019. aastal oli 103,9 mld eurot	103,9 mld	
2019	Tax Justice Network	EL	2020	EL-is maksude mittetasumine 146,9 mld eurot	146,9 mld	
2019	Murphy	EL	2019	EL-i ettevõtted jäitavad tulumaksu tasumata 50–190 mld eurot	50-190 mld	
2019	Murphy	EL	2019	EL-i liikmesriikide maksupuudujääk on kokku vähemalt 750–900 mld eurot	750-900 mld	
2019	Autor	EL	2021	Võltsitud alkoholituru osa 1,46 mld eurot	1,46 mld	
2019	Euroopa Komisjon	EL	2021	Käibemaksu jäeti tasumata 134 mld eurot, mis on 10,3% kogu tasutud käibemaksust	134 mld	10,3% käibemaksust
2019	TRACIT	Euroopa	2019	Kütuse maksupettuste osakaal 4 mld dollarit (3,52 mld eurot)	3,52 mld	
2020	Tax Justice Network	EL	2021	EL-is maksude mittetasumine 121,5 mld eurot (maksuparadiisi suunamisest)	121,5 mld	
2020	Tax Justice Network	Euroopa	2021	Euroopas maksude mittetasumine 198,8 mld eurot	198,8 mld	

* Viimases veerus sinise kirjega tekst on arvatatud lähtuvalt esitatud hinnangu ja Maailmapanga andmetele tugineva SKP suhtest.

165. Eesti puhul on hinnatud maksuparadiisis hoitava vara väärtuseks 5–17% SKP-st (Alstadsaeter, *et al.*, 2018; Torslov, *et al.*, 2020; European Commission, 2021g) (vt tabelit 13). Raskesti mõõdetavuse tõttu piirduakse tagasihoidlikuma arvestusega ja hinnatakse usaldusväärsemaks kuni keskmise väärtusega tulemust, milleks on 5–11% SKP-st ehk **1,3–3 mld eurot**. Eesti ettevõtjad on tasunud igaaastast tulumaksu teiste EL-i riikidega võrreldes kõige tagasihoidlikumalt (Murphy, 2019). Selle põhjus võib osaliselt peituda maksude optimeerimises, kulude suurendamises ja *offshore*-piirkondadesse finantside suunamises või hoopis ettevõtlust soodustavas maksupoliitikas. Maksupuudujäägi suurusele hinnangu andmisel esitatakse siinses analüüsis kaks suurust. Sellest esimest on Eesti ametkonnad enam kinnitanud ja puudutab ennekõike teadaolevat mahtu. Selleks on keskmiselt 489 mln eurot (vahemik **321–657 mln eurot**) ning see moodustab SKP-st 1,2–2,4% või kuni 7% 2020. aastal kogutud maksutulust. Koondatud andmete põhjal võib eeldada, et keskmiselt võis 2020. aastal jääda saamata 139 mln eurot käibemaksu, 77 mln eurot tulumaksu, 86 mln eurot aktsiisitulu, lisaks ümbrikupalga maksimisega seotud tasumata maksud summas 173 mln eurot, summeeritult on see u 475 mln eurot. See suurusjärg mahub maksuaugu esimese arvestusvahemiku sisse.

Maksuparadiisis vara
1,3–3 mld €

Maksuauk
321–657 mln €

Maksupettus
52–155 mln €

Analüüsis on esitatud uuringu tulemused, mis kajastavad oluliselt suuremat maksupuudujääki. Ühtekokku 13-le hinnangule tuginedes võib oletada, et avarama ehk teise käsitluse puhul võib Eesti

maksuaugu suuruseks olla keskmiselt 1,5 mld eurot ehk 5,7% SKP-st. Lisaks näitab autori tehtud arvutus MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics abil, et maksupuudujäägi arvutamisel võib usaldusvahemik usaldusnivool (95%) 0,753–2,3 trln eurot ehk 2,8–8,6% SKP-st (vt tabelit 17). Seda arvutust saavad täpsustada edasised uuringud ja hinnangud. Samas toetavad sellise suurusjärgu keskmist ulatust siinse analüüsi hinnangud varimajanduse osakaalu, kuritegevuse ulatuse ja kriminaaltulu mahu kohta. Eesti ettevõtjate sellise kasumi suurus, mis suunatakse riigist välja, võib olla summas 362–550 mln eurot. Sellest arvestusest puuduvad füüsiliste isikute varjatud rahasiirded. Maksuparadiisi suunatud vahendite tõttu võib jääda Eestil saamata hinnanguliselt 80–180 mln eurot maksutulust.

Maksukuriteona käsitatav tegu sõltub sellega tekitatud kahju ulatusest ja see võib riigiti olla erinev. Eestis muutub maksukohustuse varjamine ja tagastusnõude alusetu suurendamine kuriteoks, kui summa on vähemalt 40 000 eurot. Seetõttu ning kuna uuringutes esitatud järelduste puhul ei ole võimalik eristada kuritegelikke ning seadusega keelatud, taunitud või kooskõlas olevaid tegusid, ei koondata üldhinnangu andmisel eespool esitatud arvestusi maksupettuste omadega. Jäädakse tagasihoidliku arvestuse juurde ning hõlmatakse aktsiisi- (alkohol, tubakas, kütus) ja käibemaksupettuste kohta olevaid uuringutulemusi. Seega võib maksupettustest saadav tulu ulatuda aastas **52–155 mln euron** ehk 0,19–0,57% SKP-st (vt tabelit 16).

Tabel 16. Eestis maksudest kõrvalehoidmist käsitlevad hinnangud (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus	% SKP-st, tootest, maksust, tarbimisest
2006	Kar ja Cartwright-Smith	Eesti	2008	Eestist liiguvad illegaalsed rahavood vähemalt summas 610 mln dollarit ehk 536 mln eurot	536 mln	
2009	Murphy	Eesti	2012	Eestis maksudest kõrvalehoidmine kokku 1,68 mld eurot	1,68 mld	
2010	Tax Justice Network	Eesti	2011	Maksudest kõrvalehoidmise ja varimajanduse tõttu jääb saamata 1,882 mld dollarit ehk 1,65 mld eurot	1,65 mld	
2011	Savona ja Riccardi	Eesti	2015	Illegaalne turg Eestis suuruses 180 mln eurot, millest VAT ehk käibemaksu maksmata jätmise 46 mln eurot	46 mln	
2012	Raczkowski ja Mróz	Eesti	2018	Eestis maksuaugu ulatus 4,4 mld dollarit (3,87 mld eurot)	3,87 mld	
2012	Kann	Eesti	2013	Tasumata käibemaks 220–250 mln eurot	220–250 mln	
2012	Helm	Eesti	2013	Maksuauk igal aastal 450 mln eurot, millest pool on laekumata käibemaks	450 mln	
2013	Raczkowski ja Mróz	Eesti	2018	Eestis maksuaugu ulatus 3,48 mld dollarit (3,06 mld eurot)	3,06 mld	
2013	Saarmann	Eesti	2013	Salakütuse tarbimise maksukahju 55,2 mln eurot aastas	55,2 mln	20% kütuse osakaalust
2013	Rahandusministeerium	Eesti	2018	Salakütuse tarbimise aktsiisikahju 27,6 mln eurot aastas	27,6 mln	15,8% kütuse osakaalust
2014	Eesti Konjunktuuriinstituut	Eesti	2015	Ümbrikupalkade tõttu jäi saamata sotsiaalmaksu ja füüsilise isiku tulumaksu 63–127 mln eurot	63–127 mln	
2014	Raczkowski ja Mróz	Eesti	2018	Eestis maksuaugu suurus 3,52 mld dollarit (3,09 mld eurot)	3,09 mld	12,9% SKP-st
2015	Murphy	Eesti	2019	Eesti maksupuudujääk 1,4 mld eurot	1,4 mld	
2015	Raczkowski ja Mróz	Eesti	2018	Eestis maksuaugu suuruseks 12,9% SKP-st ehk 3,3 mld dollarit (2,9 mld eurot)	2,9 mld	12,9% SKP-st
2015	Cobham; autor	Eesti	2021	Kui Eesti maksutulust on aastas 6,9 mld eurot, siis saamata maksutulust oleks 2–5%-lise määra juures 138–345 mln eurot	138–345 mln	2–5% maksutulust
2016	Euroopa Komisjon	Eesti	2019	Eestil jäi maksuparadiisi suunatud vahendite tõttu saamata 80 mln eurot	80 mln	

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus	% SKP-st, tootest, maksust, tarbimisest
2016	EUIPO	Eesti	2016	Kogu tarvitatavast alkoholist on võltsitud alkoholi 4,9%, see põhjustab 5 mln eurot kahju	5 mln	4,9% legaalsest alkoholist
2016	Garcia-Bernardo ja Janský	Eesti	2021	Eesti ettevõtteid suunasid maksuparadiisi kasumist 550 mln eurot	550 mln	
2016	Álvarez-Martínez <i>et al.</i>	Eesti	2021	Eesti ettevõtteid suunasid tulud maksupiirkonda ja seetõttu jäi maksudena saamata 16,3 mln eurot	16,3 mln	3,4% ettevõtete tulumaksust
2016	Rahandusministeerium	Eesti	2018	Salakütuse tarbimise aktsiisikahju 32,2 mln eurot aastas	32,2 mln	10,1% kütuse osakaalust
2016	Garcia-Bernardo ja Janský; autor	Eesti	2021	Eesti ettevõtteid jätsid maksmata tulumaksu 121–187 mln eurot	121–187 mln	
2017	Rahandusministeerium	Eesti	2021	Eesti maksuaugu suuruseks hinnati 362 mln eurot	362 mln	
2017	Hindre	Eesti	2019	Erimärgistusega kütuselt tasumata maksud 5,2 mln eurot	5,2 mln	
2018	Euroopa Komisjon	Eesti	2021	Eestil jäi maksuparadiisi suunatud kasumi tõttu saamata 120 mln eurot	120 mln	0,39% SKP-st
2018	Hindre	Eesti	2019	Erimärgistusega kütuselt tasumata maksud 4,7 mln eurot	4,7 mln	16,6% tarbimisest
2018	Rahandusministeerium	Eesti	2021	Eesti maksuaugu suuruseks hinnati 321 mln eurot	321 mln	
2018	Eesti Konjunktuuriinstituut	Eesti	2020	Illegaalse salaisigaretiäri tõttu jäi 2018. aastal riigile laekumata makse 53,7 mln eurot	53,7 mln	
2018	Janský ja Palanský	Eesti	2019	Eesti ettevõtete tulude maksuparadiisi saatmisest tekib maksutulu puudujääk 23,7 mln eurot	23,7 mln	
2018	Eesti Konjunktuuriinstituut	Eesti	2020	Ümbrikupalkade tõttu jäi riigile tasumata 116–196 mln eurot makse	116–196 mln	
2019	Autor	Eesti	2021	Arvestades, et 2019. aastal laekus Eestis makse kokku 7,87 mld eurot (ERR, 2020) ja laekumata jäi 2–3% maksudest, siis oleks kahju kokku 157–236 mln eurot	157–236 mln	2–3% maksutulust
2019	Euroopa Komisjon	Eesti	2021	Eesti käibemaksupettuse (MTIC) käive 2019. aastal oli 103 mln eurot	103 mln	
2019	Tax Justice Network	Eesti	2020	50,8 mln dollarit ehk 45 mln euro ulatuses hoidsid maksudest kõrvale suurettevõtteid	45 mln	
2019	Tax Justice Network	Eesti	2020	Eestis jääb maksudest tasumisest kõrvalehoidmise tõttu kokku saamata 58,09 mln eurot maksutulu	58,09 mln	
2019	Rahandusministeerium	Eesti	2021	Eesti maksuaugu suuruseks hinnati 351 mln eurot	351 mln	
2019	Euroopa Komisjon	Eesti	2021	Jäeti tasumata 116 mln eurot käibemaksu, see on 4,5% kogu tasunud käibemaksust	116 mln	4,5% käibemaksust
2019	Eesti Konjunktuuriinstituut	Eesti	2020	Illegaalse alkoholi kaubanduse tõttu jäi laekumata 9 mln eurot maksutulu	9 mln	
2019	Eesti Konjunktuuriinstituut	Eesti	2020	Illegaalse salaisigaretiäri tõttu jäi riigile laekumata makse 41,6 mln eurot	41,6 mln	
2019	Eesti Konjunktuuriinstituut	Eesti	2020	Ümbrikupalkade tõttu jäi riigile maksudena tasumata 156 mln eurot	156 mln	
2019	Finantsinspeksioon	Eesti	2021	Maksukuritegude kasum 4–8 mln eurot	4–8 mln	
2020	Cobham; autor	Eesti	2021	Kui Eesti maksutulu on aastas 9,39 mld eurot ja tasumata jäetakse 2–5% maksudest, siis jääks saamata 187,8–469 mln eurot	187,8–469 mln	2–5% maksutulust
2020	Eesti Konjunktuuriinstituut	Eesti	2021	Illegaalse alkoholi kaubanduse tõttu jäi laekumata 6,6 mln eurot makse	6,6 mln	9–11% kangest alkoholist
2020	Tax Justice Network	Eesti	2021	Eesti ettevõtteid suunavad igal aastal riigist välja 412 mln dollari ehk 362,6 mln euro väärtuses kasumit	362,6 mln	

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus	% SKP-st, tootest, maksust, tarbimisest
2020	Tax Justice Network	Eesti	2021	Eestis jääb maksudest kõrvalehoidmise tõttu saamata 98,2 mln dollarit ehk 86,7 mln eurot ehk 1,7% maksutuludest	86,7 mln	1,7% maksutulust
2020	Autor	Eesti	2022	Maksuaugu ulatus kuni 7% laekunud maksutulust ehk 657 mln eurot	657 mln	7% maksutulust
2021	Autor	Eesti	2022	Maksuaugu ulatus kuni 7% laekunud maksutulust ehk 627 mln eurot	627 mln	7% maksutulust
2021	Maksu- ja Tolliamet; autor	Eesti	2022	Maksuaugu ulatus kuni 5% laekunud maksutulust ehk 448 mln eurot	448 mln	5% maksutulust
2015-2019	Euroopa Komisjon	Eesti	2021	Keskmiselt jäeti tasumata 98–117 mln eurot käibemaksu, see moodustab 4–5,7% kogu tasutud käibemaksust	98–117 mln	4–5,7% käibemaksust

Tabel 17. Arvutuse tulemused võimalikust Eesti maksupuudujärgist avarama käsitluse korral (autori koostatud MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades)

MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics arvutus 2020. aasta kohta	Väärtus eurodes	% SKP-st
Kõikide arvutuste keskmine	1,53 trln	5,7
Kõikide arvutuste mediaan	1,4 trln	5,2
Konfidentsiaalse keskmise intervall (95%)	0,753–2,31 trln	2,8–8,6
Statistika interkvartiilne vahemik	0,38–2,59 trln	1,4–9,6

4.8 Kelmus ja korrupsioon

Kelmust ja korrupsiooni vaadeldakse peatükis koos. Seda peamiselt seetõttu, et need kuriteod esinevad sageli koostoimes (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2017; Gee & Button, 2015a; CROWE, 2018; PWC, 2020) ning eristamise tulemus ei pruugi osutada piisavalt täpseks. Samuti on viidatud uuringutes analüüsitud ja järeldusi tehtud mõlemale kuriteoliigile viidates. Järgnevalt esitatakse küll mõlema kuriteoliigi kohta materjal eraldi, kuid EL-i ja Eesti kohta detailsema andmestiku puudumise tõttu ning lähtudes soovist vältida kuritegevuse ulatuse ja kahju topeltarvestamist, esitatakse seejärel koondhinnang.

4.8.1 Kelmus

166. Baker (2005, lk 171–172) hinnangul oli 2001. aastal globaalse piiriülese käibe varjamise ja tehingutes toimivate pettuste suurus 700–1000 mld dollarit (616–880 mld eurot).
167. 2013. aastal EL-i finantside kohta tehtud uuringu kohaselt tekitab kelmus EL-ile kahju vähemalt 5 mld eurot aastas (House of Lords, 2013, lk 5). Samal aastal arvestati kaardipettuste ulatuseks EL-is 1,33 mld eurot ja USA-s 4,148 mld eurot. 2015.–2016. aastal võis organiseeritud kuritegevuse kasumlikkus pettuse ja korrupsiooni abiga ulatuda 1 trln dollarini (0,88 trln euronit). (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2017, lk 7, 10)
168. Gee ja Button (2015b, lk 2–11) läbiviidud uuringu kohaselt on kelmus mitmekülge probleem, mille tagajärjeks on halb avalik teenus, vähem stabiilseid ja kasumlikke ettevõtteid ning inimeste kasumi vähenemine. Kelmusest tingitud kahju on enam kui 3% tegevusega seotud kulutustest, keskmiselt aga 5,6%. Uuringus on hinnatud kulutusi, mis on tehtud paljude maksamiseks, hangetes, hariduses, tervishoius ja ehitustegevuses.

169. Maailmas on viimastel aastatel saanud palju tähelepanu tervishoiusektor. Selle kohta on Gee & Button (2015a, lk 6) andnud hinnangu, et pettuse ja halva majandamise tõttu on tervishoiuteenuste ülemaailmne keskmine kahjumäär kasvanud 6,19%-ni tehtavatest tervishoiukuludest ehk 350 mld euronil aastas. Senised uuringud on näidanud, et keskmiselt tekib tervishoius pettuse ja halva majandamise tõttu lisakulusid 3–8% tehtud kulutustest. Lisakulud tekivad patsientide, tervishoiutöötajate, personali, juhtide ja lepingupartneritega tehtavate tehingutelt. Mainitud kahjumäärast (6,19%) on pettuse osakaal 4,57%. Iga tervishoiuorganisatsiooni puhul on kõikide tehtavate kulutuste juures pettust ja ebavajalikku kulu vähemalt 3%, arvatavasti rohkem kui 5% ja võimalik, et isegi üle 10%. (Gee & Button, 2015a, lk 3, 5, 8, 9, 12) Juba enne pandeemiat läks maailmas tervishoiule kulutatud 7,35 trln dollarit (6,5 trln eurot) hinnanguliselt 350 mld eurot pettuste ja korruptsiooni tõttu kaduma (Gee & Button, 2015a, lk 6; Hanstad, 2020; National Academies of Sciences, Engineering and Medicine, 2018; lk 204). Rohked juhtumid kinnitavad, et pandeemia tõttu kasvas tervishoiusektorit puudutava kuritegevuse ja sellest tekkiva kahju maht veelgi (Ombler, 2021, lk 34–38).
170. Eesti tervishoiukulud olid 2017. aastal 1,52 mld eurot (Ruuge & Inno, 2018, lk 5). Gee ja Buttoni (2015a, lk 6) mudeli põhjal saab välja tuua, et 2017. aasta tervishoiukuludega võrreldes võis pettuse ja halva majandamise tõttu 1,52 mld eurot kaduma minna ligikaudu 6,19% ehk 94 mln eurot, sealhulgas pettuse tõttu 4,57% ehk 69,5 mln eurot. 2019. aastal olid tervishoiukulud Eestis 1,89 mld eurot (Ruuge & Inno, 2021, lk 6), pettuse maht koos ebaõnnestunud majandamisega võis olla 116,9 mln eurot, millest pettuse osakaal oli 4,57% ehk 86,3 mln eurot.
171. 2017. aastal hinnati globaalselt keskmiseks pettuse, korruptsiooni ja halva majandamise tõttu tekkiva kahju määraks 5,95%. Võrreldes 2017. aasta globaalse SKP-ga saadi globaalse kahju ulatuseks: 4,48 trln dollarit ehk 3,98 trln eurot (CROWE, 2018, lk 15). Kasutades seda kahjumäära EL-i kahju hindamiseks, siis võis 2017. aastal ulatuda EL-is kelmuse, korruptsiooni ja halva majandamise tõttu kahju 771 mld euronil.
172. 2018. aasta kohta hinnati ülemaailmselt tekkinud pettusest tingitud kahju ulatuseks 6,05% maailma SKP-st, see teeb 5,127 trln dollarit (4,552 trln eurot) (Gee & Button, 2019, lk 6). Kasutades seda kahjumäära EL-i kahju hindamiseks, siis võis 2018. aastal ulatuda EL-is kelmuse tõttu kahju 850 mld euronil.
173. Kelmuste toimepanemisest saadava kasu suuruseks hinnati 2019. aastal maailmas 2,6 trln dollarit (2,2 trln eurot) (Cusack, 2019, lk 9).
174. 2019. aastal viidi Eestis läbi 8127 riigihanget kogumaksumusega 2,893 mld eurot (Rahandusministeerium, 2020, lk 4) ja 2020. aastal viidi läbi 8323 riigihanget kogumaksumusega 3,742 mld eurot (Rahandusministeerium, 2021b, lk 23). Kui lähtuda Gee & Buttoni (2015a, lk 9) arvestusest, moodustab kelmusega seotud kahju 5,8% hangete mahust ehk 167,8 mln eurot 2019. aastal ja 217 mln eurot 2020. aastal.
175. Suurbritannia on viimaste aastate jooksul täheldanud eri liiki pettustega seotud kuritegevuse märkimisväärset kasvu (küberkuritegevus, epideemiaga seonduv, teenusepakkujate ärakasutamine, seotus organiseeritud kuritegevusega, maksud jms) (Wood, *et al.*, 2021, lk 19). Kelmus põhjustab Suurbritannias kahju 130–190 mld naela (155,4–227,1 mld eurot) aastas (Gee & Button, 2019, lk 6; Beizsley & Hawley, 2022, lk 3). Kelmusest tingitud kahjust 140 mld naela (167,3 mld eurot) on kahju erasektorile ja ülejäänud osa avalikule sektorile. Kelmuse ja vigade tõttu tekkiva kahju suuruseks tehtavate kulutustelt loetakse 4,76%. Riigihangetel asetleidva kelmuse suuruseks hinnati 121,4 mld naela (145,1 mld eurot) ehk 4,76% hangete kogumaksumuselt. Kelmuse hulka on arvestatud

teenusepakkujate poolt olematute kulude lisamine, maksete suunamine endale, teenuste ja kaupade madalama kvaliteediga pakkumine. (Button, *et al.*, 2017, lk 3, 10, 11, 23)

176. 2019. aastal rahastas EL projekte 148,2 mld euroga. Liikmesriigid teatasid nendes projektides pettusekahtlusega tegevustest kogusummas 461,4 mln eurot ehk vaid 0,3% ulatuses. (European Commission, 2020d, lk 13) 2020. aastal oli EL-i rahastatavate projektide maksumus 153,6 mld eurot ning pettusekahtlusega tegevusi tuvastati 0,24% kasutatavast summast ehk 368 mln eurot (European Commission, 2020c, lk 33–34). Vähene teatamine ja pettusekahtluste äratundmine viitab sellele, et pettust ei märgata. Kui arvestada, et pettuse ja korrupsiooni osakaal võib tehtavates kulutustes küündida 2–5%-ni, siis peaksid EL-i riigid olema võimelised tuvastama ja märku andma 3–7,7 mld euro väärtuses pettusekahtlustest.
177. Euroopa Keskpannga andmetel tehti 2019. aastal pettusega seotud pangaülekandeid kaarditehingute abil 1,8 mld euro väärtuses. Piiriüleste kaardimaksete puhul hinnati kelmusega seotuks 17,3% Eesti maksetest. Uuringuga leiti, et Eestis väljastatud pangakaartidega on tehtud tehinguid väärtuses enam kui 10,3 mld eurot, millest 1,2 mln euro väärtuses on olnud kelmusega seotud tehinguid. (European Central Bank, 2021, lk 2, 21, 24; European Commission, 2021b, lk 59–61). Maksete tegemisel petta saamise oht on viimaste aastate jooksul kasvanud (Sift, 2022).
178. Finantsinspektsiooni hinnangul võis Eestis 2019. aasta andmete alusel olla kelmusest saadav kasum 37–40 mln eurot (Finantsinspektsioon, 2021).
179. PWC avaldas 2020. aastal uuringu, mille küsitluses osales 5000 vastajat 99 riigist. Leiti, et ettevõtted kogesid keskmiselt 6 intsidenti 2 aasta jooksul. Selle aja jooksul teatati 42 mld dollari (37,1 mld euro) ulatuses asetleidnud pettustest. Sagedaseimad olid kliendipoolne pettus, küberpettus, varade väärkasutus, altkäemaks ja korrupsioon (PWC, 2020, lk 3). 2022. aastal avaldatud sarnases uuringus leiti, et ettevõtted kogesid viimase kahe aasta jooksul kõige enam küberpettusi, kliendipoolseid pettusi ja varade väärkasutamist. Seda kogesid pooled küsitletud 10 mld dollarilise käibega suurettevõtetest, kus kelmuse mõju ulatus halvimal juhul üle 50 mln dollari (PWC, 2022, lk 4–6).
180. 2021. aastal hindas Euroopa Prokuratuuri juht Laura Kövesi kelmuste tõttu tekkiva kahju ulatuseks EL-is 60 mld eurot aastas (Timu & Vilcu, 2021).
181. Euroopa Parlamendi hinnangul oli organiseeritud kuritegevuse toimepandavate pettuste maht EL-is 1,9–2,6 mld eurot (European Parliament, 2021, lk 1).
182. Kelmuste toimumise mastaapsust ilmestavad EL-i riikides 2021. aasta kevade seisuga COVID-19 tervisekaitsevahendite hankimistel avastatud pettuste katsed ja võltspakkumised summas üle 15,4 mld euro (European Commission, 2021c, lk 2). Võimalusi finantse väärkasutada suurendab asjaolu, et 2020. aastal suurenes maailmas varasema aastaga võrreldes 16,3% võrra meditsiinivahenditega ja 47,2% võrra tervisekaitsevahenditega kauplemine (World Health Organization, 2021, lk 13).
183. 2020. aasta kohta tehtud uuring tugineb varem sarnastel alustel läbiviidud uuringumetoodikale ja kümne riigi andmetele. Sellest nähtub, et globaalne kelmusest tingitud kahju suurus on keskmiselt 6,4% (3–10%) (2019. aastal oli see 6,05%) maailma SKP-st (2020. aastal oli see 84,74 trln dollarit). See teeb maailmas kahju suuruseks 5,4 trln dollarit (4,7 trln eurot) (2019. aastal oli kahju suurus 5,127 trln dollarit ehk 4,5 trln eurot). (Gee & Button, 2021, lk 6, 10) Kasutades seda kahjumäära EL-i kahjude hindamiseks, siis võis kelmusest tingitud kahju ulatuda 2020. aastal EL-is 0,4–1,3 trln euron. CROWE ning Gee ja Buttoni uuringud on käsitlenud pettusest ja hoolimatusest tingitud kulusid, mis hõlmavad kuritegevusele ja lubamatule tegevusele reageerivat, ennetavat,

lisakulu tekitavaid kulutusi. Seetõttu on rahaliselt motiveeriv tõsta asutuste ja ettevõtete riskide maandamise taset määrani, mis pettusekatsed varakult ära hoiab ja seeläbi kahju minimeerib.

184. Maailmapanga andmetel oli 2020. aastal Eesti SKP 26,9 mld eurot. Kui tugineda varem esitatud CROWE ning Gee ja Button analüüsi tulemustele, siis sellest kahjumäär 5,6–6,05% on 1,52–1,62 mld eurot. Seda võiks lugeda pettuse, korrupsiooni ja halva majandamise tõttu tekkiva kahju suuruseks.
185. 2021. aastal läbiviidud uuringu kohaselt on maailmas spordiga seonduvates kihlvedudes illegaalse tegevuse osatähtsus 0,340–1,7 trln dollarit (0,29–1,5 trln eurot) (UNODC, 2021e, lk 259). Mõnevõrra teistsugusele järeldusele jõudis Sportradar (2022, lk 5), mille hinnangul teeniti maailmas 2021. aastal sportmängudele tehtavatel panustamistel tulu 1,45 trln eurot. Sellest 903 kahtlase mängu puhul tuvastati, et ebaseaduslikku tulu saadi 165 mln eurot kokkuleppemängude tulemusena. Tagasihoidlikumalt hindab pettuse suurust ka Europol (2021b, lk 67), hinnates spordivõistlustel kokkuleppemängude osakaaluks EL-is vähem kui 1% ning neist saadava ebaseaduslikuks tuluks 120 mln euro aastas.
186. 2022. aastal valminud uuringus analüüsiti ühtekokku 2110 ametikohaga seotud kelmuse juhtumit 133 riigis üle maailma. Leiti, et tuvastatud kelmustega on organisatsioonidele tehtud kahju ligikaudu 3,6 mld dollarit (3,2 mld eurot) ning pooltel juhtudest on need olnud seotud korruptiivse tegevusega. Tuvastati, et pettus toob asutustele kahju suuruses 5% selle tegevuskuludest, projitseerides seda 2021. aastasse võis globaalse kelmuse kahju olla 4,7 trln dollarit (4,14 trln eurot). Kõrgema riskiga valdkondadena tuuakse esile kinnisvara- ja ehitussektorit. (ACFE, 2022, lk 8, 33)

4.8.2 Korruptsioon

187. Korruptsiooni leviku kohta on organisatsioonid teinud aastate jooksul mitmeid uuringuid. Eesmärk on varjatud tegevusega kokkupuutumist küsitlustega tuvastada või arvaandmeid kasutades riigid pingeritta seada ja omavahel võrrelda. Sellised uuringud on kajastatud siinse analüüsi tabelis 1. Järgnevalt on käsitletud neid hinnanguid, mis annavad ülevaate korruptsiooniga kaasneda võiva kasu või kahju suuruse kohta.
188. Baker (2005, lk 171–172) hinnangul oli 2001. aastal globaalse piiriülese korruptiivse kaubanduse suurus 30–50 mld dollarit (26,4–44 mld eurot).
189. Maailmapanga hinnangul antakse maailmas altkäemaksu aastas kokku vähemalt 1 trln dollarit (0,88 trln eurot). See hõlmab altkäemaksu maksmist avaliku teenuse saamiseks, kuid ei hõlma avalike vahendite omastamist, vargust või muud väärkasutamist ega puuduta kaudseid kulusid (Kaufmann, 2005, lk 83, 96; Labelle, 2006, lk 13; The World Bank, 2007, lk 1). Nendele andmetele on toetunud aastaid ka ÜRO ja Euroopa Parlament (United Nations, 2018; OECD, 2014b, lk 73; European Parliament, 2016b, lk 140). Kuna arvestused on seotud globaalse SKP suurusega, mis on 2005. aastast oluliselt kasvanud, siis on võimalik, et makstav altkäemaksu summa on aastatega suurenenud (Wathne & Stephenson, 2021, lk 7–8). Sellise tulemuseni jõudiski IMF (2016, lk 5), hinnates makstava altkäemaksu suuruseks 1,5–2 trln dollarit (1,3–1,77 trln eurot), mis teeb ligikaudu 2% globaalsest SKP-st.
190. OECD hindas altkäemaksu summat Maailmapanga 2007. aasta andmetele tuginedes ja leidis, et liikmesriikides ehk arenenud maailmas võib aastas antava altkäemaksu suurus olla 20–40 mld dollarit (17,6–35,2 mld eurot). Kuna algne arvutus on seotud aastate jooksul suurenenud SKP-ga, siis on nüüdseks altkäemaksu maht kasvanud. (OECD, 2014b, lk 73; Global Initiative Against

Transnational Organized Crime, 2021a, lk 31) Ainuüksi metsandussektoris hinnatakse korrupsiooni osakaaluks vähemalt 29 mld dollarit (25,5 mld eurot) aastas (Interpol, 2016, lk 7).

191. On asutud seisukohale, et kui EL-i riigid suudaksid korrupsiooni kontrollida selliselt, nagu seda teeb Taani, siis koguks EL aastas maksudena 323 mld eurot senisest enam (Mungiu-Pippidi, *et al.*, 2013, lk 7). Selle põhjal võiks järeldada, et korrupsiooni tõttu jääb EL-is saamata vähemalt 323 mld eurot maksutululu.
192. Korrupsioonist tekkiva kahju ulatuseks maailmas on hinnatud 5% globaalsest SKP-st, see teeb 2,6 trln dollarit (2,3 trln eurot) (United Nations, 2018; European Parliament, 2016b, lk 140). Hiljem on selle usaldusväärsus kahtluse alla seatud, seda just arvestuslike andmete hindamise võimatuse tõttu (Wathne & Stephenson, 2021).
193. Euroopa Komisjon leidis eespool kirjeldatud arvutustele tuginedes, et korrupsiooni tõttu jääb EL-i majandusel aastas saamata 120 mld eurot, seda eelkõige saamata jäänud maksutululu ja välisinvesteeringute tõttu (European Commission, 2011, lk 3; European Commission, 2014, lk 3; European Commission, 2020a, lk 20; OECD, 2016, lk 7). Hinnang ei hõlma kaudseid kulutusi ega ole hilisemate uuringute põhjal oma vähese dokumenteerituse tõttu oluline (European Parliament, 2016a, lk 6; European Parliament, 2016b, lk 140). 2020. aastal oli Eesti SKP Maailmapanga andmetel 26,97 mld eurot, sellest 5% teeks 1,34 mld eurot, mida võiks lugeda korrupsiooni kaudseks mõjuks Eestis.
194. 2016. aastal läbiviidud uuringus leiti, et EL-is asetleidva korrupsiooni otsene ja kaudne mõju küündib 179–990 mld euroni aastas ehk 6,3 protsendini liidu 28 riigi SKP-st. Leiti, et korrupsiooniga kaasnevad märkimisväärsed sotsiaalsed kulud, näiteks ebavõrdsuse teke, organiseeritud kuritegevuse kasv, seaduse nõrgem mõju, vähene valimisaktiivsus, madalam usaldus EL-i asutuste suhtes. (European Parliament, 2016b, lk 9, 25, 41–42; European Parliament, 2017, lk 26) Sellise arvestuse kohaselt oli aastatel 2009–2014 korrupsiooni mõju ulatus Eestis 0,31–12,18% riigi SKP-st, ümberarvestatuna on see 0,07–2,7 mld dollarit (0,06–2,4 mld eurot) (European Parliament, 2016b, lk 42–44). 2020. aasta SKP (26,97 mld eurot) puhul oleks korrupsiooni mõju ulatus Eestis 0,08–3,3 mld eurot. Kuna Eestit puudutavate alusuuringute tulemused on järgnevatel aastatel (2015–2021) paranenud, siis võib oletada, et korrupsiooni mõju ulatus on SKP-ga võrreldes vähenenud.
195. Organiseeritud kuritegevusest ja korrupsioonist tulenev majanduslik kahju on Euroopas hinnanguliselt 218–282 mld eurot aastas (European Parliament, 2016a, lk 2; European Commission, 2021d).
196. Euroopa Parlamendi töögrupp leidis, et EL-is leviv korrupsioon vähendab liidu SKP-d 904 mld euro võrra. Võrreldi korrupsioonikulusid riiklikesse investeeringutesse, haridusse, tervishoidu, laste ja vanurite hoolduse ning politsei- ja tuletõrjeteenustesse. See arvestus hõlmas korrupsiooni kaudseid mõjusid, nagu maksutulude ja välisinvesteeringute vähenemine. (Greens/Efa, 2018, lk 2)
197. Sama uuringu kohaselt kaotab Eesti igal aastal korrupsiooni tõttu üle 1,6 mld euro. See on umbes 8,2% SKP-st ja ligikaudu 6,5 korda suurem summa kui kogu töötute aastaeelarve (246 mln eurot), 1,2 korda suurem kui tervishoiu aastaeelarve (ligi 1,3 mld eurot), peaaegu 8 korda suurem kui politsei aastaeelarve (207 mln eurot) ja enam kui 30 korda suurem kui tuletõrje eelarve (52 mln eurot). (Greens/Efa, 2018, lk 24)
198. Arengumaadele tekitavad korrupsioon (sealhulgas altkäemaks), vargus, maksupettus ning teised illegaalsed rahavood kahju kokku 1,26 trln dollarit (1,11 trln eurot) (Fleming, 2019).
199. Lipton (2019) toob esile, et kui riigid suudaksid maailmas korrupsiooni vähendada kolmandiku võrra, siis õnnestuks selle abil suurendada riikide eelarvet aastas kokku 1 trln dollari (880 mld euro) võrra.

200. Korruptsioon ja varimajandus on nüüdseks mõnda aega olnud teadusliku huvi keskmes, sest korruptsiooni ja varimajanduse suurus ning kasv on halva valitsemise olulised näitajad. Uuringus jõuti järeldusele, et korruptsiooni ja varimajanduse suhe on negatiivne, kui varimajandus on suhteliselt väike, ja on positiivne, kui varimajandus on suhteliselt suur. Seose pöördepunkt negatiivsest positiivseks toimub siis, kui varimajandus jõuab 7,61%-ni SKP-st (see suurusjärk puudutab USA osariikide seas tehtud võrdlustulemusi). See tähendab, et korruptsioon ja varimajandus on kõigepealt asendavad ja seejärel üksteist täiendavad. (Gökçekus & Schneider, 2020)
201. Rahvusvaheline illegaalse majanduse vastu seisev organisatsioon ICAIE leiab, et aastas tuleb maailmas riikidel kanda korruptsiooniga seonduva kuritegevuse tõttu kokku 3,6 trln dollari (u 3,2 trln euro) ulatuses kahju (ICAIE, 2021).
202. KROLL-i andmetel on globaalselt makstava summeeritud altkäemaksu summa 1% maailma SKP-st ehk 1,75 trln dollarit (1,54 trln eurot). 17 riigis läbiviidud uuringu andmetel tunnetavad suurettevõtjad, et kõige enam tõstab korruptsiooniriski teadmatuse sellise tegevuse puhul, mis puudutab kolmandaid pooli, näiteks tarnijad, kliendid ja turustajad. Nõrkusteks loetakse ka organisatsioonisiseste tegevuste monitoorimise puudulikkust ning töötajate tegevusi. (KROLL, 2021)
203. Järgnevalt on antud ülevaade riigihankeid ja ehitussektorit puudutavatest hinnangutest. Uuringute kohaselt on neis valdkondades suurte mahtude ja ressursside ning vähese läbipaistvuse tõttu ka suuremad riskid ja võimalused vara ja positsiooni väärkasutamiseks.
204. Riigihanked. EL-i 8 riigi andmeid hinnanud eksperdid leidsid, et riigihangete puhul on korruptsioonist tekkiva kahju suurus ehitussektoris 1,9–2,9% riigihangete maksumusest ning kõikides vaadeldud sektorites (maantee/raudtee, vesi ja jäätmed, linna tehnohooldus, koolitused, meditsiin) 2,9–4,4% riigihangete maksumusest (PWC & Ecorys, 2013, lk 29). Kui kanda selline arvestus üle Eestile, siis võis 2020. aastal riigihangetes (3,8 mld euro ulatuses) (Rahandusministeerium, 2021b, lk 4) toimuda korruptiivne tegevus 110–167 mln euro väärtuses.
205. 2013. aastal viidi OECD riikides läbi 4,2 trln euro väärtuses riigihankeid (OECD, 2016, lk 5). 2018. aastal hinnati riigihangete mahuks maailmas 13 trln dollarit (11,47 trln eurot), sellest 16 riiki kasutavad kokku üle 10 trln dollari. Eesti kulutas 2017. aastal riigihangetele 3,6 mld dollarit (3,17 mld eurot) ehk 13,7% SKP-st (26,6 mld dollarit). (Open Contracting Partnership & Spend Network, 2020) Hankemaht on OECD riikides 2019.–2020. aastal suurenenud, keskmiselt 13,7–14,9%-ni riiklikust SKP-st, seejuures oli Eestis riigihangete maht 14,8% SKP-st (OECD, 2021a, lk 162–163).
206. OECD andmetel on enam kui pooled menetletavatest välisriigis asetleidnud altkäemaksu kuritegudest (427 kriminaalasjas) seotud riigihangetel soodusolukordade saamisega. Üks enam levinud sektoritest, kus altkäemaksu antakse, on ehitussektor. (OECD, 2014a, lk 32) Sarnane tendents on ehitussektoris jätkunud ka järgmistel aastatel (TRACE, 2022, lk 18).
207. Euroopa Parlamendi (2016a, lk 11; 2016b, lk 9, 25, 41–42, 57–59) uuringu kohaselt võib ebatõhusa riigihangete ülesehituse, läbiviimise, reguleerituse ning elektroonilise hankesüsteemi puuduliku kasutamise tõttu ulatuda korruptsioonirisk riigihangete läbiviimisel EL-is 5,33 mld euroni aastas. Sellise arvestuse kohaselt on Eestis hangetes toimuva korruptsiooni ulatuseks 27 mln eurot. Arvesse on võetud aga vaid kõrgema riskimääraga sektorid. Seetõttu on valikusse sattunud hankeid Eesti puhul 225, samas kui Eestis viidi 2014. aastal läbi 9107 hanget kogumaksumusega 4,3 mld eurot (Rahandusministeerium, 2015, lk 5). Kohaldades Euroopa Parlamendi hinnangut aga Eestile, peab arvestama, et tegelikult oli hangete arv vähemalt 40 korda suurem. Seetõttu võis olla suurem ka korruptsioonist ja kelmusest tingitud kuritegevuse ulatus (kõige rohkem kuni 1,08 mld eurot). See on aga väga umbmäärane arvestus ning tõenäoliselt sellises mahus kuritegevust hangete läbiviimisel ei esinenud.

208. OECD (2009, lk 9) andmetel lisab altkäemaksu maksmine riigihangete läbiviimisel lepingu maksumusele 10–20% tehingu hinnast. 2020. aastal kulutasid EL-i riigid riigihangetele keskmiselt 14% SKP-st (European Commission, 2021f) ja EL-i SKP oli 2020. aastal 13,3 trln eurot. Sellest hangetele kasutatud 14% on 1,86 trln eurot. Sellest omakorda 10–20% on ligikaudu 186,3–372,6 mld eurot, mida võib pidada summaks, mis kulub altkäemaksu ja korruptsiooni tõttu rohkem. Eesti SKP oli 2020. aastal 26,9 mld eurot, sellest 14% riigihangete jaoks on u 3,8 mld eurot. Seda suurusjärku kinnitab 2021. aasta riigihangete ülevaade. (Rahandusministeerium, 2021b, lk 4) OECD arvestuse kohaselt oleks sellisel juhul Eestis korruptsiooni tõttu üle makstud 10% kulumäära juures u 380 mln eurot.
209. Riigihangetes valitseva korruptsiooni võimalikku ulatust peegeldab 2021. aastal läbiviidud uuring Venemaal. Uuringu kohaselt maksid enam kui 70% küsitlusele vastanud ettevõtetest riigihangetel keskmiselt 22,5% tehingu väärtusest altkäemaksu. 2020. aastal tehti hankeid mahus 29,1 trln rubla, seega võisid ebaausad ametnikud nõuda altkäemaksuna 6,6 trln rubla (78,5 mld eurot). See on 6% riigi SKP-st. (Antikorruptsioonõ portal, 2021)
210. Ehitussektor. Ehitussektoril on maailmas maine, et seal esineb sageli korruptsioon, sh altkäemaks, ja varade väärkasutamine (Transparency International, 2011, lk 3). Seetõttu kaotab avalik sektor keskmiselt 10% tehtavatest kulutustest, mis teeb aastas globaalselt kokku 500 mld dollarit (440 mld eurot) (De Jong, *et al.*, 2009, lk 106).
211. 2005. aastal oli maailmas ehitusturu käive 3,2 trln dollarit, arenenud riikides moodustab see 5–7% SKP-st (Sohail & Cavill, 2008, lk 5). 2020. aastaks oli ehitusturu suurus 10,7 trln dollarit (9,4 trln eurot) (Marsh, 2021). Selline turuosa saab üle maailma korruptsiooni tõttu kannatada 10% väärtuses ehitusturu mahust (Construction Equipment Guide, 2006).
212. World Economic Forumi (2016) hinnangul tekivad ehitussektoris korruptsiooni tõttu kaod suurusjärgus 10–30% tehtavatest kulutustest. Sarnast ulatust näitab ehitussektori läbipaistvuse algatuse (CoST) kogemus. Selle järgi võib 10–30% infrastruktuuri investeeringutest kaduda puuduliku juhtimise ja korruptsiooni tõttu ning selle suuruseks arvestati 2020. aastal u 2,5 trln dollarit (2,2 trln euro) (OECD, 2016, lk 7). Ülemaailmse infrastruktuuri toodangu väärtus ulatub 2030. aastaks eeldatavasti 17,5 trln dollarini aastas, see tähendab, et sellest võib ülal mainitud põhjustel kaduda keskmiselt 20% ehk u 3,5 trln dollarit (3,09 trln euro) (CoST, 2016).
213. Pettus ja korruptsioon leiavad ehitussektoris aset minimaalselt 1,9% ja maksimaalselt 10% ulatuses. Kui soovitakse arvutada pettusele ja korruptsioonile kuluvat summat, kasutatakse keskmist väärtust 5,95%. (Gee, *et al.*, 2021, lk 23)
214. **Vahekokkuvõte ja hinnang.** Kelmusest ja korruptsioonist tekkiva otsese ja kaudse kahju ulatus ehk laiem mõju võib küündida kuni 5–6,4% maailma SKP-st ehk 2,3–4,7 trln euronit (United Nations, 2018; European Parliament, 2016b; Gee & Button, 2021; Gee, *et al.*, 2021). EL-i puhul on laiema mõju suurust hinnates arvestatud kahjuga suurusjärgus 4,9–6,3% SKP-st ehk 179–990 mld eurot (European Parliament, 2016b; European Parliament, 2017). Eestis võib kelmusest ja korruptsioonist tekkiv laiem kahju ulatuda keskmiselt 6,2%-ni SKP-st ehk 1,67 mld euronit (PWC & Ecorys, 2013; Gee & Button, 2019; OECD, 2009; Gee, *et al.*, 2021). Laiem kahju hõlmab nii kuritegevusest saadavat tulu, põhjustatavat otsest kahju kui ka kaudseid kahjusid kannatanule, ettevõttele, asutusele, riigile jms (vt tabelit 18).

Tabel 18. Kelmuse ja korrupsiooni laiemat mõju käsitlevad hinnangud* (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, eelarvest
2011	Euroopa Komisjon	EL	2011	Korrupsiooni tõttu kaotab EL-i majandus 120 mld eurot	120 mld	5% SKP-st
2013	Gee ja Button	Maailm	2015	Pettuse ja väärkäitumisega seotud kulu 6,19% SKP-st, pettuse osakaal selles 4,57%		4,57% tegevuskuludest
2013	Mungiu-Pippidi et al.	EL	2013	Kui EL-i riigid suudaksid korrupsiooni kontrollida, siis kogutaks aastas 323 mld eurot rohkem makse	323 mld	
2014	Euroopa Parlament	EL	2016	Korrupsiooni mõju küündib 179–990 mld euronit, näitaja hõlmab kaudseid mõjusid 4,9–6,3% EL-i 28 riigi SKP-st	179–990 mld	4,9–6,3% SKP-st
2014	Euroopa Parlament	Eesti	2016	Korrupsiooni mõju Eestis 0,31–12,18% riigi SKP-st ehk 0,06–2,4 mld eurot	0,06–2,4 mld	0,31–12,18% SKP-st
2014	Euroopa Parlament	EL	2016	Organiseeritud kuritegevus ja korrupsioon põhjustavad majandusele kahju 218–282 mld eurot	218–282 mld	
2015	Gee ja Button	Maailm	2015	Ebatõhusa tegevuse, sh kuritegevuse tõttu kaotavad riigid keskmiselt 5,6% SKP-st		5,6% SKP-st
2017	CROWE; autor	EL	2018	EL-is pettusest, korrupsioonist ja halvast majandamisest tingitud kahju 5,95% SKP-st ehk 771 mld eurot	771 mld	5,95% SKP-st
2017	CROWE	Maailm	2018	Gloaalne pettusest, korrupsioonist ja halvast majandamisest tingitud kahju 5,95% SKP-st ehk 3,98 trln eurot	3,98 trln	5,95% SKP-st
2017	Greens; EFA	EL	2018	EL-is leviv korrupsioon vähendab EL-i SKP-d 904 mld euro väärtuses	904 mld	
2018	Gee ja Button	Maailm	2019	Pettuse kahju 6,05% SKP-st, see on 5,127 trln dollarit ehk 4,552 trln eurot ja UK-s 130 mld naela aastas	4,552 trln	6,05% SKP-st
2018	Gee ja Button; autor	EL	2021	Pettuse kahju 6,05% SKP-st, see on 850 mld eurot	850 mld	6,05% SKP-st
2018	Greens; EFA	Eesti	2018	Eesti kaotab igal aastal korrupsiooni tõttu üle 1,6 mld euro, see on 8,2% SKP-st	1,6 mld	8,2% SKP-st
2018	Greens; EFA	Suurbriannia	2018	UK kaotab igal aastal korrupsiooni tõttu üle 41,2 mld euro, see on 2,3% SKP-st	41,2 mld	2,3% SKP-st
2018	United Nations	Maailm	2018	Korrupsioonist tekkiva kahju ulatus on 5% globaalsest SKP-st ehk 2,6 trln dollarit ehk 2,3 trln eurot	2,3 trln	5% SKP-st
2019	Gee ja Button	Maailm	2021	Pettusest tingitud kahju suurus on keskmiselt 6,05% maailma SKP-st ehk 5,127 trln dollarit ehk 4,5 trln eurot	4,5 trln	6,05% SKP-st
2020	Euroopa Parlament; autor	Eesti	2021	Kui korrupsiooni ulatus oli 0,31–12,18% SKP-st, siis korrupsiooni mõju 2020. aastal oli 0,08–3,3 mld eurot	0,08–3,3 mld	0,31-12,18% SKP-st
2020	Euroopa Komisjon; autor	Eesti	2021	Kui korrupsiooni ulatus oli 5% maailma SKP-st, siis Eestis oleks korrupsiooni ulatus 1,34 mld eurot	1,34 mld	5% SKP-st
2020	Gee ja Button; autor	EL	2021	Gloaalne pettusest tingitud kahju suurus on 3–10% EL-i SKP-st ehk 0,4–1,3 trln eurot	0,4–1,3 trln	3-10% SKP-st
2020	CROWE; Gee ja Button; autor	Eesti	2021	Pettuse, korrupsiooni ja halva majandamise tõttu tekkiv kahju on 5,6–6,05% SKP-st ehk 1,52–1,62 mld eurot	1,52-1,62 mld	5,6%- 6,05% SKP-st
2020	Gee ja Button	Maailm	2021	Gloaalne pettusest tingitud kahju suurus on keskmiselt 6,4% (3–10%) maailma SKP-st ehk 4,7 trln eurot	4,7 trln	6,4% SKP-st
2021	Euroopa Komisjon	EL	2021	Organiseeritud kuritegevusest ja korrupsioonist tulenev majanduslik kahju on EL-is 218–282 mld eurot	218–282 mld	
2021	ICAIE	Maailm	2021	Riigid kannatavad korrupsiooniga seonduva kuritegevuse tõttu kahju 3,6 trln dollarit ehk 3,2 trln eurot	3,2 trln	
2021	ACFE	Maailm	2022	Kelmusest tekkiv kahju 4,7 trln dollarit ehk 4,14 trln eurot	4,14 trln	

* Viimases veerus sinise kirjega tekst on arvatatud lähtuvalt esitatud hinnangu ja Maailmapanga andmetele tugineva SKP suhtest.

215. Maailmas aset leida võiva kelmuse ja korrupsiooni ulatuse kohta on hinnangud leidnud erinevaid tulemusi, mis varieeruvad suurusjärgus 0,88–2,2% SKP-st. Seega saaks lugeda keskmiseks tulemuseks 1,5% SKP-st ehk 1,2 trln eurot vahemikus **0,66-1,6 trln eurot**. Ebaausust esineb enam hangetel, ehitussektoris, tervishoiusektoris ja investeringutes, kus kaasnev kelmus ja korrupsioon võib esineda 3–20% ulatuses tehtavatest kulutustest (vt tabelit 19). Võrreldavatele uuringutele tuginedes ja MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades hinnati võrdlusandmete loomiseks korrupsiooni ja kelmuse ulatust maailmas. Arvutuste kohaselt on see keskmiselt 1,48 trln eurot, mediaaniga 1,54 trln eurot ja usaldusvahemik usaldusnivool (95%) 0,84–2,1 trln eurot aastas ehk 1,1–2,8% SKP-st (vt tabelit 20).

Tabel 19. Kelmuse ja korrupsiooni ulatust käsitlevad hinnangud (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, hankest, eelarvest
2001	Baker	Maailm	2005	Rahvusvahelise korrupsiooni ulatus 26,4–44 mld eurot	26,4–44 mld	
2001	Baker	Maailm	2005	Globaalse piiriülese käibe varjamise ja tehingute pettuste ulatus 616–880 mld eurot	616–880 mld	
2006	Labelle	Maailm	2006	Aastas saadakse altkäemaksu 1 trln dollarit	0,88 trln	
2006	WB	Maailm	2007	Aastas saadakse altkäemaksu 1 trln dollarit	0,88 trln	
2006	Construction Equipment Guide	Maailm	2006	Ehitussektor kaotab korrupsiooni tõttu 10% tehtud kulutustest		10% kulutustest
2009	De Jong <i>et al.</i>	Maailm	2009	Ehitussektoris kaotab avalik sektor korrupsiooni tõttu 10% tehtud kulutustest ehk 440 mld eurot	440 mld	10% kulutustest
2009	OECD	OECD	2009	Riigihangete läbiviimisel lisab altkäemaksu maksmine lepingu maksumusele 10–20% tehingu hinnast		10–20% tehingust
2013	GIATOC	USA	2017	Kaardipettuse ulatuseks arvestati USA-s 4,148 mld eurot	4,148 mld	
2014	Gee ja Button	Maailm	2015	Pettusest ja kuritarvitamisest tekib tervishoiule kahju 6,19% tervishoiukuludest ehk 455 mld dollarit	350 mld	6,19% tervishoiukuludest
2014	OECD	Arenenud maailm	2014	Aastas saadakse altkäemaksu 20–40 mld dollarit	17,6–35,2 mld	
2015	Hanstad	Maailm	2020	Tervishoiule kulutatud 5,63 trln eurost läheb 350 mld eurot pettuste ja väärkasutamise tõttu kaduma	350 mld	
2015	IMF	Maailm	2016	Maailmas makstava altkäemaksu suurus on 1,5–2 trln dollarit ehk 1,3–1,77 trln eurot	1,3–1,77 trln	2% SKP-st
2015	UNODC	Maailm	2015	Ebaseaduslik tegevus spordikihlvedudes toob kasu, millest rahapesuks kasutatakse 123,2 mld eurot	123,2 mld	
2016	COST	Maailm	2016	10–30% infrastruktuuri investeeringu kadu puuduliku juhtimise ja korrupsiooni tõttu		10–30% investeeringust
2016	Interpol	Maailm	2016	Metsandussektoris korrupsiooni ulatus 25,5 mld eurot	25,5 mld	
2016	World Economic Forum	Maailm	2016	Ehitussektoris korrupsiooni tõttu tekkivad kaod 10–30% kulutustest		10–30% kulutustest
2018	Gee ja Button	Maailm	2019	Organisatsioonides tegevuskuludest pettusest tekkinud kuluks 3–6%, mõnel juhul kuni 10%		3–6% käibest
2018	United Nations	Maailm	2018	Igal aastal makstakse altkäemaksuks 1 trln dollarit	0,88 trln	
2018	Cusack	Maailm	2019	Kelmustest saadav kasum 2,6 trln dollarit ehk 2,2 trln eurot	2,2 trln	

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, hankest, eelarvest
2019	Fleming	Arengumaad	2019	Korruptsioon, vargused ja maksudest kõrvalehoidmine toovad kahju 1,11 trln eurot	1,11 trln	
2020	GIATOC	Maailm	2021	Aastas saadakse altkäemaksu 20–40 mld dollarit	17,6–35,2 mld	
2020	Antikorrupsioonõi portal	Venemaa	2021	Hangete mahu 29,1 trln rubla juures nõutakse altkäemaksu 6,6 trln rubla ehk 78,5 mld eurot	78,5 mld	6% SKP-st
2020	Europol	Maailm	2021	Kokkuleppemängude osakaal 1% ja kasum 120 mln eurot	120 mln	
2021	Gee <i>et al.</i>	Maailm	2021	Pettus ja korruptsioon on ehitussektoris min 1,9% ulatuses ja max 10%, keskmiselt 5,95%		5,95% kulutustest
2021	KROLL	Maailm	2021	Altkäemaksu antakse 1% maailma SKP-st ehk 1,75 trln dollarit	1,54 trln	1% SKP-st
2021	UNODC	Maailm	2021	Spordiga seonduvates kihlvedudes on ebaseaduslikkust 340 mld kuni 1,7 trln dollarit	0,29–1,5 trln	
2021	Sportradar	Maailm	2022	Sportmängude kihlveopettustega teenitud kasum 165 mln eurot	165 mln	
2021	FBI	USA	2022	Interneti teel tekitati kahju u 6 mld eurot väärtuses	6 mld	
2030	COST	Maailm	2016	Infrastruktuuri väärtus 2030. aastaks 17,5 trln dollarit, pettuse tõttu kaob sellest 20% ehk 3,5 trln dollarit	3,09 trln	20% kuludest
2001–2002	WB	Maailm	2005	Maailmas antava altkäemaksu ulatus 1 trln dollarit	0,88 trln	
2015–2016	GIATOC	Maailm	2017	Pettuse ja korruptsiooni suurus 1 trln dollarit ehk 0,88 trln eurot	0,88 trln	
2018–2019	PWC	Maailm	2020	Ettevõtted kogesid 42 mld dollari ehk 37,1 mld euro ulatuses pettust ja korruptsiooni	37,1 mld	

Tabel 20. Maailmas aset leida võiva kelmuse ja korruptsiooni ulatuse arvutuste tulemused (autori koostatud MS Excelli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades)

MS Excelli funktsiooni Descriptive Statistics arvutus 2020. aasta kohta	Väärtus eurodes
Kõikide arvutuste keskmine	1,48 trln
Kõikide arvutuste mediaan	1,54 trln
Konfidentsiaalse keskmise intervall (95%)	0,84–2,12 trln
Statistika interkvartiilne vahemik	1,1–1,7 trln

216. Kuigi EL-is on korruptsiooni ja kelmuse ulatust kirjanduses piisavalt käsitletud, on seda siiski keeruline kuritegevuse laiema mõjuga seotud kahjust eristada. Seetõttu on siin esitatav hinnang konservatiivne. Peamiselt hangetel toimuva pettuse ja korruptsiooni ulatusele tuginev hinnang hõlmab ka muu pettuse ja korruptiivse tegevuse võimalikku ulatust, milleks võib olla kokku **186–372 mld eurot** ehk 2,7% SKP-st (PWC & Ecorys, 2013; OECD, 2009). Hangetel asetleidva korruptiivse tegevuse ja kelmuse ulatus on keskmiselt 2–10% hanke maksumusest (vt tabelit 21).

Tabel 21. Kelmuse ja korruptsiooni ulatust käsitlevad hinnangud (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, hankest, eelarvest
2013	Gee ja Button	Suurbritannia	2015	Läbiviidavate hangetega seonduvate kuludest moodustab kelmus vähemalt 5,8% hankekulust		5,8% hankekulust
2013	PWC ja ECORYS	EL	2013	Ehitussektoris on riigihangetes korruptsioonist tekkiv kahju 1,9–2,9% riigihangete maksumusest		1,9–2,9% hankekulust
2013	PWC ja ECORYS	EL	2013	Riigihangetes on korruptsioonist tekkiv kahju kõikides sektorites 2,9–4,4% hanke maksumusest		2,9–4,4% hankekulust
2013	House Of Lords	EL	2013	Pettus tekitab EL-ile aastas 5 mld euro väärtuses kahju	5 mld	
2013	GIATOC	Euroopa	2017	2013. aastal arvestati Euroopas kaardipettuse ulatuseks 1,33 mld eurot	1,33 mld	
2014	Euroopa Parlament	EL	2016	EL-i läbiviidavates riigihangetes on korruptsiooniga seonduv kulu 5,33 mld aastas	5,33 mld	
2017	Button <i>et al.</i>	Suurbritannia	2017	Pettusest tingitud kahju ulatus 190 mld naela (155,4–227,1 mld eurot)	155,4–227,1 mld	4,76% kulutustest
2017	Button <i>et al.</i>	Suurbritannia	2017	Riigihangetel pettuse keskmine määr 4,76%		4,76% riigihanke maksumusest
2019	Euroopa Komisjon	EL	2020	EL-i liikmesriigid teatasid pettusekahtlusega seotud tegevustest kogusummas 461,4 mln eurot	461,4 mln	0,3% rahastusest
2019	Euroopa Komisjon	EL	2021	EL-is oli pangakaardiga seotud pettuste ulatus 2019. aastal vähemalt 1,8 mld eurot	1,8 mld	
2019	European Central Bank	EL	2021	Kaardipettuste ulatus Euroopas 1,8 mld euro väärtuses	1,8 mld	
2020	Laura Kövesi	EL	2021	EPPO juhi hinnangul kelmuse tõttu tekkiv kahju EL-is 60 mld eurot	60 mld	
2020	UK Finance	Suurbritannia	2021	Petturid tekitasid finantssüsteeme kasutades kahju 1,50 mld euro ulatuses	1,50 mld	
2020	OECD; autor	EL	2021	Altkäemaksuna makstav summa 10% riigihangete maksumusest ehk 186,3–372,6 mld eurot	186,3–372,6 mld	10% riigihangetest
2020	Euroopa Komisjon	EL	2020	EL-i riigid teatasid 0,24% ulatuses pettustest projektides, mida rahastas EL 153,6 mld eurot ulatuses	368 mln	0,24% kogusummast
2021	Euroopa Parlament	EL	2021	Organiseeritud kuritegevuse pettused EL-is võivad ulatuda 1,9–2,6 mld euron	1,9–2,6 mld	
2021	Euroopa Komisjon	EL	2021	Avastati pettuste katseid ja võltspakkumisi väärtuses üle 15,4 mld euro	15,4 mld	
2022	Beizsley ja Hawley	Suurbritannia	2022	Kelmusest tekitatud kahju 190 mld naela	155,4–227,1 mld	
2019–2020	CIPFA	Suurbritannia	2021	Ära hoiti 239,4 mln naela väärtuses kelmusest tekkivat kahju	286,2 mln	

217. Eestis asetleidva kelmuse ja korruptsiooni ulatust on raske täpselt määrata, sest kirjandust ja uuringuid on Eesti kohta vähe (vt tabelit 22). Selleks, et hinnang kujundada, tuleb arvestada samamoodi EL-i hinnanguga kuritegevuse mõju riigihangetele ja sellest saadava kasu või otsese kahju ulatusele. Sellise väärtuse leidmiseks tuvastati hinnangud ning seejärel leiti, et keskmiselt (varasemates hinnangutes on suurusjärguna arvestatud 2,9–10% hankesummast) võib Eestis tekkida hangete läbiviimisel kelmuse ja korruptsiooni tõttu kahjumlikku käivet 2,9–6,2% hanke kogumahust (PWC & Ecorys, 2013; Gee & Button, 2019; OECD, 2009; Gee, *et al.*, 2021). Kurjategijate jaoks on see käsitatav kui võimalik tulu. See on esialgne arvutuskäik ja samas konservatiivne hinnang, seetõttu oleks vaja teha lisauuringuid. Kelmuse teistest vormidest saadava kasu kohta on teavet liiga vähe.

Seetõttu esitatakse siinses analüüsis kelmuse ja korruptsiooni tõttu tekkiva kuritegeliku käibe ulatus vaid osaliselt. Arvudesse ülekantuna võib see olla 2,9–6,2% riigihangete maksumusest ehk **110–236 mln eurot**, mis moodustab 0,4–0,9% SKP-st.

Kelmus ja korruptsioon

110–236 mln €

Tabel 22. Kelmuse ja korruptsiooni ulatust käsitlevad hinnangud* (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, hankest
2013	PWC ja ECORYS; autor	Eesti	2013	Riigihangetes on korruptsioonist tekkiv kahju 2,9–4,4% hanke maksumusest ehk 110–167 mln eurot	110–167 mln	2,9–4,4% hanke summast
2014	Euroopa Parlament	Eesti	2016	Eestis läbiviidavate kõrgema riskiga riigihangetes on korruptsiooniga seonduv kulu 27 mln eurot	27 mln	
2017	Gee ja Button; autor	Eesti	2021	Tervishoiule kuluvast rahast jääb pettuse ja väärkasutamise tõttu kasutamata 94 mln eurot	94 mln	6,19% kulutustest
2019	Gee ja Button; autor	Eesti	2021	Tervishoiule kuluvast rahast jääb pettuse ja väärkasutamise tõttu kasutamata 6,19% ehk 116,9 mln eurot	116,9 mln	6,19% kulutustest
2019	Gee ja Button; autor	Eesti	2021	Hangetest, mille maht on 2893 mln eurot, võib 167,8 mln eurot kaduda kelmuse tõttu	167,8 mln	5,8% hanke summast
2019	Euroopa Komisjon	Eesti	2021	Maksekaardi pettus 1,24 mln eurot	1,24 mln	
2019	European Central Bank	Eesti	2021	Kaardipettusi Eestis väljastatud kaartidega 1,2 mln euro väärtuses	1,2 mln	
2019	Finantsinspeksioon	Eesti	2021	Kelmusest saadav tulu 37–40 mln eurot, millele lisandub omastamise tulu 10–20 mln eurot	47–60 mln	
2020	OECD; autor	Eesti	2021	Eestis oleks altkäemaksuna makstav summa 10% riigihangete maksumusest ehk 380 mln eurot	380 mln	10% hanke summast
2020	Gee ja Button; autor	Eesti	2021	Hangetel kelmuse osakaal 5,8% kogumahust ehk 217 mln eurot	217 mln	5,8% hanke summast

* Viimases veerus sinise kirjega tekst on arvatatud lähtuvalt esitatud hinnangu ja Maailmapanga andmetele tugineva SKP suhtest.

4.9 Küberkuritegevus ja virtuaalvääringute väärkasutamine

218. Küberkuritegevus võib erinevates uuringutes hõlmata mitmeid kuritegevuse liike, mille toimepanemiseks kasutatakse arvutisüsteeme või interneti. Europol nimetab internetipõhise organiseeritud kuritegevuse ohuhinnangus enim tähelepanu vajavate probleemkohtadena: lunavara kasutamine, arvutisüsteemide nakatamine pahavaraga, laste seksuaalne ärakasutamine, maksepettused, tumeveebis kauplemise väärkasutamine ning pandeemia perioodil esile kerkinud väärinformatsiooniga inimeste petmine, mille käigus pakutakse kahtlaseid teenuseid või kaupu (Europol, 2020, lk 8–10, 24). Peatükis antakse ülevaade viimaste aastate uuringutest küberkuritegevuse kohta, hoolimata sellest, et narkootiliste ainete, illegaalsete relvade ja võltsitud kaubaga kauplemine on koondatud vastavasse alapeatükki, kus on hõlmatud ka virtuaalmaailmas toimuvate kuritegude käibe ulatus. Lisaks koondatakse siinses peatükis analüüsid virtuaalvääringutega seonduvate kuritegelike tegevuste kohta ning käsitletakse nende ulatust varguste ning pettuste kontekstis.
219. Konservatiivse arvestuse kohaselt oli 2015.–2016. aastal küberkuritegevuse suurus 0,5–0,7 trln dollarit (0,4–0,6 trln eurot) (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2017, lk 1, 10).
220. 2018. aastal hinnati küberkuritegevusest tekkiva tulu suuruseks 1,5 trln dollarit (1,3 trln eurot) (UNODC, 2018b), millest illegaalne veebipõhine turg moodustas 860 mld dollarit (756,8 mld eurot), salastatud andmetega kauplemine ning intellektuaalomandi vargused 500 mld dollarit (440 mld eurot), andmetega kauplemine 160 mld dollarit (140,8 mld eurot) ning väljapressimised ja pahavaraga kauplemine kokku 2,6 mld dollarit (1,4 mld eurot) (McGuire, 2018, lk 15, 75).
221. 2018. aastal hinnati küberkuritegevusest (pahavara, lunavara, pettused, andmete vargused, intellektuaalomandi vargused, virtuaalvääringute vargused) tekkinud kahju suuruseks 445–600 mld dollarit (391–528 mld eurot) ehk 0,8% globaalsest SKP-st. See hõlmab tekkinud otsesele kahjule lisaks ärilise, turvalisuse tõstmise ning mainekahju. Euroopa ja Lähis-Ida kaotavad küberkuritegevuse tõttu aastas vähemalt 160–180 mld dollarit (140–158 mld eurot). (Lewis, 2018, lk 4–7)
222. Küberkuritegevus hõlmab teisi kuriteoliike, peaaesjalikult kelmust ja narkokaubandust. 2019. aastal läbiviidud uuringus hinnati küberkuritegevusest tekkiva kahju suuruseks 1,5 trln dollarit (1,32 trln eurot). (Cusack, 2019, lk 9) Mõnevõrra tagasihoidlikumaks jääb arvutuskäik, mille järgi on sellise kahju suurus maailmas 949 mld dollarit (835 mld eurot). Sellele lisanduvad küberjulgeoleku tugevdamiseks tehtavad aastased kulud 145 mld dollarit (127 mld eurot). Kõige kallima osa sellest moodustavad majanduslik spionaaž, intellektuaalomandi vargus, finantskuritegevus ja lunavara kasutamine. Uuringu kohaselt tekitavad 2/3 kahjust ehk u 556 mld eurot finantskuritegevus ja intellektuaalomandi vargus. (Malekos-Smith, *et al.*, 2020, lk 6)
223. Tõenäoliselt esines 2021. aastal maailmas internetipõhiseid lunavararünnakuid iga 11 sekundi järel. Ainuüksi ettevõtete suhtes tehti selliseid rünnakuid üle 17,59 mld euro väärtuses. (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2021, lk 85) 2021. aastal võidi virtuaalvääringutena saada lunavarandüete eest 602 mln dollarit (529,7 mln eurot), see on vähem kui 2020. aastal (692 mln dollarit ehk 608 mln eurot) (Chainalysis, 2022, lk 38). Lunavararünnakute arvu kasvu kinnitab ka teine uuring, mille kohaselt puudutavad lunavararünded igapäevategevusi ning sellist teenust pakkuvaid ettevõtteid ja asutusi. Ainuüksi USA-s oli küberkurjategijate lunavara nõuete keskmine summa 2,2 mln dollarit, see on 144% võrra kõrgem kui varasemal aastal. Lunavara maksmiste keskmiste summa küündis 0,5 mln dollarini, see oli 78% võrra suurem kui 2020. aastal. Analüüsitud rünnetest 60% olid suunatud USA, 31% Euroopa ning Kesk-Ida ja Aafrika asutuste ja ettevõtete vastu. (PaloAlto Networks, 2021, lk 4) Veelgi ajas tagasi vaadates ilmneb, et

lunavaranoüete ulatuseks arvati 2017. aastal 5 mld dollarit, 2018. aastal 8 mld dollarit, kasvades 2019. aastal veelgi – kuni 11,5 mld dollarini (Cybersecurity Ventures, 2021, lk 4).

224. USA-s hinnati küberkuritegevusest tekkinud rünnakute ja pettuste tõttu tekkinud kahju suuruseks 2021. aastal 6,9 mld dollarit (6 mld eurot), millest andmete vargus, intellektuaalomandi vargus, väljapressimine, lunavaranoüded ja viirustest põhjustatud kahju oli ligikaudu 722 mln eurot (FBI, 2022, lk 3, 23).
225. Virtuaalvääringud. 2019. aastal leidis virtuaalvääringute häkkimisi aset 282,6 mln dollari (248 mln euro) väärtuses ning virtuaalvääringutega seotud pettusi kokku 4,3 mld dollari (3,78 mld euro) väärtuses üle maailma (Chainalysis, 2020, lk 17, 41). 2019. aasta kestel oli kahtlase päritoluga virtuaalvääringuid Bitcoinides vahetatud ulatuses, mille väärtus ületab 2,8 mld dollarit (2,46 mld eurot). Ekspertide hinnangul moodustas 2019. aastal virtuaalrahaga seotud ebaseaduslike tehingute maht 1,1% tehingute kogumahust ehk enam kui 8,6 mld dollarit (7,56 mld eurot). (Chainalysis, 2020, lk 5–10)
226. Eestis tegutseb enam kui 50% maailmas tegutsevatest virtuaalvääringute teenusepakkujatest ja nende aastane käive oli 20,3 mld eurot (RAB, 2022a, lk 4). Chainalysisi arvestuse kohaselt oleks Eestiga seotud teenusepakkujate vahendusel virtuaalvääringutega tehtavate ebaseadusliku tegevusega seotud tehingute maht 1,1% ehk 223,3 mln eurot. Eesti konteksti kantuna oleks see hinnang liiga suur, et olla eluliselt usutav.
227. 2021. aastal hinnati virtuaalvääringute väärtuseks 262 mld dollarit (230 mld eurot) (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2021a, lk 85). Ei ole veel kindlat teadmist selle kohta, kui suurt osa virtuaalvääringutest on kasutatud kuritegelikul eesmärgil (European Commission, 2021b, lk 113).
228. 2019. aastal oli vähemalt 49 aktiivset tumeveebis paiknevat turgu, kus oli võimalik varjatult narkootikumide, varastatud andmete ja häkkimiseks vajalike tööriistadega kaubelda (Chainalysis, 2020, lk 57–58; Chainalysis, 2021a). Sellise tegevuse suuruseks hinnati virtuaalvääringutes 790 mln dollarit (695 mln eurot) (Chainalysis, 2020, lk 53). 2020. aastal teenisid tumeveebi turud kokku vähemalt 1,7 mld dollarit (1,49 mld eurot) virtuaalvääringute tulu (Chainalysis, 2021) ja 2021. aastal kasvas see juba 2,1 mld dollarini (1,85 mld euron) (Chainalysis, 2022, lk 100).
229. Pettust loetakse virtuaalvääringupõhise kuritegevuse kõige tulusamaks vormiks (Lazic, 2021). 2021. aastal võidi virtuaalvääringuid inimestelt välja petta enam kui 7,7 mld dollari (6,77 mld euro) väärtuses (Chainalysis, 2022, lk 79), 2020. aastal 2,6 mld dollari (2,28 mld euro) väärtuses ja 2019. aastal 9 mld dollari (7,92 mld euro) väärtuses. Tõenäoliselt on tegelik summa veelgi suurem. (Chainalysis, 2021). 2021. aastal võidi virtuaalvääringuid omanikelt varastada kuus korda enam kui 2020. aastal ehk 3,2 mld dollari (2,8 mld euro) väärtuses (Chainalysis, 2022, lk 70).
230. Virtuaalvääringutega seonduvaid tehinguid tehti 2021. aastal u 15,8 trln dollari väärtuses. See on 567% võrra enam kui 2020. aastal. Sellest 14 mld dollari (12,3 mld euro) väärtuses tehinguid on tõenäoliselt seotud kuritegeliku tegevusega ehk ligi kaks korda enam kui 2020. aastal. (Chainalysis, 2022, lk 3–4)

231. **Vahekokkuvõte ja hinnang.** Maailmas toimuva küberkuritegevuse suurus aastas on osa uuringute järgi ligikaudu 1,3 trln eurot (UNODC, 2018b). See hõlmab aga eri kuriteoliike, nagu narkokaubandus, keelatud esemetega kauplemine, kelmused jms, mida kajastatakse siinse analüüsi teistes peatükkides ning siin ei korrata. Seetõttu koondatakse siia alapeatükki küberkuritegevuse käive, mis hõlmab salastatud andmetega kauplemist, intellektuaalomandi vargust, väljapressimisi, lunavaranõudeid, viirustega kauplemist ja levitamist ning virtuaalväeringute varguseid ja pettuseid. Selliste keelatud tegevuste tulemusena võib maailmas tekkida **ligikaudu 400–600 mld euro** suurune käive (McGuire, 2018; Lewis, 2018; Chainalysis, 2021; Chainalysis, 2022) ehk 0,5–0,8% SKP-st.

Küberkuritegevus 13–64 mln €

Kuna andmeid on väga vähe, on keeruline anda hinnangut EL-i ja Eesti kohta. Samas on paar uuringut (McGuire, 2018; Lewis, 2018) andnud võimaluse projitseerida suhtarv 0,5–0,8% SKP-st. Sellisel juhul oleks EL-is küberkuritegevusest põhjustatud kahju võimalik suurusjärg **67–107 mld eurot**. Eestis oleks sellise arvestuse järgi küberkuritegevusest põhjustatud kahju suurusjärg 134–215 mln eurot. Nendele hinnangutele ei paku aga tuge ükski analüüs ega uuring. Seetõttu pole siinses analüüsis võimalik presenteerida arvatut kui käivet, küll aga on võimalik, et selline suurusjärg hõlmab nii küberkuritegevusega tekkiva käibe, kahju kui ka asutuste ja ettevõtete süsteemide turvamisega seonduvad lisakulud. Lewise (2018) uuringu tulemustele tuginedes ja Eestis küberkuritegevuse käibe osakaalu hinnates võib arvestada selle suuruseks 134–215 mln eurost 10–30%. Konservatiivse lähenemise korral oleks taolise kuritegeliku tegevuse käibe võimalik suurus kokku **13–64 mln eurot**, mis moodustab 0,04–0,24% SKP-st (vt tabelit 23). Ülejäänud osa kulub küberturvalisuse tagamisele, maine- ja ärilise kahju päästmisele.

Tabel 23. Küberkuritegevuse ulatust käsitlevad hinnangud* (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, tehingust
2017	Cybersecurity Ventures	Maailm	2021	Lunavaranõuete ulatus 5 mld dollarit ehk 4,4 mld eurot	4,4 mld	
2018	UNODC	Maailm	2018	Küberkuritegevusest tekkiv kasu 1,5 trln dollarit ehk 1,3 trln eurot	1,3 trln	
2018	Cusack	Maailm	2019	Küberkuritegevuse, mis hõlmab teisi kuriteoliike, eelkõige kelmust ja narkokaubandust, käive 1,5 trln dollarit	1,32 trln	
2018	Cybersecurity Ventures	Maailm	2021	Lunavaranõuete ulatus 8 mld dollarit ehk 7 mld eurot	7 mld	
2018	McGuire	Maailm	2018	Küberkuritegevuse tulu suuruseks on hinnatud 1,5 trln dollarit ehk 1,32 trln eurot	1,32 trln	
2018	McGuire	Maailm	2018	Küberkuritegevuse tulust 1,32 trln euro moodustab illegaalne veebipõhine turg 756,8 mld eurot	756,8 mld	
2018	McGuire	Maailm	2018	Küberkuritegevuse tulust 1,32 trln eurost moodustab salastatud andmetega kauplemine ning IP-aadresside vargus 440 mld eurot	440 mld	
2018	McGuire	Maailm	2018	Küberkuritegevuse tulust 1,32 trln eurot on andmetega kauplemine 140,8 mld eurot	140,8 mld	
2018	McGuire	Maailm	2018	Küberkuritegevuse tulust 1,32 trln eurot on väljapressimised ja küberviirustega kauplemine 1,4 mld eurot	1,4 mld	
2018	Lewis	Maailm	2018	Küberkuritegevusest tingitud kahju 445–600 mld dollarit ehk 391–528 mld eurot: pahavara, lunavara, pettused, andmete vargused, IP-aadresside vargus, virtuaalväeringu vargus koos maine- ja küberturve kahjuga	391–528 mld	0,8% SKP-st

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, tehingust
2018	Lewis	Euroopa	2018	Küberkuritegevusest tingitud kahju 140–158 mld eurot: pahavara, lunavara, pettused, andmete vargused, IP-aadresside vargus, virtuaalvääringu vargus koos maine- ja küberturve kahjuga	140–158 mld	
2018	Lewis; autor	EL	2018	Küberkuritegevusest tingitud kahju 0,8% EL-i SKP-st ehk 112 mld eurot: pahavara, lunavara, pettused, andmete vargused, IP-aadresside vargus, virtuaalvääringu vargus koos maine- ja küberturve kahjuga	112 mld	0,8% SKP-st
2018	Lewis; autor	Eesti	2018	Küberkuritegevusest tingitud kahju 0,8% SKP-st ehk 214 mln eurot: pahavara, lunavara, pettused, andmete vargused, IP-aadresside vargus, virtuaalvääringu vargus koos maine- ja küberturve kahjuga	214 mln	0,8% SKP-st
2019	Chainalysis	Maailm	2021	Petturid võtsid inimestelt virtuaalvääringu üle 9 mld dollari ehk 7,92 mld euro väärtuses	7,92 mld	
2019	Cybersecurity Ventures	Maailm	2021	Lunavaranoete ulatus 11,5 mld dollarit ehk 10,1 mld eurot	10,1 mld	
2019	Chainalysis	Maailm	2020	Virtuaalvääringute häkkimisi 282,6 mln dollari ehk 248 mln euro väärtuses	248 mln	
2019	Chainalysis	Maailm	2020	Virtuaalvääringutega seotud pettusi kokku 4,3 mld dollari ehk 3,78 mld euro väärtuses	3,78 mld	
2019	Chainalysis	Maailm	2020	Krüptorahaga seotud kuritegevus ületas tehingutes enam kui 8,6 mld dollarit ehk 7,56 mld eurot	7,56 mld	
2019	Chainalysis	Maailm	2020	Tumeveebi narko-, andmete ja keelatud tegevuste kaubanduse ulatus 695 mln euroni	695 mln	
2019	Chainalysis	Maailm	2020	Krüptovaluutas tehtud ebaseadusliku tegevusega seotud tehingute maht 1,1% tehingute kogumahust		1,1% tehingutest
2020	Chainalysis	Maailm	2021	Tumeveebi turgude kasum vähemalt 1,7 mld dollarit ehk 1,49 mld eurot krüptovaluutade tulu	1,49 mld	
2020	Chainalysis	Maailm	2021	Petturid võtsid inimestelt krüptovaluutasid üle 2,6 mld dollari ehk 2,28 mld euro väärtuses	2,28 mld	
2020	McGuire; Lewis; autor	EL	2022	Kui maailmas võib küberkuritegevuse käive olla 0,5–0,8% SKP-st, siis seda hinnangut EL-ile üle kandes võis käive olla 64–107 mld eurot	64–107 mld	0,5–0,8% SKP-st
2020	McGuire; Lewis; autor	Eesti	2022	Kui maailmas võib küberkuritegevuse käive olla 0,5–0,8% SKP-st, siis seda hinnangut Eestile üle kandes võis käive olla 134–215 mln eurot, millest 10–30% võib olla kuritegelik käive	13–64 mln	0,5–0,8% SKP-st
2020	Malekos Smith	Maailm	2021	Küberkuritegevusest tekkinud kahju 835 mld eurot, lisaks 145 mld eurot turvalisusekulud	835 mld	
2020	Chainalysis	Maailm	2022	Virtuaalvääringutes lunavaranoõded 608 mln eurot	608 mln	
2021	GI	Maailm	2021	Pahavarast tingitud väljapressimise ulatus 20 mld dollarit ehk 17,59 mld eurot	17,59 mld	
2021	Chainalysis; RAB; autor	Eesti	2022	Krüptovaluutas tehtud ebaseadusliku tegevusega seotud tehingute maht 1,1% ehk 223,3 mln eurot	223,3 mln	1,1% tehingutest
2021	Chainalysis	Maailm	2022	14 mld dollari ehk 12,3 mld euro väärtuses virtuaalvääringu tehinguid on tõenäoliselt seotud kuritegeliku tegevusega	12,3 mld	
2021	Chainalysis	Maailm	2022	Virtuaalvääringute väljapetmisi 6,77 mld euro väärtuses	6,77 mld	
2021	Chainalysis	Maailm	2022	Virtuaalvääringutes lunavaranoõded 529,7 mln eurot	529,7 mln	
2021	Chainalysis	Maailm	2022	Tumeveebi turgude kasum vähemalt 1,85 mld eurot krüptovaluutas	1,85 mld	
2021	Chainalysis	Maailm	2022	Petturid võtsid inimestelt krüptovaluutasid üle 2,8 mld euro väärtuses	2,8 mld	
2021	FBI	USA	2022	Interneti teel tekitati kahju u 722 mln euro väärtuses	722 mln	
2015–2016	Global Initiative Against	Maailm	2017	Küberkuritegevuse ulatus 0,5–0,7 trln dollarit ehk 0,4–0,6 trln eurot	0,4–0,6 trln	

* Viimases veerus sinise kirjega tekst on arvatud lähtuvalt esitatud hinnangu ja Maailmapanga andmetele tugineva SKP suhtest.

4.10 Rahapesu

232. Rahapesuks kasutatavate vahendite suuruse määramisega on vaeva nähtud juba mitukümmend aastat, kuid sellest hoolimata ei ole jõutud ühe kõikehõlmava ja kõigile sobiva lähenemiseni. Seetõttu saavad siinses alapeatükis veidi enam tähelepanu varasemate aastate analüüsid ja uuringutulemused, millele siiani tuginetakse. Osa saadud kuritegelikust tulust pestakse ja osa kulutatakse igapäevasteks tegevusteks, investeerimisteks või järgmiste kuritegude toimepanemiseks, seetõttu ei kasutata neid vahendeid rahapesus (Levi & Soudijn, 2020). Rahapesu hinnangulise suurusjärgu arusaamisega õnnestub tähelepanu pöörata probleemidele, mis võivad olla seotud nii asutuste võimekuse kui ka regulatiivsete puudustega. Samas võimaldab see ka kaasata eri sektoreid, et rakendada meetmeid, mis vähendavad rahapesu, ning tõsta teadlikkust. (Walker, 1999, lk 25)
233. Walker ja Unger (2009, lk 836) on rahapesu mõõtmisel tabavalt tähtsustanud teadmist kuritegevuse ulatuse ja sellega kaasneva tulu kohta, misjärel tuleb leida, kui suures mahus tulu pestakse. Järgmises osas püütakse nendele küsimustele vastata.
234. 1996. aastal hinnati kuritegelikust tegevusest saadud raha rahapesuna kasutamise ulatuseks enam kui 500 mld dollarit (440 mld eurot), see moodustas u 1,58% maailma SKP-st ja ületas mitmete riikide SKP-d (Tanzi, 1996, lk 4). Maailmapanga (2021a) andmetel oli EL-i riikide arvestuses 1996. aastal madalaim SKP Maltal (3,8 mld dollarit) ja järgmisena Eestil (4,7 mld dollarit) (4,21 mld eurot).
235. IMF (Camdessus, 1998, lk 37; UNODC, 2011a, lk 7, 19) hindas 1998. aastal rahapesu ulatuseks 2–5% maailma SKP-st. Sama suurusjärku on kasutanud ka ÜRO ning ulatust 2–5% on aastakümneid nimetatud konsensuslikuks määraks (UNODC, 2011a, lk 19; Gilmore, 2011, lk 23; Pol, 2018a, lk 296). 1998. aastal oli maailma SKP 31,5 trln dollarit (27,75 trln eurot), siis hinnati rahapesu keskmiseks ulatuseks 0,63–1,575 trln dollarit (0,555–1,387 trln eurot). Näiteks kui 2020. aastal oli maailma SKP 74,577 trln eurot, siis rahapesuks võidi kasutada 2–5% SKP-st ehk 1,49–3,72 trln eurot.
236. Walker (1999, lk 25) hindas 1998. aastal rahapesu ulatuseks maailmas 2,85 trln dollarit (2,5 trln eurot), hinnang keskendus peamiselt Euroopale ja Põhja-Ameerikale. Uuringu läbiviimisel seadis Walker pingeritta 100 riiki, et määrata nende võimalik atraktiivsus rahapesijate jaoks: esimestel kohtadel olid Luksemburg, USA, Šveits ja Kaimanisaared. Kümme korda vähem atraktiivsed olid Eesti, Läti, Leedu ja Venemaa. (Walker, 1999, lk 30). 90,4% maailmas pestud rahast pärineb uuringu kohaselt 20 riigist, kus viie esimese hulgas on USA, Itaalia, Venemaa, Hiina ja Saksamaa. Balti riikide täpset osakaalu ei ole välja toodud. Venemaal on rahapesu suurus 15% sealsest SKP-st (1998. aastal oli SKP suurus 270,9 mld dollarit, millest 15% on 40,5 mld dollarit ehk 35,64 mld eurot), Suurbritannias on rahapesu ulatus 7,4% SKP-st, (1998. aastal oli SKP suurus 1,65 trln dollarit, millest 7,4% on 122 mld dollarit ehk 107,3 mld eurot) (Walker, 1999, lk 36; The World Bank, 2022). Walkeri arvutuskäigu usutavust kinnitas järgmistel aastatel Walkeri ja Unger (2009) läbiviidud uuring.
237. Uuringu kohaselt oli 1998. aastal rahapesu ulatus Euroopas 1,281 trln dollarit (1,12 trln eurot) (Walker, 1999, lk 31).
238. Celent Communications (2002, kaudviidatud Baker, 2005, lk 165) on hinnanud, et 2002. aastal oli maailmas toimuva rahapesu ulatuseks 927 mld dollarit (815,7 mld eurot). Sellest leidis Euroopas aset 241 mld dollari (212 mld euro) ja Ameerikas 350 mld dollari (308 mld euro) suurune rahapesu.

239. Schneider (2008) kasutas sarnast mudelit, mida varimajanduse hindamisel. Ta leidis, et ajavahemikul 1995–2006 toimus 20-s OECD riigis rahapesu: 1995. aastal 273 mld dollari (240 mld euro) ulatuses, see kasvas 2006. aastaks 603 mld dollarini (530,6 mld euron).
240. 2004. aasta kohta oldi veendumusel, et rahapesu ulatus küündis maailmas 0,5–1 trln dollarini (0,44–0,88 trln euron). 2006. aasta kohta järeldati aga, et rahapesu suurus maailmas võis ulatuda juba 2–2,5 trln dollarini (1,76–2,2 trln euron), moodustades seega 6–8% SKP-st. (Agarwal & Agarwal, 2006)
241. Baker (2005, lk 171–172) hindas, et maailmas oli 2005. aastal rahapesu ulatus 1–1,6 trln dollarit (0,88–1,4 trln eurot). Sellest vähemalt kolmandik tekkis arengumaade kapitali ebaseadusliku väljavoolu tõttu.
242. 2009. aastal võis maailma finantsüsteeme läbida kuritegelikul teel saadud raha (rahapesuna) 2,7% (2,1–4%) globaalsest SKP-st ehk 1,6 trln dollarit (1,4 trln eurot). Sellest u 1% maailma SKP-st ehk 580 mld dollarit (510,4 mld eurot) pärines narkokaubandusest ja muust rahvusvahelisest kuritegevusest. Rahapesuks kasutati ligikaudu 76% kuritegevusest, sellest omakorda 60–80% narkootikumide käitlemisest saadud kriminaaltulu. (UNODC, 2011a, lk 7, 10, 127) Maksupettustest tekkinud kuritegelike vahendite rahapesu ei ole selles uuringus käsitletud, seetõttu võis rahapesu ulatus olla veelgi suurem.
243. Globaalsest rahapesust leidis 2009. aastal aset 31% Ameerikas, 31% Euroopas ja 5% Aasias (UNODC, 2011a, lk 42). See tähendaks, et globaalsest SKP-st 2,7% ehk 1,6 trln dollarit pesti Euroopas raha 0,496 trln dollarit (436 mld eurot).
244. Kui kanda UNODC-i arvestus üle aastasse 2020, mil maailma SKP oli 84,74 trln dollarit ja sellest 2,7% oleks 2,28 trln dollarit (2,01 trln eurot), mida oli võimalik rahapesuks kasutada, siis oleks selle arvestuse kohaselt 2020. aastal EL-is rahapesu ulatus olnud vähemalt 706,8 mld dollarit (621,9 mld eurot).
245. Schneider (2013, lk 679–684) uuris rahapesu võimalikku ulatust ja jõudis järelduseni, et rahapesu suurus oli 2009. aastal 2,7–4,4% SKP-st ehk 1,6–2,6 trln dollarit (1,4–2,28 trln eurot).
246. 2013. aastal koostatud analüüsis leiti, et 2009. aastal võis maailmas kuritegeliku tulu suurus küündida üle 3 trln dollari (2,64 trln eurot) (vt lisa 3). Need on vahendid, mida kurjategijad võisid rahapesuks kasutada. EL-i riikides hinnati rahapesu suuruseks 1,51% SKP-st ehk 150,4 mld eurot. Kõikide Euroopa riikide arvestuses ulatus aga rahapesu 200 mld euron ehk 1,69%-ni SKP-st. Detailsema arvestuse puhul tuuakse aga maailmas asetleidva rahapesu ulatuseks 661,5 mld eurot ehk 1,52% SKP-st. Eesti ja Läti olid finantskeskkonnas toimuva tõttu väga kõrge rahapesuriskiga. Lisaks olid kõrge riskiga Luksemburg, Sloveenia ja Küpros. Rahapesu võimalikuks ulatuseks Eestis hinnati 392 mln eurot (2,96% SKP-st). (Ecof, 2013, lk 38–45) Ka Eurostat (2018, lk 99–100) tugineb rahapesu ulatuse kajastamisel Ecolefi arvestustele.
247. 2013. aasta uuringus arvestati eri kuriteoliikide võimaliku tulukuse määra ja nende olemust ning hinnati, et varalist kasu võimaldavate kuriteoliikide kaudu saadavast varast pestakse keskmiselt 60–80% (Ecof, 2013, lk 38–39).
248. Kui Ecolefi arvestuse kohaselt oleks ka Eestis jäänud rahapesu ulatus 1,52%-le nagu terves EL-is, siis see oleks olnud 2009. aastal 201,2 mln eurot.
249. Maailmas arvati 2014. aastal rahapesu ulatuseks olevat 2,3 trln dollarit ehk 2 trln eurot, see moodustab 3% maailma SKP-st (Ferwerda, *et al.*, 2020).

250. EL-i 23 riigi analüüs näitab, et rahapesu ulatus võis 2014. aastal olla 467,9 mld dollarit (411 mld eurot), mis teeb 2,7% SKP-st. Euroopa 26 riigi puhul on rahapesu suuruseks hinnatud 506,6 mld dollarit (445 mld eurot), mis teeb keskmiselt 2,7% SKP-st. OECD riikides hinnati 2014. aastal rahapesu ulatuseks 924,9 mld dollarit (813,9 mld eurot), mis moodustas 1,9% piirkonna SKP-st. (Ferwerda, *et al.*, 2020)
251. 2014. aasta andmete kohta on koostatud rahapesu ulatust määrata sooviv uuring (vt lisa 6). Selle kohaselt Eestis: pesti riigisest raha 0,2 mld dollarit (176 mln eurot), mis oli 0,6% SKP-st; riiki läbis kuritegelikku raha 0,6 mld dollarit (528 mln eurot), mis oli 2,3% SKP-st; pesti 0,1 mld dollarit (88 mln eurot) välisriikidest saabunud raha, mis oli 0,2% SKP-st; kokku toimus Eestis rahapesu 0,8 mld dollari ehk 704 mln euro ulatuses, mis moodustas 3,1% SKP-st. (Ferwerda, *et al.*, 2020)
252. 2015.–2016. aastal aset leidnud rahapesu ulatuseks arvestati 2017. aastal esitatud hinnangu kohaselt 2% maailma SKP-st ehk ligikaudu 1,5 trln dollarit (1,32 trln eurot) (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2017, lk iii).
253. Rahapesu ulatuse määramisega on UNODC ja IMF olnud ilmselt tagasihoidlikud ning tegelikult on need summad veelgi suuremad, kuna arvestatud ei ole maksukuritegusid ega varade hoidmist maksuparadiisis (Cassara, 2017, lk 3).
254. Europol hindas 2017. aastal, et umbes 0,7–1,28% EL-i aastase SKP-ga võrduva summa ulatuses võib olla tegu kahtlase finantstegevusega. EL-i SKP on aastas ligikaudu 14 trln eurot, seega kahtlaste tehingute ligikaudne ulatus võis olla 98–177,8 mld eurot (Europol, 2017a, lk 5, 26). Samas tuleb arvestada, et aluseks võetud andmed pärinevad erasektorist rahapesu andmebüroodele edastatud rahapesu kahtlusega teadetest, mis kindlasti ei hõlma kõike kahtlast ning andmete veaulatus võib olla märkimisväärselt suur.
255. Deloitte (2019, lk 5, 32) tugines varasematele uuringutele ning hindas igal aastal toimuva rahapesu ulatuseks maailmas 2–5% globaalsest SKP-st, märkides selleks 715 mld kuni 1,87 trln eurot.
256. Suurbritannias toimub igal aastal rahapesu minimaalselt 100 mld naela (120 mld euro) väärtuses (House of Commons, 2017, lk 21; Gee & Button, 2019, lk 6; Beizsley & Hawley, 2022, lk 3).
257. Rahapesu leiab aset või kujuneb osaks eri sektoritest – finantssüsteemid, virtuaalvaluuta, ehitus ja kinnisvara jne. Ebaseaduslikust tulust ligikaudu 70% pestakse läbi finantssüsteemide (UNODC, 2012). 2021. aastal võidi virtuaalväeringute tehingutega pesta ebaseaduslikku vara 8,6 mld dollari (7,568 mld euro) väärtuses (Chainalysis, 2022, lk 10). Ehitussektorit loetakse ahvatlevaks nii organiseeritud kuritegevusele, rahapesule kui ka korruptsioonist kasu lõikavatele ametnikele. 2016. aastal hinnati arendatud kinnisvara väärtuseks maailmas 217 trln dollarit (Savills, 2106, lk 5). Globaalse ehitustööstuse väärtuseks hinnati 2015. aastal 8,5 trln dollarit (7,48 trln eurot) ja selle kasvu tõenäosust 2020. aastaks juba 10,3 trln dollarini (9 trln eurot). Analüüsis hinnati hüpoteetiliselt, et ajavahemikul 2004–2016 võis rahapesu Suurbritannias toimuda 2% ulatuses Londoni kinnisvaratehingute mahust ehk 18 mld naela (21,16 mld euro) väärtuses. (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2017, lk 44, 50) Kui kanda see arvestus üle maailmas toimunud kinnisvaratehingutele, siis ühtedel andmetel (Research and Markets, 2021) oli kinnisvaratehingute maht 2,774 trln dollarit (2,44 trln eurot), seega rahapesu leiaks aset 55,5 mld dollari (48,84 mld euro) ulatuses (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2017, lk 44, 50; Research and Markets, 2021). Samas aga heidab mainitud tehingumahu suuruse usutavusele varju USA kohta 2019. aastal esitatud eluasemeturu väärtus 33,3 trln dollarit (29,3 trln eurot) (Zillow, 2019). Selliste andmete korral moodustaks kinnisvarasektoris võimaliku rahapesu ulatus 586 mld eurot ja seda ainuüksi USA-s. Maa-ameti (2022) andmetel tehti Eestis 2021. aastal kinnisvaraga enam kui 71 000

tehingut väärtuses 5,9 mld eurot. Kui võtta aluseks arvestus, mille kohaselt 2% kinnisvaratehingutes võib leida aset rahapesu, siis pesti 2021. aastal kinnisvaratehingutes raha 118 mln euro ulatuses.

258. Võrdlevat teavet pakub uuring, milles analüüsiti aastatel 2015–2020 avalikustatud 125 juhtumit (56 USA-s, 34 Suurbritannias, 35 Kanadas) ning leiti, et kinnisvarasektoris pesti enam kui 2,3 mld dollarit (2 mld eurot) USA-s, 1,1 mld dollarit Suurbritannias ja 626,3 mln dollarit Kanadas. Sellele lisanduvad miljonid teiste alternatiivide kaudu, näiteks kunst, ehted, jahid. (Kumar & De Bel, 2021, lk 4)
259. 2018. aastal tõi Europoli juht Rob Wainwright esile, et Europoli hinnangul pestakse EL-is ebaseaduslikul teel saadud tulust (100 mld naelast ehk 115,56 mld eurost) 3–4% ehk 3,46–4,62 mld eurot virtuaalväringute kaudu (Silva, 2018).
260. 2018. aastal tõi IMF-i õigusnõunik Rhoda Weeks-Brown, et igal aastal pestav kriminaaltulu moodustab 2–5% ülemaailmsest SKP-st ehk 1,6–4 trln dollarit (1,4–3,52 trln eurot) (Weeks-Brown, 2018). Sarnasele tulemusele jõuti uuringus, mis tehti 2018. aasta kohta. Selle kohaselt küündis rahapesu ulatus maailmas 1,7–4,2 trln dollarini (1,49–3,69 trln euroni). (MSC, 2020, lk 9) 2020. aastal oli Eesti SKP 26,972 mld eurot ning sellest 2–5% teeb 0,54–1,35 mld eurot, mida võiks IMF-i esindaja hinnangu kohaselt pidada kriminaaltulu võimalikuks ulatuseks ja samas pestava raha suuruseks.
261. Uuringu kohaselt oli 2018. aastal maailmas finantskuritegevusest tekkiva tulu suurus 5,8 trln dollarit (5,1 trln eurot). Rahapesuks kasutatava kriminaalse raha suuruseks arvestati 76% kogu tulust ehk 4,4 trln dollarit (3,87 trln eurot). Ülejäänud osa läheb kulutuste katteks, reinvesteeringuteks, rahapesuks sularahas vms. Maailma kuritegelikust rahast 80% tekib 20 riigis ning 50% kuritegelikust tulust tekib 5 riigis: USA, Hiina, Jaapan, Saksamaa, Suurbritannia. (Cusack, 2019, lk 7).
262. EL-is oli 2018. aastal kuritegeliku tulu ulatus 1,276 trln dollarit (1,122 trln eurot), sellest oli võimalik rahapesuks kasutada 970 mld dollarit (853,6 mld eurot). Sellele lisandub väljaspool EL-i toimuv rahapesu summas 808 mld dollarit (711 mld eurot). See teeb EL-i riikidega seonduva rahapesu ulatuseks kokku 1,7 trln dollarit (1,49 trln eurot). (Cusack, 2019, lk 66) Rahapesu ulatuse arvestamisel tekib väärtus, mis ületab Cusacki arvutuskäiguga esitatud tulemust. Seega ületab riikidele omistatud summa arvestuslikku 3,87 trln eurot, mida uuringu alusel arvati olevat rahapesuks kasutatava vara suuruseks. Tuvastatud erisust on võimalik märgata lisa 8 tabelis.
263. Cusacki (2019) uuringu meetoodika kohaselt tuleb selleks, et teada riigi kuritegeliku käibe ulatust ja pestava raha kogust, võrrelda riigi SKP-d maailma SKP-ga. Järgnevalt tuletatakse see summa Eesti kohta. Eesti 2018. aasta SKP 30,47 mld dollarit (The World Bank, 2022) moodustas 0,035% maailma SKP-st, milleks oli 86,26 trln dollarit ($0,03047 \times 100 / 86,26$). Seejärel tuleb kuritegeliku tegevusega saadud vahendite suuruse arvutamiseks leida globaalse kuritegeliku vara (5,8 trln dollarit) suhe riigi SKP-ga ning maailma SKP-ga, mille tulemus on 2 mld dollarit (1,76 mld eurot) ($5,8 \times 0,035 / 100$). Sellise arvutuskäigu kohaselt oli 2018. aastal Eestis kuritegelikust tegevusest tekkinud käive 1,76 mld eurot, millest 76% ehk 1,33 mld eurot oli võimalik kasutada rahapesuks riigisiselt. Seega moodustas 1,76 mld eurot kuritegelikku raha 2018. aastal 6,56% riigi SKP-st ja 1,33 mld eurot rahapesuks kasutatud raha 4,9% riigi SKP-st. (Cusack, 2019, lk 63–66)
264. ÜRO ja ICAIE presenteerivad oma kodulehtedel seisukohta, mille kohaselt pestakse ühe aasta jooksul maailmas raha ulatuses, mis küündib 2–5%-ni maailma SKP-st ehk 0,8–2 trln dollarini (0,7–1,76 trln euroni) (UNODC, 2021a; ICAIE, 2021).
265. 2021. aastal esitatud hinnangu kohaselt moodustab 2,7% maailma SKP-st raha, mida kurjategijad igal aastal pesevad (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2021a, lk 31).

Arvestades, et maailma SKP oli 2020. aastal 84,705 trln dollarit (74,540 trln eurot) (The World Bank, 2022), siis selle arvestuse kohaselt võis rahapesu ulatus küündida 2,28 trln dollarini (2 trln euroni).

266. Illegaalse rahavoo, aga samas ka rahapesu konteksti sobitub 2020. aasta uuringu hinnang, mille järgi voolab suuresti kauba vales mahus ja valede andmetega deklareerimise tõttu ning muust kuritegevusest pärit ressurssidest saadud kapital Aafrika riikidest laiali üle maailma kokku 88,6 mld dollari (77,9 mld euro) väärtuses (UNCTAD, 2020, lk 14).
267. Spordivõistlustega seotud panustamisest saadava ebaseadusliku kasu rahapesu ulatuseks maailmas on hinnatud 140 mld dollarit (123,2 mld eurot) aastas (ACC, 2015, lk 12; UNODC, 2021e, lk 259).
268. Rahapesu võimalikku ulatust Eestis ilmestavad Clifford Chance'i poolt Swedbanki rahapesu skandaali kohta koostatud uuringu tulemused. Selle kohaselt saabus aastatel 2014–2019 Eestis asuvatele pangakontodele rahapesukahtlusega raha 9,9 mld euro väärtuses ja Eestist väljus 11,4 mld euro väärtuses rahapesukahtlusega vara (Clifford Chance, 2020, lk 8). Sellise arvestuse kohaselt võis ühe aasta jooksul Eestit läbida rahapesu kahtlusega raha keskmiselt 1,6 mld euro väärtuses. Kardinaalselt teistsuguste suurusteni on jõutud pangaskandaalide avalikuks tuleku järel ja hinnatud, et Eestis asuvat Swedbanki kümnenääd jooksul (2008–2018.a) läbida võinud rahapesukahtlusega vara võis ulatuda 135 mld euroni. Kuid Eestit varjutab teinegi kahtlus, mille järgi võis Danske panka 2007.–2015. aastal läbinud rahapesukahtlusega vara küündida 200 mld euroni. (Milne, 2019)
269. RAB-i analüüsis, asutusele laekunud välispäringutes kajastatud kuritegude rahalise mahu kohta, märgitakse, et 2021. aastal võis läbida Eesti finantssüsteemi välisriikides toimepandud kuritegudest saadud raha 642 mln euro ulatuses. Raha pärines juhtumitest, kus kogu kahjuks hinnati 1,33 mld eurot. (RAB, 2022b, lk 4) 642 mln eurot oleks moodustanud 2020. aasta SKP-st 2,4%.
270. **Vahekokkuvõte ja hinnang.** Analüüsis esitatud materjalile tuginedes arvatati maailmas toimuva rahapesu ulatuse protsentuaalne suhe SKP-ga nendes hinnangutes, kus seda veel tehtud ei oldud (vt tabelit 24). **Maailmas aset leidva rahapesu ulatuse** kohta on viimase paarikümne aasta jooksul toodud erinevaid hinnanguid ja need **varieeruvad 1–9%-ni SKP-st ehk 0,7–6,7 trln euroni, keskmiselt 5% SKP-st ehk 3,7 trln eurot.** Täiendava võrdlusmomendi toomiseks kasutati kokku 21 hinnangut. Edasised arvutused tehti MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades SKP-ga võrdleva suhtarvude keskmiste väärtustega. Selle tulemuse kohaselt oli arvutuste keskmine ja mediaan 3,5% SKP-st, usaldusvahemik usaldusnivool (95%) 2,7–4,3% ning statistiline interkvartiilne vahemik 2,6–3,55%. Võrdlev arvutuskäik on senistele hinnangutele tuge pakkuv- rahapesu ulatus 2,7–4,3% SKP-st ehk 2,0–3,2 trln eurot (vt tabelit 25).

Tabel 24. Maailmas asetleidva rahapesu ulatust käsitlevad hinnangud* (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, tulust, tehingust, eelarvest
1995	Schneider	OECD	2008	20-s OECD riigis toimus rahapesu 273 mld dollari ehk 240 mld euro ulatuses	240 mld	1% SKP-st
1996	Tanzi	Maailm	1996	Kuritegevusest saadud raha kasutati rahapesuks enam kui 500 mld dollarit ehk 440 mld eurot	440 mld	1,58% SKP-st
1998	Walker	Maailm	1999	Rahapesu 2,85 trln dollarit ehk 2,5 trln eurot	2,5 trln	9% SKP-st
1998	Walker	Venemaa	2007	Rahapesu 15% SKP-st ehk 35,64 mld eurot	35,64 mld	15% SKP-st
1998	Camdessus	Maailm	1998	Rahapesu ulatus on 2–5% SKP-st ehk 0,555–1,387 trln eurot	0,555–1,387 trln	2–5% SKP-st
2002	Celent Communications	Maailm	2002	Rahapesu ulatus 815,7 mld eurot	815,7 mld	2,64% SKP-st

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, tulust, tehingust, eelarvest
2004	Agarwal ja Agarwal	Maailm	2006	Rahapesu ulatus 0,5–1 trln dollarit	0,44–0,88 trln	1,13–2,26% SKP-st
2005	Baker	Maailm	2005	Rahapesu ulatus 1–1,6 mld dollarit ehk 0,88–1,4 trln eurot	0,88–1,4 trln	2–3,3% SKP-st
2006	Agarwal ja Agarwal	Maailm	2006	Rahapesu ulatus 2–2,5 trln dollarit ehk 6-8% SKP-st	1,76–2,2 trln	6–8% SKP-st
2006	Schneider	OECD	2008	20-s OECD riigis toimus rahapesu 603 mld dollarit ehk 530,6 mld eurot	530,6 mld	1,51% SKP-st
2009	UNODC	Maailm	2011	Finantssüsteemis rahapesu 2,7% (2,1–4%) globaalsest SKP-st, ehk 1,6 trln dollarit ehk 1,4 trln eurot	1,4 trln	2,1–4% SKP-st
2009	UNODC	Maailm	2011	1,4 trln eurot ehk 76% kriminaaltulust kasutati rahapesuks		76% kriminaaltulust
2009	ECOLEF	Maailm	2013	Rahapesu üle 3 trln dollari ehk 2,64 trln euro	2,64 trln	4,9% SKP-st
2009	Schneider	Maailm	2013	Rahapesu 1,6–2,6 trln dollarit ehk 1,4–2,28 trln eurot ehk 2,7–4,4% SKP-st	1,4–2,28 trln	2,7–4,4% SKP-st
2009	UNODC	Maailm	2011	Finantssüsteemis narko ja rahvusvahelise kuritegevuse rahapesu 1% globaalsest SKP-st, ehk 580 mld dollarit ehk 510,4 mld eurot	510,4 mld	1% SKP-st
2009	ECOLEF	Maailm	2013	Kuritegelikust tulust pestakse 60–80%		60–80% kriminaaltulust
2009	ECOLEF	Maailm	2013	Rahapesu 661,5 mld eurot ehk 1,52% SKP-st	661,5 mld	1,52% SKP-st
2009	UNODC	Maailm	2011	Rahapesuks kasutatakse 60–80% narkootikumide käitlemise rahast		60–80% narkokaubanduse tulust
2012	UNODC	Maailm	2012	Kriminaaltulust 70% pestakse finantssüsteemis		70% finantssüsteemist
2014	Ferwerda et al.	Maailm	2020	Rahapesu 2,3 trln dollarit ehk 2 trln eurot, mis on 3% maailma SKP-st	2 trln	3% SKP-st
2014	Ferwerda et al.	OECD	2020	Rahapesu 924,9 mld dollarit ehk 813,9 mld eurot, mis on 1,9% SKP-st	813,9 mld	1,9% SKP-st
2015	ACC	Maailm	2015	Ebaseaduslik tegevus spordikihlvedudes tekitab kasu, millest rahapesuks kasutatakse 140 mld dollarit ehk 123,2 mld eurot	123,2 mld	
2017	IMF	Maailm	2018	Rahapesu ulatus 2–5% SKP-st ehk 1,6–4 trln dollarit ehk 1,4–3,52 trln eurot	1,4–3,52 trln	2–5% SKP-st
2018	Cusack	Maailm	2019	Rahapesu 4,4 trln dollarit ehk 3,87 trln eurot	3,87 trln	5% SKP-st
2018	MSC	Maailm	2020	Rahapesu 1,7–4,2 trln dollarit ehk 1,49–3,69 trln eurot	1,49–3,69 trln	2–5% SKP-st
2019	Zillow; GIATOC; autor	USA	2019	Kui eluasemeturu väärtus on 33,3 trln dollarit, siis 2% sellest teeks rahapesu ulatuseks 586 mld eurot	586 mld	2% kinnisvara-tehingutest
2019	Deloitte	Maailm	2019	Rahapesu igal aastal 2–5% globaalsest SKP-st ehk 0,715–1,87 trln eurot	0,715–1,87 trln	2–5% SKP-st
2020	UNCTAD	Maailm	2020	Aafrikast välja suunati rahapesuks vara 88,6 mld dollari ehk 77,9 mld euro väärtuses	77,9 mld	
2020	GIATOC	Maailm	2021	Rahapesu 2,7% SKP-st ehk 2 trln eurot	2 trln	2,7% SKP-st
2020	UNODC; autor	Maailm	2022	UNODC-i arvestuse järgi oli SKP 84,74 trln dollarit ja sellest 2,7% oleks 2,01 trln eurot	2,01 trln	2,7% SKP-st
2020	Camdessus; autor	Maailm	2022	Rahapesu ulatus 2–5% SKP-st ehk 1,49–3,72 trln eurot	1,49–3,72 trln	2–5% SKP-st
2021	UNODC	Maailm	2021	Rahapesu 2–5% maailma SKP-st ehk 0,8–2 trln dollarit ehk 0,7–1,76 trln eurot	0,7–1,76 trln	2–5% SKP-st
2021	ICAIE	Maailm	2021	Rahapesu 1,76 trln eurot	1,76 trln	5% SKP-st
2021	UNODC	Maailm	2021	Rahapesu spordiga seonduvates kihlvedudes kuni 140 mld dollarit ehk 123,2 mld eurot	123,2 mld	
2021	Chainalysis	Maailm	2022	Virtuaalväringute tehingutes pesti vara 7,568 mld euro väärtuses	7,568 mld	
2015–2016	GIATOC	Maailm	2017	Rahapesu 2% maailma SKP-st ehk 1,5 trln dollarit ehk 1,32 trln eurot	1,32 trln	2% SKP-st

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, tulust, tehingust, eelarvest
2015–2021	GIATOC; autor	Maailm	2017	2%-s maailma kinnisvara tehingutes toimub rahapesu ehk 55,5 mld dollarit ehk 48,84 mld eurot	48,84 mld	2% kinnisvara-tehingutest

* Viimases veerus sinise kirjega tekst on arvatud lähtuvalt esitatud hinnangu ja Maailmapanga andmetele tugineva SKP suhtest.

Tabel 25. Maailmas aset leida võiva rahapesu ulatuse arvutuste tulemused (autori koostatud MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades)

MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics arvutus 2020. aasta kohta	% SKP-st	Väärtus eurodes
Kõikide arvutuste keskmine	3,5%	2,6 trln
Kõikide arvutuste mediaan	3,5%	2,6 trln
Konfidentsiaalse keskmise intervall (95%)	2,7-4,3%	2–3,2 trln
Statistika interkvartiiline vahemik	2,6-3,55%	1,9–2,6 trln

271. EL-i kohta on küll mõned uuringud rahapesu ulatust kajastanud, kuid nende leidude erisuse tõttu ei saa kindla veendumusega ühest seisukohta anda (vt tabelit 26). Kasutamist võimaldava kolme uuringu järgi varieerub rahapesu ulatus vahemikus 1,51–10% SKP-st (Ecolef, 2013; Ferwerda, et al., 2020; Cusack 2019). Cusack tulemus 6–10% erineb teistest kordades, mistõttu väheste toetavate andmete olemasolul jäädakse mainitud hinnangu juures minimaalse tulemuse juurde ehk 6%-ni SKP-st. Puutumust omavates hinnangutes Euroopa ja OECD piirkonnas toimuva kohta on rahapesu ulatuse keskmised väärtused 1–1,9% SKP-st OECD riikides ja Euroopas 1,69–2,7% SKP-st (Schneider, 2008; Ferwerda, et al., 2020). Konservatiivse arvamus kohaselt võis EL-is 2020. aastal rahapesu ulatus küündida **1,5–6%-ni SKP-st ehk 203–807 mld euroni**, keskmiselt 3,75% SKP-st ehk 505 mld eurot.

Tabel 26. EL-is asetleidva rahapesu ulatust käsitlevad hinnangud* (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, tulust, tehingust, eelarvest
1998	Walker	Suurbritannia	2007	Suurbritannias rahapesu 7,4% SKP-st ehk 107,3 mld eurot	107,3 mld	7,4% SKP-st
1998	Walker	Euroopa	1999	Rahapesu ulatus Euroopas 1,281 trln dollarit (1,12 trln eurot)	1,12 trln	
2002	Celent Communications	Euroopa	2002	Rahapesu ulatus 212 mld eurot	212 mld	
2009	ECOLEF	Suurbritannia	2013	Rahapesu ulatus 24,9 mld eurot (1,64% SKP-st)	24,9 mld	1,64% SKP-st
2009	ECOLEF	EL	2013	EL-is rahapesu 1,51% SKP-st, mis oli 150,4 mld eurot	150,4 mld	1,51% SKP-st
2009	ECOLEF	Euroopa	2013	Kogu Euroopas asetleidva rahapesu ulatuseks hinnati 200 mld eurot ehk 1,69% SKP-st	200 mld	1,69% SKP-st
2009	UNODC; autor	Euroopa	2011	31% rahapesust leiab aset Euroopas, väärtuseks 436 mld eurot	436 mld	31% rahapesust
2009	ECOLEF	EL	2013	Kuritegelikust varast pestakse u 60–80%		60–80% kriminaaltulust
2014	Ferwerda et al.	EL	2020	EL-i 23 riigis rahapesu ulatus 467,9 mld dollarit, mis teeb 2,7% SKP-st	411 mld	2,7% SKP-st
2014	Ferwerda et al.	Euroopa	2020	Euroopa 26 riigis rahapesu 506,6 mld dollarit, mis teeb keskmiselt 2,7% SKP-st	445 mld	2,7% SKP-st
2016	Europol	EL	2017	Kahtlase finantstegevuse suurus 0,7–1,28% SKP-st ehk 98–177,8 mld eurot	98–177,8 mld	0,7–1,28% SKP-st
2016	GIATOC	Suurbritannia	2017	UK kinnisvara tehingutes toimub rahapesu 2%-l juhtudest ehk 18 mld naela (21,16 mld euro)	21,16 mld	2% kinnisvara-tehingutest

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, tulust, tehingust, eelarvest
2017	House of Commons	Suurbritannia	2017	UK-s rahapesu enam kui 100 mld naela ehk 120 mld eurot	üle 120 mld	
2018	Europol (Silva)	EL	2018	Virtuaalvääringute kaudu pestakse 3–4% kuritegelikust rahast ehk 3,46–4,62 mld eurot	3,46–4,62 mld	3–4% kriminaaltulust
2018	Cusack	EL	2019	Rahapesu EL-is 853,6 mld kuni 1,49 trln eurot	0,854–1,49 trln	6–10% SKP-st
2020	UNODC; autor	EL	2022	31% globaalsest rahapesust ehk 2 trln eurost oli võimalik rahapesuks kasutada 621,9 mld eurot	621,9 mld	31% globaalsest rahapesust
2022	Beizsley ja Hawley	Suurbritannia	2022	Rahapesu 100 mld naela väärtuses	120 mld	

* Viimases veerus sinise kirjega tekst on arvatatud lähtuvalt esitatud hinnangu ja Maailmapanga andmetele tugineva SKP suhtest.

272. Eestis aset leidnud rahapesu ulatuse kohta olevad andmed on napid, mistõttu oleks edaspidi vaja teaduspõhiste uuringute kaudu lisateavet (vt tabelit 27). Analüüsitud materjalide kohaselt võib rahapesu ulatus jääda 0,44–3,1%-ni SKP-st (Finantsinspeksioon, 2022; Ferwerda et al., 2020; Ecolef, 2013; RAB, 2022). See oleks 2020. aasta arvestuses **119–836 mln eurot, keskmiselt 477 mln eurot**. On tõenäoline, et varasematel aastatel küündis rahapesu ulatus Eestis määrani, mida peegeldavad pankadega seotud rahapesukahtlused ja uuringud, mille kohaselt toimus rahapesu 2018. aastal vähemalt 3,1–5% ulatuses SKP-st. Selleks, et rahapesu puhul saaks hinnata nii välisriikidest Eesti finantssüsteemi saabunud ja riigisisestest kuritegudest saadud tulu kui ka välisriiki suunatud kuritegelike vahendite rahapesuna kasutatava summa suurust, tuleks veel uuringuid läbi viia.

Rahapesu

119–836 mln €

Tabel 27. Eestit puudutava rahapesu ulatust käsitlevad hinnangud* (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, tehingust
2009	ECOLEF	Eesti	2013	Rahapesu 392 mln eurot (2,96% SKP-st)	392 mln	2,96% SKP-st
2009	ECOLEF; autor	Eesti	2013	Kui rahapesu ulatus on 1,52% SKP-st, siis selle suurus on 201,2 mln eurot	201,2 mln	1,52% SKP-st
2014	Ferwerda et al.	Eesti	2020	Rahapesu 0,8 mld dollarit ehk 704 mln eurot, mis moodustab SKP-st 3,1%	704 mln	3,1% SKP-st
2018	Cusack; autor	Eesti	2022	Cusacki arvestuse kohaselt võiks rahapesu ulatus olla 1,52 mld dollarit ehk 1,33 mld eurot	1,33 mld	4,9% SKP-st
2018	Milne	Eesti	2019	Aasta jooksul võis läbida rahapesukahtlusega vara 13,5 mld eurot	13,5 mld	
2019	Finantsinspeksioon	Eesti	2021	Rahapesuks kasutatakse kriminaalset tulu 120 mln euro ulatuses	120 mln	0,4% SKP-st
2020	IMF; autor	Eesti	2022	2–5% SKP-st on 0,54–1,35 mld eurot, mis võib olla kriminaaltulu ja pestav raha	0,54–1,35 mld	2–5% SKP-st
2021	GIATOC; autor	Eesti	2022	2% kinnisvaratehingutes toimub rahapesu väärtuses 118 mln eurot	118 mln	2% kinnisvara-tehingutest
2021	ECOLEF; Ferwerda; autor	Eesti	2022	ECOLEF-i ja Ferwerda arvestust 2021. aastasse üle kandes võis Eestis rahapesu suurus olla 2,96–3,1% SKP-st, see teeb 802–840 mln eurot	802–840 mln	2,963–3,1% SKP-st
2021	RAB	Eesti	2022	Eestit finantssüsteemi võis läbida välisriigi kuritegudest saadud vahendeid 642 mln euro ulatuses	642 mln	2,4% SKP-st

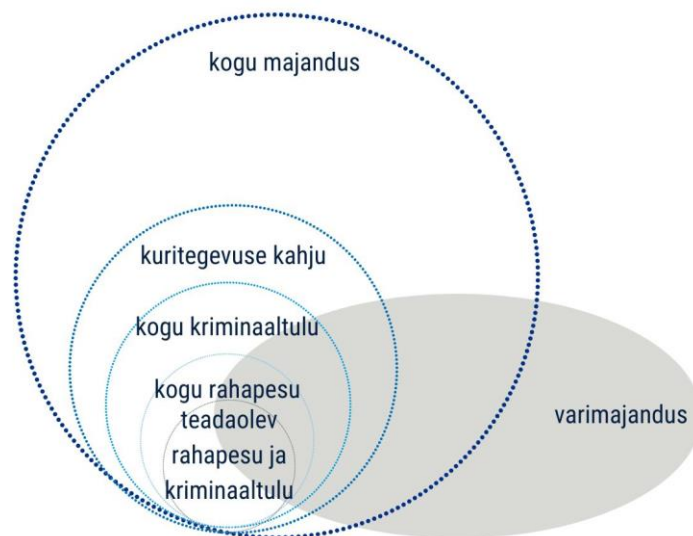
Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, tehingust
2021	ECOLEF; Ferwerda <i>et al.</i> ; autor	Eesti	2022	ECOLEF-i ja Ferwerda arvestuse vahemik 392–840 mln eurot	392–840 mln	1,44–3,1% SKP-st
2008–2018	Milne	Eesti	2019	Eestit võis kümne aasta jooksul läbida rahapesukahtlusega vara 135–200 mld eurot	135–200 mld	
2014–2019	Clifford Chance	Eesti	2020	Eesti pangakontodele laekus rahapesukahtlusega raha 9,9 mld euro väärtuses	9,9 mld	
2014–2019	Clifford Chance	Eesti	2020	Eesti pangakontodelt liikus välja 11,4 mld euro väärtuses rahapesukahtlusega vara	11,4 mld	
2014–2019	Clifford Chance	Eesti	2022	Clifford Chance'i arvestuse kohaselt võis ühe aasta jooksul Eestit läbida rahapesukahtlusega raha keskmiselt 1,6 mld eurot	1,6 mld	

* Viimases veerus sinise kirjega tekst on arvatatud lähtuvalt esitatud hinnangu ja Maailmapanga andmetele tugineva SKP suhtest.

5 Kuritegelikul teel saadud tulu ulatus

273. Kuritegevuse, eriti aga raske ja organiseeritud kuritegevuse toimepanemisest saadud tulu arvutamine on keeruline, kuna tulu kohta puuduvad konkreetsed andmed. Seetõttu võivad kõik hinnangud ja arvestused sisaldada viga ning need on vaid hinnangulised arvestused. Kuna aga sellise teadmise järele on vajadus, siis on paljud eksperdid eri andmete alusel kujundanud mudeleid ja valemeid kuritegevusele hinnasildi panemiseks. (Corina, 2014, lk 151) Osa saadud kuritegelikust tulust pestakse ja osa kulutatakse igapäevasteks tegevusteks, investeerimisteks või järgmiste kuritegude toimepanemiseks, mistõttu ei kasutata neid vahendeid rahapesus. Näib, et kuritegevus on end integreerinud majanduse üheks osaks, mida inimesed tunnetavad eelkõige otsese kahju saamisena. Varjatud moel on kuritegevusest tekkivad kaudsed kulud veelgi suuremad ja sügavamal riikide majanduses, nõudes suuri vahendeid olukorra taastamiseks ja heastamiseks. Ükskõik missuguses ulatuses valitsev kuritegevus pärsib riigi arengut, majanduslikku kasvu ja jõudlust ning vähendab turvatunnet ja abivajavatesse sektoritesse jõudvate vahendite hulka. Lisaks mõjutab inimesi varimajanduse osakaal ümbrikupalkade, sala- ja võltskaubanduse, teenuste ja toodete varjatud kasutamise ja maksude mittemaksmisega. Tervikuna toidavad need otsesel või kaudsel moel kuritegevust ja sellest tekkivat kriminaaltulu (vt 1. peatükk). Eri komponentide omavahelist seost kujutab joonis 17.

Majanduse, kuritegevuse kahju, kuritegeliku tulu, rahapesu ja varimajanduse omavaheline suhestumine

Joonis 17. Majanduse, kuritegevuse kahju, kuritegeliku tulu, rahapesu ja varimajanduse omavaheline suhestumine (Walker & Unger, 2009; autori koostatud)

274. Kriminaaltulu ulatuse hindamiseks koondatakse siin peatükis nende uuringute ja analüüside tulemused, millest eespoolt on juttu olnud, samuti need, mida ei ole varem mainitud, sest neis on esitatud üldisem koondhinnang.

275. 1996. aastal hinnati kuritegeliku tegevusega saavutatud tulu suuruseks 500 mld dollarit (440 mld eurot) (Tanzi, 1996, lk 3). See näib aga olevat liiga vähe, sest 1995. aasta kohta leiti, et ainuüksi USA-s teenis kuritegevus tulu 595 mld dollarit (523,6 mld eurot) ja 2000. aastal juba 779 mld dollarit

(685,5 mld eurot). Selle hulka oli arvestatud valdav osa kuritegevust, välja arvatud korrupsioon. (Reuter & Truman, 2004, lk 20–22)

276. Kui IMF arvestas 1998. aastal rahapesu ulatuseks 2–5% maailma SKP-st (Camdessus, 1998, lk 37; UNODC, 2011a, lk 7, 19), siis seda hakati nimetama konsensuslikuks hinnanguks (UNODC, 2011, lk 19; Gilmore, 2011, lk 23; Pol, 2018a, lk 296). Kuna rahapesuks kasutatakse vaid osa kuritegelikul teel saadud rahast, siis kuritegeliku tulu ulatus on nimetatud määrast suurem. Seega on see suurem kui 1998. aastal rahapesuks kasutatud 0,971 trln eurot (0,555–1,387 trln eurot) ning sarnase arvestuse kohaselt suurem kui 2020. aastal rahapesuks kasutatud võimalik summa 1,49–3,72 trln eurot.
277. Schneider (2010, lk 473–478) koondas kuritegeliku tulu suurusjärgu leidmiseks varasemad kuritegeliku tegevuse ulatust puudutanud hinnangud. Ta leidis 20 OECD riigi organiseeritud kuritegevuse tulu suuruseks 1995. aastal 270 mld dollarit (237,6 mld eurot), mis moodustas 1,2% OECD riikide SKP-st. 2006. aastaks oli tulu kasvanud 614 mld dollarini (540 mld euronit), mis moodustas 1,8% nende riikide SKP-st. (Schneider, 2010, lk 473; UNODC, 2011a, lk 41) Lisaks arvutas Schneider välja, et maailmas teenis organiseeritud kuritegevus 2001. aastal tulu 595 mld dollarit (523,6 mld eurot) ja 2006. aastal 790 mld dollarit (695,2 mld eurot) (Schneider, 2008; Schneider, 2010, lk 484).
278. Baker (2005, lk 171–172) hindas, et maailmas oli 2005. aastal rahapesuks kasutatavat ebaseaduslikku raha 1–1,6 trln dollarit (0,88–1,4 trln eurot).
279. 2009. aastal moodustas UNODC-i hinnangul kriminaaltulu keskmiselt 3,6% (2,3–5,5%) maailma SKP-st, mis on umbes 2,18 trln dollarit (1,92 trln eurot) (1,4–3,2 trln dollarit ehk 1,2–2,8 trln eurot) (UNODC, 2011a, lk 7, 10, 127).
280. 2009. aastal võis narkokaubandusest ja teistest rahvusvahelistest kuritegevusest saadud tulu ulatuda u 1,5%-ni maailma SKP-st ehk 870 mld dollarini (765,6 mld euronit) (UNODC, 2011a, lk 7). Arvestades, et maailma SKP oli 2020. aastal 84,74 trln dollarit (74,57 trln eurot) (The World Bank, 2022), siis võis organiseeritud kuritegevuse tulu olla 1,118 trln eurot. Eesti SKP oli 2020. aastal Maailmapanga andmetel (2022) 30,65 mld dollarit (26,97 mld eurot), millest 1,5% teeks organiseeritud kuritegevuse tuluks aastas 459,75 mln dollarit (404,58 mln eurot).
281. 2013. aastal läbiviidud analüüsis leiti, et 2009. aastal küündis maailmas kuritegeliku tulu ulatus üle 3 trln dollari (2,64 trln euronit). EL-i riikides hinnati rahapesuks kasutatava kriminaaltulu suuruseks 1,51% SKP-st ehk 150,4 mld eurot ja Eestile omistati selliseks suuruseks 2,96% SKP-st, mida uuringus arvestati kui 392 mln eurot. Maailmapanga arvestuse kohaselt teeks see ümberarvestatuna 511 mln eurot. (Ecof, 2013, lk 38–45; The World Bank, 2022)
282. EL-is moodustas illegaalse turu tulu 2010.–2014. aastal 0,9% EL-i SKP-st ehk 110 mld eurot (vt lisa 5). Sellest moodustasid narkootikumid 27,685 mld eurot; illegaalne tubakaäri 9,373 mld eurot (2013a); võltsitud kaubad 42,711 mld eurot (2010a); käibemaksu maksmata jätmise 29,329 mld eurot (2011a); kaupade vargus 424 mln eurot (2009a). (Savona & Riccardi, 2015, lk 35–36, 47, 49, 51, 66, 72, 88, 93) Ka järgimistel aastatel peetakse sellist kuritegeliku tulu suurust väga tõsiseks ohuks EL-i turvalisusele ja majandusele (Europol, 2016, lk 4, 11; European Commission, 2020b, lk 19). Kui 2020. aastal oli EL-i SKP 13,45 trln eurot, siis sellest 0,9% oleks 121 mld eurot, mis võib olla illegaalse turu tuluks.
283. Ajavahemikul 2010–2013 oli Eestis illegaalse turu tulu ulatus 180 mln eurot, mis moodustas 1,2% riigi SKP-st (2010. aasta SKP arvestuses). Sellest moodustasid narkootikumid 52 mln eurot, illegaalne tubakaäri 33 mln eurot (2013a), võltsitud kaubad 49 mln eurot (2010a), käibemaksu

maksmata jätmise 46 mln eurot (2011a), kaupade vargus 0,01mln eurot (2009a). (Savona & Riccardi, 2015, lk 47, 49, 51, 66, 72, 88, 93) 2020. aastal oli Eesti SKP 26,97 mld eurot, sellest 1,2% oleks 323 mln eurot, mis võis olla illegaalse turu tuluks.

284. Itaalia organiseeritud kuritegevuse iga-aastaseks tuluks hinnati 78 mld eurot (Boniface, *et al.*, 2012, lk 27).
285. Global Financial Integrity aruandes käsitletud 11 kuriteost saadav tulu jäi 2016. aastal hinnanguliselt suurusjärku 1,6–2,2 trln dollarit (1,4–1,9 trln eurot). Uuringus hõlmati narkootikumide, tulirelvade käitlemist, inim- ja organite kaubandust, kultuuriväärtustega kauplemist, kaupade võltsimist, illegaalset metsloomade kaubandust, illegaalset metsandust ja kaevandust, toornafta vargust, illegaalset kalandust. (Global Financial Integrity, 2017)
286. Konservatiivse arvestuse kohaselt hinnati 2015.–2016. aastal organiseeritud kuritegevuse ulatuseks 3,6–4,8 trln dollarit (3,1–4,2 trln eurot). See moodustab 7% maailma SKP-st, hõlmates rahapesu, varade vargust ettevõtluses, pettust ja korrupsiooni, salakaupa ja inimkaubandust, küberkuritegevust. (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2017, lk 1, 10)
287. 2018. aastal hinnati küberkuritegevusest tekkiva tulu suuruseks 1,5 trln dollarit (1,32 trln eurot) (UNODC, 2018b).
288. Kuritegevuse eri liigid toodavad varasemate aegadega võrreldes oluliselt rohkem ebaseaduslikku tulu ning see nõrgestab riike, inimesi ja haavatavat keskkonda (Cusack, 2019). 2018. aasta kohta anti hinnang, et kuritegelik käive oli 5,8 trln dollarit (5,1 trln eurot), mis teeb 6,7% maailma SKP-st (vt lisa 7). Sellise mahu andsid 98% ulatuses kümme peamist kuritegu: pettus, võltsimine ja piraatlus, narkootikumide käitlemine, vargus ja varastatud kaup, keskkonnakuriteod, inimkaubandus, salakaubandus, relvakaubandus, röövimine ja väljapressimine ning sularaha võltsimine. Organiseeritud kuritegevuse ulatuseks hinnati 2,4 trln dollarit (2,1 trln eurot) ja terroristlike rühmituste kuritegeliku tulu suuruseks hinnati aastas vähemalt 1 mld dollarit ehk 0,88 mld eurot. (Cusack, 2019, lk 7, 53)
289. Kuritegeliku tegevusega tekib maailmas vara väärtuses 5,8 trln dollarit (5,1 trln eurot), EL-is 1,276 trln dollarit (1,122 trln eurot) ning Eestis 1,76 mld eurot ehk 6,56% riigi SKP-st (Cusack, 2019, lk 63–66; vt 4.10. peatükk).
290. 2018. aastal ütles Europoli juht Rob Wainwright, et EL-is toimepandav kuritegevus loob kuritegelikku tulu suurusjärgus 100 mld naela (115,56 mld eurot) (Silva, 2018).
291. 2018. aastal tõi IMF-i õigusnõunik Rhoda Weeks-Brown, et igal aastal pestud kriminaaltulu moodustab 2–5% ülemaailmsest SKP-st ehk 1,6–4 trln dollarit (1,4–3,52 trln eurot) aastas (Weeks-Brown, 2018). 2018. aastal oli Eesti SKP 25,9 mld eurot ning sellest 2–5% teeb 0,5–1,29 mld eurot, mida saab lugeda kriminaaltulu ulatuseks ja samas pestava raha suuruseks IMF-i esindaja hinnangu järgi.
292. Siinkohal esitatakse kõrvutatavad andmed Eesti nende kriminaalasjade kohta, mis edastatakse edasiseks otsustamiseks prokuratuuri ning milles tehtud varade arestimise keskmise suurus on 10,5 mln eurot (Justiitsministeeriumi, 2022). Kui see arestitud vara moodustab Savona ja Riccardi (2015) arvestuse kohaselt kuritegelikust tulust 2,2%, teeb see kuritegeliku tulu ulatuseks Eestis 477,3 mln eurot aastas ehk 2020. aastal 1,77% SKP-st.
293. 2017. aastal hinnati ebaseaduslike finantsvoogude esinemist 135 arenguriigi ja 36 arenenud majandusega riikide vahelises kaubanduses. Väärtustes tuvastati lüngad summas 817,6 mld dollarit (719,4 mld eurot). (Global Financial Integrity, 2020, lk 2) 2018. aastal hinnati 134 arenguriigi ja

ülejäänud riikide vahelises kaubanduses kaupade väärtuse veaks 1,6 trln dollarit (1,4 trln eurot). See on suuresti maksudest kõrvalehoidmise, pettuse ja skeemitamise tagajärg. (Global Financial Integrity, 2021, lk 1–3)

294. Pol (2020a, lk 84) on kandnud UNODC-i arvestuse 3,6% SKP-st ka järgmistesse aastatesse kuni 2018. aastani, mil maailma SKP oli 85,8 trln dollarit. Ebaseaduslike varade ulatuseks hindas ta 3,09 trln dollarit (2,71 trln eurot).
295. Kui mainitud UNODC-i arvestus kanda üle aastasse 2020, mil maailma SKP oli 84,74 trln dollarit, siis kuritegevuse tulu moodustas 3,6% SKP-st ehk 3,05 trln dollarit (2,68 trln eurot).
296. ICAIE (2021) esitab organiseeritud kuritegevuse poolt aastast teenitud tulu suuruseks 2,2 trln dollarit (1,93 trln eurot).
297. Euroopa Parlament hindas 2017. aastal ebaseaduslike tegevuste turuosa EL-is ligikaudu 110 mld euro suuruseks (European Parliament, 2017, lk 26). Euroopa Komisjon leidis organiseeritud kuritegevuse sissetuleku suuruseks 2019. aastal 92–188 mld eurot, mille keskmine väärtus võis olla 139 mld eurot, mis teeb 1% liidu SKP-st (European Commission, 2021c, lk 1; European Commission, 2021b, lk 6). Seda tulemust ei saa üks ühele võrrelda Savona ja Riccardi 2015. aastal läbiviidud uuringuga, kuna uuritavad kuriteoliigid ei olnud päris samad. Uuringus vaadeldi üheksat organiseeritud kuritegevusega seotud tegevust (illegaalne narkokaubandus, inimkaubandus, migrantide salaja üle piiri toimetamine, kelmus (käibemaksukelmus, intellektuaalomandi rikkumine, toidupettus), keskkonnakuritegu (ebaseaduslik jäätmekäitlus ja metsloomadega kauplemine), ebaseaduslik tubakaäri, küberkuritegevus, organiseeritud varavastane kuritegevus) (European Commission, 2021b, lk xiv). Sellesse tulemusse tuleb suhtuda teatud reservatsiooniga, sest komisjon ei hinnanud oma uuringus korruptsiooni võimalikku käivet. Samuti sai selles uuringus kelmus tähelepanu vaid käibemaksupettuse vaatest.
298. Euroopa Komisjoni volinik Ylva Johansson nimetas kurjategijate tulu suurusena EL-is ühe aasta kohta 1% SKP-st (European Commission, 2021a).
299. 2021. aastal esitatud hinnangu kohaselt võidakse hoida *offshore*-piirkondades varjatud finantsidena raha, mis on sama suur kui 10% maailma SKP-st (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2021, lk 13, 31). Arvestades, et maailma SKP oli 2020. aastal 84,74 trln dollarit (74,57 trln eurot) (The World Bank, 2022), siis 10% sellest oleks 8,4 trln dollarit (7,4 trln eurot). See summa võib seni olnud olla eri kaalutlustel varjul ning sellel võib olla seos kuritegeliku tegevusega.
300. 2021. aastal hinnati maailmas spordiga seonduvates kihlvedudes illegaalse tulu suuruseks vähemalt 120–165 mld euroti (UNODC, 2021e, lk 259; Sportradar, 2022, lk 5; Europol, 2021b, lk 67).
301. Pettused on virtuaalvääringupõhise kuritegevuse kõige tulusam vorm – 2020. aastal võtsid petturid inimestelt üle virtuaalvääringuid 2,6 mld dollari (2,28 mld euro) ja 2019. aastal 9 mld dollari (7,92 mld euro) väärtuses (Chainalysis, 2021). Seetõttu on arvatud, et 2021. aastal hoidsid kurjategijad ebaseaduslikku vara virtuaalvääringutena summas üle 25 mld dollari (22 mld euro) (Chainalysis, 2022, lk 23).
302. 2020. aastal teenisid tumeveebi turud kokku vähemalt 1,7 mld dollarit (1,49 mld eurot) virtuaalvääringute tulu (Chainalysis, 2021). 2021. aastal kasvas see juba 2,1 mld dollarini (1,85 mld euroni) (Chainalysis, 2022, lk 100).
303. 2015. aastal hinnati sellise kuritegevuse käibeks, mis aitab kaasa inimkaubandusele Euroopasse ja Euroopa sees, 4,3 mld eurot ja tuluks 0,489–2,3 mld dollarit (0,43–2 mld eurot) (Nellemann, *et al.*, 2018, lk 92).

304. Clifford Chance'i (2020) koostatud arvestuse kohaselt võis ajavahemikul 2014–2019 läbida Eestit ühe aasta jooksul rahapesu kahtlusega raha keskmiselt 1,6 mld euro väärtuses. Kui arvestada, et raha pesemiseks kanti ebaseadusliku tegevuse varjamiseks ning rahapesu teenuse ostmiseks kaasnevaid kulutusi, siis tagasihoidlikuma arvestuse järgi võisid teenuseosutajad pestava raha kogust arvestades teenida omakorda kriminaalaset tulu minimaalselt 0,1–5% tehingu summalt ehk 1,6–80 mln eurot. UNODC-i (2011, lk 131) uuringu kohaselt tekitab pestud rahasumma täiendavat kriminaaltulu vahemikus 6–10%. Levi ja Soudijni (2020) uuringust ilmneb, et saadava tulu vahemik võib olla 2–17% pestavast rahast. Seega võib eelnev arvutus olla tõenäoline.
305. 2019. aasta andmete alusel võis Finantsinspektsiooni hinnangul olla rahapesu ohuga ebaseadusliku tulu maht Eestis u 120 mln eurot (Finantsinspektsioon, 2021).
306. **Vahekokkuvõte ja hinnang.** Maailmas toimuva kuritegelikust tegevusest saadava tulu suuruseks on uuringud pakkunud erinevaid suurusi, mis varieeruvad 1,5–6,7% SKP-st (vt tabelit 28). Kõige kõrgema tulemusena on Cusacki (2019) hinnang (6,7% SKP-st), ülejäänud jäävad suurusjärku 1,5–4,9% SKP-st. Nende tulemuste vahemiku keskmine väärtus on 4,1% SKP-st ehk 3,06 trln eurot vahemikus **1,1–5 trln eurot**. Kuna varasemalt ei ole Cusack tulemustest loobunud, siis ka antud tulemuste juures seda järgitakse. Lisaks tehakse arvutusi MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics abil, milleks kasutati 17 tulemuse keskmist ja kõikide arvutuste keskmiseks saadi 3% SKP-st, mediaaniks 3%, usaldusvahemik usaldusnivool (95%) 2,3–3,7%. Saadud võrdlus on eespooltoodud väärtusest väiksem, kuid toetab suurel määral keskmise väärtuse võimalikkust (vt tabelit 29).

Tabel 28. Maailma võimaliku kriminaaltulu ulatust käsitlevad hinnangud* (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, tehingust
1995	UNODC; Schneider	OECD	2011	20 OECD riigi organiseeritud kuritegevuse kasumi suurus 237,6 mld eurot ehk 1,2% OECD riikide SKPst	237,6 mld	1,2% SKP-st
1995	Reuter ja Truman	USA	2004	Kriminaaltulu USAs 595 mld dollarit ehk 523,6 mld eurot	523,6 mld	
1996	Tanzi	Maailm	1996	Kuritegeliku tegevuse tulu 440 mld eurot	440 mld	1,58% SKP-st
1998	Camdessus; autor	Maailm	1998	Rahapesu ulatuse 2-5% SKPst ehk 0,555-1,387 trln eurot korral on kriminaaltulu veel suurem	0,555-1,387 trln	2–5% SKP-st
2000	Reuter ja Truman	USA	2004	Kriminaaltulu USAs 779 mld dollarit ehk 685,5 mld eurot	685,5 mld	
2005	Baker	Maailm	2005	Rahapesuks kasutava oleva kuritegeliku tulu suurus 1-1,6 mld dollarit ehk 0,88-1,4 trln eurot	0,88-1,4 trln	2–3,3% SKP-st
2001	Schneider	Maailm	2008	Organiseeritud kuritegevuse kasum 595 mld dollarit ehk 523,6 mld eurot	523,6 mld	1,77% SKP-st
2006	UNODC; Schneider	OECD	2011	20 OECD riigi organiseeritud kuritegevuse kasum 540 mld eurot ehk 1,8% nende riikide SKPst	540 mld	1,8% SKP-st
2006	Schneider	Maailm	2008	Organiseeritud kuritegevuse kasum 790 mld dollarit ehk 695,2 mld eurot	695,2 mld	1,53% SKP-st
2009	UNODC	Maailm	2011	Kriminaaltulu umbes 3,6% maailma SKPst (2,3%-5,5%) ehk 1,92 trln eurot	1,92 trln	2,3–5,5% SKP-st
2009	UNODC	Maailm	2011	Narkokaubanduse ja muu organiseeritud kuritegevuse kasum 765,6 mld eurot ehk 1,5% SKPst	765,6 mld	1,5% SKP-st
2009	ECOLEF	Maailm	2013	Rahapesuks kasutada kuritegelikku tulu enam kui 3 trln dollarit ehk 2,64 trln eurot	2,64 trln	4,9% SKP-st
2010	UNODC	USA	2011	USA-s tekib aastas kriminaaltulu 300 mld dollarit ehk 264 mld eurot	264 mld	
2014	Ferwerda et al	Maailm	2020	Rahapesuks kasutatavat kriminaalsel teel saadud vara 2,3 trln dollarit ehk 2 trln eurot, see moodustab 3% maailma SKP-st	2 trln	3% SKP-st
2015	Pol	Kanada	2020	Kriminaaltulu 17,3 mld eurot	17,3 mld	
2016	GFI	Maailm	2017	Aruandes käsitletud 11 kuriteost saadav tulu 1,6 -2,2 trln dollarit ehk 1,4-1,9 trln eurot	1,4-1,9 trln	2–2,8% SKP-st

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, tehingust
2017	GFI	Maailm	2020	135 arenguriigi ja 36 arenenud majandusega riikide vahelises kaubanduses tuvastatud erinevus 817,6 mld dollarit ehk 719,4 mld eurot	719,4 mld	
2018	IMF	Maailm	2018	Kriminaaltulu moodustab 2–5% SKPst ehk 1,4-3,52 trln eurot	1,4-3,52 trln	2–5% SKP-st
2018	Pol	Maailm	2020	3,6% SKPst kriminaaltulu 2,71 trln eurot	2,71 trln	3,6% SKP-st
2018	Cusack	Maailm	2019	Kuritegevuse kasum 5,8 trln dollarit ehk 5,1 trln eurot	5,1 trln	6,7% SKP-st
2018	UNODC	Maailm	2018	Küberkuritegevusest tekkivat kasu 1,5 trln dollarit ehk 1,32 trln eurot	1,32 trln	
2018	Cusack	Maailm	2019	Terroristlike rühmituste kuritegeliku tulu suuruseks hinnati aastas vähemalt 1 mld dollarit ehk 0,88 mld eurot	0,88 mld	
2018	GFI	Maailm	2021	134 arenguriigi ja ülejäänud riikide vahelises kaubanduses tuvastatud väärtuste erinevus 1,6 trln dollarit ehk 1,4 trln eurot	1,4 trln	
2018	Pol	Uus-Meremaa	2020	Arvatav kuritegelik käive 1,1 mld eurot	1,1 mld	1,44% SKP-st
2019	Chainalysis	Maailm	2021	Petturid omandasid krüptovaluutasid 7,92 mld eurot väärtuses	7,92 mld	
2020	Chainalysis	Maailm	2021	Tumeveebi turgude kasum vähemalt 1,49 mld eurot krüptovaluutade tulu	1,49 mld	
2020	UNCTAD	Maailm	2020	Igal aastal viiakse Aafrikast ebaseaduslikult kapitali välja (maksmata maksud, illegaalne turg, erinevat tüüpi vargused, terrorismi finantseerimine, korruptsioon) 77,9 mld eurot	77,9 mld	
2020	UNODC; autor	Maailm	2021	Kui SKP oli 74,577 trln eurot, siis 1,5% sellest oleks organiseeritud kuritegevuse kasum 1,118 trln eurot	1,118 trln	1,5% SKP-st
2020	UNODC; autor	Maailm	2022	3,6% SKPst oleks kuritegevuse kasum 2,68 trln eurot	2,68 trln	3,6% SKP-st
2020	Camdessus; autor	Maailm	2022	Rahapesu ulatuse 2-5% SKPst ehk 1,49-3,72 trln eurot korral on kriminaaltulu veel suurem	1,49-3,72 trln	2–5% SKP-st
2020	GIATOC	Maailm	2021	10% SKPst suurune vara on 7,4 trln eurot ehk vara offshore-piirkonnas, millel võimalikud kuritegelikud allikad	7,4 trln	10% SKP-st
2020	Europol	Maailm	2021	Kokkuleppemängude osakaal 1% ja kasum 120 mln eurot	120 mln	1% mängudest
2021	ICAIE	Maailm	2021	Organiseeritud kuritegevuse teenitud tulu 1,93 trln eurot	1,93 trln	2,5% SKP-st
2021	Chainalysis	Maailm	2022	Ebaseaduslik vara virtuaalväeringutes enam kui 22 mld eurot	22 mld	
2021	Sportradar	Maailm	2022	Sportmängude kihlveopettustega teenitud kasum 165 mln eurot	165 mln	
2015–2016	GIATOC	Maailm	2017	Organiseeritud kuritegevus (rahapesu, vara varguse ettevõtluses, salakauba, pettuse ja väljapressimise, inimkaubanduse, küberkuritegevusega) 3,6-4,8 trln dollarit ehk 3,1-4,2 trln eurot ehk 7% SKPst	3,1-4,2 trln	7% SKP-st

* Viimases veerus sinise kirjega tekst on arvatud lähtuvalt esitatud hinnangu ja Maailmapanga andmetele tugineva SKP suhtest.

Tabel 29. Kriminaaltulu võimalik ulatus maailmas (autori koostatud MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades)

MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics arvutus 2020. aasta kohta	% SKP-st	Väärtus eurodes
Kõikide arvutuste keskmine	3%	2,3 trln
Kõikide arvutuste mediaan	3%	2,2 trln
Konfidentsiaalse keskmise intervall (95%)	2,3–3,7%	1,7–2,8 trln
Statistika interkvartiilne vahemik	1,8–3,6%	1,3–2,7 trln

307. EL-is saadava kuritegeliku tulu suuruse hindamisel oli võrreldavaid hinnanguid kümme, mille tulemused varieeruvad 0,78–7,9% vahel SKP-st (vt tabelit 30). Kõige kõrgema tulemusega on Cusacki (2019) hinnang (7,9% SKP-st), ülejäänud jäävad suurusjärku 0,78–1,51% SKP-st. Nende tulemuste

vahemiku keskmine väärtus on 4,3% SKP-st ehk 583 mld eurot vahemikus **105–1063 mld eurot**. Kuna varasemalt ei ole Cusack tulemustest loobunud, siis ka antud tulemuste juures seda järgitakse. Lisaks tehakse arvutusi MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades. 10 hinnangu puhul on arvutuste keskmine 1,7%, mediaan 0,95%, usaldusvahemik usaldusnivool (95%) 0,14–3,26% (vt tabel 31). Lisaks kasutati 9 hinnangu juures, mille hulgas ei olnud Cusack hinnangut kui teistest oluliselt erinev, MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics ning leiti arvutuste keskmiseks 1%, mediaan 0,9%, usaldusvahemik usaldusnivool (95%) 0,82–1,18% SKP-st (vt tabel 32).

Tabel 30. EL-i kriminaaltulu võimalikku ulatust käsitlevad hinnangud* (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st
2009	ECOLEF	EL	2013	EL-is oli rahapesuks kasutada kriminaaltulu, mis ulatus 1,51%-ni SKP-st, mis tegi 150,4 mld eurot	150,4 mld	1,51% SKP-st
2012	Boniface et al.	Itaalia	2012	Itaalia organiseeritud kuritegevuse iga-aastaseks tuluks hinnatakse 78 mld eurot	78 mld	
2014	Ferwerda et al.	EL	2020	Rahapesuks kasutada Euroopa Liidu 23 riigis kuritegeliku raha 193,6 mld dollarit, mis teeb riikide keskmiseks 0,8% SKP-st, kuid EL SKPga suhtes enam kui 1,26%	170,4 mld	1,26% SKP-st
2015	Euroopa Komisjon	EL	2020	Kriminaaltulu EL-is umbes 110 mld eurot aastas	110 mld	0,9% SKP-st
2018	Cusack	EL	2019	EL-is oli kuritegeliku tulu suurus 1,276 trln dollarit ehk 1,122 trln eurot	1,122 trln	7,9% SKP-st
2018	Europol	EL	2018	Kuritegelik tulu 115,56 mld eurot	115,56 mld	0,8% SKP-st
2018	Pol	Suurbritannia	2020	Kriminaaltulu 77,7 mld eurot	77,7 mld	
2019	Euroopa Komisjon	EL	2021	Üheksa peamise kuriteoliigi kriminaaltulu kokku 92–188 mld eurot, keskmiselt 139 mld eurot	92–188 mld	0,7-1,4% SKP-st
2020	Euroopa Komisjon	EL	2021	Kuritegevuse tulu EL-is ühe aasta kohta 1% SKP-st	140 mld	1% SKP-st
2020	Euroopa Komisjon	EL	2020	Organiseeritud kuritegevus saab EL-is tulu 110 mld eurot aastas	110 mld	0,78% SKP-st
2020	Autor; Savona ja Riccardi	EL	2022	EL-is illegaalse turu kasumlikkuse ulatus 0,9% SKP-st ehk 121 mld eurot	121 mld	0,9% SKP-st
2010–2014	Savona ja Riccardi	EL	2015	EL-is moodustas illegaalse turu kasumlikkus 0,9% EL-i SKP-st ehk u 110 mld eurot	110 mld	0,9% SKP-st
2010–2014	Europol	EL	2016	Kuritegelik tulu EL-is 110 mld eurot ehk 0,9% SKP-st	110 mld	0,9% SKP-st

* Viimases veerus sinise kirjega tekst on arvutatud lähtuvalt esitatud hinnangu ja Maailmapanga andmetele tugineva SKP suhtest.

Tabel 31. Kriminaaltulu võimalik ulatus EL-s kümnet hinnangut arvestades (autori koostatud MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades)

MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics arvutus 2020. aasta kohta	% SKP-st	Väärtus eurodes
Kõikide arvutuste keskmine	1,7%	229 mld
Kõikide arvutuste mediaan	0,95%	128 mld
Konfidentsiaalse keskmise intervall (95%)	0,14–3,26%	19–439 mld
Statistika interkvartiilne vahemik	0,9–1%	121-163 mld

Tabel 32. Kriminaaltulu võimalik ulatus EL-s üheksat hinnangut arvestades (autori koostatud MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades)

MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics arvutus 2020. aasta kohta	% SKP-st	Väärtus eurodes
Kõikide arvutuste keskmine	1%	134 mld
Kõikide arvutuste mediaan	0,9%	121 mld
Konfidentsiaalse keskmise intervall (95%)	0,82–1,18%	110-159 mld
Statistika interkvartiilne vahemik	0,9–1%	121-134 mld

308. Eestis toimuva kuritegeliku tegevuse tulu leidmiseks on tehtud vähe uuringuid (vt tabeli 33). Kasutada saab viit allikat, mille tulemused ulatuvad 0,44–2,96%-ni SKP-st (Finantsinspeksioon, 2021; Ferwerda, *et al.*, 2020; European Commission, 2021b; Savona & Riccardi, 2015; Ecolef, 2013). Nende tulemuste vahemiku keskmine väärtus on 1,7% SKP-st ehk 458 mln eurot vahemikus **119–798 mln eurot**. Täiendavate võrdlustulemuste saamiseks kasutati MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics viie allika osas ja tehtud arvutuste keskmine oli 1,2%, mediaan 0,83%, usaldusvahemiku usaldusnivool (95%) väikseim väärtus aga muutus negatiivseks, mistõttu saadud tulemust ei arvestata (vt tabel 34). Arvutust korrati usaldusvahemiku saamiseks usaldusnivool (90%) ja saadi vahemiku tulemuseks 0,2–2,17% SKP-st (vt tabel 35). Kuna analüüsil soovitakse jääda sarnase usaldusnivooga (95%) saadud tulemuste juurde, siis käsitletakse Exceli funktsiooniga saadud tulemust sekundeeriva tulemusena. Kui arvestada autori tehtud arvutusi, mis tuginevad Cusacki, IMF-i, Europol, UNODC-i ning Savona ja Riccardi uuringutele, siis on võrdlevat materjali rohkem – kokku 10 andmerida. MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades oli arvutuste keskmine 2,08%, mediaan 1,35%, usaldusvahemik usaldusnivool (95%) 0,73–3,43% SKP-st (vt tabel 36). Kuna need andmed on valdavalt autori tuletatud viidatud uuringutes esitatu põhjal, siis on tõsikindlam tugineda eespool nimetatud viie uuringu tulemustele, mille kohaselt võis Eestis 2020. aastal kriminaaltulu tekkida 0,44–2,9% SKP-st ehk keskmiselt 458 mln eurot (vahemikus 119–798 mln eurot).

Kriminaaltulu
119–798 mln €

Tabel 33. Eesti võimaliku kuritegeliku tulu ulatust käsitlevad hinnangud* (autori koostatud peatükis viidatud allikate alusel)

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, arestimisest
2009	ECOLEF	Eesti	2013	Eestis oli kriminaaltulu ulatus 2,96%-ni SKP-st ehk 511 mln eurot	392–511 mln	2,96% SKP-st
2014	Ferwerda <i>et al.</i>	Eesti	2020	Riigisisesele pesti kriminaaltulu mahus 0,6% SKP-st		0,6% SKP-st
2018	IMF; autor	Eesti	2018	Kriminaaltulu moodustab 2–5% SKP-st ehk 0,5–1,29 mld eurot	0,5–1,29 mld	2–5% SKP-st
2018	Cusack; autor	Eesti	2022	Cusacki meetodika alusel arvatud kuritegelik kasum 2 mld dollarit ehk 1,76 mld eurot	1,76 mld	6,6% SKP-st
2019	Euroopa Komisjon	Eesti	2021	Üheksa kuriteo käive on kokku 198–263 mln eurot	198–263 mln	0,7–0,96% SKP-st
2019	Finantsinspeksioon	Eesti	2021	Rahapesus kriminaalset tulu 120 mln eurot	120 mln	0,44% SKP-st
2020	Europol; autor	Eesti	2021	Kui kanda Europol arvestus üle Eestile, siis 10 mln arestitud vara moodustab kuritegelikust tulust 2,2%, mis teeb kuritegelikuks tuluks aastas 477,3 mln eurot	477,3 mln	2,2% arestimisest/ 1,77% SKP-st

Aasta kohta	Allikas	Piirkond	Avaldamise aasta	Selgitus	Väärtus eurodes	% SKP-st, arestimisest
2020	UNODC; autor	Eesti	2021	1,5% SKP-st teeb organiseeritud kuritegevuse kasumiks 404,58 mln eurot	404,58 mln	1,5% SKP-st
2020	Autor; Savona ja Riccardi	Eesti	2022	Eestis illegaalse turu kasumlikkus 1,2% SKP-st ehk 323 mln eurot	323 mln	1,2% SKP-st
2010–2013	Savona ja Riccardi	Eesti	2015	Eestis illegaalse turu kasumlikkus 180 mln eurot	180 mln	1,2% SKP-st
2014–2019	Clifford Chance; autor	Eesti	2020	Eesti pangakontodelt rahapesule kaasaaitamisega võidi teenida 1,6–80 mln eurot	1,6–80 mln	

* Viimases veerus sinise kirjega tekst on arvatatud lähtuvalt esitatud hinnangu ja Maailmapanga andmetele tugineva SKP suhtest.

Tabel 34. Eesti kriminaaltulu võimalik ulatus* (autori koostatud MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades)

MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics arvutus 2020. aasta kohta	% SKP-st	Väärtus eurodes
Kõikide arvutuste keskmine	1,2%	323 mln
Kõikide arvutuste mediaan	0,83%	223 mln
Usaldusvahemik usaldusnivool (95%)	-(0,07)–2,5%	-
Statistika interkvartiilne vahemik	0,6–1,2%	162–323 mln

* Andmed põhinevad autori arvutustel, võrreldes viit tulemust ja kajastades arvestust 95% usaldusnivoo juures.

Tabel 35. Eesti kriminaaltulu võimalik ulatus* (autori koostatud MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades)

MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics arvutus 2020. aasta kohta	% SKP-st	Väärtus eurodes
Kõikide arvutuste keskmine	1,2%	323 mln
Kõikide arvutuste mediaan	0,83%	223 mln
Usaldusvahemik usaldusnivool (90%)	0,2–2,17%	54–585 mln
Statistika interkvartiilne vahemik	0,6–1,2%	162–323 mln

* Andmed põhinevad autori arvutustel, võrreldes viit tulemust ja kajastades arvestust 90% usaldusnivoo juures.

Tabel 36. Eesti kriminaaltulu võimalik ulatus* (autori koostatud MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades)

MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics arvutus 2020. aasta kohta	% SKP-st	Väärtus eurodes
Kõikide arvutuste keskmine	2,08%	561 mln
Kõikide arvutuste mediaan	1,35%	405 mln
Usaldusvahemik usaldusnivool (95%)	0,73–3,43%	197–925 mln
Statistika interkvartiilne vahemik	0,9–2,7%	242–728 mln
Arvude vahemik	0,44–6,6%	119–1780 mln

* Andmed põhinevad autori arvutustel, võrreldes kümnet tulemust ja kajastades arvestust 95% usaldusnivoo juures.

309. Uuringu alguses esitati hüpotees, mille kohaselt on Eestis kuritegelikust tegevusest tekkiva tulu suurus vähemalt 2% SKP-st. Hüpotees leidis osaliselt kinnitust, kuna kuritegelikul teel saadava tulu suurus võis 2020. aastal olla hinnanguliselt 0,44–2,96% SKP-st.

6 Kuritegevuse ulatuse hindamisel saadud tulemuste kontrollimine

310. Järgnevalt koondatakse peatükis 4. kuritegude ulatuste kohta saadud andmed. Neid võrreldakse kriminaaltulu ja rahapesu puudutavates peatükkides esitatud andmetega ning püstitatud hüpoteesiga (Evera, 1997, lk 35–37). Kuna uuringutes esitatud andmed võivad erineda, siis hinnatakse nende lahknevuste põhjuseid ja hinnatakse tulemuste adekvaatsust.

311. Üldistatult saab öelda, et käsitletud rahalisele kasule orienteeritud kuritegevuse liikide käibe ja tulu ulatuse suurusjärgud on kriminaaltulu ja rahapesu ulatuse hinnangutega sarnased (vt tabel 37). Kümne kuriteoliigi käibeks maailmas kokku oli 2,5–5,4 trln eurot, EL-is 483–851 mld eurot ja Eestis 296–737 mln eurot. Need on summad, mida aasta jooksul kuritegevuseks kasutatakse või kuritegevusest saadakse. Eestis võib seega kuritegevuse käibe moodustada 1,1–2,7% SKP-st. Kuritegevuse käibe osakaalu Eestis on kujutatud joonisel 18. Siinses analüüsis on esitatud kriminaaltulu ulatuse hinnang maailmas 1,1–5 trln eurot, EL-is 105–1063 mld eurot ja Eestis 119–798 mln eurot (keskmise väärtusega 458 mln eurot). See on valdavalt korrelatsioonis koondatud rahapesu ja kümne kuriteoliigi käibe ja võimaliku rahapesu ulatuse vahemikuga. Absoluutselt kattuvate suurusjärgude olemasolu pole võimalik, sest mitmed koonduringud ei pruugi hõlmata olulisi kuriteoliike ning kuna valdavalt on andmestiku puudumine probleemiks täpsemate arvutuste tegemisel, siis suhteliselt suure vahemiku olemasolu on siinses analüüsis põhjendatud.

Tabel 37. Illegaalse turu, raske ja organiseeritud kuritegevuse käibe hinnang ning võrdlus kriminaaltulu ja rahapesu suurusega (autori koostatud)

Illegaalne turg, raske ja organiseeritud kuritegevuse käibe ja tulu	Maailm (mld eurot)	EL (mld eurot)	Eesti (mln eurot)	Eesti keskmine (mln eurot)
Narkokaubandus	374–573	30	30–52	41
Relvakaubandus	0,88–8,8	0,27–0,75	1,5–3,9	2,7
Inimkaubandus	132–140	4,4–41,2	0,14	0,14
Võltsitud kaubad ja piraatkaubandus	400–1600	85–121	49–181	115
Varavastased kuriteod	88–237	3,2–5,9	4–9	6,5
Keskonnakuriteod	88–247	3,7	36	36
Maksupettus	378–426	103–169	52–155	103,5
Kelmus ja korruptsioon	660–1600	186–372	110–236	173
Küberkuritegevus	400–600	67–107	13–64	38,5
Kokku käibe	2513–5432	483–851	296–737	516
Eraldi leitud summad:				
Kriminaaltulu	1100–5000	105–1063	119–798	458
Rahapesu	700–6700	203–807	119–836	477

312. Saadud tulemusi kontrollitakse nende valiidsusele kinnituse saamiseks maailmas seni üldiselt aktsepteeritud arvamuste abil, see peaks andma tulemuste kohta lisahinnangu. Selliselt kõrvutatakse saadud tulemusi tõdemusega, et 2–5% SKP-st suuruse summa ulatuses võib toimuda rahapesu (Camdessus, 1998; UNODC, 2011a; Pol, 2018a), riikidel jääb saamata 5% maksutulust (Tax Justice Network, 2011), 2–5% riigihangete läbiviimise kuludest moodustab kelmusest ja

korruptsioonist tingitud kahju (PWC & Ecorys, 2013; Gee & Button, 2015a; Gee & Button, 2015b; Button, *et al.*, 2017), rahapesuks kasutatakse 60–80% kriminaalsel teel saadud vara (Ecof, 2013) ja keskmiselt 3,6% (2,3–5,5) SKP-st võib moodustada kriminaaltulu (UNODC, 2011a). Ka kirjeldatud konsensuslike hinnangute juures võib esineda ebatäpsust, kuid uute teadmiste saamiseni kasutatakse neid. Selliste tõdemustega võrdlemisel jääb analüüsis Eesti kohta leitu valdavalt konsensuslike hinnangute raamesse. Kontrollsumma kujuneb võrreldavast algsuurusest protsendi leidmisel. Võltsitud kaupade ja piraatluse kohta saadud kontrollsumma ületab Eesti kohta saadud analüüsitulemust kordades. Põhjuseid võib selles olla mitu. Esiteks see, et Eesti kohta on vähe andmeid, mille tõttu on ka kuritegeliku tegevuse ulatusele antud hinnang konservatiivne. Teiseks ei pruugi konsensuslik tõdemus kõikide riikide puhul ühtemoodi toimida. Selguse saamiseks on vaja lisateavet võltsitud kaupade ja piraatluse osakaalu kohta Eestis majanduses.

Saadud kontrollitulemused koos analüüsi tulemuste kattuvusega esitatakse järgmises kolmes tabelis maailma, EL-i ja Eesti kohta (vt tabeleid 38-40).

Tabel 38. Analüüsis esitatud hinnangute kontroll konsensuslike hinnangute suhtes maailma vaates (Camdessus, 1998; UNODC, 2011a; Pol, 2018a; Cobham & Gibson, 2016; Tax Justice Network, 2011; PWC & Ecorys, 2013; Gee & Button, 2015a; Gee & Button, 2015b; Button, *et al.*, 2017; Ecof, 2013; EUIPO&Europol, 2022; OECD, 2009; autori koostatud)

Kontroll seniste konsensuslike arvutustega Maailm (euro)	Kontrollsumma	Analüüsi hinnang	Kattuvus	Võrreldav algsuurus
Rahapesu ulatus 2–5% SKP-st	1,49–3,73 trln	0,7–6,7 trln	jah	74,57 trln
Maksudest kõrvalehoidmise ulatus 5% maksutulust	651 mld	2,7–4 trln	osaline	13 trln
Riigihangete kahju 2–5% hanke kuludest	229–573,5 mld	660–1600 mld	osaline	11,47 trln
Pestakse 60–80% kuritegelikust rahast	0,66–4 trln	700–6700 mld	jah	1,1–5 trln
Võltskaupade osakaal 2–5,8% impordist	N/A	423–1155 mld	N/A	N/A
Kriminaaltulu ulatus 3,6% (2,3–5,5%) SKP-st	2,68 trln	1,1–5 trln	jah	74,57 trln

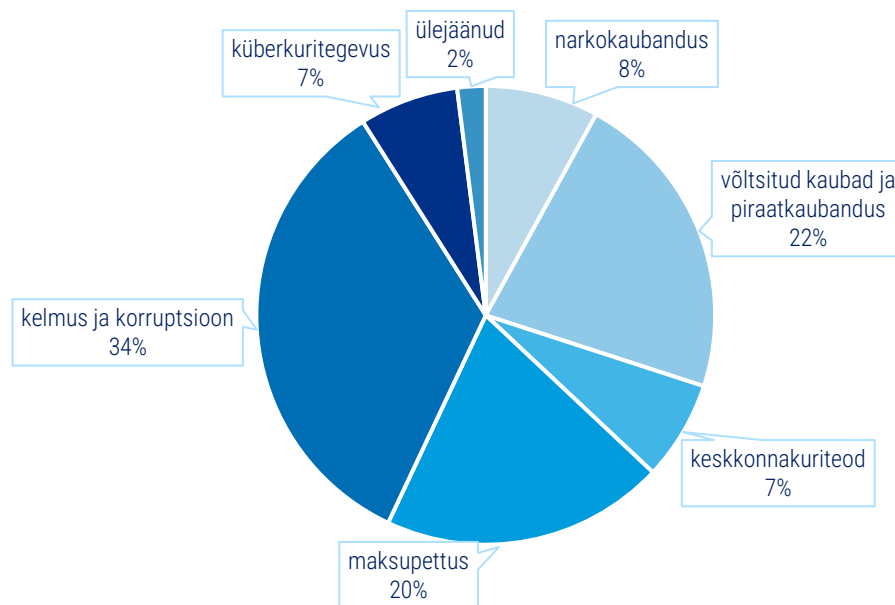
Tabel 39. Analüüsis esitatud hinnangute kontroll konsensuslike hinnangute suhtes EL-i vaates (Camdessus, 1998; UNODC, 2011a; Pol, 2018a; Cobham & Gibson, 2016; Tax Justice Network, 2011; PWC & Ecorys, 2013; Gee & Button, 2015a; Gee & Button, 2015b; Button, *et al.*, 2017; Ecof, 2013; EUIPO&Europol, 2022; OECD, 2009; autori koostatud)

Kontroll seniste konsensuslike arvutustega Euroopa Liit (euro)	Kontrollsumma	Analüüsi hinnang	Kattuvus	Võrreldav algsuurus
Rahapesu ulatus 2–5% SKP-st	269–672 mld	203–807 mld	jah	13,45 trln
Maksudest kõrvalehoidmise ulatus 5% maksutulust	150 mld	0,75–1,19 trln	osaline	2,96 trln
Riigihangete kahju 2–5% hanke kuludest	37,2–93 mld	186–372 mld	osaline	1,86 trln
Pestakse 60–80% kuritegelikust rahast	63–150,4 mld	203–807 mld	jah	0,1–1 trln
Võltskaupade osakaal 2–5,8% impordist	119 mld	85–121 mld	jah	2,05 trln
Kriminaaltulu ulatus 3,6% (2,3–5,5%) SKP-st	0,49 trln	105–1063 mld	jah	13,45 trln

Tabel 40. Analüüsis esitatud hinnangute kontrolli konsensuslike hinnangute suhtes Eesti vaates (Camdessus, 1998; UNODC, 2011a; Pol, 2018a; Cobham & Gibson, 2016; Tax Justice Network, 2011; PWC & Ecorys, 2013; Gee & Button, 2015a; Gee & Button, 2015b; Button, et al., 2017; Ecolef, 2013; EUIPO&Europol, 2022; OECD, 2009; Statistikaamet, 2021; autori koostatud)

Kontrolli seniste konsensuslike arvutustega Eesti (euro)	Kontrollisumma	Analüüsi hinnang	Kattuvus	Võrreldav algsuurus
Rahapesu ulatus 2–5% SKP-st	539–1348 mln	119–836 mln	osaline	26,97 mld
Maksudest kõrvalehoidmise ulatus 5% maksutulust	469,5 mln	321–657 mln	jah	9,39 mld
Riigihangete kahju 2–5% hanke kuludest	76–190 mln	117–236 mln	jah	3,8 mld
Pestakse 60–80% kuritegelikust rahast	64–638 mln	119–836 mln	jah	119–798 mln
Võltskaupade osakaal 2–5,8% impordist	0,5–1,16 mld	49–181 mln	ei	20 mld
Kriminaaltulu ulatus 3,6% (2,3–5,5%) SKP-st	968 mln	119–798 mln	osaline	26,97 mld

Kuriteoliikide käibe osakaal Eestis 2020. aastal

Joonis 18. Analüüsi hinnang kuriteoliikide käibe (keskmise) osakaalu kohta Eestis 2020. aastal* (autori koostatud)

*Arvestus on tehtud analüüsi keskmiste tulemuste põhjal (tabel 37).

7 Varade arestimine ja konfiskeerimine

---

313. Nii kuritegevuse- kui ka rahapesuvastase tegevuse tõhususe hindamiseks oleks vaja paremaid globaalseid andmeid statistika ja riikide kuritegevusevastase tegevuse kohta. Viimastel aastatel ei ole andmekvaliteet hüppeliselt paranenud, seetõttu ei ole teadlastel olnud võimalik anda täpseid hinnanguid kuritegevuse ulatuse, kriminaaltulu suuruse või rahapesu väärtuste kohta. (Levi, *et al.*, 2018, lk 307) Hoolimata viimase aja edulugudest kuritegelike varade tuvastamise ja omanikele või riikidele tagastamisest, ei ole need tõhusust kardinaalselt suurendanud. Lisaks ei ole riigid siiani olnud võimelised esitama arestimise ja konfiskeerimise andmestikke (Transparency International, 2019, lk 3, 7; Transparency International, 2020), seega on täpsema ülevaate andmine ja analüüsimine raskendatud. Seetõttu tuleb toetuda senistele uuringutele ja loota, et tulevikus andmete kvaliteet paraneb.
314. 2020. aastal Euroopa Komisjoni tehtud analüüsi kohaselt on EL-i riikide varade arestimise süsteemid peaaegselt sarnased ning erinevad teatud üksikasjades (European Commission, 2020b). 2020.–2021. aastal asus komisjon senist regulatsiooni selle tõhustamise eesmärgil üle vaatama. Selleks alustati avalikku diskussiooni ja asuti riikide ettepanekuid koondama (Transparency International, 2020). Võimalikud lisameetmed võidakse lisada kehtivasse õigusesse lähiaastatel. Siinne analüüs ei keskendu liikmesriikide regulatsioonide erisusele ega analüüsi nende tulemuslikkust.
315. Allpool on esitatud mõned näited riikide arestimise ja konfiskeerimise suutlikkusest, lähtudes vähestest olemasolevatest andmetest.
- Organiseeritud kuritegevuse tuluks hinnati Itaalias 2011. aastal 150 mld eurot (Council of Europe, 2018, lk 5) ning iga-aastaseks tuluks 78 mld eurot. Õiguskaitseasutused suudavad varaliselt mõjutada kuritegevuse levikut vaid vähesel määral: 2008. aastal arestiti Itaalias neljale maffiaga seostatud perekonnale kuulunud 4 mld euro väärtuses kinnisvara, sõidukeid, laevasid (Boniface, *et al.*, 2012, lk 27), 2015. aastal lisandus 1,6 mld euro (The Guardian, 2015) ja 2018. aastal 1,5 mld euro väärtuses vara arestimisi (Euronews, 2018).
  2006. aastal hinnati Suurbritannias kuritegevuse tuluks 15 mld naela, samas suudeti riigis samal aastal konfiskeerida 125 mln naela (149 mln euro) väärtuses kuritegelikku vara. 2009. aastal konfiskeeriti kuritegelikku vara: Prantsusmaal 185 mln euro, Suurbritannias 154 mln naela (184 mln euro), Hollandis 50 mln euro ning Saksamaal 281 mln euro väärtuses (Council of Europe, 2018, lk 5).
  - Ajavahemikul 2010–2012 tagastasid OECD riigid kuritegelikul teel (vaid korruptiivne tegevus) omandatud vara omanikele 147 mln dollari (129 mln euro) väärtuses ning arestisid 1,4 mld dollari (1,2 mld euro) väärtuses vara. Sellele eelnenud perioodil 2006–2009 tagastasid OECD riigid omanikele vara 276 mln dollari (242,8 mln euro) ning arestisid vara 1,22 mld dollari (1,07 mld euro) väärtuses (OECD, 2014b, lk 12, 88).
  - ÜRO lähtus 2011. aastal hinnangu andmisel suures, rahvusvahelises ja paljusid riikide hõlmanud kriminaalmenetluses tehtud arestimise mahust ja riikide vahel jagunemisest. Selle suhteliselt kaudse meetodi järgi oli 2009. aastal maailmas arestitud vara suurus u 3,1 mld dollarit (2,72 mld eurot) ja sellest oli USA-s arestitud vara osakaal 80% ehk 2,18 mld eurot. (UNODC, 2011a, lk 119, 131) Väheste andmete korral võib selliseid hinnanguid küll esitada, kuid nende põhjal tehtud edasistesse hinnangutesse tuleb suhtuda reservatsiooniga ja kõrvutada tulemusi teiste andmetega. Pol (2020a, lk 84–85) toob esile, et kui 2017. aastal konfiskeeriti USA-s 2,15 mld dollarit (1,89 mld eurot) ning USA osakaal on ka siin 80%, siis

2017. aastal võidi maailmas kuritegelikke varasid konfiskeerida 2,7 mld dollari (2,3 mld eurot) väärtuses. Ajavahemikul 2009–2017 konfiskeeriti USA-s igal aastal keskmiselt 3,5 mld dollarit (3,14 mld eurot) kriminaaltulu (Pol, 2020a, lk 84). See moodustas USA-s 1,16% (300 mld dollarit) kuritegelikust varast, mida suudeti kurjategijatel kätte saada (UNODC, 2011a, lk 20; Cassara, 2017, lk 5). FATF (2016, lk 8) on tõstnud USA-d konfiskeerimise edukuselt esile, märkides konfiskeerimise suuruseks 2014. aastal 4,4 mld dollarit (3,872 mld eurot). USA-s arestiti 2020. aastal virtuaalvääringsid 1 mld dollari (0,88 mld euro) (IRS, 2021, lk 10) ja 2022. aasta alguses juba enam kui 3,2 mld euro väärtuses (Department of Justice, 2022).
- e. Kuritegelike varade arestimise ulatust võrdluses võimaliku kriminaaltuluga kajastab järgmine statistika: Suurbritannias arestitakse 0,1%, Kanadas 0,56%, Austraalias 1,28%, USA-s 1,3%, EL-is 2,2% ja Uus-Meremaal 3,3% kuritegelikust varast (Pol, 2018b, lk 299–230; Pol, 2020b). Arvutuskäikusid on lähemalt kajastatud analüüsi järgmises peatükis.
  - f. Europoli andmetel arestiti aastatel 2010–2014 EL-i riikides vara igal aastal keskmiselt 2,4 mld euro väärtuses ehk 2,2% kuritegelikust tulust, see on 0,018% EL-i SKP-st. Samal ajal konfiskeeriti umbes 1,2 mld eurot ehk 1,1% kuritegelikul teel saadud varast, mis on 0,009% EL-i SKP-st. Lõpuks konfiskeeritakse umbes 50% kõigist arestitud varadest. Kalkulatsioon on tehtud Savona ja Riccardi arvestuse järgi, mille kohaselt on ebaseadusliku tegevuse tulu EL-is 110 mld eurot, mis on 0,9% EL-i SKP-st. (Europol, 2016, lk 4–11; Savona & Riccardi 2015, lk 35)
316. Madalat tulemuslikkust kurjategijatel vara äravõtmisel kajastab ÜRO uuring. Selle kohaselt õnnestub õiguskaitse arestida vähem kui 1% (võimalik, et 0,2%) kuritegelikust rahast maailmas, mis pestakse finantssüsteemis. (UNODC, 2011a, lk 7) Veelgi väiksema tulemuseni jõudis aastaid hiljem Pol (2020a), kes hindas, et kurjategijatel võetakse ära ainult 0,1% illegaalsel teel saadud varadest. EL-i kontekstis on arvestuslikult kinni peetud 1% illegaalsest rahavoost ja see ei arvesta asjaolu, et kuritegelik tulu ei jõua alati finantssektorisse (Deloitte, 2019, lk 5).
317. Vähest suutlikkust (vaid 2%) kurjategijate vara leidmisel ja äravõtmisel tõdeb Europol (2021b, lk 30) jätkuvalt ka aastaid hiljem 2021. aasta SOCTA ülevaates. Euroopa Komisjoni volinik Ylva Johansson tõdes, et vaid 1% kuritegelikust varast konfiskeeritakse (European Commission, 2021a).
318. UNODC-i (2022, lk 13, 28) andmetel leiti ja tagastati 2010.–2020. aastal 50 riigile kuritegevusest saadud vara 14 mld dollari (12,32 mld euro) väärtuses.
319. Viimaste aastate jooksul on soovitud korduvalt arutada EL-i liikmesriikide abiga ebaseaduslikul teel saadud varade arestimise ja konfiskeerimise väärtust. Ühesuguse andmekogumise standardi puudumise tõttu ei ole senised arvutused olnud võimalikud või on olnud puudulikud. Seetõttu ei olnud 2021. aastal ilmunud uuringus organiseeritud kuritegevuse kohta EL-i üleselt võimalik anda tõsikindlat ülevaadet liikmesriikide panuse kohta varade arestimisel ja konfiskeerimisel. Uuringule vastasid kümme liikmesriiki (Bulgaaria, Horvaatia, Taani, Eesti, Soome, Iirimaa, Läti, Holland, Sloveenia, Rootsi) ja nende andmete põhjal on võimalik tõdeda vaid seda, et ajavahemikul 2017–2019 tehti arestimise ja konfiskeerimise otsuseid keskmiselt 513 mln euro väärtuses. 2019. aastal arestiti neis riikides kokku 543 mln euro väärtuses vara. (European Commission, 2021b, lk 80–81)
320. Varaliselt aitab kuritegevuse mõjutamisele kaasa nende dokumentide analüüs, mis olid varem varjatud, kuid on nüüd avalikuks tulnud. Samuti on kasuks tulnud neist välja kasvanud menetlused, mille abil on riigid suutnud illegaalset vara tuvastada, seda maksustada või ära võtta. Nii on juhtunud Panama paberitega, mis oli 2019. aastaks aidanud riikidel sisse nõuda või arestida enam kui 1,2 mld dollari (1 mld euro) väärtuses varasid Prantsusmaal, Saksamaal, Hispaanias,

Suurbritannias, Austraalias, Belgias, Kanadas. (Dalby, 2019; MSC, 2020, lk 46). 2021. aasta kevadeks küündis tagasisaadud või nõutavate varade väärtus 1,36 mld dollarini (1,19 mld euroni). Uurimiste alustamistest on teatanud 80 riiki, sealhulgas pea 20 Euroopa riiki. (McGoey, 2021)

321. Eurojust avas 2020. aastal 4200 juhtumi menetluse, et kuritegevust peatada. See on 8% võrra enam kui 2019. aastal. Toetati enam kui 230 ühist uurimiserühma, see aitas kaasa 2200 kahtlusaluse vahistamisele, 1,9 mld euro väärtuses kuritegeliku vara arestimisele ja 3 mld euro väärtuses uimastite konfiskeerimisele. Nendes kaasustes hinnati tekitatud kahju ulatuseks enam kui 14,5 mld eurot. (Eurojust, 2021, lk 4–5)
322. Euroopa Prokuratuuri (EPPO, 2022, lk 12, 26) raportist selgub, et 2021. aastal oli EL-i finantseeritavates projektides aset leidnud pettuse kahtluste kohta menetluses 576 kriminaalasja, kus tuvastatud kahju küündib 5,4 mld euroni ja milles on arestitud 147,3 mln euro väärtuses vara. Raporti kohaselt on neist menetlustest Eestiga seotud 6, tuvastatud kahju 5 mln eurot, arestitud vara ei ole.
323. Justiitsministeeriumi (2022) poolt EL-ile edastatud koondandmestikust selgub, et õiguskaitseasutused on edasiste menetlusotsuste tegemiseks prokuratuurile edastatud kriminaalasjades arestinud kuritegelikku vara ja vara tsiviilhagide tagamiseks järgmises mahus: 2017. aastal 9,01 mln eurot, 2018. aastal 10,08 mln eurot, 2019. aastal 12,29 mln eurot ja 2020. aastal 10,74 mln eurot ehk keskmiselt 10,5 mln euro väärtuses vara.
324. Eestis konfiskeeriti ajavahemikul 2013–2015 kriminaalmenetlustes arestitud vara järgmiselt: 2013. aastal 3,09 mln eurot, 2014. aastal 2,45 mln eurot ja 2015. aastal 22,32 mln eurot. 2015. aastal erines seetõttu, et ühes menetluses konfiskeeriti 18,7 mln euro väärtuses vara. (Lindsalu, 2016, lk 1–3) Justiitsministeeriumi (2021) andmetel on järgmistel aastatel kriminaaltulu konfiskeeritud samas mahus ehk keskmiselt 2,96 mln eurot aastas: 2017. aastal 3,5 mln eurot, 2018. aastal 2,2 mln eurot, 2019. aastal 3,96 mln eurot, 2020. aastal 2,2 mln eurot (European Commission, 2021b, lk 80–81).
325. Eestis on kriminaalasjades arestitud ja konfiskeeritud vara võõrandamisest saadud ajavahemikul 2017–2019 tulu keskmiselt 0,8 mln eurot. Kolme aasta kogutulu on seega 2,4 mln eurot. (Kärner, 2020, lk 2)
326. Õiguskaitse töö tõhusust saab hinnata ka keelatud kaupade (võltsingud, piraattooted, narkootikumid jms) leidmise ning konfiskeerimisega. Allpool on esitatud mõned näited.
327. EL-is leitud ja ära võetud võltsitud kauba hinnaks oli aastatel 2013–2017 kokku 12 mld eurot, keskmiselt 2,4 mld eurot aastas. Sellest 70–85% peetakse kinni EL-i siseturul. Levinumad võltsitud kaubad on riideesemed, mänguasjad, salvestatud muusika, filmid, tarkvara, mängud ja sigaretid. Enamik EL-i jõudev võltsitud kaup toodetakse Hiinas, Indias ja Türgis. (EUIPO, 2020, lk 14, 18, 30)
328. 2015. aastal suurenes EL-is võltsitud kaupade kinnipidamine 2014. aastaga võrreldes 15% võrra, kui võeti ära 40 mln eset (European Commission, 2016). EL-i piiril võtsid 2018. aastal õiguskaitseasutused ära võltsitud kaubana rohkem kui 26 mln eset ligikaudu 70 000 juhtumi käigus. Selle väärtuseks hinnati enam kui 738 mln eurot, millest Eestis avastati 359 korral kokku üle 50 000 võltsitud eseme. (European Commission, 2019b, lk 6, 19)
329. EL-i välis- ja sisepiiril avastati 2017.–2020. aastal kokku 9 mld euro väärtuses võltsitud kaupu. See teeb keskmiselt 2,25 mld euro eest kaupa ja 78,7 mln eset igal aastal. Eestis leiti 2019.–2020. aastal 521 korral kokku enam kui 0,5 mln eset, mille väärtus on üldisest hinnangust lähtudes 14,2 mln eurot kahe aasta peale kokku. (EUIPO, 2020, lk 34, 43, 67) Sellest hoolimata ei ole olukord kiita ning võltsitud kaupade avastamise tase on madal (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2017, lk 41).

330. Teema ilmestamiseks esitatakse mõned näited ka illegaalse tubakaäri kohta. 2020. aastal avastati Hispaanias salasigarettide tootmine. Sellega lõpetati kurjategijate tegevus, mis oli toonud ühes nädalas kuritegelikku tulu 0,625 mln eurot. (Europol, 2021b, lk 64) 2021. aastal takistas OLAF üle 437 mln illegaalse sigareti jõudmist Euroopa turule (OLAF, 2022). Belgias avastati salasigarettide tootmine, selle käigus leiti ja võeti ära 40 mln sigaretti, millelt oli tasumata makse summas 20 mln eurot (Europol, 2022). Need on vaid üksikud näited EL-is avastatud salakaubaärist. Eestis konfiskeeriti Maksu- ja Tolliamet (2018; 2020) andmetel 2017. aastal 15,4 mln, 2019. aastal 16,3 mln ja 2020. aastal vähemalt 23,5 mln salasigaretit. Kui arvestada sigaretipaki hinnaks 2,5 eurot (Tättar, 2020, lk 5), oleks sigarettide seaduslikult müümisel olnud võimalik käive 1,9–2,9 mln eurot aastas.
331. EL-is 2017. aastal konfiskeeritud narkootiliste aine koguste põhjal võib oletada, et narkootiliste ainete hind võis olla kokku u 30 mld eurot. Uuringus tuvastati, et EL-is on 25 mln kanepitarvitajat ja 4 mln kokaiinitarvitajat. Konfiskeeritud ainete väärtuseks hinnati kanepitoodetel 11,6 mld eurot, heroini ja opiaatide puhul 7,4 mld eurot, kokaiini puhul 9,1 mld eurot, amfetamiini ja metamfetamiini puhul 1 mld eurot ja MDMA ehk ecstasy 0,5 mld eurot. (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction & Europol, 2019, lk 13–17)
332. 2018. aasta kohta läbiviidud uuringu kohaselt konfiskeeriti EL-is ligikaudu 1064 tonni eri liiki narkootikume. Nende maksumus võis keskmiste hindade juures küündida 16–28 mld euron. Eestis konfiskeeriti keelatud aineid u 216 kg, mille väärtus müües oleks 1,8–3,5 mln eurot (vt tabelit 48 lisas 2). (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2020, lk 14–55, 81–82)
333. 2019. aasta kohta läbiviidud uuringu kohaselt konfiskeeriti EL-is ligikaudu 856 tonni eri liiki narkootikume, mille maksumus võiks keskmiste hindade juures müümisel küündida 16–26 mld euron. Eestis konfiskeeriti keelatud aineid u 265 kg, mille väärtus müües oleks 3,1–6,2 mln eurot (vt tabelit 49 lisas 2). (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2021, lk 16–31, 53–54)
334. 2018. aastal õnnestus maailmas õiguskaitseasutustel leida ja konfiskeerida enam kui 280 tonni amfetamiinilaadseid stimulaatoreid (UNODC, 2020c, lk 6). 2019. aastal õnnestus õiguskaitsele üle maailma ära võtta u 21 000 tonni narkootilisi aineid, millest teatud ainete (kanep, kokaiin, amfetamiin, metamfetamiin, MDMA, opioidid) maksumus EL-i hindade alusel võinuks küündida 260–864 mld euron (vt tabelit 44 lisas 2) (UNODC, 2021c, lk 55). 2021. aastal leiti ja võeti enam kui 30 riigi ühise jõupingutusega mereteid seilavate ühisoperatsioonide abil ära ühtekokku 67 tonni narkootikume. Nende maksumus võinuks küündida 189 mln dollarini (166 mln euron) (CTF, 2021).
335. Viimastel aastatel on Eestis tabatud mitu suurt kokaiinikogust. 2021. aastal õnnestus tabada 400 kilo kokaiini (Anvelt, 2021) tänavahinnaga 60 mln eurot. See ületas senise suurima koguse 50 kg 2010. aastast. 2022. aastast on ette näidata veelgi suurema narkokoguse leidmine ja konfiskeerimine – Muuga sadamas avastati 3,5 tonni kokaiini, mille maksumus tänaval oleks u 500 mln eurot. (Maksu- ja Tolliamet, 2022)
336. Kultuuriväärtuslike esemete ebaseadusliku kaubanduse probleemistikku kajastab statistika 2020. aastast. Selle järgi võtsid õiguskaitseasutused 72 riigis ära enam kui 0,85 mln kultuuriväärtuslikku eset ja objekti, millest Euroopas võeti ära 0,56 mln eset (Interpol, 2021, lk 15).
337. Kogutud statistika näitab, et õiguskaitseasutused võtsid 2013. aastal 24 riigis ära enam kui 100 000 illegaalset tulirelva (UNODC, 2015, lk 7, 9) ja 2016.–2017. aastal enam kui 81 riigis rohkem kui 0,5 mln illegaalselt käibel olnud tulirelva (UNODC, 2020b, lk 7). 2011. aasta andmetel võeti Eestis ära 21 illegaalset tulirelva (UNODC, 2015, lk 7, 9).
338. Ajavahemikul 1999–2018 arestiti üle maailma 180 000 ebaseaduslikult käideldud loodusobjekti (UNODC, 2020a, lk 9). EL-is arestiti 2019. aastal ebaseadusliku kaubanduse objektiks

olnud metsloomi, mille väärtus oli minimaalselt 4,7 mln eurot. See on poole võrra rohkem kui 2018. aastal. (TRAFFIC, 2020, lk xi, 6; TRAFFIC, 2021, lk 2, 6). 2020. aastal arestiti EL-is keskkonnakuritegevuse vastu võitlemisel 167,4 tonni jäätmeid, 92 tonni elektri- ja elektroonikaseadmete romusid, 355 roomajat ja 8623 m³ puitu (Euroopa Liidu Nõukogu, 2021).

339. Samuti on viimase kümnendi jooksul õnnestunud õiguskaitseasutustel sulgeda tumeveebi kaubamajasid, mida kurjategijad said kasutada ebaseadusliku kauba ostuks-müügiks-vahetamiseks. Näiteks õnnestus mitme riigi politsei koostöö tulemusena lõpetada 2021. aastal vähemalt 0,5 mln kasutajat ja 2400 müüjat omanud DarkMarketi tegevus. Tuvastati narkootiliste ainete, võltsitud raha, krediitkaartide andmete, anonüümsete SIM-kaartide ja pahavara müügikäive suuruses 140 mln eurot (Europol, 2021c). 2022. aasta aprillis lõpetati vähemalt 17 mln kasutajat omanud Hydra Marketi tegevus ning õiguskaitseasutustel õnnestus arestida kasum u 25 mln dollarit (22 mln eurot) (Toulas, 2022).

340. **Vahekokkuvõte ja hinnang.** Analüüsid, uuringutes ja hinnangutes märgitu kohaselt suudavad riigid maailmas arestida kuritegelikul teel saadud vara 0,1–2,2% olenevalt riigist. Senised andmed on puudulikud, seda peamiselt seetõttu, et riigid ei ole suutnud samadel alustel arestitud vara andmeid koguda ega ÜRO-le või Euroopa Komisjonile edastada. Hoolimata esitamata või puudulikest andmetest on väga tõenäoline, et arestimise tulemuslikkus maailmas ei ületa summeeritult 5% kuritegelikust tulust. Eestis suudavad õiguskaitseasutused aastas arestida kriminaalmenetlustes vara **keskmiselt 10,5 mln euro väärtuses** (Justiitsministeerium, 2022) ning sellest **konfiskeeritakse vähem kui 50%** ehk 2,2–3,9 mln euro väärtuses vara. Sellele lisanduvad keelatud toodete, sealhulgas narkootiliste ainete, salasigarettide, alkoholi ja muude kaupade konfiskeerimised keskmiselt 3–6 mln euro ulatuses aastas. Täpsemad andmed on tabelites 48-50 (vt lisa 2). Detailsemalt käsitletakse teemat järgmises peatükis.

Vara arestimine

10,5 mln €

Vara konfiskeerimine

2,2–3,9 mln €

8 Põgus vaade varalise mõjutamise tulemuslikkusele

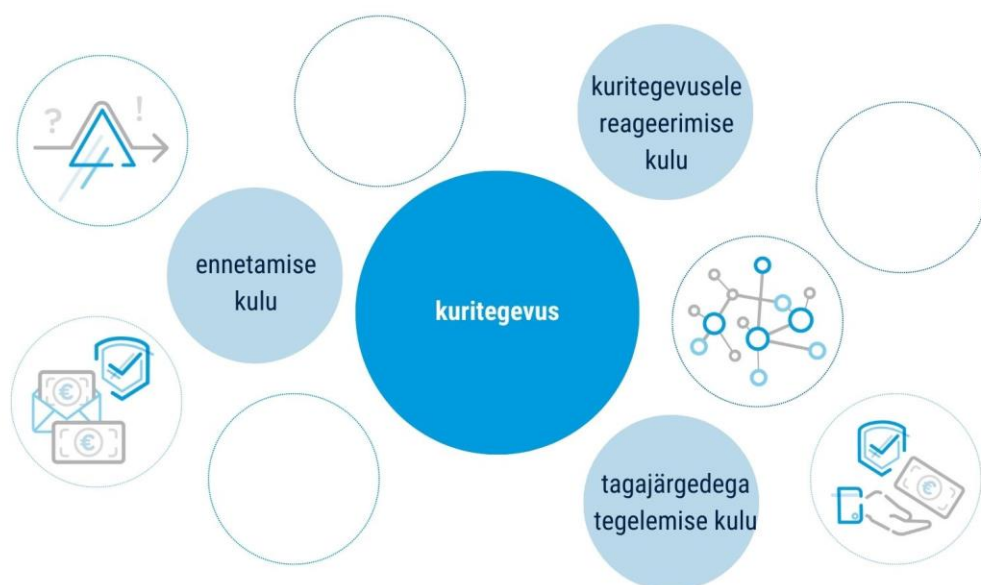
341. Siinses peatükis keskendub analüüs kuritegeliku tulu võimaliku ulatuse, riiklikult tehtavate kulutuste ning kuritegevusevastase tegevuse edukuse võrdlemisele, et hinnata tõhusust vaid arestitud ja konfiskeeritud varade väärtuse kaudu. Käsitletakse eelkõige arvamusiidrite seisukohti arestimise ja konfiskeerimise võimekuse kohta, neid arendatakse edasi, et ilmestada seotust siinse analüüsi tulemustega. See loob seniste hinnangute kõrvale uut teadmist, sealhulgas selgust, kui suures mahus vara maailmas tegelikult arestida võidakse.
342. Riikliku tegevuse tõhususe hindamisega tuleks järjepidevalt tegeleda, et olla efektiivsem riiki koormava kuritegevuse vähendamisel. Kuna tulemuslikkust on siin käsitletud vaid põgusalt, siis on allpool esitatud sellel teemal üldistus.
343. Hoolimata riikliku strateegia olemusest soovitatakse selle tulemusi monitoorida, et tuvastada, kas valitud meetmed aitavad kaasa lõpptulemuse saavutamisele. Üks võimalik tulemuse efektiivsusmäära hindamise võimalus on arvutada arestitud ja konfiskeeritud varade väärtused. Samas ei pruugi see muutuste kasvu korral olla adekvaatne, sest need arvud on vaid väljundnäitajad. Poliitika tõhususe ja elluviimise mõju hindamiseks oleks vaja hinnata põhjuslikkust, kas tehtud muudatused töid kaasa oodatud tulemuse. (Pol, 2018a, lk 294–298)
344. Kuritegevusega kaasnevate kulutuste teadasaamine on oluline selleks, et suunata vahendid kuluefektiivse ennetuse jaoks (kui teatud liik põhjustab suurt kulu, siis tuleks riigil panustada selle kuriteo ennetamisse). Kuritegevusest tingitud kulu uuringud aitavad mõõta seniseid poliitika kujundamise programme. (Wickramasekera, *et al.*, 2015, lk 3–4)

8.1 Kaudne kahju

345. Kuritegevusest tingitud majanduslikud ja sotsiaalsed kulud võivad olla: a) kuritegevuse ennetamisega seotud kulu (turvalisuse tagamise, teadlikkuse tõstmise, regulatsioonide tõhustamisega ning ohvriks sattumist vähendavate tegevuste panustamisega seotud kulud), b) kuritegevuse tagajärgedega seotud kulu (varastatud esemete maksumus, ohvriteenused, tervisekahju) ja c) kuritegevusele reageerimise kulu (politsei ja justiitsüsteemi kulu) (Smith, 2018, lk 23; Heeks, *et al.*, 2018, lk 6–14). Joonisel 19 on esitatud skemaatiliselt kuritegevusest tekkida võivad kulud.

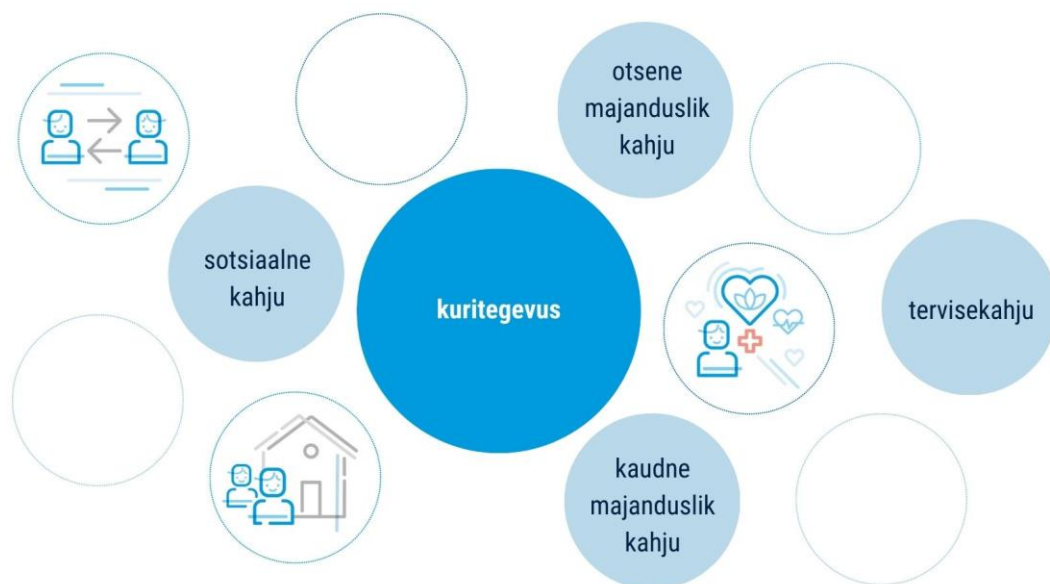
Kuritegevusest tekkiv kulu

Joonis 19. Kuritegevusest tekkiv kulu (Smith, 2018; Heeks, et al., 2018; autori koostatud)

Teisalt võib tekkinud kulusid käsitada kahjuna: sotsiaalse, majandusliku ja tervise kaudu (Smith, 2018; Heeks, et al., 2018), nagu on kujutatud joonisel 20.

Kuritegevusest tekkiv kahju

Joonis 20. Kuritegevusest tekkiv kahju (Smith, 2018; Heeks, et al., 2018; autori koostatud)

346. Konservatiivsete hinnangute järgi on arenenud riikides kuritegevuse kulu 3–7% SKP-st, aga tõenäolisem on, et see ulatub 13%-ni SKP-st (Entorf & Spengler, 2002, lk 91; Domínguez & Raphael,

2015, lk 592). Selline suurusjärk on võrdne paljudes riikides leitud varimajanduse ulatusega. Lisaks kelmusest ja korrupsioonist tekkiva laiema kahju määra võrdluses, mida on kajastatud siinse analüüsi 5. peatükis, näib selline hinnang selle analüüsi tulemusi silmas pidades realistlik (vt tabelit 41).

Tabel 41. Kuritegevuse kaudse kulu osakaal SKP-st (The World Bank, 2022; Entorf & Spengler, 2002; Domínguez & Raphael, 2015; autori koostatud)

Kuritegevuse kaudse kulu osakaal (eurodes)	Maailmas	Euroopa Liidus	Eestis
SKP 2020. aastal	74 577 341 625 639	13 456 902 583 909	26 972 251 215
Kuritegevuse kaudne kulu 3–13% (keskmiselt 8%) SKP-st	5 966 187 330 051	1 076 552 206 713	2 157 780 097

347. Allpool on esitatud mõned näited kuritegevusest tingitud kahju ja selle kaudse kulu arvatud ulatusest aasta kohta. Need on summad, mis oleks võinud kuluda elukvaliteedi parendamisele.

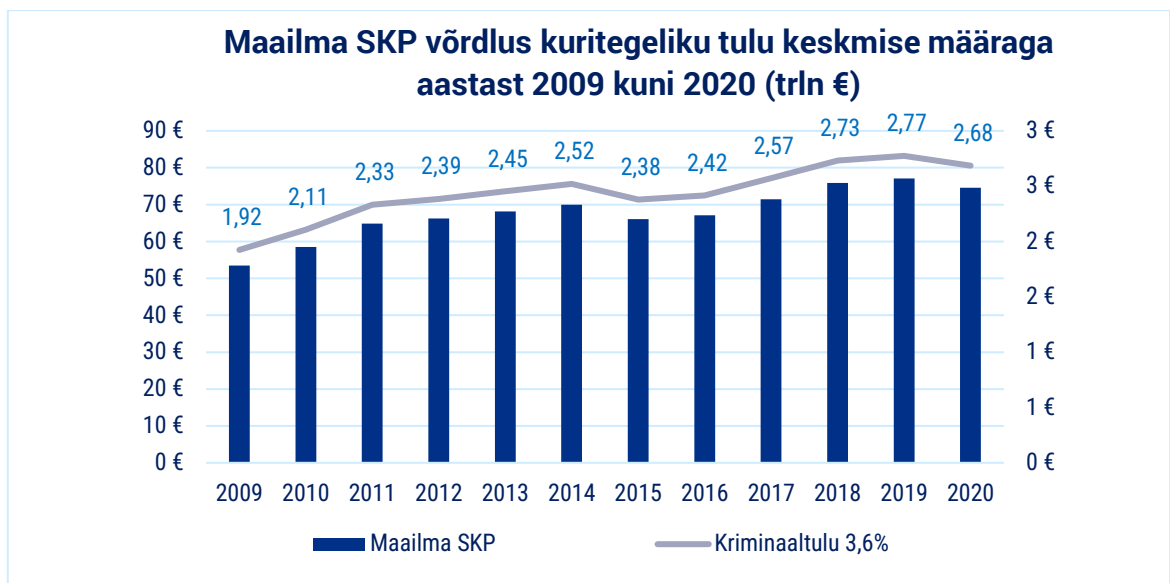
- a. USA-s hindas Anderson (2012, lk 209, 255) kuritegevusest tekkinud kahju ulatuseks 3,2 trln dollarit (2,816 trln eurot). Seda suurusjärku toetavad ka hilisemad arvutused (Miller, *et al.*, 2020, lk 18; Hayes, 2020).
- b. Austraalias kulus raske ja organiseeritud kuritegevusest tekkiva kahjuga tegelemisele 47,4 mld dollarit (32,5 mld eurot), millest 15,9 mld (10,9 mld eurot) oli ennetustegevuseks ja vastumeetmeteks (Smith, 2018, lk 3).
- c. EL-is hinnati kuritegevusest (inimkaubandus, salakaubandus, pettused) tekkiva sotsiaalse kahju suuruseks minimaalselt 167,44 mld eurot (Levi, *et al.*, 2013, lk 10). Kuritegevuse tõkestamisega tegelevate ametite (Europol, Eurojust, Frontex) ülalpidamiseks kulus 210 mln eurot (Levi, 2016), mille hulka ei ole arvestatud Euroopa Prokuratuuriga seonduvaid kulutusi.
- d. Suurbritannias leiti, et kuritegude (välja arvatud korrupsioon ja rahapesu) tõttu tekib kaudseid kulusid 59 mld naela (70,9 mld eurot) (Heeks, *et al.*, 2018, lk 6–8).
- e. Eestis ei ole finantskuritegevusega seonduvate kaudsete kulude hinnangut tehtud. Vägivallakuritegudega (tapmine, vägistamine ja röövimine) kaasnevateks kaudseteks kuludeks arvestati ligikaudu 88,32 mln eurot aastas (Kallaste, *et al.*, 2015, lk 11–12), kohtueelse menetluse maksumuseks joobes juhtimisega seotud kuritegude puhul 0,64 mln eurot ning kauplusevarguste puhul 0,74 mln eurot aastas (Lindsalu, 2011, lk 1). Tubakatoodete kasutamise seonduva sotsiaalse kahju ulatuseks leiti 174 mln eurot aastas (Saar & Koitla, 2021, lk 286). Eesti kriminaaljustiitsüsteemi kulutuste kohta tehtud arvutused näitavad, et 2017. aastal kulus politsei, prokuratuuri, esimese ja teise astme kohtute ning kuriteoohvrite riikliku hüvitise eelarveks kokku 296,4 mln eurot ja 2018. aastal 317,4 mln eurot (Sööt, 2018). Selle hulka ei ole arvestatud Maksu- ja Tolliameti ega Kaitsepolitsei ameti eelarvet.

348. Viimaste aastate uuringud näitavad, et globaalse finantskuritegevuse vastumeetmete rakendamine on maksma läinud 213,9 mld dollarit (188 mld eurot). Sellest 132,5 mld eurot on kasutatud Euroopas ja kolmes Balti riigis 2,28 mld eurot, millest 63% kasutati tööjõu suurendamisele. (LexisNexis, 2021, lk 6–14) Märkimisväärselt suuremate kuluarvestusteni jõudis Refinitiv (2018, lk 2–26), kui hindas maailmas ettevõtjate tehtud kulutusi finantskuritegevuse (pettus, rahapesu, vargus, korrupsioon, küberkuritegevus) vastu võitlemiseks, siis selleks oli 3,1% tegevuskuludest ehk 1,28 trln dollarit (1,12 trln eurot).

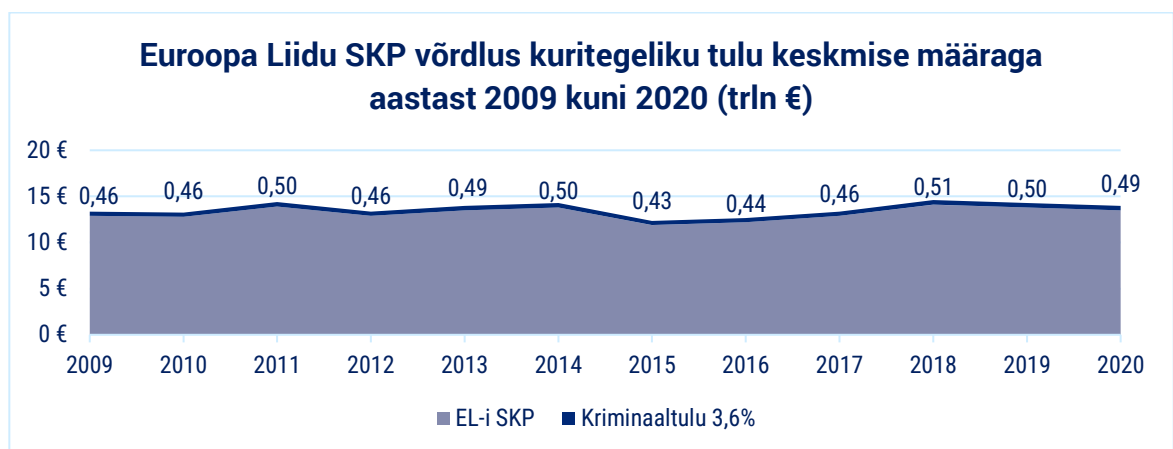
349. Kasvab globaalne kulu küberjulgeolekule, suurenedes 2021. aastal 262 mld dollarilt (230 mld eurot) 458 mld dollarini (403 mld euroni) 2025. aastal (Braue, 2021). Veelgi rohkem kulutusi on tehtud küberturvalisuse tagamiseks ja küberkuritegevusevastaste meetmete rakendamiseks: 2015. aastal 3 trln dollarit (2,64 trln eurot) ja 2021. aastal 6 trln dollarit (5,28 trln eurot) (Cybersecurity Ventures, 2018, lk 1).

8.2 Arestimine ja konfiskeerimine

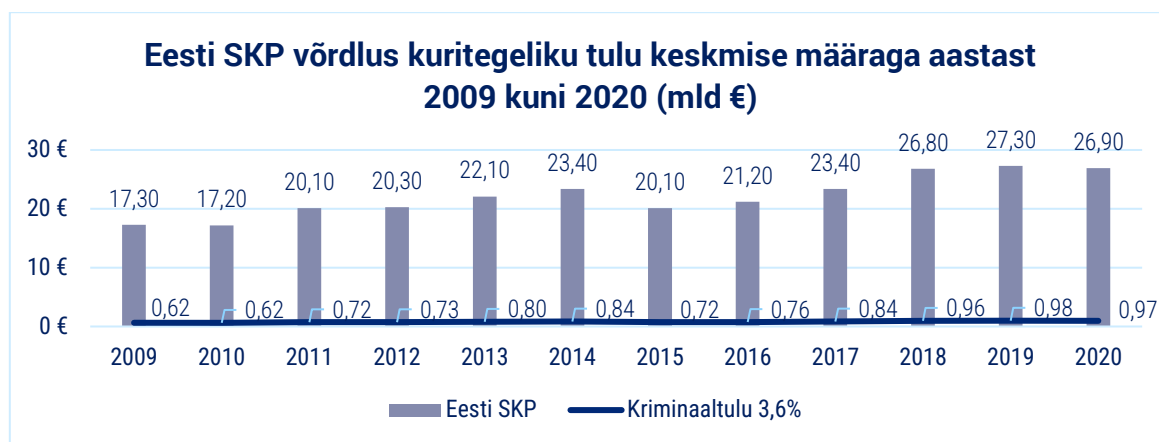
350. Üks oluline verstepost kuritegeliku tulu hindamisel on ÜRO poolt 2011. aastal (UNODC, 2011a) leitud. Selle hinnangu järgi võis kuritegeliku tulu suurus 2009. aastal olla keskmiselt 3,6% maailma SKP-st ehk 2,18 trln dollarit (1,92 trln eurot). Sellist korrelatsiooni arvestades kanti andmestik üle järgmistele aastatele. Selle kohaselt võis 2020. aastal ulatuda kriminaaltulu vähemalt 2,68 trln euroni (vt jooniseid 21-23).

Joonis 21. Maailma SKP võrdlus kuritegeliku tulu keskmise määraga 3,6% (UNODC, 2011a; The World Bank, 2022; autori koostatud)

Joonis 22. EL-i SKP võrdlus kuritegeliku tulu keskmise määraga 3,6% (UNODC, 2011a; The World Bank, 2022; autori koostatud)

Joonis 23. Eesti SKP võrdlus kuritegeliku tulu keskmise määraga 3,6% (UNODC, 2011a; The World Bank, 2022; autori koostatud)

ÜRO hindas samas ülevaates, et pestavast kuritegelikust varast suutsid õiguskaitseasutused arestida maailmas kuni 0,2% ehk 3,1 mld dollarit (2,72 mld eurot) (UNODC, 2011a). Seda arvestust täpsemalt hinnates võib esile tuua, et arestitud vara suurus 2,72 mld eurot moodustas kriminaaltulust 0,14%. Neid andmeid arvestades koostati projitseeritud kalkulatsioon aastani 2020 (vt tabel 42). Arvestati läbivalt, et kriminaaltulu osakaal aastas on 3,6% SKP-st. Arestitud vara osakaal võrdluses 2009. aasta SKPga on 0,005%, mis korrutati järgmiste aastate SKP-ga, nii saadi eelduslik arestitud summa. UNODC-i hinnangus konfiskeeritud summa leidmiseks võeti aluseks teadmine 2009. aasta kohta, mil konfiskeeritav vara moodustas pool arestitud vara suuruselt ehk 1,36 mld eurot, mis oli 0,0025% SKP-st. Järgmised konfiskeeritud vara suurused leiti SKP korrutamisel 0,0025-ga. Sel moel jõuti tulemuseni, mille kohaselt võis 2020. aastal ulatuda kriminaaltulu 2,68 trln euroni ehk 3,6%-ni SKP-st. Sellest arestisid õiguskaitseasutused 0,14% ehk 3,7 mld eurot ja konfiskeerisid 1,86 mld eurot ehk 0,0025% SKP-st. Edaspidised arvutused näitavad, kas selline lähenemine on kohane.

Tabel 42. UNODC-i hinnangule tuginev arvutuskäik (UNODC, 2011a; autori koostatud)

Aasta	SKP maailmas trln €	Kriminaaltulu ehk KT 3,6% trln €	Vara arestimine maailmas (mld)		Vara konfiskeerimine maailmas (mld)			
			\$	0,005% SKP-st (€)	0,14% KT-st (€)	\$	€	% SKP-st
2009	53,44	1,92	3,1	2,72	2,69	1,55	1,36	0,0025
2010	58,50	2,11		2,93	2,95		1,46	0,0025
2011	64,81	2,33		3,24	3,27		1,62	0,0025
2012	66,27	2,39		3,31	3,34		1,66	0,0025
2013	68,14	2,45		3,41	3,43		1,70	0,0025
2014	70,00	2,52		3,50	3,53		1,75	0,0025
2015	66,10	2,38		3,30	3,33		1,65	0,0025
2016	67,14	2,42		3,36	3,38		1,68	0,0025
2017	71,45	2,57		3,57	3,60		1,79	0,0025
2018	75,92	2,73		3,80	3,83		1,90	0,0025
2019	77,06	2,77		3,85	3,88		1,93	0,0025
2020	74,57	2,68		3,73	3,76		1,86	0,0025
Keskmine		2,44		3,4	3,4		1,7	

8.3 Riikide näited arestimise kohta

351. Lisaks varem toodule esitatakse allpool riikide kohta täpsustatud andmed.

- a. USA puhul on andmeid valdavalt konfiskeerimiste kohta. UNODC-i (2011a) arvestuse kohaselt arestiti maailmas 2009. aastal vähemalt 3,1 mld dollari (2,72 mld euro) väärtuses varasid ning sellest 80% ehk 2,48 mld dollarit (2,18 mld eurot) on USA-s arestitud vara osakaal. 2017. aastal konfiskeeriti USA-s 2,15 mld dollarit (1,89 mld eurot) ning kui arvestada USA osakaaluks 80%, siis võidi 2017. aastal konfiskeerida maailmas kuritegelikke varasid 2,7 mld dollari (2,37 mld euro) ulatuses. (Pol, 2020a, lk 84) Ajavahemikul 2009–2017 konfiskeeriti USA-s igal aastal keskmiselt 3,5 mld dollarit (3,14 mld eurot) kriminaaltulu (Pol, 2020a, lk 84). USA-s konfiskeeriti 2018.–2020. aastal keskmiselt 2,31 mld dollari (2,03 mld euro) väärtuses vara (Department of Justice, 2018; Department of Justice, 2019; Department of Justice, 2020). Seega ei saa UNODC-i 2011. aasta arvutuskäiku konfiskeerimise mahu kohta 2020. aastasse muutmata kujul üle kanda. UNODC-i (2011a, lk 20) andmetel teeniti USA-s 2010. aastal kriminaaltulu 300 mld dollarit (264 mld eurot) (ilma maksukuritegusid arvestamata), kuritegelikust varast suudeti USA-s ära võtta 1,16% (Cassara, 2017, lk 5).

Poli arvutuskäigu aluseks on võetud USA-s konfiskeeritud varade ulatus. Selle põhjal tuletatud maailmas asetleidnud konfiskeerimise ja arestimise suurus kajastatakse tabelis 43, kuhu on lisatud viimaste aastate konfiskeerimisandmed. Tuginedes riiklikul statistikale, konfiskeeriti USA-s 2020. aastal vara 1,98 mld euro väärtuses. Kui lähtuda senisest eeldusest, et konfiskeeritakse pool arestitud varast, siis võis arestimise suurus USA-s olla 3,96 mld eurot. UNODC on hinnanud USA võimet vara arestida teiste riikide omast oluliselt suuremaks-kui USA arestimiste osakaal on 80% maailma omast, siis võib maailmas arestitud vara suurus olla 4,95 mld eurot ehk 0,2% SKP-st. Sellele arvutuskäigule tuginedes võiks sel juhul arvata, et mujal maailmas arestiti 1 mld euro väärtuses vara.

Tabel 43. Varade konfiskeerimise ja arestimise suurus Poli arvutuskäikudele tuginedes (Pol, 2020a; Department of Justice, 2018–2020; autori koostatud)

Aasta	Konfiskeerimine USA		Konfiskeerimine maailm		Arestimine	Konfiskeerimine	Arestimine	SKP	Arestimine SKP-st
	mld \$	mld €	(=USAx100/80) mld €	(=USAx100/70) mld €	x 2 USA mld €	KT-st (UNODC) %	KT-st (UNODC) %	tl n €	%
2009	1,94	1,71	2,13	2,44	4,27	0,1%	0,2%	53,44	0,01%
2010	2,70	2,38	2,97	3,39	5,94	0,1%	0,3%	58,50	0,01%
2011	2,50	2,20	2,75	3,14	5,50	0,1%	0,2%	64,81	0,01%
2012	4,74	4,17	5,21	5,96	10,43	0,2%	0,4%	66,27	0,02%
2013	3,80	3,34	4,18	4,78	8,36	0,2%	0,3%	68,14	0,01%
2014	5,27	4,64	5,80	6,63	11,59	0,2%	0,5%	70,00	0,02%
2015	6,27	5,52	6,90	7,88	13,79	0,3%	0,6%	66,10	0,02%
2016	2,79	2,46	3,07	3,51	6,14	0,1%	0,3%	67,14	0,01%
2017	2,15	1,89	2,37	2,70	4,73	0,1%	0,2%	71,45	0,01%
2018	2,16	1,90	2,38	2,72	4,75	0,1%	0,2%	75,92	0,01%
2019	2,52	2,22	2,77	3,17	5,54	0,1%	0,2%	77,06	0,01%
2020	2,25	1,98	2,48	2,83	4,95	0,1%	0,2%	74,57	0,01%
Keskmine	3,3	2,9	3,6	4,1	7,2	0,1%	0,3%		0,01%

Saadud tulemus on aga liiga väike, mistõttu tuleb hinnata teiste riikide avalikustatud andmeid arestitud vara suuruse kohta.

Tabelis 43 võeti aluseks Poli ja Department of Justice andmed USA-s konfiskeeritud vara väärtuste kohta, eeldades, et USA osakaal maailmas tehtud konfiskeerimisest on 80%. Võrdluseks tehti arvutus, kus USA osakaal on 70%. Tuginedes UNODC-i ja Europoli hinnangutele, korrutati saadud tulemused maailmas tehtud konfiskeerimiste kohta kahega, et saada arestimise ulatus.

Tabelis 43 esitatud hinnangud tuginevad Poli arvutustele USA andmete põhjal ja need hinnangud on ligi kaks korda suuremad kui UNODC-i hinnangud (tabelis 42). Samas on kaks korda suuremad arvud tõenäolisemad, sest need tuginevad konkreetsetel riiklikult peetaval USA statistikal, mille põhjal tuletatakse arestimise ulatus maailmas. Selles arvutuskäigus on eksimus väiksem kui UNODC-i omas, viimane lähtub konstantsest arestimise ja konfiskeerimise mahust igal aastal ning seda ei toeta riikide esitatud statistika arestitud vara kohta.

- b. Austraalias arestiti 2009.–2013. aastal 128 mln dollari (87,5 mln euro) väärtuses vara ja konfiskeeriti 37,6 mln dollarit (33 mln eurot) (FATF, 2015, lk 64). Kui arvestada, et seal on kuritegeliku tulu suurus 10 mld dollarit (6,8 mld eurot), siis arestitakse 1,28% ja konfiskeeritakse 0,38% kriminaalsest varast. (Pol, 2020b)
- c. Kanadas hinnati 2007. aastal kuritegevuse käibeks 3–5% SKP-st ehk 47 mld dollarit (34,3 mld eurot). Hilisemate aastate puhul hinnati rahapesu ulatuseks riigis 5–15 mld dollarit (3,6–10,9 mld eurot). Aastate jooksul on vara arestimine kasvanud: 2000.–2007. aastal 27 mln dollarit (19,6 mln eurot) 97,2 mln dollarini (70,6 mln eurot) 2009.–2015. aastal. (FATF & APG, 2016, lk 13, 56) Hinnanguliselt on kuritegeliku vara suurus aastas 17,3 mld dollarit (12,5 mld eurot), see teeb kuritegeliku vara arestimise tõhususeks kriminaaltulust 0,56%. (Pol, 2018a, lk 300)
- d. Suurbritannias kasutati IMF-i arvestuse järgi aastas kuritegelikust rahast rahapesuks 36–90 mld naela (43–107 mld eurot). UNODC-i arvestuse kohaselt oli kuritegeliku tulu suurus 65 mld naela (77,7 mld eurot), millest 49 mld (58,6 mld eurot) võidi kasutada rahapesuks. (Pol, 2018a, lk 300) Kui aastas arestitakse vara 65 mln naela (77,7 mln eurot) väärtuses, nagu see oli 2015. aastal (NCA, 2016, lk 10), siis Poli arvestuste järgi arestimise tõhususe määr on 0,1%. Samas on eksperdid asunud hiljem arvamusele, et Suurbritannias võidakse pesta raha oluliselt suuremas ulatuses – sadades miljardites (NCA, 2020, lk 54). Värskema riikliku statistika kohaselt arestiti 2015. aastal nii tsiviil- kui ka kriminaalkorras 256 mln naela (306,2 mln euro) ja 2020. aastal 219 mln naela (261,9 mln euro) väärtuses vara (Home Office, 2021; Beizsley & Hawley, 2022, lk 12). Selliste andmete korral oleks Suurbritannias arestimisest tekkiva kuritegeliku vara leidmise ja äravõtmise tõhususe määr 0,34%.
- e. Uus-Meremaal hinnati rahapesu ulatuseks 1,35 mld dollarit (0,84 mld eurot) ja kuritegeliku käibe ulatuseks 1,76 mld dollarit (1,1 mld eurot) (Pol, 2018a, lk 300). Kuritegelikku vara arestiti 2010.–2013. aastal keskmiselt 56,5 mln dollari (35,5 mln eurot) ja 2014.–2016. aastal keskmiselt 117 mln dollari (73,5 mln euro) väärtuses (Sayers, 2017), see teeb tõhususe määraks vastavalt 3,2% ja 6,6%.
- f. EL-i kohta esitatud 110 mld euro suurust kuritegelikku tulu peetakse osaliselt liiga tagasihoidlikuks, sest arvestatud ei ole inimkaubandust, mis võib EL-is küündida omakorda 35,6 mld euroni (Savona & Riccardi, 2015, lk 57; Pol, 2020a, lk 82–83). Samuti on Savona ja Riccardi uuringust puudu kelmuse, korruptsiooni, küberkuritegevuse osa. See seab kahtluse alla senise arvestusliku hinnangu, et arestimise suutlikkuse määr on 2,2%. Paremate andmete puudumisel lähtutakse analüüsis siiski sellest tulemusest, mille järgi on EL-is arestitava vara väärtus aastas 2,42 mld eurot.

- g. Eesti kohta teadaolevate andmete põhjal võib hinnata, et kriminaaltulu tekib aastas keskmiselt 458 mln eurot (vt siinse analüüsi 5. peatükk), millest igal aastal arestitakse keskmiselt 10,5 mln eurot ja sellest omakorda konfiskeeritakse ligikaudu 3,6 mln eurot (Justiitsministeerium, 2022; European Commission, 2021b).

352. Arvestades eelnevaid arvutusi, arestimise ja konfiskeerimise ulatuse täpsustamist ja riikide kohta saadud teavet, siis arvutati seitsme riigi SKP-d 2020. aastal, arestitud vara väärtust ja kriminaaltulu suurust teades välja järgmised näitajad.

- Arestitud vara osakaal SKP-st on keskmiselt 0,04% (0,004%–0,14%). Saksamaa ja Hollandi puhul oli see 0,01% (kuna nende kahe riigi kohta on vähe andmeid, siis ülejäänud arvutustes neid ei arvestata). Üheksa riigi keskmine näitaja on 0,03% SKP-st.
- Kriminaaltulu osakaal SKP-st on keskmiselt 1,99% (0,59%–4,69%) SKP-st.
- Arestitud vara osakaal kriminaaltulust on keskmiselt 2,2% (0,56%–6,68%).

Seejärel kasutati saadud keskmist väärtust 0,03% SKP-st ja arvutati selle abil arestitud vara väärtus maailmas ja EL-is. Arvutuste kohaselt on maailmas arestitud vara väärtus 22,4 mld eurot ja EL-is 4 mld eurot. Keskmise väärtuse 1,99% SKP-st abil arvutati kriminaaltulu väärtus – maailmas ligi 1,5 trln eurot, EL-is 268 mld eurot. Lisaks varem toodule esitatakse allolevas tabelis 44 riikide kohta täpsustatud andmed.

Tabel 44. Riikide kohta oleva teabe alusel arvatud arestitud vara ja kriminaaltulu osakaal 2020. aasta SKP-st, arestitud vara osakaal kriminaaltulust ning arestitud vara väärtus maailmas ja EL-is koos võimaliku kriminaaltulu suurusega (Maailmapanga andmed SKP kohta; Pol, 2020a; Department of Justice, 2018–2020; Council of Europe, 2018; Boniface, et al., 2012; The Guardian, 2015; Euronews, 2018; autori koostatud)

Riigid	Kriminaaltulu suurus (€)	Arestitud vara (€)	SKP (\$)	SKP (€)	Arestitud vara % SKP-st	Kriminaaltulu % SKP-st	Arestitud vara % KT-st
Uus-Meremaa	1 100 000 000	73 500 000	210 700 848 974	185 416 747 097	0,04	0,59	6,68
Kanada	12 500 000 000	70 600 000	1 645 423 407 568	1 447 972 598 660	0,00	0,86	0,56
Austraalia	8 800 000 000	87 500 000	1 327 836 171 069	1 168 495 830 540	0,01	0,75	0,99
USA	386 760 000 000	5 800 000 000	20 953 030 000 000	18 438 666 400 000	0,03	2,10	1,50
Suurbritannia	77 700 000 000	262 000 000	2 759 804 061 837	2 428 627 574 417	0,01	3,20	0,34
Itaalia	78 000 000 000	2 300 000 000	1 888 709 443 687	1 662 064 310 445	0,14	4,69	2,95
Eesti	458 000 000	10 700 000	30 650 285 472	26 972 251 215	0,04	1,70	2,34
10 riiki EL-is kokku	-	543 000 000	-	-	-	-	-
Saksamaa	-	281 000 000	3 846 413 928 654	3 384 844 257 215	0,01	-	-
Holland	-	50 000 000	913 865 395 790	804 201 548 295	0,01	-	-
Kokku	565 318 000 000	9 478 300 000	33 576 433 543 050	29 547 261 517 884	-	1,91	1,67
Seitsme riigi keskmine	-	-	-	-	0,04	1,99	2,2
Maailm	1 484 089 098 350	22 373 202 488	84 746 979 120 045	74 577 341 625 639	0,03% korral	1,99% korral	-
EL	267 792 361 420	4 037 070 775	15 291 934 754 442	13 456 902 583 909	0,03% korral	1,99% korral	-

Tabelis 44 on USA kriminaaltulu suurus esitatud kolme teadaoleva väärtuse keskmisena. Itaalias arestitud vara puhul võeti aluseks nende kolme aasta keskmine, mille puhul on arestitud summa teada. EL-i kümne riigi, Saksamaa ja Hollandi andmed on informatiivsed.

353. **Vahekokkuvõte ja hinnang.** Saadud tulemused kattuvad varasema teadmisega, et EL-is võib arestimise võimekus olla keskmiselt 2,2% kriminaaltulust. Seejuures on riike, kes on mõnevõrra tõhusamad, aga ka neid, kus kurjategijatele jääb enamik kriminaaltulust alles. Arvutused andsid arestitava vara võimaliku suurusjärgu nii maailmas kui ka EL-is. EL-i tulemus – **4 mld eurot aastas** – näib adekvaatne, eriti arvestades maailma kohta saadud hinnangut – **22,4 mld eurot**. Seni teadaolevate andmete järgi on osade riikide arestimise maht kokku enam kui 9,47 mld eurot (vt ülaltoodud tabelit). Seega võib arvatud koondtulemus arestimisest maailmas tõenäoline olla. Saadud kriminaaltulu arvutustulemus aga jääb maailma ja EL-i vaates (vastavalt 1,5 trln ja 268 mld eurot) peatükis 5 leitud tulemuste alumise piiri lähedale. Kas need hinnangud tegelikkusele vastavad, selgub EL-i tasandil juba loodetavasti lähiaastatel. Nimelt peavad liikmesriigid hakkama arestimise ja konfiskeerimise kohta ühist statistikat koguma ja komisjonile esitama. Koondandmete avalikustamisel selgub seniste hinnangute paikapidavus ning õiguskaitse tegelik võimekus.

*Vara
arestimisega
kuritegevuse
mõjutamise
võimekus
1,3–9%*

Arvutuste järgi on **Eestis võimekus** piirata kuritegelikult teenitava vara suurus **1,3–9% arestimise ja 0,3–1,9% konfiskeerimise puhul**. Teadaolev kaudne kahju sisaldab vaid justiitssüsteemi iga-aastast eelarvet summas enam kui 320 mln eurot. Selle kõrvutamisel arestimise võimekusega selgub, et riigile kanda jäävad kulud on ligi 30 korda suuremad kui arestitav kriminaaltulu. Allolevates tabelites 45-46 esitatud arvutused näitavad, et 2020. aastal suutsid õiguskaitseasutused Eestis rahaliselt kuritegevust arestimisega mõjutada keskmiselt 1,3–9% ulatuses kriminaaltulust ning **2,1–14,1% ulatuses kriminaaltulust, kui liita kokku arestitava vara, konfiskeeritud kauba ja keelatud ainete väärtus**.

Tabel 45. Eesti kriminaaljustiitssüsteemi eelarve eurodes kahe aasta kohta (Sööt, 2018; Maailmapanga andmed SKP kohta; autori koostatud)

Kriminaaljustiitssüsteemi (KJ) eelarve aastas (euro)	2017	2018
Politsei	195 000 000	209 000 000
Prokuratuur	11 800 000	12 900 000
Esimese ja teise astme kohtud	39 116 418	40 917 844
Vanglad	50 400 000	54 500 000
Kuriteoohvrite riiklik hüvitis	121 052	128 473
Kokku	296 439 487	317 448 335
SKP	23 634 934 947	26 817 658 611
KJ eelarve % SKP-st	1,25%	1,18%

Tabel 46. Eesti võimekus kuritegevust rahaliselt mõjutada võrreldes kriminaaljustiitsüsteemi eelarvega* (Sööt, 2018; European Commission, 2021b; Justiitsministeerium, 2021; siinne analüüs; autori koostatud)

Eesti	2017	2018	2019	2020
Arestimine	9 013 823	10 084 929	12 293 513	10 747 079
Konfiskeerimine	3 507 388	2 211 061	3 962 163	2 241 502
Arestimise % KJ eelarvest	3,0%	3,2%	3,9%	3,4%
Konf % KJ eelarvest	1,2%	0,7%	1,2%	0,7%
Konfiskeeritud aine, kaup	6 000 000	6 000 000	6 000 000	6 000 000
Arest+ konfiskeeritud aine, kaup	15 013 823	16 084 929	18 293 513	16 747 079
Arest+ konfiskeeritud aine, kaup % KJ eelarvest	5,1%	5,1%	5,8%	5,3%
Kuritegelik tulu min	119 000 000	119 000 000	119 000 000	119 000 000
Kuritegelik tulu max	798 000 000	798 000 000	798 000 000	798 000 000
Kuritegelik tulu keskmine	458 000 000	458 000 000	458 000 000	458 000 000
Arest+ konfiskeeritud aine, kaup % kriminaaltulust min	12,6%	13,5%	15,4%	14,1%
Arest+ konfiskeeritud aine, kaup % kriminaaltulust max	1,9%	2,0%	2,3%	2,1%
Arest+ konfiskeeritud aine, kaup % kriminaaltulust keskmine	3,3%	3,5%	4,0%	3,7%
Arestimise % kriminaaltulust min	7,6%	8,5%	10,3%	9,0%
Arestimise % kriminaaltulust max	1,1%	1,3%	1,5%	1,3%
Arestimise % kriminaaltulust keskmine	2,0%	2,2%	2,7%	2,3%
Konfiskeerimise % kriminaaltulust min	2,9%	1,9%	3,3%	1,9%
Konfiskeerimise % kriminaaltulust max	0,4%	0,3%	0,5%	0,3%
Konfiskeerimise % kriminaaltulust keskmine	0,8%	0,5%	0,9%	0,5%

* Eelarvega seotud arvutuste puhul võeti aluseks 2018. aasta eelarve.

8.4 Kriitika

354. Eespool kajastatu põhjal tekkiv arusaam seab õiguskaitse-süsteemi tõhususe maailmas ebaseadmisel valgusesse. Suutlikkus oluliselt häirida, sealhulgas materiaalselt, kuritegelikkude rahandust ja minimeerida suure tuluga seotud kuritegudega tekitatavat kahju näib olevat tagasihoidlik ja rahapesukontrollid tunduvad ebatõhusad (Pol, 2018a, lk 296). Organiseeritud kuritegevuse tõkestamisel ei ole riigid arestitud vara suurust arvestades mõjusad olnud, mistõttu näib ahnusest tingitud kuritegevus ära tasuvat (ACC Docket, 2019) ja kuritegelik käitumine süveneb (Cassara, 2017, lk 2). Ligikaudu 99% illegaalsest varast jääb kurjategijatele, lisaks teenitud kasum ja investeeringud, mis toetavad vara edasist kasutamist (Pol, 2020b). Kui arestimise tulemuslikkus on sedavõrd madal, siis mõjutab selline efektiivsus vaid väikest osa kurjategijatest, jättes enamikule illegaalset tulu saavatele inimestele suure vabaduse rikastuda.

355. Kesised tulemused annavad põhjuse küsida, kas: kuritegevusest teatakse sedavõrd vähe, ollakse pidevalt sammu võrra maas, pole kasutuses piisaval määral toetavaid regulatsioone, IT-lahendusi, teadmisi ja oskuseid või on senised kuritegevuse ulatust kajastavad uuringud jõudnud vale järelduseni? Need küsimused jäävad suuresti õhku rippuma ja vastuseid ootama järgmisteks aastakümneteks, kuna toimivat lahendust tõhususe tõstmiseks pole viimase paarikümne aasta jooksul suudetud leida.

356. Euroopa Parlament on arvestanud, et olukord paraneb, kuna loodi Euroopa Prokuratuur, seega sagenevad süüdimõistmised ning varade konfiskeerimine. Sellega kaasneb majanduslik kasu kokku 200 mln eurot aastas, kuid kasumlikkus jääb toetuma teiste asutuste suutlikkusele ja koostööle. (Euroopa Parlament, 2016a, lk 9–10; Euroopa Parlament, 2016b, lk 110–112) Analüüsis eespool esitatud positiivsed näiteid rahvusvahelistest politseioperatsioonidest, kus Interpoli ja Europoli eestvedamisel jõuti paljudes riikides organiseeritud kuritegevuse peatamise ja finantside äravõtmiseni, on samuti näited ühest efektiivsust tõstvast lahendusest. Kuid siiski, hoolimata aastate jooksul õiguskaitsesutuste avaldatud edulugudest, mis kajastavad tabatud kurjategijaid ning arestitud miljardeid, ei ole see tulemus võitluses kuritegevusega suuremas plaanis siiski märkimisväärne, sest kuritegevuse tulu on ära võetavast varast sada korda suurem (Pol, 2019).
357. FATF-i president Marcus Pleyer (2021, lk 153) tõdes G20 kohtumisel, et rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamisel on FATF andnud riikidele suure paindlikkuse, et tagada läbipaistvust ettevõtetes ja nende omanike ringis. Enam kui 100 hinnatud riiki ei ole sellega aga tulemuslikult tegelenud, sest vastavusregulatsioone kasutatakse vaid 1/3 riikides ja tegevustes ollakse edukad 10%-l juhtudest. Rahapesuvastased tegevused ja poliitika on suunatud eelkõige regulatsioonide kehtestamisele ja kohustatud isikutele meetmete rakendamisele. Need ei tegele aga poliitika tõhususe analüüsimisega ega hinda, kuidas jõuda parema tulemuseni. (Pol, 2020c, lk 117–118)
358. On ilmne, et rahvusvahelised organisatsioonid ja konventsioonid ei suuda ühe aastaga maailmas kriminaaltulu leidmist, arestimist ja konfiskeerimist tõhustada. Olukorras, kus aastaid on väljatöötatud regulatsioonid saanud turvalisema ja elukvaliteeti parandava eesmärgi nimel toimida, peavad riigid ise leidma parima viisi ja süsteemi kuritegevusega tõhusalt võidelda. Toimiv süsteem ja viis peavad aitama vähendada kuritegevusest saadava tulu hulka ja samuti kuritegevusest tingitud kahju ulatust.

9 Ettepanekud kriminaalpoliitika tõhustamiseks

---

359. Analüüs esitab ülevaate seni läbiviidud uuringute ja analüüside tulemustest ning seostades need Eesti oludega, annab uusi teadmisi kuritegevuse võimaliku ulatuse ja kriminaaltulu äravõtmise tõhususe kohta. Allpool esitatakse mõned ettepanekud, mis võivad aidata olukorda parendada.
- a. Kantuna ideest, et kuritegevus ei tohi ära tasuda, tuleks koostöös ministeeriumite ja nende valitsemisala asutustega analüüsida vajadust täiendada kuritegeliku vara arestimist ja konfiskeerimist võimaldavat regulatsiooni. Samuti tuleks analüüsida kriminaalpoliitika prioriteetide täitmisega kaasnevat tulemusi ning võimalusi tõhustada uurimisasutuste ja prokuratuuri tegevust (töökorraldus, meetodika, praktika, ressurss, oskused). Parema tulemuse saavutamiseks tuleks kaasata suurema kogemusega välispartnereid. Uut teadmist saaks kasutada vajalike muudatuste planeerimisel ja rakendamisel.
  - b. Kriminaalpoliitika tõhususe hindamiseks peaks kavandatud lõpptulemused selgemalt sõnastama ja määrama, hõlmates konkreetseid näitajaid nii majandusliku kui ka sotsiaalse kasu ning kuritegevusega kaasneva kahju vähenemise kohta. Parema tulemuse aitaks saavutada sellise tõhususmeetme loomine, mis põhineks kuritegevuse ennetamise poliitika lõpptulemustel. See oleks tulemustele orienteeritud tegevusmõddik, mis on otsesemalt seotud kuritegevuse ennetamise majandusliku ja ühiskondliku kasuga.
  - c. Kriminaalpoliitika ülevaadetes tuleks esitada statistika, mis hõlmab tehtavaid kaudseid kulutusi ning andmeid varade arestimise, konfiskeerimise ja kuritegevuse dünaamika kohta.
  - d. Varimajanduse osakaalu vähendamist käsitlevatele diskussioonidele tuleks kaasata akadeemilised asutused, et laiapõhine teadmine võimaldaks probleemile senisest tõhusamalt läheneda.

10 Ettepanekud edasisteks uuringuteks

---

360. Loodetavasti annab siinne analüüs kuritegevuse ulatusest ja tulust hoo sisse sellele, et edaspidi koostatakse uusi vaatenurki ning spetsiifilistele küsimustele vastuseid otsivaid uuringuid ja analüüse. Paratamatult ei saanud selles analüüsis terviklikult kõike kajastada ja kõigele vastuseid leida. Seetõttu oleks ainuüksi poliitikakujundamist initsieerivate tegevuste tarbeks vaja lisateavet pakkuvaid uuringuid. Allpool loetletakse valdkonnad ja probleemid, mille kohta oleks Eestis vajalik uusi teadmisi koondada ja seniseid tulemusi täiendada.

- a. Vaja oleks kuritegevusest, sealhulgas finantskuritegevusest tingitud kaudsete kulude suurusjärgu analüüsi, millega saaks ülevaate sellest, kui suur on kuritegevusest tingitud kahju, seda nii otsese kui ka kaudse kulu arvestuses. Kulutused, mida tehakse finantsasutustes, avalikus ja erasektoris, sealhulgas rahapesu tõkestamiseks, jäävad tervikuna teadmata, sest seda teavet ei koguta. Sellise analüüsi vastused saaksid olla täienduseks indikaatoritele, et hinnata riigi kriminaalpoliitikat, selle elluviimiseks kasutatud ressursse ja selle tõhusust, sealhulgas sektoritevahelises koostöös.
- b. Kuritegevuse ulatuse kohta on andmeid puudu. Eelkõige oleks vaja uuringuid küberkuritegevuse, võltsitud kaupade ja piraatkaubanduse, pettuse ja korruptsiooni, illegaalse relvakaubanduse ning keskkonnakuritegude mahtudest, esinemisest ja mõjuritest ülevaate saamiseks.
- c. Lisaks tuleks täiendavalt uurida kuritegeliku tulu ulatust, sest osa kuriteoliikide kohta ei ole piisavalt teavet. Uus teave võimaldaks täiendada seni tehtud järeldusi.
- d. Kuritegevusega on suuremal või väiksemal määral seotud varimajandus. Oma eripalgelisuse tõttu vajab see teema järjepidevat akadeemilist tähelepanu. Nimelt oleks vaja uurida varimajanduse toimemehhanisme, eripära, stiimuleid ning varimajanduse osakaalu vähendavaid instrumente. Lisateadmised annavad paremaid võimalusi varimajandusega tõhusamalt tegeleda ning riigieelarvet suurendada.
- e. Maksuaugu suurust määrata püüdvad lisauuringud annaksid senistele tulemustele uusi ja kõrvutatavaid teadmisi probleemi ulatuse kohta.
- f. Teadusuuringud võiksid tuua rohkem selgust Eesti seostest maksuparadiisis hoitava varaga, selle põhjustest, ulatusest, jagunemisest füüsiliste ja juriidiliste isikute vahel ning mõju maksusüsteemile. Võimalik, et lisateadmine annab teadmisi, kuidas maksupoliitikat efektiivistada.

Terminid

Illegaalsed rahavood (*illicit financial flows*) on riigis või rahvusvaheliselt liikuv rahavoog tarneahela poolte vahel ning need pärinevad ebaseaduslikust tegevusest.

Illegaalne relvakaubandus (*trafficking of firearms*) on tulirelvade, nende osade ja komponentide ning laskemoona import, eksport, soetamine, müümine, tarnimine, teisaldamine või üleandmine ühe osalisriigi territooriumilt või üle selle teise riigi territooriumile, kui mõni riik ei anna selleks luba või kui tulirelvad ei ole vastavalt märgistatud.

Illegaalne turg (*illicit market*) on koht, kus ebaseaduslike kaupade või teenustega kaubeldakse.

Inimkaubandus (*trafficking in human beings*) on värbamine, transportimine, üleandmine, varumine või vastuvõtmine isikute suhtes, sealhulgas nende üle kontrolli vahetamine või üleandmine isikutele, ähvardades või kasutades jõudu või muul viisil sundimine, röövimine, võimu või haavatava positsiooni kuritarvitamine või maksete või hüvitiste andmine või saamine, et saavutada teise isiku üle kontrolli omava isiku nõusolek. Eksploateerimine hõlmab prostitutsiooni ärakasutamist või muid seksuaalse ärakasutamise vorme, sunnitööd või teenuseid, sealhulgas kerjamist, orjapidamist või selliseid tegevusi nagu orjus või kuritegelik ärakasutamine või elundite eemaldamine. (European Commission, 2021b, lk x)

Kelmus (*fraud*) on varalise kasu saamine, luues tegelikest asjaoludest teadvalt vale ettekujutuse.

Keskonnakuriteod (*fraud*) hõlmavad mitmesuguseid õigusrikkumisi, sealhulgas jäätmete ebaõiget kogumist, transportimist, taaskasutamist või kõrvaldamist, sellist tehase ebaseaduslikku käitamist, mille käigus toimub ohtlik tegevus või milles ladustatakse ohtlikke aineid või preparaate, kaitstud looma- või taimeliikide isendite tapmist, hävitamist, valdamist või nendega kauplemist, osoonikihti kahandavate ainete eksportimist, turustamist või kasutamist.

Korruptsioon (*corruption*) on ametikoha või võimu kuritarvitamine omakasu eesmärgil.

Kultuuriväärtustega kauplemine (*cultural goods trafficking*) on kultuuripärandi elemendi ja mis tahes muu ajaloolise, kunstilise või arheoloogilise huviobjektiga kaubitsemise.

Kuritegelik tulu ehk kriminaaltulu (*criminal proceeds/proceeds of crime*) on kuritegelikul teel saadud majanduslik hüve, mis võib olla nii materiaalne kui ka mittemateriaalne vara ning õigust andev akt, mis tõendab õigust varale või varalist huvi.

Küberkuritegevus (*cybercrime*) on arvutikuriteod või kõrgtehnoloogiline kuritegevus, mis on pandud toime elektrooniliste sidevõrkude ja infosüsteemide abil või selliste võrkude või süsteemide vastu.

Lunavara (*ransomware*), tuntud ka kui krüptoviirus, on pahavara, mis krüpteerib kasutaja arvutis kas teatud olulised andmed või kogu kõvaketta, misjärel nõutakse andmete dešifreerimisvõtme eest lunaraha.

Maksuauk (*tax gap*) on saamata jäänud maksutulu. Maksuaugu arvestamine annab hinnangu maksupettuste, maksudest kõrvalehoidmise, maksude vältimise ja optimeerimise praktikate, pankrottide, rahalise maksejõuetuse, samuti valearvestuse ja haldusvigade tõttu saamata jäänud maksutulu kohta. Mõju võivad avaldada ka muud asjaolud, näiteks majandusareng ja riikliku statistika kvaliteet. (European Commission, 2021h)

Maksude vältimine (*tax avoidance*) on teadlik maksukohustuse vähendamine (optimeerimine), mis on seadusega kooskõlas, kuid ei ole selleks otseselt mõeldud.

Maksupettus ehk tagastusnõude alusetu suurendamine (*tax fraud*) on maksuhaldurile teadvalt valeandmete esitamine tagastusnõude tekitamise või suurendamise eesmärgil. Selle eest näeb seadus ette karistuse.

MTIC (*Missing Trader Intra Community*) on käibemaksukohuslasena registreeritud ettevõtja, kes petturliku kavatsusega omandab või kavatseb soetada kaupu või teenuseid ilma käibemaksu tasumata ning kes tarnib kaupu ja teenuseid käibemaksuga, kuid ei tasu sellelt riigile käibemaksu.

Narkokaubandus (*drug trafficking*) on ebaseaduslik narkootiliste ainete kauplemine, mis hõlmab uimastikeeluseadustega hõlmatud ainete kasvatamist, tootmist, levitamist ja müümist.

Offshore-piirkond (*offshore*) on erandliku maksusüsteemiga piirkond (riik või piiratud territoorium), kus on kehtestatud maksuseadused, mis võimaldavad selles piirkonnas registreeritud majandusettevõtetel kanda oluliselt väiksemat maksukoormust või vältida maksude tasumist.

Organiseeritud kuritegevus (*organized crime*) on ebaseaduslik tegevus, mida teevad kooskõlastatult tegutsevad rühmitused või võrgustikud, osaledes eri liiki kuritegevuses, et saada otseselt või kaudselt rahalist või materiaalselt kasu. Selliseid tegevusi võib läbi viia nii riigisiselt kui ka riikidevaheliselt.

Organiseeritud varavastased kuriteod (*organised property crime*) hõlmavad erinevaid kuritegusid, mille panevad toime mobiilsed organiseeritud grupid. Sellesse kategooriasse võivad kuuluda organiseeritud sissevõtmised, vargused ja röövimised, samuti mootorsõidukite vargused ja inimkaubandus ning kultuuriväärtuste illegaalne kaubandus.

Piraatkaubandus (*trade in pirated goods*) on autoriõigustega kaitstud teoste tahtlik ja õigustevastane levitamine. Sagedasti hinnatakse seda koos võltsitud kaupadega. (OECD&EUIPO, 2018)

Rahapesu (*money laundering*) on kriminaaltulu muutmine pealtnäha puhta taustaga rahaks. Selle jaoks kasutatakse tavaliselt rahandussüsteemi, näiteks maskeerides raha allikaid, muutes raha kuju või teisel viisil selle kohta, kus see äratub vähem tähelepanu.

Saadetise vargus (*cargo theft*) on kaupade vargus või kaaperdamine alates elektroonikast ja riietest kuni sõidukite ja tubakani nende ladustamise ajal või transportimise ajal (Savona & Riccardi, 2015). Maanteega seotud lasti vargus on igasugune saadetise vargus, mis on toime pandud maanteetranspordi ajal või laos hoidmisel, kuid välja arvatud sisemine väikevargus (European Commission, 2021b, lk viii).

Tulu (*revenue*) tuletatakse tavaliselt turu suuruse või kauplemise mahu hinnangute ja ebaseadusliku kauba või teenuse maksumuse andmetega kombineerimisel. Konkreetne lähenemisviis majandusliku hinnangu andmiseks tulu väärtusele on igal turul erinev ning oleneb ebaseadusliku tegevuse olemusest ja andmete kättesaadavusest. Enamasti on majandusliku väärtuse hindamise meetod kaudne ja hõlmab nõudlust või pakkumispõhiseid lähenemisviise. (Eurostat, 2018; European Commission, 2021b, lk x)

Vara arest (*freezing asset; asset seizure*) on vara ajutine kinnipidamine kuni asjas lõpliku otsuse tegemiseni ning sellega piiratakse omaniku õigusi oma vara kasutamisel ja käsutamisel.

Vara konfiskeerimine (*confiscation of asset*) on tegevus eesmärgiga peatada kurjategijate juurdepääs ebaseaduslikul teel saadud varale. Kurjategijalt või tema kaaslastelt võetakse vara jäädavalt ära.

Varimajandus (märkimata või pörandaalune majandus, ka mitteametlik majandus, hall majandus) (*non-observed/underground economy, informal economy, grey economy*) on tegevus, mida teadlikult varjatakse riigiasutuste eest, et vältida: tulu-, käibe- või muude maksude tasumist, sotsiaalmaksude tasumist, mõne seadusliku tööturustandardi, näiteks miinimumpalga nõude täitmist, teatud halduskohustuste täitmist. (OECD, 2002) Tavaliselt ei arvestata varimajanduse ulatuse hindamisel tüüpilist ebaseaduslikku majandustegevust, mis vastab kuritegude klassikalistele tunnustele, nagu narkokaubandus, sissevõtmised, röövimine vms.

Virtuaalvääring (*virtual currency*) on „digitaalsel kujul esitatud väärtus, mis on digitaalselt ülekantav, säilitatav või kaubeldav ja mida füüsilised või juriidilised isikud aktsepteerivad maksevahendina, kuid mis ei ole ühegi riigi seaduslik maksevahend ega rahaline vahend“ (Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse § 3).

Võltsimine (*counterfeiting*) on kaubamärgiga varustatud toote lubamatu jäljendamine.

Lisa 1 SKP suurus Maailmapanga andmetel

Tabel 47. Maailmapanga andmetel maailma, EL-i, OECD riikide ja Eesti SKP suurus* (The World Bank, 2022; autori koostatud)

Aasta	Maailm trln		Eesti mld		EL trln		OECD trln	
	USD	EUR (x 0,88)	USD	EUR (x 0,88)	USD	EUR (x 0,88)	USD	EUR (x 0,88)
1995	31 043 365 473 720	27 318 161 616 874	4 502 970 889	3 962 614 382	8 296 026 012 679	7 300 502 891 157	25 657 405 842 625	22 578 517 141 510
1996	31 736 303 773 998	27 927 947 321 118	4 786 018 988	4 211 696 710	8 431 518 032 299	7 419 735 868 423	25 873 278 788 541	22 768 485 333 916
1997	31 619 825 931 745	27 825 446 819 936	5 154 420 649	4 535 890 171	7 733 761 443 399	6 805 710 070 191	25 478 427 046 034	22 421 015 800 510
1998	31 539 757 442 894	27 754 986 549 746	5 674 080 543	4 993 190 878	7 969 786 047 469	7 013 411 721 772	25 739 267 938 414	22 650 555 785 804
1999	32 734 252 486 334	28 806 142 187 974	5 756 912 266	5 066 082 794	7 923 369 089 161	6 972 564 798 462	27 030 874 196 401	23 787 169 292 833
2000	33 815 965 497 463	29 758 049 637 767	5 686 579 748	5 004 190 178	7 260 120 640 328	6 388 906 163 489	27 613 249 819 170	24 299 659 840 870
2001	33 609 211 427 622	29 576 106 056 307	6 254 649 539	5 504 091 594	7 388 169 197 905	6 501 588 894 157	27 359 743 820 857	24 076 574 562 355
2002	34 884 368 459 979	30 698 244 244 781	7 367 975 888	6 483 818 781	8 050 016 390 859	7 084 014 423 956	28 530 594 978 308	25 106 923 580 911
2003	39 128 640 757 109	34 433 203 866 256	9 874 013 098	8 689 131 527	9 912 552 738 054	8 723 046 409 487	31 929 301 935 406	28 097 785 703 157
2004	44 095 864 270 016	38 804 360 557 615	12 145 911 801	10 688 402 385	11 400 572 828 592	10 032 504 089 161	35 546 119 817 020	31 280 585 438 977
2005	47 773 981 888 484	42 041 104 061 866	14 106 790 200	12 413 975 376	11 906 966 999 544	10 478 130 959 599	37 600 104 867 063	33 088 092 283 016
2006	51 769 424 091 305	45 557 093 200 349	17 022 870 405	14 980 125 957	12 704 675 013 016	11 180 114 011 454	39 668 032 523 351	34 907 868 620 549
2007	58 321 351 515 739	51 322 789 333 850	22 449 129 483	19 755 233 945	14 712 567 758 787	12 947 059 627 732	43 407 506 423 620	38 198 605 652 785
2008	64 014 455 631 902	56 332 720 956 073	24 341 678 629	21 420 677 193	16 240 620 039 269	14 291 745 634 557	46 011 593 222 716	40 490 202 035 991
2009	60 730 361 716 386	53 442 718 310 419	19 633 031 398	17 277 067 630	14 713 157 992 273	12 947 579 033 200	43 071 862 273 948	37 903 238 801 075
2010	66 488 281 440 230	58 509 687 667 402	19 523 477 326	17 180 660 047	14 545 430 302 862	12 799 978 666 519	45 189 146 600 132	39 766 449 008 117
2011	73 653 745 496 223	64 815 296 036 676	23 183 616 046	20 401 582 120	15 741 789 992 630	13 852 775 193 514	48 610 827 426 814	42 777 528 135 597
2012	75 312 277 992 942	66 274 804 633 789	23 020 466 785	20 258 010 770	14 636 917 145 741	12 880 487 088 252	48 580 091 683 231	42 750 480 681 243
2013	77 439 507 217 124	68 146 766 351 069	25 108 615 092	22 095 581 281	15 296 013 552 373	13 460 491 926 088	49 230 642 034 494	43 322 964 990 355
2014	79 557 660 119 700	70 010 740 905 336	26 598 657 881	23 406 818 935	15 634 241 267 477	13 758 132 315 380	50 263 889 809 025	44 232 223 031 942
2015	75 112 444 159 420	66 098 950 860 290	22 881 558 192	20 135 771 209	13 547 247 755 712	11 921 578 025 026	47 463 898 846 648	41 768 230 985 050
2016	76 305 058 874 648	67 148 451 809 690	24 056 487 771	21 169 709 238	13 885 155 820 999	12 218 937 122 479	48 397 984 326 278	42 590 226 207 124
2017	81 193 291 658 569	71 450 096 659 541	26 857 880 622	23 634 934 947	14 734 764 528 615	12 966 592 785 181	50 501 618 709 816	44 441 424 464 638
2018	86 267 600 625 419	75 915 488 550 369	30 474 612 057	26 817 658 611	15 971 540 026 259	14 054 955 223 108	53 469 075 642 166	47 052 786 565 106
2019	87 568 054 407 493	77 059 887 878 594	31 045 591 753	27 320 120 743	15 689 357 247 345	13 806 634 377 663	53 983 129 759 723	47 505 154 188 556
2020	84 746 979 120 045	74 577 341 625 639	30 650 285 472	26 972 251 215	15 291 934 754 442	13 456 902 583 909	52 392 675 685 741	46 105 554 603 452

* Andmed on esitatud 15. veebruari 2022. aasta seisuga ning nendes on arvestatud muudatustega, mis tulenevad sellest, et algandmed on USA dollarites ning need konverteeriti eurodeks konstantse suurusega, korrutades summa 0,88.

Lisa 2 Konfiskeeritud ainete kogused ja maksumus

Tabel 48. Konfiskeeritud ainete kogused ja maksumus 2018. aastal (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2020, lk 14–55, 81–82; Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2021, lk 16–31, 53–54; autori koostatud)

2018	Euroopa Liidus				Eestis		
Konfiskeeritud aine	Kogus (tonn)	Keskmine hind (g/€)	Koguse hind (€, min)	Koguse hind (€, max)	Kogus (kg)	Koguse hind (€, min)	Koguse hind (€, max)
Kanepitooted	864	7–14	6 048 000 000	12 096 000 000	182	1 274 000	2 548 000
Kokaiin	180	54–83	9 720 000 000	14 940 000 000	4	216 000	332 000
Amfetamiin	8	10–24	80 000 000	192 000 000	22	220 000	528 000
Metamfetamiin	0,6	17–64	10 200 000	3 800 000	-	-	-
MDMA	2,2	6–10	28 200 000	47 000 000	8	96 000	160 000
Heroiin	9,7	29–79	281 300 000	766 300 000	0,1	2 800	7 000
Kokku	1064,5	-	16 167 700 000	28 045 100 000	216,1	1 808 800	3 575 000

Selgituseks, et MDMA-d ehk ecstasyt konfiskeeriti EL-is 2,2 tonni ehk 4,7 mln tabletti. Ühe tableti müügihind on 6–10 eurot. Eesti kohta on teada vaid kogus kilogrammides, tablettide arv ei ole teada. Seetõttu on hinnatud Eestis ära võetud MDMA kogus kaks korda kallimaks (samamoodi nagu EL-i kohta tehtud arvutustega). MDMA hind Eestis on arvatud keskmiste hindade alusel.

Tabel 49. Konfiskeeritud ainete kogused ja maksumus 2019. aastal (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2020, lk 14–55, 81–82; Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2021, lk 16–31, 53–54; autori koostatud)

2019	Euroopa Liidus				Eestis		
Konfiskeeritud aine	Kogus (tonn)	Keskmine hind (g/€)	Koguse hind (€, min)	Koguse hind (€, max)	Kogus (kg)	Koguse hind (€, min)	Koguse hind (€, max)
Kanepitooted	613	7–13	4 291 000 000	7 969 000 000	99	693 000	1 287 000
Kokaiin	213	54–83	11 502 000 000	17 679 000 000	17	918 000	1 411 000
Amfetamiin	17	10–25	170 000 000	425 000 000	115	1 150 000	2 875 000
Metamfetamiin	2,9	17–64	49 300 000	185 600 000	-	-	-
MDMA	2,2	6–10	27 600 000	46 000 000	34	408 000	680 000
Heroiin	7,9	28–70	221 200 000	553 000 000	0,1	2 800	7 000
Kokku	856	-	16 261 100 000	26 857 600 000	265,1	3 171 800	6 260 000

Selgituseks, et MDMA-d ehk ecstasyt konfiskeeriti EL-is 2,2 tonni ehk 4,7 mln tabletti. Ühe tableti müügihind on 6–10 eurot. Eesti kohta on teada vaid kogus kilogrammides, tablettide arv ei ole teada. Seetõttu on hinnatud Eestis ära võetud MDMA kogus kaks korda kallimaks (samamoodi nagu EL-i kohta tehtud arvutustega). MDMA hind Eestis on arvatud keskmiste hindade alusel.

Tabel 50. Konfiskeeritud ainete kogused ja maksumus 2019. aastal maailmas (UNODC, 2021c, lk 55; Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2021, lk 16–31; autori koostatud)

2019	Maailmas			
Konfiskeeritud aine	Kogus (tonn)	Keskmine hind (g/€)	Koguse hind (€, min)	Koguse hind (€, max)
Kanepitooted	12 861	7–14	90 027 000 000	585 494 000 000
Kokaiin	2986	54–83	161 244 000 000	247 838 000 000
Amfetamiin	79	10–24	790 000 000	1 896 000 000
Metamfetamiin	325	17–64	5 525 000 000	20 800 000 000
MDMA	16	6–10	200 727 000	334 545 000
Opioidid	96	29–79	2 784 000 000	7 584 000 000
Kokku	16 363	-	260 570 727 000	863 946 545 000

Selgituseks, et narkootiliste ainete maksumus on arvestatud EL-is teadaolevate hindade alusel. MDMA puhul tehti arvutus EL-i andmete põhjal.

Lisa 3 Uuringu tulemused rahapesuks kasutatava vara kohta 2009. aastal

Tabel 51. Rahapesuks kasutada oleva vara väärtus riigiti 2009. aastal (Ecof, 2013; autori koostatud)

Riik	\$ mln	€ mln	% SKP-st	Riik	\$ mln	€ mln	% SKP-st
Austria	4 518	3 128	1,18%	Sloveenia	689	477	1,40%
Belgia	5 382	3 727	1,14%	Rootsi	4 704	3 258	1,16%
Bulgaaria	2 121	1 469	4,50%	Suurbritannia	36 100	24 998	1,64%
Küpros	313	217	1,33%	Ülejäänud Euroopa	57 493	50 020	1,86%
Tšehhi	2 464	1 706	1,27%	Ida-Aafrika	2 938	2 556	2,18%
Taani	3 968	2 747	1,27%	Põhja-Aafrika	6 643	5 780	1,14%
Eesti	566	392	2,96%	Lõuna-Aafrika	5 436	4 729	1,31%
Soome	2 846	1 971	1,20%	Lääne ja Kesk-Aafrika	7 563	6 580	2,19%
Prantsusmaa	31 037	21 492	1,16%	USA, Kanada	200 674	174 586	1,29%
Saksamaa	42 429	29 381	1,27%	Kariibi mere riigid	4 598	4 000	1,76%
Kreeka	3 714	2 572	1,12%	Ülejäänud Põhja- ja Kesk-Ameerika	20 720	18 027	1,80%
Ungari	1 635	1 132	1,26%	Lõuna-Ameerika	44 645	38 841	1,56%
Iirimaa	3 828	2 651	1,68%	Kesk-Aasia	3 665	3 189	1,49%
Itaalia	29 998	20 773	1,42%	Hiina ja Hong Kong	70 722	61 528	1,38%
Läti	596	413	2,27%	Singapur	1 840	1 600	1,04%
Leedu	496	344	1,33%	Ülejäänud Aasia	91 072	79 232	1,19%
Luxembourg	567	393	1,10%	Araabia Ühendemiraadid	2 576	2 241	1,12%
Malta	118	82	1,49%	Lähis-Ida	27 712	24 110	1,79%
Holland	8 734	6 048	1,10%	Lõuna-Aasia	23 496	20 442	1,69%
Poola	5 338	3 696	1,24%	Austraalia	13 493	11 739	1,35%
Portugal	2 901	2 009	1,27%	Uus-Meremaa	1 759	1 531	1,49%
Rumeenia	2 241	1 552	1,39%	Ülejäänud Okeania	421	366	1,69%
Slovakkia	1 143	792	1,30%				
Riigid kokku	804 669	661 505	-				
Riikide keskmine	-	-	1,52%				
27 EL-i riiki	217 203	150 408	1,51%				

Lisa 4 EL-i ja Eesti varimajanduse võimalik suurus 2020. aastal

Tabel 52. EL-i ja Eesti varimajanduse suurus 2020. aastal (autori koostatud MS Exceli funktsiooni Descriptive Statistics kasutades)

Varimajanduse osakaal 2020. aastal	EL-is	Eestis
Keskvärtus	18%	21,3%
Standardviga	0,8%	1,2%
Mediaan	18,1%	19,4%
Ulatus	11,8%	31,1%
Minimaalne väärtus	11,2%	3,5%
Maksimaalne väärtus	23%	34,6%
Usaldusvahemik usaldusnivool (95%)	1,7%	2,5%
Kõikide arvutuste keskmine	18%	21,3%
	2,4 trln €	5,7 mld €
Usaldusvahemik usaldusnivool (95%)	16,3–19,7%	18,8–23,8%
	2,2–2,7 trln €	5,1–6,4 mld €

Lisa 5 Uuringu tulemused illegaalsete turgude kasumlikkuse kohta 2010. aastal

Tabel 53. Illegaalsete turgude kasumlikkus 2010. aastal ja osakaal SKP-st (Savona & Riccardi, 2015, lk 36; autori koostatud)

EL-i riik	Väärtus (mln €)	% SKP-st	EL-i riik	Väärtus (mln €)	% SKP-st
Austria	3,246	1,1%	Läti	514	2,8%
Belgia	2,516	0,7%	Leedu	455	1,6%
Bulgaaria	565	1,6%	Luxembourg	161	0,4%
Horvaatia	134	0,3%	Malta	93	1,4%
Küpros	324	1,9%	Holland	3,427	0,6%
Tšehhi	1,317	0,9%	Poola	2,584	0,7%
Taani	1,555	0,7%	Portugal	1,072	0,6%
Eesti	180	1,2%	Rumeenia	2,308	1,9%
Soome	1,084	0,6%	Slovakkia	882	1,3%
Prantsusmaa	16,01	0,8%	Sloveenia	379	1,1%
Saksamaa	17,645	0,7%	Hispaania	10,835	1,0%
Kreeka	3,583	1,6%	Rootsi	2,133	0,6%
Ungari	1,102	1,1%	Suurbritannia	15,141	0,9%
Iirimaa	1,708	1,1%	Itaalia	15,994	1,0%
OCP riigid	64,199	0,9%			
EL	109,521	0,9%			

Väärtused hõlmavad järgmist: illegaalsed turud (narkokaubandus, sealhulgas heroiin, kokaiin, kanep, amfetamiin, ecstasy; võltsimine, piraatlus; käibemaksupettused; organiseeritud kaubasaadetise vargused); OCP riigid siinses uuringus (Soome, Prantsusmaa, Iirimaa, Itaalia, Holland, Hispaania, Suurbritannia).

Lisa 6 Uuringu tulemused rahapesuks kasutatava raha suuruse kohta 2014. aastal

Tabel 54. Rahapesuks kasutatava raha suurus 2014. aastal (Ferwerda, et al., 2020; autori koostatud)

Riik	Riigisisese kriminaalse raha rahapesu (A)			Kuritegeliku raha läbivool (B)			Välisriigis kuritegeliku raha rahapesu (C)			Rahapesu kokku (A + B + C)		
	mld \$	mld €	% SKP-st	mld \$	mld €	% SKP-st	mld \$	mld €	% SKP-st	mld \$	mld €	% SKP-st
Austria	2,5	2,2	0,6	7,7	6,776	1,7	0,7	0,616	0,2	11	9,68	2,5
Belgia	8,0	7,0	1,5	22,1	19,448	4,2	2,5	2,2	0,5	32,6	28,688	6,1
Tšehhi	1,1	1,0	0,5	1,8	1,584	0,9	0,3	0,264	0,1	3,1	2,728	1,5
Taani	4,7	4,1	1,3	1,6	1,408	0,5	0,2	0,176	0	6,4	5,632	1,8
Eesti	0,2	0,176	0,6	0,6	0,528	2,3	0,1	0,088	0,2	0,8	0,704	3,1
Soome	2,8	2,5	1	2,7	2,376	1	0,2	0,176	0,1	5,7	5,016	2,1
Prantsusmaa	27,9	24,6	1	41,3	36,344	1,4	11,2	9,856	0,4	80,4	70,752	2,8
Saksamaa	55,5	48,8	1,4	12,6	11,088	0,3	1,4	1,232	0	69,6	61,248	1,8
Kreeka	1,0	0,9	0,4	1,4	1,232	0,6	0,3	0,264	0,1	2,7	2,376	1,1
Ungari	0,7	0,6	0,5	2,8	2,464	2	0,3	0,264	0,2	3,8	3,344	2,7
Iirimaa	1,0	0,9	0,4	5,9	5,192	2,3	1,3	1,144	0,5	8,2	7,216	3,2
Itaalia	16,6	14,6	0,8	10,6	9,328	0,5	1,2	1,056	0,1	28,5	25,08	1,3
Läti	0,1	0,1	0,5	0,7	0,616	2,2	0,1	0,088	0,3	0,9	0,792	3,0
Leedu	0,2	0,2	0,4	0,9	0,792	1,9	0,1	0,088	0,3	1,3	1,144	2,6
Luxembourg	0,5	0,4	0,8	2,8	2,464	4,2	0,3	0,264	0,5	3,6	3,168	5,5
Holland	8,8	7,7	1	4,7	4,136	0,5	0,6	0,528	0,1	14,1	12,408	1,6
Poola	4,1	3,6	0,8	4,7	4,136	0,9	0,6	0,528	0,1	9,4	8,272	1,7
Portugal	0,9	0,8	0,4	7,4	6,512	3,2	1,5	1,32	0,6	9,7	8,536	4,2
Slovakkia	0,3	0,3	0,3	1,6	1,408	1,6	0,2	0,176	0,2	2,1	1,848	2,1
Sloveenia	0,3	0,3	0,5	0,8	0,704	1,6	0,1	0,088	0,2	1,2	1,056	2,3
Hispaania	6,5	5,7	0,5	16,5	14,52	1,2	4,7	4,136	0,3	27,6	24,288	2,0
Rootsi	12,7	11,2	2,2	2,8	2,464	0,5	0,2	0,176	0	15,8	13,904	2,8
Suurbritannia	37,2	32,7	1,2	74,4	65,472	2,5	17,8	15,664	0,6	129,4	113,872	4,3
23 EL-i riiki	193,6	170,4	0,8	228,4	201,0	1,6	45,9	40,4	0,2	467,9	411,8	2,7
Island	0,2	0,176	1,2	0,2	0,176	1	0	0	0,1	0,4	0,352	2,3
Norra	11	9,68	2,2	1	0,88	0,2	0,1	0,088	0	12,2	10,736	2,4
Šveits	11,3	9,944	1,6	13,3	11,704	1,9	1,6	1,408	0,2	26,1	22,968	3,7
26 Euroopa riiki	216,1	190,2	0,9	242,9	213,8	1,6	47,6	41,9	0,2	506,6	445,8	2,7
OECD	445,1	391,7	0,9	392,5	345,4	0,8	87,2	76,7	0,2	924,9	813,9	1,9
Maailm	540,6	475,7	0,7	1433,6	1261,6	1,8	358,4	315,4	0,5	2332,6	2052,7	3,0

Lisa 7 Uuringu tulemused kuritegeliku tulu ja rahapesuks kasutatava vara kohta 2018. aastal

Tabel 55. Kuritegeliku tulu ja rahapesuks kasutatava vara uuringu tulemused riigiti 2018. aastal (Cusack, 2019, lk 66; autori koostatud)

Riik	SKP trln \$ (% maailma SKP-st)	Kuritegelik tulu (\$)	Kuritegelik tulu (€)	Rahapesuks kasutatav summa (\$)	Rahapesuks kasutatav summa (€)
USA	20,4 (24%)	1,4 trln	1,232 trln	2 trln	1,76 trln
Hiina	13,5 (15,9%)	1 trln	0,88 trln	800 mld	704 mld
Jaapan	5,0 (5,88%)	340 mld	299,2 mld	340 mld	299,2 mld
Saksamaa	4,0 (4,7%)	275 mld	242 mld	470 mld	413,6 mld
Suurbritannia	2,82 (3,3%)	190 mld	167,2 mld	295 mld	259,6 mld
Prantsusmaa	2,77 (3,25%)	189 mld	166,32 mld	144 + 202 = 346 mld	304,48 mld
India	2,7 (3,18%)	184 mld	161,92 mld	160 mld	140,8 mld
Itaalia	2,0 (2,35%)	136 mld	119,68 mld	103 + 136 = 239 mld	210,32 mld
Brasiilia	1,87 (2,2%)	128 mld	112,64 mld	110 mld	96,8 mld
Kanada	1,7 (2,0%)	116 mld	102,08 mld	100 mld	88 mld
Venemaa	1,63 (1,92%)	111 mld	97,68 mld	84 mld	73,92 mld
Lõuna-Korea	1,62 (1,9%)	110 mld	96,8 mld	84 mld	73,92 mld
Hispaania	1,43 (1,70%)	99 mld	87,12 mld	75 + 103 = 178 mld	156,64 mld
Austraalia	1,42 (1,7%)	99 mld	87,12 mld	75 mld	66 mld
Mehhiko	1,22 (1,44%)	83,5 mld	73,48 mld	63 mld	55,44 mld
Indoneesia	1 (1,18%)	68,4 mld	60,19 mld	52 mld	45,76 mld
Holland	0,913 (1,07%)	62 mld	54,56 mld	47 + 69 = 116 mld	102,08 mld
Saudi Araabia	0,782 (0,92%)	53 mld	46,64 mld	40 mld	35,2 mld
Türgi	0,766 (0,9%)	52 mld	45,76 mld	40 mld	35,2 mld
Šveits	0,704 (0,83%)	48 mld	42,24 mld	36 mld	31,68 mld
EL	18,8 (22%)	1,276 trln	1,12 trln	970 + 808 = 1,7 trln	1,49 trln
Ülejäänud maailm	16,645 (19,5%)	1,13 trln	0,99 trln	0,860 trln	0,75 trln
Maailm kokku	(6,7%)	5,8 trln	4,84 trln	4,4 trln	3,874 trln
Eesti	0,03 (0,035%)	2,0 mld	1,76 mld	1,52 mld	1,33 mld

Selgituseks, et rahapesuks kasutatava summa juures on mõne riigi puhul eraldi märgitud varad, mida kasutatakse rahapesuks riigisiselt, riiki läbivalt või riigist väljas. USD konverteerimisel eurodeks korrutati summa 0,88-ga. Eesti kohta kajastatud andmed on genereeritud autori poolt ja neid on selgitatud rahapesu käsitlevas peatükis.

11 Kasutatud kirjandus

ACC, 2015. *The costs of serious and organised crime in Australia 2013–2014*. Australian Crime Commission.

[Võrgumaterjal] Leitav: https://www.acic.gov.au/sites/default/files/2020-08/the_costs_of_serious_and organised_crime_in_australia_2013-14.pdf. [Kasutatud 01.07.2021].

ACC Docket, 2019. *Almost completely ineffective. Money laundering regulations: How and why in-house counsel can make a difference*. [Võrgumaterjal] Leitav:

https://www.amlassurance.com/uploads/2/1/1/6/21169026/pol_2019_acc_docket_almost_completely_ineffective.pdf. [Kasutatud 01.11.2021].

ACFE, 2022. *Occupational Fraud 2022: A Report to the Nations*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://acfe-public.s3.us-west-2.amazonaws.com/2022+Report+to+the+Nations.pdf>. [Kasutatud 03.04.2022].

Adair, P., 2018. *Non-Observed Economy vs. the Shadow Economy in the EU: The Accuracy of Measurements Methods and Estimates revisited*. 4th OBEGEF Interdisciplinary Insights on Fraud and Corruption, Nov 2017, Porto, Portugal. [Võrgumaterjal] Leitav:

https://hal-upec-upem.archives-ouvertes.fr/hal-01683929/file/Adair_2017_Non-Observed%20Economy%20vs.%20Shadow%20Economy%20_European_Union.pdf. [Kasutatud 15.04.2022].

Agarwal, J. D. & Agarwal, A., 2006. *Money laundering: new forms of crime, and victimization, paper presented at the National Workshop on New Forms of Crime, and Victimization, with reference to Money Laundering*. University of Madras, Indian Society of Victimology, Department of Criminology, 2006. [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://iif.edu/director/articles/20061118art001.htm>. [Kasutatud 10.04.2022].

Alstadsaeter, A., Johannesen, N. & Zucman, G., 2018. Who Owns the Wealth in Tax Havens? Macro Evidence and Implications for Global Inequality. *Journal of Public Economics*, 162(2018), pp. 89–100. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://gabriel-zucman.eu/offshore/>. [Kasutatud 08.03.2022].

Álvarez-Martínez, M. T., Barrios, S., d'Andria, D., Gesualdo, M., Nicodeme, G. & Pycroft, J., 2021. *How large is the corporate tax base erosion and profit shifting? A general equilibrium approach*. Economic Systems Research.

[Võrgumaterjal] Leitav: [DOI: 10.1080/09535314.2020.1865882](https://doi.org/10.1080/09535314.2020.1865882). [Kasutatud 12.11.2021].

Anckar, C., 2020. The most-similar and most-different systems design in comparative policy analysis. Rmt: B. G. Peters & G. Fontaine, eds., *Handbook of research methods and applications in comparative policy analysis*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, pp. 33–48.

Anderson, D. A., 2012. The costs of crime. *Foundations and Trends in Microeconomics*, 7(3), pp. 209–265.

[Võrgumaterjal] Leitav:

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.687.1983&rep=rep1&type=pdf>. [Kasutatud 01.11.2021].

Anholt, S., 2021. *The Good Country*. Võrgumaterjal Leitav: <https://www.goodcountry.org/index/about-the-index/>. [Kasutatud 01.11.2021].

Angleitner, B., Kluge, J., Lappöhn, S., Plank, K., Mateeva, L. & Schnabl, A., 2021. *The economic and ecological footprint of the spirits sector in the EU, the UK, Norway and Switzerland*. Research Report Endbericht, October 2021. [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://spirits.eu/upload/files/publications/GEN.DOC-026-2021%20IHS%20Economic%20Footprint%20Report%20FINAL.pdf>. [Kasutatud 21.12.2021].

Antikorrupsioonõ portal, 2021. Эксперты НИУ ВШЭ оценили потери государства от коррупции в закупках. Антикоррупционный центр НИУ ВШЭ. 20.12.2021. [Võrgumaterjal] Leitav: https://anticor.hse.ru/main/news_page/eksperty_niu_vshe_otseeni_poteri_gosudarstva_ot_korrupsii_v_zakupkah. [Kasutatud 22.12.2021].

Anvelt, K., 2021. Eestis tabatud kokaiini rekord ületati sadade kilodega. Eesti Päevaleht, 05.05.2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://epl.delfi.ee/artikkel/93343343/eestis-tabatud-kokaiini-rekord-uletati-sadade-kilodega>. [Kasutatud 25.04.2022].

Aziani, A., 2018. *Illicit financial flows: An innovative approach to estimation*. Springer.

Baker, R., 2005. *Capitalism's Achilles Heel: Dirty Money and How to Renew the Free-Market System*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons. [Võrgumaterjal] Leitav: http://iffoadatabase.trustafrica.org/iff/capitalism_achilles_heel_dirty_money_and_how_to_free_market_system.pdf. [Kasutatud 01.11.2021].

Bat.com, 2020. *The global market: Trends affecting our industry*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.bat.com/group/sites/UK_9D9KCY.nsf/vwPagesWebLive/DO9DCKFM. [Kasutatud 23.11.2021].

Beizsley, D. & Hawley, S., 2022. *Closing the UK's economic crime enforcement gap: Proposals for boosting resources for UK law enforcement to fight economic crime*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.spotlightcorruption.org/closing-the-uks-economic-crime-enforcement-gap-proposals-for-boosting-resources-for-uk-law-enforcement-to-fight-economic-crime/>. [Kasutatud 25.04.2022].

Biesenbender, S. & Heritier, A., 2014. Mixed-methods design in comparative public policy research: The dismantling of pension policies. Rmt: I. Engeli & C. R. Allison, eds., *Comparative Policy Studies: Conceptual and Methodological Challenges*. Hampshire, UK: Palgrave Macmillan, pp. 237–264.

Boniface, P., Lacarriere, S., Verschuuren, P., Tuailon, A., Forrest, D., Icard, J. M., Meyer, J. P. & Wang, X., 2012. *Sports betting and corruption: How to preserve the integrity of sport*. French Institute of International and Strategic Relations (IRIS) Study (and Associated Institutes). [Võrgumaterjal] Leitav: <https://bit.ly/36OoRO1>. [Kasutatud 18.11.2021].

Boumans, D. & Schneider, F., 2019. *World Economic Survey*, November 2019. ifo World Economic Survey, ifo Institut – Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung an der Universität München, München, 18(04), pp. 1–23.

Braue, D., 2021. *Global Cybersecurity Spending To Exceed \$1.75 Trillion From 2021-2025*, 10.09.2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://cybersecurityventures.com/cybersecurity-spending-2021-2025/>. [Kasutatud 08.04.2022].

Breunig, C. & Ahlquist, J. S., 2014. Quantitative Methodologies in Public Policy. Rmt: I. Engeli & C. R. Allison, eds., *Comparative Policy Studies: Conceptual and Methodological Challenges*. Hampshire, UK: Palgrave Macmillan, pp. 109–129.

Button, M., Gee, J. & Mothershaw, N., 2017. *Annual Fraud Indicator 2017: Identifying the cost of fraud to the UK economy*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://pure.port.ac.uk/ws/portalfiles/portal/18878333/Annual_Fraud_Indicator_report_1_2017.pdf. [Kasutatud 01.07.2021].

Button, M., Hock, B. & Shepherd, D., 2022. *Economic Crime: From Conception to Response*. Routledge.

- Button, M. & Tunley, M., 2015. Explaining fraud deviancy attenuation in the United Kingdom. *Crime, Law and Social Change*, 63(1), pp. 49–64. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.researchgate.net/profile/Mark-Button/publication/283715066_Fraud_deviancy_attenuation/links/564465c608ae54697fb6cff4/Fraud-deviancy-attenuation.pdf. [Kasutatud 01.07.2021].
- Camdessus, M., 1998. *Money Laundering: The Importance of International Countermeasures: Address by Michel Camdessus*. 10.02.1998. Managing Director of the International Monetary Fund at the Plenary Meeting of the Financial Action Task Force on Money Laundering. ANNEX A, pp. 37–41. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/1997%201998%20ENG.pdf>. [Kasutatud 01.07.2021].
- Cassara, J., 2017. *Modernizing AML laws to Combat Money Laundering and Terrorist Financing*. US Senate Testimony. Washington, D.C. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://bit.ly/2SqYecC>. [Kasutatud 01.07.2021].
- Chainalysis, 2020. *The 2020 state of cryptocrime. Everything you need to know about darknet markets, exchange hacks, money laundering and more*. January 2020. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://go.chainalysis.com/rs/503-FAP-074/images/2020-Crypto-Crime-Report.pdf>. [Kasutatud 20.10.2021].
- Chainalysis, 2021. *The 2021 Crypto Crime Report: Everything you need to know about ransomware, darknet, and more*. February 16, 2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://go.chainalysis.com/2021-Crypto-Crime-Report.html>. [Kasutatud 26.11.2021].
- Chainalysis, 2022. *The 2022 Crypto Crime Report: Original data and research into cryptocurrency-based crime. February 2022*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://go.chainalysis.com/rs/503-FAP-074/images/Crypto-Crime-Report-2022.pdf?mkt_tok=NTAzLUZBUC0wNzQAAAGCobMmosGXW-EykJ5ncOcvjCC-odaEj0fW0yOJr5T06jVlc2StdsvQK9gOghbXv5E_L9nVweah9jPTzoQiadym2deDFWhCjFQdlFYgHTain8X. [Kasutatud 16.02.2022].
- Chandler Institute of Governance, 2022. *Good Government Index*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://chandlergovernmentindex.com/customise-the-index/>. [Kasutatud 24.04.2022].
- Chavarria, L., Walker, Q. & Bahamon, D., 2020. *Illicit Trade in Times of Coronavirus*. Euromonitor International. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.cnc.cl/wp-content/uploads/2020/09/wplIllicitTrade20.pdf>. [Kasutatud 01.07.2021].
- Clausing, K., 2016. The Effect of Profit Shifting on the Corporate Tax Base in the United States and Beyond. *National Tax Journal*, 69(4), pp. 905–934.
- Clifford Chance, 2020. *Report of investigation on Swedbank AB (publ)*. 23.03.2020. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://internetbank.swedbank.se/ConditionsEarchive/download?bankid=1111&id=WEBDOC-PRODE57526786>. [Kasutatud 05.03.2022].
- Cobham, A., 2014. *The Impacts of Illicit Financial Flows on Peace and Security in Africa: Study for TANA high-level forum on security in Africa 2014*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://media.africaportal.org/documents/IFFs_and_Security_1.pdf. [Kasutatud 14.12.2021].
- Cobham, A. & Gibson, L., 2016. *Ending the era of tax havens. Why the UK government must lead the way*. Oxfam. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://oxfamilibrary.openrepository.com/oxfam/bitstream/10546/601121/4/bpending-era-tax-havens-uk-140316-en.pdf>. [Kasutatud 03.11.2021].
- Cobham, A. & Janský, P., 2018. Global distribution of revenue loss from corporate tax avoidance: Re-estimation and country results. *Journal of International Development*, 30(2), pp. 206–232.

Construction Equipment Guide, 2006. *Civil Engineers Society Commits to Ending Corruption*. 04.09.2006. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.constructionequipmentguide.com/civil-engineers-society-commits-to-ending-corruption/7495>. [Kasutatud 03.11.2021].

Corina, M.–E., 2014. *Measuring money laundering using “The Walker Gravity model”*. *Annales universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 16(2), pp. 151–158.

Cortese, J., 2022. *Public Corruption in the United States: Analysis of a Destructive Phenomenon*. Routledge.

CoST, 2016. *About us. Why CoST? The cost of corruption, mismanagement and inefficiency in public infrastructure*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://infrastructuretransparency.org/about-us/our-mission-and-vision/why-cost/>. [Kasutatud 26.11.2021].

Council of Europe, 2018. *Fighting organised crime by facilitating the confiscation of illegal assets*. Doc 14516, 26 March 2018. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://semantic-pace.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbncveG1sL1hSZWYvWDJILURXLWV4dHluYXNwP2ZpbGVpZD0yNDUwNyZsYW5nPUVO&xsl=aHR0cDovL3NlbWFudGljcGFjZS5uZXQvWHNsdC9QZGYvWFJIZi1XRC1BVC1YTUwYUERGlnhzbA==&xsltparams=ZmlsZWlkPTI0NTA3>. [Kasutatud 03.12.2021].

CROWE, 2018. *The Financial Cost of Fraud 2018: The latest data from around the world*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.crowe.com/uk/croweuk/-/media/Crowe/Firms/Europe/uk/CroweUK/PDF-publications/Financial-Cost-of-Fraud-2018.ashx>. [Kasutatud 23.11.2021].

CTF, 2021. *CTF150 seizes record amount of illegal drugs in 2021*. Combined Maritime Forces, 09.12.2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://combinedmaritimeforces.com/2021/12/09/ctf-150-seizes-record-amount-of-illegal-drugs-in-2021/>. [Kasutatud 23.11.2021].

Cusack, J., 2019. *Global Threat Assessment: Leading Criminal Markets/Countries/Methods/Groups*. FCN. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://thefinancialcrimenews.com/wp-content/uploads/2019/11/FCN-GTA.2019.Pub-Final.pdf>. [Kasutatud 23.11.2021].

Cybersecurity Ventures, 2018. *2019 Official Annual Cybercrime Report: Cybercriminal activity is one of the biggest challenges that humanity will face in the next two decades*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.herjavecgroup.com/wp-content/uploads/2018/12/CV-HG-2019-Official-Annual-Cybercrime-Report.pdf>. [Kasutatud 10.12.2021].

Cybersecurity Ventures, 2021. *2021 Report: Cyberwarfare in the C-suite*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://1c7fab3im83f5gqjow2qqs2k-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2021/01/Cyberwarfare-2021-Report.pdf>. [Kasutatud 08.04.2022].

Dalby, D., 2019. *“Panama Papers Helps Recover More Than \$1.2 billion Around the World”*. International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ), 3 April 2019, [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.icij.org/investigations/panama-papers/panama-papers-helps-recover-more-than-1-2-billion-around-the-world/>. [Kasutatud 10.12.2021].

Damgaard, J., Elkjaer, T. & Johannesen, N., 2019. *What Is Real and What Is Not in the Global FDI Network?* IMF Working Paper, WP/19/274. International Monetary Fund, Washington, D.C.

De Jong, M., Henry, W. P. & Stansbury, N., 2009. *Eliminating corruption in our engineering/construction industry. Leadership and Management in Engineering*, 9(3), pp. 105–111 [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ascelibrary.org/doi/full/10.1061/%28ASCE%291532-6748%282009%299%3A3%28105%29>. [Kasutatud 03.11.2021].

Delfi, 2000. *Saladiisli osakaal võib ulatuda 80 protsendini turust*. Delfi Ärileht, 16.03.2000. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://arileht.delfi.ee/artikkel/50823407/saladiisli-osakaal-voib-ulatuda-80-protsendini-turust>. [Kasutatud 11.04.2022].

Dell'Anno, R., Gómez-Antonio, M. & Pardo, A., 2007. The shadow economy in three Mediterranean countries: France, Spain and Greece. A MIMIC approach. *Empirical Economics*, No. 33, pp. 51–84.

Deloitte, 2019. *The global framework for fighting financial crime: Enhancing effectiveness & improving outcomes*. The Institute of International Finance and Deloitte LLP White Paper. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Financial-Services/gx-fsi-iif-financial-crime-report-ap7.pdf>. [Kasutatud 05.11.2021].

Department of Justice, 2018. *United States Attorneys' annual statistical report: Fiscal year 2018*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.justice.gov/usao/page/file/1199336/download> [Kasutatud 11.04.2022].

Department of Justice, 2019. *United States Attorneys' Annual Statistical Report: Fiscal Year 2019*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.justice.gov/usao/page/file/1285951/download>. [Kasutatud 11.04.2022].

Department of Justice, 2020. *United States Attorneys' Annual Statistical Report: Fiscal Year 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.justice.gov/usao/page/file/1390446/download>. [Kasutatud 11.04.2022].

Department of Justice, 2022. *Two Arrested for Alleged Conspiracy to Launder \$4.5 Billion in Stolen Cryptocurrency*. 08.02.2022. Justice News. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.justice.gov/opa/pr/two-arrested-alleged-conspiracy-launder-45-billion-stolen-cryptocurrency>. [Kasutatud 11.04.2022].

Desjardins, J., 2017. *Crude Awakening: The Global Black Market for Oil*. *Visual Capitalist*. 04.05.2017. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.visualcapitalist.com/global-black-market-fuel-theft/>. [Kasutatud 11.04.2022].

Domínguez, P. & Raphael, S., 2015. The role of the cost-of-crime literature in bridging the gap between social science research and policy making. *Criminology & Public Policy*, 14(4), pp. 589–632. [Võrgumaterjal] Leitav: https://gspp.berkeley.edu/assets/uploads/research/pdf/Dom-nguez_et_al-2015-Criminology_Public_Policy.pdf. [Kasutatud 05.11.2021].

ECOLEF, 2013. *Project 'ECOLEF': The Economic and Legal Effectiveness of Anti-Money Laundering and Combating Terrorist Financing Policy*. Final Report. [Võrgumaterjal] Leitav: [http://www2.econ.uu.nl/users/unger/ecolef_files/Final%20ECOLEF%20report%20\(digital%20version\).pdf](http://www2.econ.uu.nl/users/unger/ecolef_files/Final%20ECOLEF%20report%20(digital%20version).pdf). [Kasutatud 18.04.2022].

Economist Intelligence, 2021. *Democracy Index 2021: The China challenge*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/eiu-democracy-index-2021.pdf>. [Kasutatud 18.04.2022].

Eesti Konjunkturiinstituut, 2015. *Varimajandus Eestis 2014 (elanike hinnangute alusel)*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.mkm.ee/sites/default/files/varimajandus_eestis_2014_elanike_hinnangute_alusel_.pdf. [Kasutatud 05.11.2021].

Eesti Konjunkturiinstituut, 2020. *Illegaalse alkoholi ja sigarettide tarbimine ja kaubandus ning ümbrikupalkade maksmine Eestis 2019 (elanike hinnangute alusel)*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/media/306/download>. [Kasutatud 04.02.2022].

Eesti Konjunkturiinstituut, 2021. *Alkoholi turg, tarbimine ja kahjud Eestis. Aastaraamat 2021*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.ki.ee/>. [Kasutatud 04.02.2022].

Eesti Pank, 2021. *Eesti Panga 2020. aasta aruanne*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://haldus.eestipank.ee/sites/default/files/2021-04/EP_AA_2020_est.pdf. [Kasutatud 05.11.2021].

Entorf, H. & Spengler, H., 2002. *Crime in Europe: Causes and consequence*. Berlin, Germany: Springer.

EPPO, 2022. *2021 Annual Report*. European Public Prosecutor's Office. 2529-346X. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.eppo.europa.eu/en/documents?f%5B0%5D=facet_media_document_category%3A19. [Kasutatud 26.03.2022].

ERCAS, 2021. *Index of Public Integrity 2021*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://integrity-index.org/>. [Kasutatud 21.10.2021].

ERCAS/CIPE, 2022. *Transparency Index 2022*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://dev.corruptionrisk.org/country/?country=EST#transparency>. [Kasutatud 21.04.2022].

Erkkilä, T., 2020. Using indexes in comparative policy analysis: global comparison. Rmt: B. G. Peters & G. Fontaine, eds., *Handbook of research methods and applications in comparative policy analysis*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, pp. 186–202.

EUIPO, 2016. *The economic cost of IPR infringements in spirits and wine*. Alicante: European Union Intellectual Property Office. [Võrgumaterjal] Leitav: https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/resources/research-and-studies/ip_infringement/study8/wines_and_spirits_en.pdf. [Kasutatud 21.12.2021].

EUIPO, 2019. *Illegal IPTV in the European Union. Research on online business models infringing intellectual property rights – Phase 3*. Report. November 2019. [Võrgumaterjal] Leitav: https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/reports/2019_Illegal_IPTV_in_the_European_Union/2019_Illegal_IPTV_in_the_European_Union_Full_en.pdf. [Kasutatud 21.12.2021].

EUIPO, 2020. *EU enforcement of intellectual property rights: results at the EU border and in the EU internal market 2020*. December 2021. [Võrgumaterjal] Leitav: https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/reports/2021_EU_enforcement_intellectual_property_rights/2021_EU_enforcement_intellectual_property_rights%20_FullR_en.pdf. [Kasutatud 01.07.2021].

EUIPO&Europol, 2022. *Intellectual property crime. Threat assessment 2022*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Report.%20Intellectual%20property%20crime%20threat%20assessment%202022_2.pdf. [Kasutatud 15.03.2022].

Eurojust, 2021. *Eurojusti aastaaruanne 2020*. Criminal justice across borders. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Documents/pdf/ar2020_et.pdf. [Kasutatud 04.01.2022].

Euromonitor International, 2018a. *Size and Shape of the Global Illicit Alcohol Market*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://go.euromonitor.com/rs/805-KOK-719/images/wp/IllicitAlcoholMarket.pdf?mkt_tok=ODA1LUtPSy03MTkAAAGBQ4XIQES7b80XwpD7wj1JhZJzDm_UFlxsqtt8KYIq9s92zhT1x9ovNMz2b-KAXP40mRZTXa6yL7_Pklr4sgyCNdnVaVXQU3hUs_IM-rJuWMjh9G4. [Kasutatud 10.12.2021].

Euromonitor International, 2018b. *Illicit Trade in Tobacco Products*. November 2018. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.euromonitor.com/illicit-trade-in-tobacco-products/report>. [Kasutatud 13.01.2022].

Euroopa Liidu Nõukogu, 2021. *Infograafik – ELi keskkonnakuritegevuse vastase võitluse tulemused 2020. aastal*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.consilium.europa.eu/et/infographics/fight-against-environmental-crime-2020/>. [Kasutatud 17.01.2022].

Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2021. *Euroopa uimastiprobleemide aruanne 2021: suundumused ja arengud*. Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, Luksemburg. [Võrgumaterjal] Leitav:

https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13838/2021.2256_ET_02_.pdf. [Kasutatud 13.03.2022].

Euronews, 2018. *Italian authorities seized more than €1.5 billion of assets linked to fugitive mafia boss*. 24.11.2018. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.euronews.com/2018/11/24/italian-authorities-seized-more-than-1-5-billion-of-assets-linked-to-fugitive-mafia-boss>. [Kasutatud 01.12.2021].

European Central Bank, 2021. *Seventh report on card fraud*. October 2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/cardfraud/ecb.cardfraudreport202110~cac4c418e8.en.pdf>. [Kasutatud 01.07.2021].

European Commission, 2011. *Communication from the commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee. Fighting Corruption in the EU*. COM(2011) 308 final. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0308:FIN:EN:PDF>. [Kasutatud 01.07.2021].

European Commission, 2014. *Report from the Commission to the Council and the European Parliament. EU Anti-Corruption Report*. COM(2014) 38 final. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2020-09/acr_2014_en.pdf. [Kasutatud 01.07.2021].

European Commission, 2016. *Customs Union: Number of counterfeit goods seized by EU authorities continued to rise in 2015*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_3132. [Kasutatud 01.07.2021].

European Commission, 2019a. *Estimating International Tax Evasion by Individuals*. Taxation and Customs Union, Taxation Papers, Working Paper No 76 – 2019. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/2019-10/2019-taxation-papers-76.pdf. [Kasutatud 09.12.2021].

European Commission, 2019b. *Report on the EU customs enforcement of intellectual property rights: Results at the EU border, 2018*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/70379f9a-da90-11e9-9c4e-01aa75ed71a1>. [Kasutatud 09.12.2021].

European Commission, 2020a. *Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*. On the EU security union strategy. COM(2020) 605 final. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-eu-security-union-strategy.pdf>. [Kasutatud 01.07.2021].

European Commission, 2020b. *Report from the Commission to the European Parliament and the Council. Asset recovery and confiscation: Ensuring that crime does not pay*. COM(2020) 217 final. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20200602_com-2020-217-commission-report_en.pdf. [Kasutatud 13.10.2021].

European Commission, 2020c. *Report from the Commission to the European Parliament and the Council. 32nd Annual Report on the Protection of the European Union's financial interests: Fight against crime 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/anti-fraud/sites/default/files/pif_report_2020_en.pdf. [Kasutatud 14.10.2021].

European Commission, 2020d. *Report from the Commission to the European Parliament and the Council. 32nd Annual Report on the Protection of the European Union's financial interests: Fight against fraud 2019*. COM (2020) 363 final. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/anti-fraud/system/files/2021-09/pif_report_2019_en.pdf. [Kasutatud 11.11.2021].

European Commission, 2021a. *Commissioner Johansson's speech at the launch of the EU serious and organised crime threat assessment* (SOCTA) 2021. 12.04.2021. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/johansson/announcements/commissioner-johanssons-speech-launch-eu-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta-2021_en. [Kasutatud 13.10.2021].

European Commission, 2021b. *Mapping the risk of serious and organised crime infiltrating legitimate businesses*. Final Report. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://op.europa.eu/et/publication-detail/-/publication/ab3534a2-87a0-11eb-ac4c-01aa75ed71a1/language-en#>. [Kasutatud 18.10.2021].

European Commission, 2021c. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the EU Strategy to tackle Organised Crime 2021-2025*. COM(2021) 170 final. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2021-04/14042021_eu_strategy_to_tackle_organised_crime_2021-2025_com-2021-170-1_en.pdf. [Kasutatud 08.11.2021].

European Commission, 2021d. *A new way forward on internal security*. Home, Policies, Internal security. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/internal-security/new-way-forward-internal-security_et. [Kasutatud 11.11.2021].

European Commission, 2021e. *Statistical Factsheet: European Union*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/farming/documents/agri-statistical-factsheet-eu_en.pdf. [Kasutatud 08.11.2021].

European Commission, 2021f. *Performance per policy area: Public Procurement*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/internal_market/scoreboard/performance_per_policy_area/public_procurement/index_en.htm. [Kasutatud 08.11.2021].

European Commission, 2021g. *Monitoring the amount of wealth hidden by individuals in international financial centres and impact of recent internationally agreed standards on tax transparency on the fight against tax evasion. Final report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0f2b8b13-f65f-11eb-9037-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-226125453>. [Kasutatud 09.12.2021].

European Commission, 2021h. *VAT gap in the EU: report 2021*. Publications Office, 2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://data.europa.eu/doi/10.2778/447556> [Kasutatud 09.12.2021].

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction & Europol, 2019. *EU Drug Markets Report 2019*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/12078/20192630_TD0319332ENN_PDF.pdf. [Kasutatud 14.03.2022].

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2020. *European Drug Report 2020: Trends and Developments*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13236/TDAT20001ENN_web.pdf. [Kasutatud 14.03.2022].

European Parliament, 2015a. *Tax policy in the EU: Issues and challenges*. European Parliamentary Research Service, PE 549.001 – February 2015. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://op.europa.eu/s/ukHK>. [Kasutatud 01.07.2021].

European Parliament, 2015b. *Bringing transparency, coordination and convergence to corporate tax policies in the European Union*. II – Evaluation of the European Added Value of the recommendations in the ECON legislative own-initiative draft report EPRS. European Parliamentary Research Service, European Added

Value Unit, PE 558.776 – October 2015. [Võrgumaterjal] Leitav:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/558776/EPRS_STU\(2016\)558776_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/558776/EPRS_STU(2016)558776_EN.pdf). [Kasutatud 01.07.2021].

European Parliament, 2016a. *The Cost of Non-Europe in the area of Organised Crime and Corruption: Cost of Non-Europe Report*. European Parliamentary Research Service, PE 558.779 – March 2016. Brussels: European Union. [Võrgumaterjal] Leitav:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/558779/EPRS_IDA\(2016\)558779_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/558779/EPRS_IDA(2016)558779_EN.pdf). [Kasutatud 08.12.2021].

European Parliament, 2016b. *The Cost of Non-Europe in the area of Organised Crime and Corruption: Annex II - The Cost of Non-Europe in the Area of Corruption*. European Parliamentary Research Service, PE 579.319 – March 2016. [Võrgumaterjal] Leitav:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/579319/EPRS_STU\(2016\)579319_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/579319/EPRS_STU(2016)579319_EN.pdf). [Kasutatud 01.07.2021].

European Parliament, 2017. *European Parliament work in the fields of Impact Assessment and European Added Value. Activity Report 2016*. European Parliamentary Research Service, PE 598.598 – March 2017.

[Võrgumaterjal] Leitav: https://www.europarl.europa.eu/EPRS/IA_EAV_Activity_Report_2016_final.pdf. [Kasutatud 11.11.2021].

European Parliament, 2021. *The Impact of Organised Crime on the EU's Financial Interests*. At a Glance, Requested by the CONT Committee, Study in Focus. Policy Department for Budgetary Affairs, PE 696.058. July 2021.

Europol, 2016. *Does crime still pay? Criminal asset recovery in the EU. Survey of statistical information 2010-2014*. Europol Criminal Assets Bureau. [Võrgumaterjal] Leitav:

https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/criminal_asset_recovery_in_the_eu_web_version_0.pdf. [Kasutatud 01.07.2021].

Europol, 2017a. *From suspicion to action: Converting financial intelligence into greater operational impact*.

Financial Intelligence Group. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/suspicion-to-action-converting-financial-intelligence-greater-operational-impact>. [Kasutatud 13.10.2021].

Europol, 2017b. *Serious and organised crime threat assessment: Crime in the age of technology*. European Union.

[Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.europol.europa.eu/socta/2017/resources/socta-2017.pdf>. [Kasutatud 12.03.2022].

Europol, 2020. *Internet organised crime threat assessment 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav:

https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/internet_organised_crime_threat_assessment_iocta_2020.pdf. [Kasutatud 08.04.2022].

Europol, 2021a. *Shadow money – the international networks of illicit finance, Europol Spotlight*. Report series, Publications Office of the European Union, Luxembourg. [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www.europol.europa.eu/publication-events/publications/shadow-money-international-networks-of-illicit-finance>. [Kasutatud 16.12.2021].

Europol, 2021b. *European Union serious and organised crime threat assessment. A corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/socta-report>. [Kasutatud 12.03.2022].

- Europol, 2021c. *DarkMarket: World's largest illegal Dark Web marketplace taken down*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/darkmarket-worlds-largest-illegal-dark-web-marketplace-taken-down>. [Kasutatud 08.04.2022].
- Europol, 2022. *Europol supports Belgian authorities in shutting down an illegal cigarette factory*. 17.03.2022. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/europol-supports-belgian-authorities-in-shutting-down-illegal-cigarette-factory>. [Kasutatud 21.03.2022].
- Europol-Interpol, 2016. *Migrant smuggling networks. Joint Europol-Interpol Report. Executive summary*. May 2016. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/ep-ip_report_executive_summary.pdf. [Kasutatud 12.03.2022].
- Eurostat, 2018. *Handbook on the compilation of statistics on illegal economic activities in national accounts and balance of payments*. 2018 edition. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/8714610/KS-05-17-202-EN-N.pdf/eaf638df-17dc-47a1-9ab7-fe68476100ec>. [Kasutatud 12.03.2022].
- Evera, S. van, 1997. *Guide to Methods for Students of Political Science*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- FAO, 2020. *The State of World Fisheries and Aquaculture 2020. Sustainability in action*. Rome. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://doi.org/10.4060/ca9229en>. [Kasutatud 25.11.2021].
- FATF, 2014. *Financial flows linked to the production and trafficking of Afghan opiates*. FATF Report. June 2014. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Financial-flows-linked-to-production-and-trafficking-of-afghan-opiates.pdf>. [Kasutatud 25.11.2021].
- FATF, 2015. *Australia. Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures: Mutual Evaluation Report*. April 2015. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/Mutual-Evaluation-Report-Australia-2015.pdf>. [Kasutatud 13.10.2021].
- FATF, 2016. *Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures: United States: Mutual Evaluation Report*. December 2016. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/MER-United-States-2016.pdf>. [Kasutatud 12.04.2022].
- FATF, 2021. *Money Laundering from Environmental Crimes*. FATF, Paris, France, [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/money-laundering-environmental-crime.html>. [Kasutatud 20.12.2021].
- FATF & APG, 2016. *Mutual Evaluation Report: Canada*. Financial Action Task Force, Asia/Pacific Group on Money Laundering, Paris & Sydney. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/MER-Canada-2016.pdf>. [Kasutatud 23.11.2021].
- FBI, 2022. *Internet Crime Report 2021*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.ic3.gov/Media/PDF/AnnualReport/2021_IC3Report.pdf. [Kasutatud 05.05.2022].
- Ferwerda, J. & Unger, B., 2021. How big are Illicit Financial Flows? The hot phase of IFF estimations. Rmt: B. Unger, L. Rossel & J. Ferwerda, eds., *Combating Fiscal Fraud and Empowering Regulators: Bringing Tax Money Back into the COFFERS*. Oxford University Press. [Võrgumaterjal] Leitav: [DOI:10.1093/oso/97801988854722.003.0005](https://doi.org/10.1093/oso/97801988854722.003.0005). [Kasutatud 12.11.2021].
- Ferwerda, J., van Saase, A., Unger, B. & Getzner, M., 2020. Estimating money laundering flows with a gravity model-based simulation. *Scientific reports*, 10(1), pp. 1–11. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.nature.com/articles/s41598-020-75653-x>. [Kasutatud 01.07.2021].

Finantsinspektsioon, 2021. *Kirjavahetus juhatuse liikmega läbiviidud riskihinnangu tulemuste kuvamise võimalikkusest*. (16.03.2022)

FinCEN, 2021. *FinCEN Calls Attention to Environmental Crimes and Related Financial Activity*. FinCEN notice, FIN-2021-NTC4, 18.11.2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fincen.gov/sites/default/files/2021-11/FinCEN%20Environmental%20Crimes%20Notice%20508%20FINAL.pdf>. [Kasutatud 19.11.2021].

Fleming, S., 2019. *Corruption costs developing countries \$1.26 trillion every year - yet half of EMEA think it's acceptable*. World Economic Forum. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.weforum.org/agenda/2019/12/corruption-global-problem-statistics-cost>. [Kasutatud 13.10.2021].

Flick, U., 2006. *An introduction to qualitative research*. London: Sage.

Flick, U., 2011. *Introducing research methodology: a beginner's guide to doing a research project*. Sage Publications.

Freedom House, 2022. *Freedom in the World 2022: The Global Expansion of Authoritarian Rule*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2022-02/FIW_2022_PDF_Booklet_Digital_Final_Web.pdf. [Kasutatud 25.02.2022].

Frontier Economics, 2016. *The Economic impacts of counterfeiting and piracy*. Report prepared for BASCAP and INTA. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2017/02/ICC-BASCAP-Frontier-report-2016.pdf>. [Kasutatud 01.07.2021].

Garcia-Bernardo, J. & Janský, P., 2021. *Profit Shifting of Multinational Corporations Worldwide*. ICTD Working Paper 119. [Võrgumaterjal] Leitav: https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/16467/ICTD_WP119.pdf?sequence=1. [Kasutatud 01.02.2022].

Gee, J. & Button, M., 2015a. *The financial cost of healthcare fraud 2015: What data from around the world shows*. London, UK: PFK Littlejohn LLP. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.pianoo.nl/sites/default/files/documents/documents/thefinancialcostofhealthcarefraud-september2015.pdf>. [Kasutatud 01.07.2021].

Gee, J. & Button, M., 2015b. *The Financial Cost of Fraud 2015: What the latest data from around the world shows*. London, UK: PFK Littlejohn LLP. [Võrgumaterjal] Leitav: https://pure.port.ac.uk/ws/portalfiles/portal/2986932/PKF_The_financial_cost_of_fraud_2015.pdf. [Kasutatud 17.09.2021].

Gee, J. & Button, M., 2019. *The Financial Cost of Fraud 2019: The latest data from around the world*. Crowe and University of Portsmouth. [Võrgumaterjal] Leitav: https://pure.port.ac.uk/ws/portalfiles/portal/18625704/The_Financial_Cost_of_Fraud_2019.pdf. [Kasutatud 12.10.2021].

Gee, J. & Button, M., 2021. *The financial cost of fraud 2021: The latest data from around the world*. Crowe and University of Portsmouth. [Võrgumaterjal] Leitav: https://f.datasrvr.com/fr1/521/90994/0031_Financial_Cost_of_Fraud_2021_v5.pdf. [Kasutatud 26.11.2021].

Gee, J., Button, M. & Shepherd, D., 2021. *Fraud and corruption in the construction sector*. Crowe and University of Portsmouth. [Võrgumaterjal] Leitav: https://f.datasrvr.com/fr1/721/12373/Fraud_and_Corruption_in_the_Construction_Sector_2021.pdf. [Kasutatud 03.11.2021].

George, A. L. & Bennett, A., 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Belfer Center Studies in International Security. Harvard University: Massachusetts.

Gillanders, R. & Parviainen, S., 2015. *Corruption and the shadow economy at the regional level*. Helsinki Center of Economic Research, Discussion paper no. 392, May 2015, ISSN 1795-0562.

Gilmore, W. C., 2011. *Dirty money - The evolution of international measures to counter money laundering and the financing of terrorism*. Fourth edition. Strasbourg: Council of Europe.

Global Financial Integrity, 2017. *Transnational Crime and the Developing World*. Washington, D.C.: Global Financial Integrity.

Global Financial Integrity, 2020. *Trade-Related Illicit Financial Flows in 135 Developing Countries: 2008-2017*. March 2020. Washington, D.C.: Global Financial Integrity.

Global Financial Integrity, 2021. *Trade-Related Illicit Financial Flows in 134 Developing Countries 2009-2018*. 2021 Report. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://secureservercdn.net/50.62.198.97/34n.8bd.myftpupload.com/wp-content/uploads/2021/12/IFFs-Report-2021.pdf?time=1640005507>. [Kasutatud 05.11.2021].

Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2017. *Transnational Organized Crime and the Impact on the Private Sector: The Hidden Battalions* [Võrgumaterjal] Leitav: https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2017/12/GITOC_TOCPriateSector_web.pdf. [Kasutatud 05.11.2021].

Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2021a. *The global illicit economy: Trajectories of transnational organized crime*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2021/03/The-Global-Illicit-Economy-GITOC-Low.pdf>. [Kasutatud 12.10.2021].

Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2021b. *The Global Organized Crime Index* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2021/09/GITOC-Global-Organized-Crime-Index-2021.pdf>. [Kasutatud 28.09.2021].

Global Risk Profile, 2021a. *Global Corruption Index 2021: Measure of risks for 196 countries*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://risk-indexes.com/global-corruption-index/>. [Kasutatud 18.04.2022].

Global Risk Profile, 2021b. *ESG Index 2021: Measure of risks for 176 countries*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://risk-indexes.com/esg-index/>. [Kasutatud 18.04.2022].

Greens/Efa, 2018. *The costs of corruption across the EU*. 7th December 2018. The Greens/Efa in the European Parliament. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.greens-efa.eu/files/doc/docs/e46449daadbfebc325a0b408bbf5ab1d.pdf>. [Kasutatud 26.11.2021].

Grobowsky, A., 2013. *Fuel Fraud Costing Europe More Than \$4 Billion in Lost Taxes*. Prezi, 21.11.2013. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://prezi.com/90l9gyidsikk/feul-fraud-costing-europe-more-than-4-billion-in-lost-taxes/>. [Kasutatud 11.04.2022].

Gökçekus, Ö. & Schneider, F., 2020. Are Shadow Economy and Corruption in US States Substitutive or Complementary? An Empirical Investigation. *Sosyoekonomi*, 28(46), pp. 11–23.

Hanstad, T., 2020. *Corruption is rife in the COVID-19 era. Here's how to fight back*. World Economic Forum. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.weforum.org/agenda/2020/07/corruption-covid-19-how-to-fight-back>. [Kasutatud 01.07.2021].

Hartas, D., 2010. Quantitative research as a method of inquiry in education. Rmt: D. Hartas, ed., *Educational Research and Inquiry: Qualitative and quantitative approaches*. Continuum International Publishing Group, pp. 65–81.

Hassan, M. & Schneider, F., 2016. Size and Development of the Shadow Economies of 157 Worldwide Countries: Updated and New Measures from 1999 to 2013. *Journal of Global Economics*, 4(3), pp. 1–14.

Heeks, M., Reed, S., Tafsiri, M. & Prince, S., 2018. *The economic and social costs of crime*. Second edition. Research Report 99. [Võrgumaterjal] Leitav: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/954485/the-economic-and-social-costs-of-crime-horr99.pdf. [Kasutatud 20.12.2021].

Helliwell, J. F., Huang, H., Wang, S. & Norton, M., 2022. *World Happiness Report 2022*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://worldhappiness.report/ed/2022/happiness-benevolence-and-trust-during-covid-19-and-beyond/#ranking-of-happiness-2019-2021>. [Kasutatud 12.04.2022].

Helm, M., 2013. *Marek Helm: käibemaksu tasujaid tuleks kätel kanda*. Delfi Ärileht. 13.05.2013. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://arileht.delfi.ee/artikkel/66118866/marek-helm-kaibemaksu-tasujaid-tuleks-katel-kanda>. [Kasutatud 31.03.2022].

Henry, J. S., 2012. *The Price of Offshore Revisited. New Estimates for Missing Global Private Wealth, Income, Inequality and Lost Taxes*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://taxjustice.nonprofitsoapbox.com/storage/documents/The_Price_of_Offshore_Revisited_-_22-07-2012.pdf. [Kasutatud 08.03.2022].

Hindre, M., 2019. *Petturi paaki võib jõuda iga kuues sinise diislikütuse liiter*. 19.06.2019. Eesti Rahvusringhääling. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/953564/petturi-paaki-voib-jouda-iga-kuuessinise-diislikutuse-liiter>. [Kasutatud 08.03.2022].

HM Revenue & Customs, 2022. *Official Statistics. Measuring tax gaps 2021 edition - tax gap estimates for 2019 to 2020*. Updated 8 February 2022. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.gov.uk/government/statistics/measuring-tax-gaps/measuring-tax-gaps-2021-edition-tax-gap-estimates-for-2019-to-2020>. [Kasutatud 15.04.2022].

Home Office, 2021. *Official Statistics: Asset recovery statistical bulletin: financial years ending 2016 to 2021*. Published 9 September 2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.gov.uk/government/statistics/asset-recovery-statistical-bulletin-financial-years-ending-2016-to-2021/asset-recovery-statistical-bulletin-financial-years-ending-2016-to-2021>. [Kasutatud 23.11.2021].

House of Commons, 2017. *Proceeds of crime*. Fifth Report of Session 2016–17. HC 25. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmhaff/25/25.pdf>. [Kasutatud 10.12.2021].

House of Lords, 2013. *The Fight Against Fraud on the EU's Finances. European Union Committee*. 12th Report of Session 2012–13. HL Paper 158. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://publications.parliament.uk/pa/ld201213/ldselect/ldecom/158/158.pdf>. [Kasutatud 23.11.2021].

ICAIE, 2021. *A cost impossible to ignore*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.icaie.com/>. [Kasutatud 03.12.2021].

ILO, 2014. *Profits and Poverty: The Economics of Forced Labour*. Geneva: International Labour Organization. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_243391.pdf. [Kasutatud 10.12.2021].

- IMF, 2014. *Spillovers in international corporate taxation*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2014/050914.pdf>. [Kasutatud 07.03.2022].
- IMF, 2016. *Corruption: Costs and Mitigating Strategies*. IMF Staff Discussion Note, May 2016, SDN/16/05.
- Institute for Economics & Peace, 2022. *Global Terrorism Index 2022: Measuring the Impact of Terrorism*. March 2022. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GTI-2022-web.pdf>. [Kasutatud 07.03.2022].
- Interpol, 2016. *Uncovering the Risks of Corruption in the Forestry Sector*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://globaltimbertrackingnetwork.org/wp-content/uploads/2017/12/INTERPOL_2016_Uncovering-the-Risks-of-Corruption-in-the-Forestry-Sector.pdf. [Kasutatud 07.04.2022].
- Interpol, 2019. *Global Forestry Enforcement: Strengthening Law Enforcement Cooperation Against Forestry Crime*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.interpol.int/en/content/download/5149/file/Global%20Forestry%20Enforcement%20Prospectus%202019-web.pdf>. [Kasutatud 26.11.2021].
- Interpol, 2021. *Assessing Crimes Against Cultural Property 2020: Survey of Interpol Member Countries*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.interpol.int/en/News-and-Events/News/2021/Cultural-property-crime-thrives-throughout-pandemic-says-new-INTERPOL-survey>. [Kasutatud 19.10.2021].
- IQVIA, 2021. *Global Medicine Spending and Usage Trends. Outlook to 2025*. April 2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fdanews.com/ext/resources/files/2021/04-30-21-IQVIA.pdf?1619810914>. [Kasutatud 19.10.2021].
- IRC, 2021. *IRC: CI Annual Report 2021*. Publication 3583 (Rev. 11-2021) Catalog Number 29201R Department of the Treasury Internal Revenue Service. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p3583.pdf>. [Kasutatud 25.11.2021].
- Isachsen, A. J. & Strøm, S., 1985. The size and growth of the hidden economy in Norway. *Review of Income and Wealth*, 31(1), pp. 21–38.
- Janský, P. & Palanský, M., 2019. Estimating the scale of profit shifting and tax revenue losses related to foreign direct investment. *International Tax and Public Finance*, Vol. 26, pp. 1048–1103. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.researchgate.net/publication/337102102_Jansky_Palansky_2019_Estimating_the_scale_of_profit_shifting_and_tax_revenue_losses_related_to_foreign_direct_investment/link/5fbe0dfba6fdcc6cc6643d32/download. [Kasutatud 19.10.2021].
- Justiitsministeerium, 2021. *Kriminaaltulu tuvastamine ja konfiskeerimine. Kuritegevus Eestis 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/prioriteetid>. [Kasutatud 11.03.2022].
- Justiitsministeerium, 2022. Kirjavahetus Justiitsministeeriumiga EL-le edastatud varade arestimise koondandmestiku avaldamisest. (11.03.2022).
- Kallaste, E., Luuk, E., Järve, J., Kaska, M. & Räis, M. L., 2015. *Vägivallakuritegude hind. Tapmise, vägistamise ja röövimisega kaasnenud kulud Eesti ühiskonnale*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://lft.ee/admin/upload/files/vagivallakuritegude_hind_centar_loplik.pdf#page30. [Kasutatud 26.11.2021].
- Kann, L., 2013. *Egon Veermäe: kas maksuameti tagastatud 1,1 mld eurot käibemaksu läks õigesse kohta?* Delfi Ärileht, 13.05.2013. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://arileht.delfi.ee/artikkel/66119512/egon-veermae-kas-maksuameti-tagastatud-1-1-mld-eurot-kaibemaksu-laks-oigesse-kohta>. [Kasutatud 04.02.2022].

- Kar, D. & Cartwright-Smith, D., 2008. *Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2002–2006*. Global Financial Integrity. [Võrgumaterjal] Leitav: https://secureservercdn.net/50.62.198.97/34n.8bd.myftpupload.com/wp-content/uploads/2014/05/IFFs_from_Developing_Countries_Report-Full-Economist-Final.pdf?time=1643964216. [Kasutatud 04.02.2022].
- Kar, D. & Freitas, S., 2012. *Illicit Financial Flows From Developing Countries: 2001-2010*. December 2012. Global Financial Integrity. [Võrgumaterjal] Leitav: https://secureservercdn.net/50.62.198.97/34n.8bd.myftpupload.com/wp-content/uploads/2014/05/Illicit_Financial_Flows_from_Developing_Countries_2001-2010-HighRes.pdf?time=1643964115. [Kasutatud 04.02.2022].
- Kaufmann, D., 2005. *Myths and Realities of Governance and Corruption*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=829244. [Kasutatud 04.02.2022].
- Kaufmann, D. & Kraay, A., 2008. *Governance indicators: where are we, where should we be going?* The World Bank Research Working Paper 4370. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/wps4370.pdf>. [Kasutatud 04.02.2022].
- Kelmanson, B., Kirabaeva, K., Medina, L., Mircheva, M. & Weiss, J., 2019. *Explaining the shadow economy in Europe: size, causes and policy options*. International Monetary Fund. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/12/13/Explaining-the-Shadow-Economy-in-Europe-Size-Causes-and-Policy-Options-48821>. [Kasutatud 26.11.2021].
- Kelmanson, B., Kirabaeva, K. & Medina, L., 2021. Europe's Shadow Economies: Estimating Size and Outlining Policy Options. Rmt: C. Deléchat & L. Medina, eds., *The Global Informal Workforce: Priorities for Inclusive Growth*. Washington, D.C.: International Monetary Fund, pp. 70–84.
- KPMG, 2016. *Project Sun: A study of the illicit cigarette market in the European Union, Norway and Switzerland*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/lt/pdf/project-sun-2017-report.pdf>. [Kasutatud 01.03.2022].
- KPMG, 2021. *Illicit cigarette consumption in EU, UK, Norway and Switzerland. 2020 results*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.pmi.com/resources/docs/default-source/stop-illegal-blogs/kpmg-report---illicit-cigarette-consumption-in-the-eu-uk-norway-and-switzerland---2020-results.pdf?sfvrsn=74baf8b7_2. [Kasutatud 01.03.2022].
- KROLL, 2021. *Global Fraud and Risk Report 2021/22. Bribery and Corruption: The Winds of Change*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.kroll.com/en/insights/publications/global-fraud-and-risk-report-2021>. [Kasutatud 07.12.2021].
- Kumar, L. & De Bel, K., 2021. *Acres of Money Laundering: Why U.S. Real Estate is a Kleptocrat's Dream. A comparative analysis of real estate money laundering regulations in the G7*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://secureservercdn.net/50.62.198.97/34n.8bd.myftpupload.com/wp-content/uploads/2021/08/Acres-of-Money-Laundering-Final-Version-2021.pdf?time=1638555362>. [Kasutatud 13.10.2021].
- Kärner, M., 2020. *Analüüs ja ettepanekud konfiskeeritud vara ja asitõendite haldamise ja müügi tõhustamiseks*. Kriminaalpoliitika analüüs 4/2020. Justiitsministeerium. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/analuus_ja_ettepanekud_konfiskeeritud_vara_ja_asitõendite_haldamise_ja_muugi_tõhustamiseks.pdf. [Kasutatud 11.03.2022].
- Labelle, H., 2006. Civil society and the private sector: fighting corruption is good business. *Development Outreach*, 8(2), pp. 12–14. [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/573111468314083144/pdf/436210NEWS0BOX0327375B01PUBLIC1.pdf>. [Kasutatud 13.10.2021].

Lazic, M., 2021. *27 Informative Money Laundering Statistics in 2021*. Legaljobs. 10.05.2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://legaljobs.io/blog/money-laundering-statistics/>. [Kasutatud 13.10.2021].

Levi, M., 2016. The impacts of organised crime in the EU: some preliminary thoughts on measurement difficulties. *Contemporary Social Science*, 11(4), pp. 392–402. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://orca.cardiff.ac.uk/87866/1/Levi%20Costs%20of%20Organised%20Crime%20in%20EU%20%20.pdf>. [Kasutatud 13.10.2021].

Levi, M., Innes, M., Reuter, P. & Gundur, R., 2013. *The Economic, Financial and Social Impacts of Organised Crime in the European Union*. PE 493.018, Brussels: European Parliament. [Võrgumaterjal] Leitav: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/493018/IPOL-JOIN_ET\(2013\)493018_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/493018/IPOL-JOIN_ET(2013)493018_EN.pdf). [Kasutatud 13.10.2021].

Levi, M., Reuter, P. & Halliday, T., 2018. Can the AML System Be Evaluated Without Better Data? *Crime, Law and Social Change*, 69(2), pp. 307–328. [Võrgumaterjal] Leitav: [doi:10.1007/s10611-017-9757-4](https://doi.org/10.1007/s10611-017-9757-4). [Kasutatud 12.11.2021].

Levi, M. & Soudijn, M., 2020. Understanding the laundering of organized crime money. *Crime and Justice*, 49(1), pp. 579–631. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/128331/1/Levi%20Soudijn%20OC%20ML%20final%20.pdf>. [Kasutatud 12.11.2021].

Lewis, J., 2018. *Economic Impact of Cybercrime – No Slowing Down*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.mcafee.com/enterprise/en-us/assets/reports/restricted/rp-economic-impact-cybercrime.pdf>. [Kasutatud 08.04.2022].

LexisNexis, 2021. *True cost of financial crime compliance study: Global report*. June 2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://risk.lexisnexis.com/global/en/insights-resources/research/true-cost-of-financial-crime-compliance-study-global-report>. [Kasutatud 12.11.2021].

Lijphart, A., 1971. Comparative politics and the comparative method. *American Political Science Review*, 65(3), pp. 682–693.

Lindsalu, P., 2011. *Kohtueelse kriminaalmenetluse hind joores juhtimise ja kauplusevarguse kuritegudes*. Justiitsministeerium. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/189161>. [Kasutatud 17.11.2021].

Lindsalu, P., 2016. *Konfiskeerimiste ülevaade 2015. Kriminaalpoliitika analüüs 9/2016*. Justiitsministeerium. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/konfiskeerimiste_ulevaade_2015.pdf. [Kasutatud 11.03.2022].

Lipton, D. A., 2019. Shining a Light: Bringing money out of the shadows means improving governance. *Finance & Development*, 56(3), p. 4. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://doi.org/10.5089/9781498316040.022.A002>. [Kasutatud 05.03.2022].

Maa-amet, 2022. *Kinnisvara hinnastatistika päringud: Tehingud kuude lõikes*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.maaamet.ee/kinnisvara/htraru>. [Kasutatud 17.01.2022].

MacGéidigh, D., Schneider, F. & Blum, M., 2016. *Grey Matters: Charting the Development of the Shadow Economy*. CESifo Working Paper, No. 6234, Center for Economic Studies and IFO Institute (CESifo), Munich.

- Maksu- ja Tolliamet, 2018. *MTA: salasingarettide müügi taga võib olla kuritegelik ahel*. 12.02.2018. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/uudised/mta-salasingarettide-muugi-taga-voib-olla-kuritegelik-ahel>. [Kasutatud 23.03.2022].
- Maksu- ja Tolliamet, 2020. *MTA töötajad tabasid 9,6 miljonit salasingaretti*. 21.09.2020. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/uudised/mta-tootajad-tabasid-96-miljonit-salasingaretti>. [Kasutatud 23.03.2022].
- Maksu- ja Tolliamet, 2021a. *Maksu- ja Tolliameti arengukava 2021*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/eraklient/amet-uudised-ja-kontakt/maksu-ja-tolliamet/tutvustus-ja-struktuur>. [Kasutatud 11.04.2022].
- Maksu- ja Tolliamet, 2021b. *MTA tuletab meelde: „sinise kütuse“ kasutamine erasõidukites või kütmiseks on keelatud*. 31.05.2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/uudised/mta-tuletab-meelde-sinise-kutuse-kasutamine-erasoidukites-voi-kutmiseks-keelatud>. [Kasutatud 11.04.2022].
- Maksu- ja Tolliamet, 2022. *MTA töötajad pidasid kinni viimaste aastate rekordkoguse kokaiini*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/uudised/mta-tootajad-pidasid-kinni-viimaste-aastate-rekordkoguse-kokaiini>. [Kasutatud 25.04.2022].
- Malekos-Smith, Z., Lostri, E. & Lewis, J. A., 2020. *The Hidden Costs of Cybercrime*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.mcafee.com/enterprise/en-us/assets/reports/rp-hidden-costs-of-cybercrime.pdf>. [Kasutatud 08.04.2022].
- Marsh, 2021. *Global Contraction Outlook*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.marsh.com/uk/industries/construction/insights/global-construction-outlook.html>. [Kasutatud 03.11.2021].
- Martin, T., 2020. *Smoking Statistics From Around the World*. 13.07.2020. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.verywellmind.com/global-smoking-statistics-2824393>. [Kasutatud 21.12.2021].
- McGoey, S., 2021. *Panama Papers revenue recovery reaches \$1.36 billion as investigations continue. Five years after the Panama Papers were first published, authorities are still clawing back lost tax dollars and prosecuting wrongdoers exposed by the global investigation*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.icij.org/investigations/panama-papers/panama-papers-revenue-recovery-reaches-1-36-billion-as-investigations-continue/>. [Kasutatud 10.12.2021].
- McGuire, M., 2018. *Into the WEB of profit: Understanding the growth of the cybercrime economy*. April 2018. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.bromium.com/wp-content/uploads/2018/05/Into-the-Web-of-Profit-Bromium.pdf>. [Kasutatud 10.12.2021].
- Medina, L. & Schneider, F., 2018. *Shadow economies around the world: what did we learn over the last 20 years?* International Monetary Fund. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2018/017/article-A001-en.xml>. [Kasutatud 01.10.2021].
- Medina, L. & Schneider, F., 2019. *Shedding Light on the Shadow Economy: A Global Database and the Interaction with the Official One*. Cesifo Working Papers, No. 7981. [Võrgumaterjal] Leitav: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3502028. [Kasutatud 01.10.2021].
- Medina, L. & Schneider, F., 2021. *The Evolution of Shadow Economies through the 21st Century*. Rmt: IMF. *The Global Informal Workforce: Priorities for Inclusive Growth*. International Monetary Fund, pp. 10–69.
- Miller, T. R., Cohen, M., Swedler, D., Ali, B. & Hendrie, D. V., 2020. *Incidence and Costs of Personal and Property Crimes in the United States, 2017* (October 6, 2020). SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3514296>.

- Milne, R., 2019. *US regulator starts probe into money laundering at Swedbank: New York inquiry greatly expands dirty-money scandal ripping through Nordic Banking*. 27.03.2019. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.ft.com/content/acc757b0-507a-11e9-b401-8d9ef1626294>. [Kasutatud 05.03.2022].
- MSC, 2020. *Transnational Security Report: Cooperating Across Borders: Tackling Illicit Flows*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://23af4a98-6f9f-4a7d-b229-cbf91315456e.filesusr.com/ugd/655326_c365d648fd004111a254e96e880a483d.pdf. [Kasutatud 10.12.2021].
- Mungiu-Pippidi, A., Bratu, R., Charron, N., Dimulescu, V., Doroftei, M., Fazekas, M., Kasemets, A., King, L. W., Kukutschka, R. M. B., Popo, R. & Toth, I. J., 2013. *Controlling Corruption in Europe: The Anticorruption Report*. Vol. 1. Berlin: Barbara Budrich Publisher.
- Murphy, R., 2012. *Closing the European Tax Gap. A report for Group of the Progressive Alliance of Socialists & Democrats in the European Parliament*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/120229_richard_murphy_eu_tax_gap_en.pdf. [Kasutatud 01.11.2021].
- Murphy, R., 2019. *The European tax gap: A report for the Socialists and Democrats Group in the European Parliament*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/2019-01/the_european_tax_gap_en_190123.pdf. [Kasutatud 01.11.2021].
- National Academies of Sciences, Engineering and Medicine, 2018. *Crossing the global quality chasm: Improving health care worldwide*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK535653/pdf/Bookshelf_NBK535653.pdf. [Kasutatud 01.07.2021].
- NCA, 2016. *National Strategic Assessment of Serious and Organised Crime 2016*. National Crime Agency, London.
- Nellemann, C., Henriksen, R., Pravettoni, R., Stewart, D., Kotsovou, M., Schlingemann, M. A. J., Shaw, M. & Reitano, T., 2018. *World atlas of illicit flows. A RHIPTO-INTERPOL-GI Assessment*. RHIPTO Norwegian Center for Global Analyses, INTERPOL and the Global Initiative Against Transnational Organized crime. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2018/09/Atlas-Illicit-Flows-FINAL-WEB-VERSION-copia-compressed.pdf>. [Kasutatud 10.12.2021].
- NUMBEO, 2022a. *Crime Index by Country 2022*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp. [Kasutatud 01.07.2021].
- NUMBEO, 2022b. *Safety Index by Country 2022*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp?title=2022&displayColumn=2. [Kasutatud 01.07.2021].
- NUMBEO, 2022c. *Quality of Life Index by Country 2022*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp. [Kasutatud 01.07.2021].
- Näksi, M., 2021. *Eesti Pangast väljastatava sularaha maht on võrreldes eelmise kvartaliga kasvanud*. Eesti Pank, pressiteated, 03.11.2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.eestipank.ee/et/press/eesti-pangast-valjastatava-sularaha-maht-vorreldes-eelmise-kvartaliga-kasvanud-03112021>. [Kasutatud 05.11.2021].
- OECD, 2002. *Measuring the Non-Observed Economy: A Handbook*, OECD Publishing, Paris.
- OECD, 2008. *The Economic Impact of Counterfeiting and Piracy*, OECD Publishing, Paris.
- OECD, 2009. *OECD Principles for Integrity in Public Procurement*. OECD Publishing, Paris. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.oecd.org/gov/ethics/48994520.pdf>. [Kasutatud 26.11.2021].

OECD, 2014a. *OECD Foreign Bribery Report: An Analysis of the Crime of Bribery of Foreign Public Officials*. OECD Publishing, Paris. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264226616-en>. [Kasutatud 01.10.2021].

OECD, 2014b. *Illicit Financial Flows from Developing Countries: Measuring OECD Responses*. OECD Publishing, Paris. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.oecd.org/corruption/illicit_financial_flows_from_developing_countries.pdf. [Kasutatud 01.10.2021].

OECD, 2016. *Preventing Corruption in Public Procurement*. OECD Publishing, Paris. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.oecd.org/gov/ethics/Corruption-Public-Procurement-Brochure.pdf>. [Kasutatud 26.11.2021].

OECD, 2020. *OECD Secretary-General Tax Report to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors – July 2020*. OECD, Paris. [Võrgumaterjal] Leitav: www.oecd.org/tax/oecd-secretary-general-tax-report-g20-finance-ministers-july-2020.pdf. [Kasutatud 26.04.2022].

OECD, 2021a. *Government at a Glance 2021*. OECD Publishing, Paris. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://doi.org/10.1787/1c258f55-en>. [Kasutatud 01.03.2022].

OECD, 2021b. *Better Life Index*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.oecdbetterlifeindex.org/#/111111111111>. [Kasutatud 18.04.2022].

OECD&EUIPO, 2016. *Trade in Counterfeit and Pirated Goods: Mapping the Economic Impact*. OECD. Publishing, Paris.

OECD&EUIPO, 2018. *Trade in Counterfeit Goods and Free Trade Zones: Evidence from Recent Trends*. OECD Publishing, Paris/EUIPO. [Võrgumaterjal] Leitav: https://read.oecd-ilibrary.org/trade/trade-in-counterfeit-goods-and-free-trade-zones_9789264289550-en#page1. [Kasutatud 25.02.2022].

OECD&EUIPO, 2019. *Trends in Trade in Counterfeit and Pirated Goods, Illicit Trade*. OECD Publishing, Paris/European Union Intellectual Property Office.

OECD&EUIPO, 2020. *Trade in Counterfeit Pharmaceutical Products, Illicit Trade*. OECD Publishing, Paris.

OECD&EUIPO, 2021. *Global Trade in Fakes: A Worrying Threat, Illicit Trade*. OECD Publishing, Paris.

OLAF, 2022. *OLAF helps stop over 430 million illicit cigarettes from flooding EU market*. 23.02.2022. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/anti-fraud/system/files/2022-02/pr_23022022_tobacco_seizures_2021_en.pdf. [Kasutatud 25.02.2022].

Ombler, M., 2021. Risks of Corruption in the Healthcare and Pharmaceutical Sector and the Impact of a Pandemic. *Proceedings of Estonian Academy of Security Sciences*, 20, pp. 13–68.

O'Neill Hayes, T., 2020. *The economic Costs of the U.S. Criminal Justice System*. American Action Forum, 16. July 2020. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.americanactionforum.org/research/the-economic-costs-of-the-u-s-criminal-justice-system/>. [Kasutatud 10.12.2021].

Open Contracting Partnership & Spend Network, 2020. *How governments spend: Opening up the value of global public procurement*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.open-contracting.org/wp-content/uploads/2020/08/OCP2020-Global-Public-Procurement-Spend.pdf>. [Kasutatud 03.12.2021].

PaloAlto Networks, 2022. *Unit 42: Ransomware Threat Report 2022*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://start.paloaltonetworks.com/unit-42-ransomware-threat-report.html>. [Kasutatud 08.04.2022].

Peters, B. G. & Fontaine, G., 2020. *Handbook of research methods and applications in comparative policy analysis*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

- Pleyer, M., 2021. *Failure in corporate transparency*. G20 Italy: The Rome Global Summit, pp. 152–153. [Võrgumaterjal] Leitav: www.globalgovernanceproject.org. [Kasutatud 17.11.2021].
- Pol, R. F., 2018a. Uncomfortable truths? ML=BS and AML=BS2. *Journal of Financial Crime*, 25(2), pp. 294–308.
- Pol, R. F., 2018b. Anti-money laundering effectiveness: assessing outcomes or ticking boxes? *Journal of Money Laundering Control*, 21(2), pp. 215–230.
- Pol, R. F., 2019. *The War on Money Laundering has Failed: Can we Fix it? A scheme meant to protect the financial system doesn't work as intended, and causes economic and social harm*. 21.10.2019. Medium.datadriveninvestor.com [Võrgumaterjal] Leitav: <https://medium.datadriveninvestor.com/the-war-on-money-laundering-has-failed-2e8b3df7507b>. [Kasutatud 17.09.2021].
- Pol, R. F., 2020a. Anti-money laundering: The world's least effective policy experiment? Together, we can fix it. *Policy Design and Practice*, 2020, 3(1), pp. 3–94. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://doi.org/10.1080/25741292.2020.1725366> [Kasutatud 12.11.2021].
- Pol, R. F., 2020b. *Anti-money laundering "Almost completely ineffective." Why it harms us all*. 02.03.2020. Medium, the capital. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://medium.com/the-capital/anti-money-laundering-almost-completely-ineffective-why-it-harms-us-all-827d54db7df5>. [Kasutatud 17.09.2021].
- Pol, R. F., 2020c. Response to money laundering scandal: evidence-informed or perception-driven? *Journal of Money Laundering Control*, 23(1), pp. 103–121. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://doi.org/10.1108/JMLC-01-2019-0007>. [Kasutatud 12.11.2021].
- Putninš, J. T. & Sauka, A., 2015. Measuring the shadow economy using company managers. *Journal of Comparative Economics*, 43(2), pp. 471–490.
- Putninš, J. T. & Sauka, A., 2017. *Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009-2016* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ssrn.com/abstract=3171746>. [Kasutatud 07.11.2021].
- Putninš, J. T. & Sauka, A., 2019. *Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009-2018*. Stockholm School of Economics in Riga. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.sseriga.edu/sites/default/files/2019-05/SSE_Riga_Shadow_Economy_Index_2018_1.pdf. [Kasutatud 17.09.2021].
- Putninš, J. T. & Sauka, A., 2020. *Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009-2019*. Stockholm School of Economics in Riga. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.researchgate.net/publication/342719917_Shadow_Economy_Index_for_the_Baltic_Countries_2009-2019. [Kasutatud 17.09.2021].
- Putninš, J. T. & Sauka, A., 2021. *Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009-2020*. Stockholm School of Economics in Riga. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.sseriga.edu/shadow-economy-index-baltic-countries>. [Kasutatud 29.03.2022].
- PWC, 2019. *Aktsiisipoliitika riskid, võimalused ja mõju majanduskeskkonnale piirikaubanduse tingimustes*. Lõpparuanne. 08.02.2019. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.rahandusministeerium.ee/et/system/files_force/document_files/aktsiisipoliitika-14032019_0.pdf?download=1. [Kasutatud 11.04.2022].
- PWC, 2020. *Fighting fraud: A never-ending battle*. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/gecs-2020/pdf/global-economic-crime-and-fraud-survey-2020.pdf>. [Kasutatud 26.11.2021].

PWC, 2022. *PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2022. Protecting the perimeter: The rise of external fraud*. [Võrgumaterjal] Leitav: [Protecting the perimeter: The rise of external fraud \(PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2022\)](#). [Kasutatud 11.05.2022].

PWC & Ecorys, 2013. *Identifying and Reducing Corruption in Public Procurement in the EU: Development of a methodology to estimate the direct costs of corruption and other elements for an EU-evaluation mechanism in the area of anti-corruption*. PwC EU Services. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/anti-fraud/sites/default/files/docs/body/identifying_reducing_corruption_in_public_procurement_en.pdf. [Kasutatud 3.11.2021].

RAB, 2022a. *Virtuaalvääringu teenuse pakkujatega seonduvad riskid Eestis*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://fiu.ee/aastaraamatud-ja-uuringud/uuringud#virtuaalvringu-tee>. [Kasutatud 12.01.2022].

RAB, 2022b. *Rahapesu Andmebüroo väliskoostöö ülevaade 2021*. Aprill 2022. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://fiu.ee/aastaraamatud-ja-uuringud/uuringud#rahapesu-andmebroo->. [Kasutatud 25.04.2022].

Raczkowski, K., 2015. Measuring the tax gap in the European economy. *Journal of Economics and Management*, 21(4), pp. 58–72. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-108405b3-cdb6-41cb-953f-ceab29c9bb40>. [Kasutatud 15.04.2022].

Raczkowski, K. & Mróz, B., 2018. Tax gap in the global economy. *Journal of Money Laundering Control*, 21(4), pp. 567–583. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.researchgate.net/publication/302335548_Tax_gap_in_the_global_economy. [Kasutatud 15.04.2022].

Rahandusministeerium, 2015. *2014. aasta riigihankemaastiku kokkuvõte: poliitika kujundamine, nõustamis- ja koolitustegevus, riiklik ja haldusjärelvalve, riigihangete register ja statistiline ülevaade*. Rahandusministeeriumi riigihangete ja riigiabi osakond. Juuli 2015.

Rahandusministeerium, 2018. *Tubakatoodete ja kütuse aktsiisitõusude mõjuanalüüs 2015. aasta juunis vastu võetud alkoholi-, tubaka-, kütuse ja elektriaktsiisi seadusemuudatuse alusel*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fin.ee/media/2755/download>. [Kasutatud 11.04.2022].

Rahandusministeerium, 2020. *Riigihangete valdkonna 2019. aasta ülevaade*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/riigihangete-poliitika/kasulik-teave/riigihankemaastiku-kokkuvotted>. [Kasutatud 17.09.2021].

Rahandusministeerium, 2021a. *Eesti rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise siseriiklik riskihinnang 2020. Riiklikud haavatavused*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rahandusministeerium.ee/et/finants-ja-ettevotluspoliitika/rahapesu-ja-terrorismi-rahastamise-tokestamine>. [Kasutatud 17.09.2021].

Rahandusministeerium, 2021b. *Riigihangete valdkonna 2020. aasta ülevaade*. Riigihangete ja riigiabi osakond. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/riigihangete-poliitika/kasulik-teave/riigihankemaastiku-kokkuvotted>. [Kasutatud 17.09.2021].

Rahandusministeerium, 2021c. *2022. aasta riigieelarve seaduse eelnõu seletuskiri*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/riigieelarve-ja-majandus/riigieelarve-ja-majandusulevaated>. [Kasutatud 17.09.2021].

Rahandusministeerium, 2021d. *Eesti rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise siseriiklik riskihinnang 2020. Lisa 1. Ettepanekud tegevuskava jaoks*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rahandusministeerium.ee/et/finants-ja-ettevotluspoliitika/rahapesu-ja-terrorismi-rahastamise-tokestamine>. [Kasutatud 17.09.2021].

Rahandusministeerium, 2022. 2021. aastal oli maksulaekumine 8,96 miljardit eurot. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fin.ee/uudised/2021-aastal-oli-maksulaekumine-896-ml-d-eurot>. [Kasutatud 11.02.2022].

RahaPTS, 2022. RT I, 12.03.2022, 19.

Refinitiv, 2018. *Revealing the true cost of financial crime. 2018 survey report: What's hiding in the shadows?* [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.refinitiv.com/content/dam/marketing/en_us/documents/reports/true-cost-of-financial-crime-global-focus.pdf. [Kasutatud 12.11.2021].

Reimer, H.-E., Schneider, F. & Seitz, F., 2020. *Payment Innovations, the Shadow Economy and Cash Demand of Households in Euro Area Countries*. CESifo Working Paper No. 8574. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.cesifo.org/en/publikationen/2020/working-paper/payment-innovations-shadow-economy-and-cash-demand-households-euro>. [Kasutatud 17.04.2022].

Research and Markets, 2021. *Real Estate Global Market Report 2021: COVID-19 Impact and Recovery to 2030*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.researchandmarkets.com/reports/5238001/real-estate-global-market-report-2021-covid-19?utm_source=Ci&utm_medium=PressRelease&utm_code=wkfv6x&utm_campaign=1512416+-+Global+Real+Estate+Market+Report+2021%3a+Market+is+Expected+to+Grow+from+%242687.35+Billion+in+2020+to+%243717.03+Billion+in+2025+-+Forecast+to+2030&utm_exec=chdo54prd. [Kasutatud 10.12.2021].

Reuter, P., 2017. *Illicit Financial Flows and Governance: The Importance of Disaggregation*. *World Development Report Background Paper*. World Bank, Washington, D.C. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/26210>. [Kasutatud 05.11.2021].

Reuter, P. & Truman, E. M., 2004. *Chasing dirty money: The fight against money laundering*. Institute For International Economics: Washington, D.C.

Rogoff, K., 2015. Costs and benefits to phasing out paper currency. *NBER Macroeconomics Annual 2015*, No. 29, pp. 445–456. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/680657>. [Kasutatud 05.11.2021].

Romsom, E., 2022. *Global oil theft: impact and policy responses*. WIDER Working Paper 2022/16. Helsinki: UNU-WIDER. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/Publications/Working-paper/PDF/wp2022-16-global-oil-theft-impact-policy-responses.pdf>. [Kasutatud 11.04.2022].

RSF, 2022. *2022 World press freedom index*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://rsf.org/en/index?year=2022>. [Kasutatud 09.05.2022].

Ruuge, M. & Inno, M., 2018. *Tervishoiukulud 2017*. Tervise Arengu Instituut. [Võrgumaterjal] Leitav: https://intra.tai.ee/images/prints/documents/154531007998_Tervishoiukulud_2017.pdf. [Kasutatud 17.09.2021].

Ruuge, M. & Inno, M., 2021. *Tervishoiukulud 2019*. Tervise Arengu Instituut. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.tai.ee/sites/default/files/2021-03/161537779082_Tervishoiukulud_2019.pdf. [Kasutatud 17.09.2021].

Saar, I. & Koitla, H., 2021. Quantifying the social costs and benefits of tobacco in Estonia. *Tobacco Control*, 30(3), pp. 286–292.

Saarmann, T., 2013. *Euroopa riigid kaotavad kütusepetturite tõttu miljardeid*. Delfi Ärileht, 15.09.2013. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://arileht.delfi.ee/artikkel/66732609/euroopa-riigid-kaotavad-kutusepetturite-tottu-miljardeid>. [Kasutatud 23.11.2021].

Sarin, N. & Summers, L. H., 2019. *Shrinking the tax gap: approaches and revenue potential*. NBER working paper series, WP 26475. [Võrgumaterjal] Leitav:

https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26475/w26475.pdf. [Kasutatud 15.04.2022].

Savills, 2016. *Around the world in dollars and cents: what price the world? Trends in international real estate trading*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://pdf.euro.savills.co.uk/global-research/around-the-world-in-dollars-and-cents-2016.pdf>. [Kasutatud 23.11.2021].

Savona, E. & Riccardi, M., 2015. *From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe*. Final Report of Project OCP – Organised Crime Portfolio [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www.transcrime.it/wp-content/uploads/2015/03/OCP-Full-Report.pdf>. [Kasutatud 01.07.2021].

Sayers, G., 2017. *Table showing new orders and warrants and value of new assets for criminal proceeds*. DOIA 1718-0055. [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://fyi.org.nz/request/6181/response/21027/attach/2/DOIA%201718%200055%20Cherie%20Kara%20MBIE%20response%208%20Aug%2017.pdf>. [Kasutatud 23.11.2021].

Schneider, F., 2008. Money laundering and financial means of organised crime: Some preliminary empirical findings. *Global Business and Economics Review*, 10(3), pp. 309–330.

Schneider, F., 2010. Turnover of Organized Crime and Money Laundering: Some Preliminary Findings, *Public Choice*, Vol. 144, pp. 473–486.

Schneider, F., 2013. The Financial Flows of Transnational Crime and Tax Fraud in OECD Countries: What Do We (Not) Know? *Public Finance Review*, 41(5), pp. 677–707.

Schneider, F., 2016. *Estimating the Size of the Shadow Economies of Highly developed Countries: Selected New Results*. CESifo DICE Report, ISSN 1613-6373, ifo Institut - Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung an der Universität München, München, 14(4), pp. 44–53.

Schneider, F., 2017. *Restricting or Abolishing Cash: An Effective Instrument for Fighting the Shadow Economy, Crime and Terrorism? International Cash Conference 2017 - War on Cash: Is there a Future for Cash? 25-27 April 2017*, Island of Mainau, Germany, Deutsche Bundesbank [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/162914/1/Schneider.pdf>. [Kasutatud 10.11.2021].

Schneider, F., 2021. Development of the Shadow Economy of 36 OECD Countries over 2003 - 2021: Due to the Corona Pandemic a Strong Increase in 2020 and a Modest Decline in 2021. *African Journal of Political Science*, 15(2), ISSN 1027-0353. [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www.internationalscholarsjournals.com/articles/development-of-the-shadow-economy-of-36-oecd-countries-over2003--2021-due-to-the-corona-pandemic-a-strong-increase-in-20.pdf>. [Kasutatud 15.04.2022].

Schneider, K. & Buehn, A., 2013. *Estimating the size of the shadow economy: Methods, problems and open questions*. Working Paper, No. 4448. Centre for Economic Studies Institute for Economic Research.

[Võrgumaterjal] Leitav: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/89660/1/cesifo_wp4448.pdf. [Kasutatud 10.11.2021].

Schneider, F. & Buehn, A., 2016. *Estimating the Size of the Shadow Economy: Methods, Problems and Open Questions*. IZA DP No. 9820. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://ftp.iza.org/dp9820.pdf>. [Kasutatud 10.11.2021].

Schneider, F., Buehn, A. & Montenegro, C. E., 2010. *New Estimates for the Shadow Economies all over the World: New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007*. The World Bank Development Research Group. Policy Research Working Paper 5356. [Võrgumaterjal] Leitav:

https://www.researchgate.net/publication/46435608_Shadow_Economies_All_Over_the_World_New_Estimates_for_162_Countries_from_1999_to_2007. [Kasutatud 01.11.2021].

- Schneider, F. & Enste, D., 2002. *Hiding in the Shadows: The Growth of the Underground Economy*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues30/>. [Kasutatud 15.04.2022].
- Schneider, F., Raczkowski, K. & Mróz, B., 2015. Shadow economy and tax evasion in the EU. *Journal of Money Laundering Control*, 18(1), pp. 34–51. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://dx.doi.org/10.1108/JMLC-09-2014-0027>. [Kasutatud 26.11.2021].
- Seitz, F., Reimers., H.-E. & Schneider, F., 2018. *Cash in Circulation and the Shadow Economy: An Empirical Investigation for Euro Area Countries and Beyond*. CESifo Working Paper No. 7143. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.cesifo.org/en/publikationen/2018/working-paper/cash-circulation-and-shadow-economy-empirical-investigation-euro>. [Kasutatud 17.04.2022].
- Shelley, L. I., 2014. *Dirty entanglements: Corruption, crime, and terrorism*. Cambridge University Press.
- Sift, 2022. *Q1 2022 digital trust & safety index: Outsmarting payment fraud in the age of automation*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://pages.sift.com/rs/526-PCC-974/images/2022_Q1_Digital_Trust_Safety_Index.pdf. [Kasutatud 12.04.2022].
- Silva, S., 2018. *Criminals hide 'billions' in crypto-cash - Europol*. BBC News. 12.02.2018. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.bbc.com/news/technology-43025787>. [Kasutatud 01.07.2021].
- Siseministeerium, 2022. *Programm „Siseturvalisus 2022–2025“*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.siseministeerium.ee/stak2030#programm>. [Kasutatud 26.04.2022].
- Small Arms Survey, 2001. *Crime, Conflict, Corruption: Global Illicit Small Arms Transfers*. Geneva, Switzerland: Small Arms Survey. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.smallarmssurvey.org/sites/default/files/resources/Small-Arms-Survey-2001-Chapter-05-EN.pdf>. [Kasutatud 23.11.2021].
- Smith, R., 2018. *Estimating the costs of serious and organised crime in Australia 2016–17*. Statistical Report, No. 9. Canberra: Australian Institute of Criminology. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.aic.gov.au/publications/sr/sr9>. [Kasutatud 23.11.2021].
- Sohail, M. & Cavill, S., 2008. Accountability to prevent corruption in construction projects. *Journal of Construction Engineering and management*, 134(9), pp. 729–738.
- Specops, 2020. *The European Countries Most at Risk of Cyber-Crime*. 19.02.2020. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://specopssoft.com/blog/european-countries-cyber-crime/>. [Kasutatud 09.04.2022].
- Sportradar, 2022. *Betting corruption and match-fixing in 2021: A review by Sportrada Integrity Services*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.yogonet.com/uploads/docs/sportradar-integrity-services-betting-corruption-match-fixing.pdf>. [Kasutatud 24.03.2022].
- Statistikaamet, 2015. *Kui suur on Eesti varimajandus?* 12.10.2015. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.stat.ee/et/uudised/2015/10/12/kui-suur-on-estis-varimajandus>. [Kasutatud 20.10.2021].
- Statistikaamet, 2019. *Eesti rahvastikupüramiid: 2019*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.stat.ee/rahvastikupyramiid/>. [Kasutatud 26.04.2022].
- Statistikaamet, 2021. *Statistika andmebaas, rahvamajanduse arvepidamine, sisemajanduse koguprodukt (SKP)*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://data.stat.ee/profile/country/ee/>. [Kasutatud 27.04.2022].
- Sööt, M.-L., 2018. *Kriminaaljustiitsüsteem arvudes. Kuritegevus Eestis 2018*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/01_kriminaaljustiitsysteem_arvudes.pdf. [Kasutatud 11.03.2022].

Zillow, 2019. *\$33.3 Trillion Housing Market Up 49% Since 2012 – A Third of the Gain From California*. 03.01.2019. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.zillow.com/research/california-leads-housing-gains-22600/>. [Kasutatud 11.03.2022].

Zukauskas, V. & Schneider, F., 2016. Microbased Results of Shadow Labor Market in the Baltic States, Poland and Sweden. *Applied Economics: Systematic Research*, 10(2), pp. 117–33.

Tanzi, T., 1996. *Money Laundering and the International Finance System*. IMF Working Paper No. 96/55. [Võrgumaterjal] Leitav: [https://books.google.ee/books?hl=en&lr=&id=VIMYEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP3&dq=Vito+Tanzi,+%E2%80%9CMoney+Laundering+and+the+International+Finance+System,%E2%80%9D+IMF+Working+Paper+No.+96/55+\(May+1996\)&ots=j-J8CsrxyE&sig=7G5uFlcnHueqHrnylNf0-KhN-h0&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.ee/books?hl=en&lr=&id=VIMYEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP3&dq=Vito+Tanzi,+%E2%80%9CMoney+Laundering+and+the+International+Finance+System,%E2%80%9D+IMF+Working+Paper+No.+96/55+(May+1996)&ots=j-J8CsrxyE&sig=7G5uFlcnHueqHrnylNf0-KhN-h0&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false). [Kasutatud 01.07.2021].

Tax Justice Network, 2011. *The Cost of Tax Abuse: A briefing paper on the cost of tax evasion worldwide*. November 2011. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.taxjustice.net/wp-content/uploads/2014/04/Cost-of-Tax-Abuse-TJN-2011.pdf>. [Kasutatud 04.02.2022].

Tax Justice Network, 2018. *Illicit Financial Flows Vulnerability Tracker*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://iff.taxjustice.net/#/>. [Kasutatud 20.10.2021].

Tax Justice Network, 2020. *The State of Tax Justice 2020: Tax Justice in the time of COVID-19*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://taxjustice.net/wp-content/uploads/2020/11/The_State_of_Tax_Justice_2020_ENGLISH.pdf. [Kasutatud 20.10.2021].

Tax Justice Network, 2021a. *The State of Tax Justice 2021*. November 2021. [Võrgumaterjal] Leitav: https://taxjustice.net/wp-content/uploads/2021/11/State_of_Tax_Justice_Report_2021_ENGLISH.pdf. [Kasutatud 02.12.2021].

Tax Justice Network, 2021b. *The State of Tax Justice 2021. Country profile: Estonia*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://taxjustice.net/country-profiles/estonia/>. [Kasutatud 02.12.2021].

The Global Economy, 2022. *Business and economic data for 200 countries: Tax revenue - Country rankings*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/Tax_revenue/. [Kasutatud 27.04.2022].

The Guardian, 2015. *Confiscated mafia loot worth billions gives Italy an unexpected problem*. 10.07.2015. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.theguardian.com/world/2015/jul/10/confiscated-mafia-loot-worth-billions-gives-italy-an-unexpected-problem>. [Kasutatud 16.12.2021].

The World Bank, 2007. *Stolen Asset Recovery (STAR) Initiative: Challenges, Opportunities, and Action Plan*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.unodc.org/pdf/Star_Report.pdf. [Kasutatud 13.10.2021].

The World Bank, 2019. *Illegal logging, fishing and wildlife trade: the costs and how to combat it*. World Bank, Washington, D.C. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32806>. [Kasutatud 21.12.2021].

The World Bank, 2020. *Business International Index 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.worldbank.org/en/programs/business-enabling-environment>. [Kasutatud 20.10.2021].

The World Bank, 2021a. *Data, GDP, European Union*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=EU>. [Kasutatud 20.10.2021].

The World Bank, 2021b. *Worldwide Governance Indicators*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators>. [Kasutatud 21.10.2021].

The World Bank, 2022. *Data, GDP, World*. Last updated date 15.02.2022. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>. [Kasutatud 15.02.2022].

The World Justice Project, 2021. *Rule of Law Index 2021*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-INDEX-21.pdf>. [Kasutatud 16.12.2021].

Thoumi, F., 2003. The Numbers Game: Let's All Guess the Size of the Illegal Drugs Industry! Paper prepared for TNI seminar on The Economic Impact of the Illicit Drug Industry, December 2003. *Journal of Drug Issues*, 35(1). [Võrgumaterjal] Leitav: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.924.4068&rep=rep1&type=pdf>. [Kasutatud 16.12.2021].

Timu, A. & Vilcu, I., 2021. *Anti-Graft Crusader Takes Aim at EU's \$73 Billion Fraud Problem*. Bloomberg, 11.05.2021. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-05-11/anti-graft-crusader-takes-aim-at-eu-s-73-billion-fraud-problem?utm_medium=social&utm_source=twitter&utm_content=business&utm_campaign=socialflow-organic&cmpid=socialflow-twitter-business. [Kasutatud 13.10.2021].

Torslov, T. R., Wier, L. S. & Zucman, G., 2020. *The missing profits of nations*. Working Paper No. 24701. National Bureau of Economic Research, June 2018, revised April 2020. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w24701/w24701.pdf. [Kasutatud 13.10.2021].

Toulas, B., 2022. *Germany takes down Hydra, world's largest darknet market*. BleepingComputer, 05.04.2022. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.bleepingcomputer.com/news/legal/germany-takes-down-hydra-worlds-largest-darknet-market/>. [Kasutatud 06.04.2022].

TRACE, 2021. *TRACE Bribery Risk Matrix*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.traceinternational.org/trace-matrix>. [Kasutatud 16.03.2022].

TRACE, 2022. *Global Enforcement Report 2021*. [Võrgumaterjal] Leitav: [https://5002429.fs1.hubspotusercontent-na1.net/hubfs/5002429/Promotional%20Materials/Publications/Global%20Enforcement%20Report%20\(GER\)/TRACE%20Global%20Enforcement%20Report%202021.pdf?_hstc=60209714.de580bec272c5d65e3b8779bc1040158.1638427115834.1647324151426.1647436114168.4&_hssc=60209714.2.1647436114168&_hsfp=465582858](https://5002429.fs1.hubspotusercontent-na1.net/hubfs/5002429/Promotional%20Materials/Publications/Global%20Enforcement%20Report%20(GER)/TRACE%20Global%20Enforcement%20Report%202021.pdf?_hstc=60209714.de580bec272c5d65e3b8779bc1040158.1638427115834.1647324151426.1647436114168.4&_hssc=60209714.2.1647436114168&_hsfp=465582858). [Kasutatud 16.03.2022].

TRACIT, 2019. *Mapping the impact of illicit trade on the sustainable development goals. Sustainable Development Goals*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://unctad.org/system/files/non-official-document/DITC2019_TRACIT_IllicitTradeandSDGs_fullreport_en.pdf. [Kasutatud 06.11.2021].

TRAFFIC, 2020. *An overview of seizures of CITES-listed wildlife in the European Union: January to December 2018*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.traffic.org/site/assets/files/12745/eu-seizures-report-2020-final-web.pdf>. [Kasutatud 17.01.2022].

TRAFFIC, 2021. *An overview of seizures of CITES-listed wildlife in the European Union: January to December 2019*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.traffic.org/site/assets/files/13563/an_overview_of_seizures_of_cites-listed_wildlife_in_the_eu_in_2019.pdf. [Kasutatud 17.01.2022]

Transparency International, 2011. *Bribe Payers Index 2011*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.files.ethz.ch/isn/134888/Bribe%20Payers%20Index%202011_single%20pages.pdf. [Kasutatud 13.10.2021].

Transparency International, 2019. *Into the void: The EU's struggle to recover the proceeds of grand corruption*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://transparency.eu/wp-content/uploads/2019/09/Asset_recovery_report.pdf. [Kasutatud 02.12.2021].

Transparency International, 2020. *The EU must revamp its approach to asset recovery if it is serious about fighting corruption and money laundering*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://transparency.eu/wp-content/uploads/2020/08/Asset_recovery_policy_brief.pdf. [Kasutatud 02.12.2021].

Transparency International, 2021a. *Corruption Perceptions Index 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/jpn>. [Kasutatud 02.12.2021].

Transparency International, 2021b. *Global Corruption Barometer 2021*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.transparency.org/en/gcb/eu/european-union-2021>. [Kasutatud 02.12.2021].

Transparency International, 2021c. *GDI 2020 Global Report: Disruption, Democratic Governance, and Corruption Risk in Defence Institutions*. London: Transparency International UK. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ti-defence.org/wp-content/uploads/2021/12/GDI-Global-Report-v6_17Jan21.pdf. [Kasutatud 22.02.2022].

Transparency International, 2022. *Corruption Perceptions Index 2021*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>. [Kasutatud 18.04.2022].

Tättar, A., 2020. *Illegaalse tubakatoodete käitlemise tõkestamise tõhusus*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://digiriidul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/2489/2020_T%c3%a4ttar.pdf?sequence=1&isAllowed=y. [Kasutatud 22.02.2022].

UNCTAD, 2020. *Tackling Illicit Financial Flows for Sustainable Development in Africa. Economic Development in Africa*. Report 2020. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://unctad.org/news/africa-could-gain-89-billion-annually-curbing-illicit-financial-flows>. [Kasutatud 20.10.2021].

UNEP & Interpol, 2014. *The Environmental Crime Crisis – Threats to Sustainable Development from Illegal Exploitation and Trade in Wildlife and Forest Resources*. Nairobi: UNEP. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.cbd.int/financial/monterreytradetech/unep-illegaltrade.pdf>. [Kasutatud 20.12.2021].

UNEP & Interpol, 2016. *The Rise of Environmental Crime – A Growing Threat to Natural Resources, Peace, Development and Security*. ISBN 978-82-690434-1-9.

United Nations, 2018. *Global Cost of Corruption at Least 5 Per Cent of World Gross Domestic Product*. Secretary-General Tells Security Council, Citing World Economic Forum Data. 10.09.2018. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.un.org/press/en/2018/sc13493.doc.htm>. [Kasutatud 29.10.2021].

UNODC, 2010. *The Globalization of Crime. A Transnational Organized Crime Threat Assessment*. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tocta/TOCTA_Report_2010_low_res.pdf. [Kasutatud 20.10.2021].

UNODC, 2011a. *Estimating illicit financial flows resulting from drug trafficking and other transnational organized crimes*. Research report. United Nations Office on Drugs and Crime.

UNODC, 2011b. *World Drug Report 2011*. United Nations Publication, Sales No. E.11.XI.10. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.refworld.org/pdfid/4e809b422.pdf>. [Kasutatud 20.10.2021].

UNODC, 2012. *Transnational Organized Crime – The Globalized Illegal Economy. FACTS*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.unodc.org/documents/toc/factsheets/TOC12_fs_general_EN_HIRES.pdf. [Kasutatud 20.10.2021].

UNODC, 2015. *UNODC Study on Firearms 2015*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.unodc.org/documents/firearms-protocol/UNODC_Study_on_Firearms_WEB.pdf. [Kasutatud 30.03.2022].

UNODC, 2018a. *Global Study on Smuggling of Migrants 2018*. United Nations publication, No. E.18.IV.9. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glosom/GLOSOM_2018_web_small.pdf. [Kasutatud 20.10.2021].

UNODC, 2018b. „*Much work to do and no time to waste*” in cybercrime fight, says UN chief, 15 May 2018. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2018/May/much-work-to-do-and-no-time-to-waste-in-cybercrime-fight--says-un-chief.html>. [Kasutatud 20.10.2021].

UNODC, 2020a. *World Wildlife Crime Report 2020: Trafficking in Protected Species*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/wildlife/2020/World_Wildlife_Report_2020_9July.pdf. [Kasutatud 20.12.2021].

UNODC, 2020b. *Global Study on Firearms Trafficking, 2020*. United Nations publication, E.20.XI.9. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Firearms/2020_REPORT_Global_Study_on_Firearms_Trafficking_2020_web.pdf. [Kasutatud 20.10.2021].

UNODC, 2020c. *Global Synthetic Drugs Assessment 2020*. United Nations publication, No. E.20.IV.1. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.unodc.org/documents/scientific/Global_Synthetic_Drugs_Assessment_2020.pdf. [Kasutatud 20.10.2021].

UNODC, 2021a. *Money Laundering*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/overview.html>. [Kasutatud 01.07.2021].

UNODC, 2021b. *World Drug Report 2021. Executive summary*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.unodc.org/res/wdr2021/field/WDR21_Booklet_1.pdf. [Kasutatud 10.11.2021].

UNODC, 2021c. *World Drug Report 2021. Global overview: Drug demand, drug supply*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.unodc.org/res/wdr2021/field/WDR21_Booklet_2.pdf. [Kasutatud 10.11.2021].

UNODC, 2021d. *Drug situation in Afghanistan 2021: Latest findings and emerging threats*. UNODC Research Brief. November 2021. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Afghanistan/Afghanistan_brief_Nov_2021.pdf. [Kasutatud 25.11.2021].

UNODC, 2021e. *Global Report on Corruption in Sport*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.unodc.org/res/safeguardingsport/grcs/index_html/SPORTS_CORRUPTION_2021_FULL_REPORT.pdf. [Kasutatud 09.12.2021].

UNODC, 2022. *Strengthening Cooperation, Building Integrity, UNODC Corruption and Economic Crime Branch, 2021 Annual Report*. Vienna, April 2022. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.unodc.org/documents/corruption/CEB-Annual-Report/2021/CEB_Annual_Report_-_2021.pdf. [Kasutatud 11.04.2022].

U.S. Department of State, 2021a. *World Military Expenditures and Arms Transfers 2021 Edition*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/01/WMEAT-2021-Introduction-and-Overview_508.pdf. [Kasutatud 06.03.2022].

U.S. Department of State, 2021b. *WMEAT-2021: Tables II-IV Arms Transfers Deliveries 2009-2019*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.state.gov/world-military-expenditures-nd-arms-transfers-2021-edition/>. [Kasutatud 06.03.2022].

- USNews, 2021. *U.S. News Best Countries. 2021 Rankings*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.usnews.com/news/best-countries/rankings>. [Kasutatud 06.03.2022].
- Vogl, F., 2021. *The Enablers: How the West Supports Kleptocrats and Corruption - Endangering Our Democracy*. Rowman & Littlefield: London.
- Vorobjov, S., Salekešin, M. & Vals, K., 2019. *Eesti täiskasvanud rahvastiku uimastite tarvitamise uuring*. Tallinn: Tervise Arengu Instituut. [Võrgumaterjal] Leitav: https://intra.tai.ee/images/prints/documents/156697963610_Eesti_taiskasvanud_rahvastiku_uimastite_tarvitamise_uuring_2018_.pdf. [Kasutatud 06.02.2022].
- Walker, J., 1999. How Big is Global Money Laundering? *Journal of Money Laundering Control*, 1999, 3(1), pp. 25–37. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ag-pssg-sharedservices-ex.objectstore.gov.bc.ca/ag-pssg-cc-exh-prod-bkt-ex/327%20-%20How%20Big%20is%20Global%20Money%20Laundering%20-%20Journal%20of%20Money%20Laundering%20Control-Walker-1999.pdf>. [Kasutatud 09.04.2022].
- Walker, J. & Unger, B., 2009. Measuring Global Money Laundering: "The Walker Gravity Model". *Review of Law and Economics*, No. 5/2, pp. 821–853. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www2.econ.uu.nl/users/unger/publications/RLE2.pdf>. [Kasutatud 10.04.2022].
- WalkFree, 2018. *Global Slavery Index*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.globalslaveryindex.org/about/our-team/>. [Kasutatud 01.07.2021].
- Wathne, C. & Stephenson, C. M., 2021. *The credibility of corruption statistics: A critical review of ten global estimates*. U4 Anti-Corruption Resource Centre, U4 Issue 2021: 4. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.u4.no/publications/the-credibility-of-corruption-statistics.pdf>. [Kasutatud 01.07.2021].
- WebsiteBuilderExpert, 2018. *Which EU Country Is Most Vulnerable To Cybercrime?* 08.11.2018. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.websitebuilderexpert.com/blog/eu-cybercrime-risk/>. [Kasutatud 09.04.2022].
- Weeks-Brown, R., 2018. Cleaning Up: Countries are advancing efforts to stop criminals from laundering their trillions. *Finance & Development*, December 2018, 55(4), pp. 44–45. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2018/12/pdf/imf-anti-money-laundering-and-economic-stability-straight.pdf>. [Kasutatud 01.07.2021].
- Whitbourne, K. & Guzman, F., 2021. *How Much Actual Money Is There in the World?* Updated: May 21, 2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://money.howstuffworks.com/how-much-money-is-in-the-world.htm>. [Kasutatud 10.12.2021].
- Wickramasekera, N., Wright, J., Elsey, H., Murray, J. & Tubeuf, S., 2015. *Cost of crime: A systematic review*. University of Leeds. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.researchgate.net/publication/276365228_Cost_of_Crime_A_systematic_review. [Kasutatud 10.12.2021].
- Williams, C. C. & Horodnic, I. A., 2015. Explaining and tackling the shadow economy in Estonia, Latvia and Lithuania: a tax morale approach. *Baltic Journal of Economics*, 15(2), pp. 81–98.
- Williams, C. C. & Schneider, F., 2016. *Measuring the Global Shadow Economy: The Prevalence of Informal Work and Labour*. Edward Elgar Publishing. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.elgaronline.com/view/9781784717988.00003.xml>. [Kasutatud 10.12.2021].
- Wood, H., Keatinge, T., Ditcham, K. & Janjeva, A., 2021. *The Silent Threat: The Impact of Fraud on UK National Security*. Occasional Paper. [Võrgumaterjal] Leitav: https://static.rusi.org/the_silent_threat_web_version.pdf. [Kasutatud 20.12.2021].

- World Economic Forum, 2015. *State of the Illicit Economy*. Briefing Papers. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www3.weforum.org/docs/WEF_State_of_the_Illicit_Economy_2015_2.pdf. [Kasutatud 01.07.2021].
- World Economic Forum, 2016. *This is why construction is so corrupt*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.weforum.org/agenda/2016/02/why-is-the-construction-industry-so-corrupt-and-what-can-we-do-about-it/>. [Kasutatud 03.11.2021].
- World Economic Forum, 2019. *The Global Competitiveness Report 2019*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf. [Kasutatud 03.11.2021].
- World Health Organization, 2017a. *A Study on the Public Health and Socioeconomic Impact of Substandard and Falsified Medical Products*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.who.int/medicines/regulation/ssffc/publications/SE-Study_EN_web.pdf?ua=1c. [Kasutatud 13.01.2022].
- World Health Organization, 2017b. *Global Surveillance and Monitoring System for Substandard and Falsified Medical Products*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/326708/9789241513425-eng.pdf?ua=1>. [Kasutatud 13.01.2022].
- World Health Organization, 2018. *Global status report on alcohol and health 2018*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241565639>. [Kasutatud 26.11.2021].
- World Health Organization, 2021. *Highlights of world trade in 2020 and the impact of COVID-19*. Chapter 2. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts2021chapter02_e.pdf. [Kasutatud 26.11.2021].
- Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool.
- XE, 2021. *The World's Trusted Currency Authority*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.xe.com/>. [Kasutatud 26.11.2021].
- Yanow, D., 2014. Interpretive Analysis and Comparative Research. Rmt: I. Engeli & C. R. Allison, eds., *Comparative Policy Studies: Conceptual and Methodological Challenges*. Hampshire, UK: Palgrave Macmillan, pp. 131–159.

SISEMINISTEERIUM

Siseministeerium 2022

www.siseministeerium.ee